

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШИКОВЕЦЬ СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 159.923:355

ДИСЕРТАЦІЯ

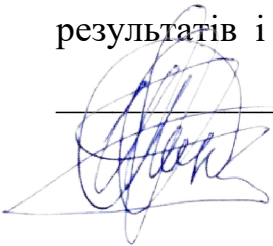
**ВПЛИВ ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА РІВЕНЬ
ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ**

053 Психологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Шиковець С. О.

Науковий керівник:

Данилюк Іван Васильович,

доктор психологічних наук, професор,

декан факультету психології

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Шиковець С. О. Вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 053 Психологія.

Підготовка дисертації здійснювалась у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, МОН України.

Захист дисертації відбудеться у спеціалізованій вченій раді Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України. Київ – 2023

Дисертаційна робота присвячена дослідженню впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості. У роботі здійснено теоретичний аналіз стану проблеми вивчення психологічного благополуччя особистості у сучасних вимірах психологічної науки, особливостей вивчення етнолінгвістичної ідентичності як психологічного наукового конструкту, особливостей етнолінгвістичної ідентичності як фактору впливу на психологічне благополуччя сучасної особистості. Побудовано та обґрунтовано концептуальні моделі впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя у представників аутгруп (мовні меншини, які проживають на території Польщі).

Психологічне благополуччя ми розглядаємо як багатовимірну та динамічну конструкцію, яка у сучасному суспільстві складається у кордонах вимірів, де саме позитивний досвід і задоволення основних потреб вважаються важливими.

Психологічне благополуччя розглядається з різних точок зору, і різні наукові дисципліни вважають цей психологічний конструкт важливим. Він впливає на інші особистісні параметри, такі як особиста продуктивність, задоволеність життям і міжособистісні характеристики. Психологічне благополуччя включає суб'єктивні, соціальні та психологічні виміри, поведінку та практики, пов'язані зі здоров'ям, які додають сенсу життю людини та

дозволяють їй повністю реалізувати свій потенціал. Більшість дослідників погоджуються, що щастя є ознакою оптимального психологічного функціонування, яке покращує життєвий досвід. Тому його розуміють як сукупність факторів, які спонукають людей прагнути відповідати їхнім очікуванням, висвітлюючи особисту ситуацію людини в контексті щастя. Наприклад, люди не можуть змінити такі обставини: країну народження, етнічну приналежність, фізичну стать. Різні дослідження аналізували цю структуру з різних точок зору, ґрунтуючись на зв'язку між психологічним благополуччям та індивідуальними незмінними рисами.

Зважаючи на соціокультурний контекст, у якому розвивається людина та який являє собою світ очікувань, які людина може мати щодо свого життя, і стратегій, які вона може застосувати, щоб відповідати цим очікуванням. Таким чином, психологічне благополуччя є характеристикою кожної групи населення, яка зумовлена видами відчутних занять та інтересів, які стимулюють її очікування. Припущено, що приналежність до однієї чи кількох спільнот є самовизначенням індивіда і може мати значний вплив на ідентичність індивіда. Враховуючи це припущення, досліджувалися риси ідентичності осіб, які належать до мовних спільнот, і те, як спільноти були інтегровані в загальний соціальний контекст. Зокрема, проаналізовано соціальні ідентичності представників україномовної та іншомовної спільнот у Польщі, описано особливості їхньої етнолінгвістичної ідентичності.

Ми визначаємо мовну ідентичність меншин як цілісну комбінацію особливостей і характеристик мовної поведінки, які виступають як основою, так і бар'єром для особистості. Тому і погляд на національну мовну ідентичність як зв'язок між мовними аспектами ідентичності та психологічними наслідками ґрунтується на припущенні, що мова є важливою психологічною змінною та центральною для залучених осіб.

Це свідчить про те, що фактори, які, швидше за все, опосередковують зв'язок між суб'єктивним досвідом етнолінгвістичної ідентичності та психологічним благополуччям, також можуть відрізнятися серед іммігрантів та

груп меншин у різних країнах. Що у свою чергу актуалізує знаходження способів захисту ідентичності груп меншин. Ми вважаємо, що це має не стільки відношення до імміграції, скільки до пригноблених груп. За фактом ми зосереджуємо цей рукопис на досвіді іммігрантів та досвіді мовних меншин, щоб визначити правильність даного припущення.

Визначено, що після прибуття в нову країну іммігранти часто відчують тривогу, занепокоєння, низьку самооцінку та відчуття благополуччя. Люди з національною ідентичністю досягають вищого рівня адаптації та отже, менше страждають від міжкультурного стресу. Ексклюзивні аспекти соціальної ідентичності (тобто, якщо одна соціальна ідентичність є високоцентралізованою, інші ідентичності можуть автоматично бути менш централізованими), інші аспекти соціальної ідентичності зменшуються. З іншого боку, культурні зміни можуть сприяти підвищенню рівня стресу.

Сама конструкція ідентичності виступає процесуальною ознакою біологічних, соціальних і генетичних процесів внутрішнього самовизначення індивідів, формуючи ефективні прояви індивідів на рівні групи, популяції. Зі сказаного вище можна стверджувати, що етнолінгвістична ідентичність є описовою конструкцією, яка може пояснити зміни в досвіді психологічного благополуччя у зв'язку з впливом середовища.

Відповідно до вимог дослідження було обрано методи та пакети методів. Дослідження проводили дистанційно. Для отримання достовірних результатів дослідження було проведено в два етапи. Етап збору та вивчення компонентів етнолінгвістичної ідентичності та діагностики психологічного благополуччя. Таким чином, організація дослідження відповідала потребі отримати максимально надійні результати, які підкреслюють специфіку впливу етнолінгвістичної ідентичності на динаміку переживання психологічного благополуччя. Для досягнення наших цілей дослідження ми використали наступні методи та техніки для вивчення впливу статусу етномовної ідентичності на психологічне благополуччя, самооцінку та його зв'язок із наслідками ПТСР.

Виявлено особливості етнолінгвістичної ідентичності представників різних мовних груп (українських іммігрантів, лемків, поляків), а також особливості впливу етнолінгвістичної ідентичності на когнітивний та емоційно-афективний компоненти психологічного благополуччя.

Позитивне сприйняття своєї етнічної мови майже на одному рівні у представників української та лемківської мовних груп. Дещо менші показники в групі поляків. Тобто більшість досліджуваних відчувають гордість, радість, емоційне сприйняття, спокій та відчувають спільність із своєю групою доволі часто.

Негативні ж відчуття (сором, провина, гуга, збентеження, страх) виникають набагато рідше стосовно питання емоційного сприйняття своєї етнічної мови.

Майже не спостерігають і не відчувають дискримінації за використання своєї етнічної мови в групі українських мігрантів. Те ж стосується і їх оцінки ситуації в минулому. Не набагато вищі показники і в групі мовної меншини лемків. Тоді як в групі мовної групи поляків спостерігаються дещо вищі середні значення за параметром. Підсумовуючи показники параметрів дискримінації можна констатувати, що мовні меншими у Польщі не відчувають тиску через свою етнічну мову, вільно спілкуються етнічною мовою та не уникають її використання в суспільстві. Те ж стосується і моментів можливого насилля чи непрямих форм агресії (насмішки, жарти, іронія, сарказм, критичні зауваження, підозрілість тощо).

Суспільні переживання щодо існування своєї етнічної групи виявляють найбільше представники українських іммігрантів. Ставлять під сумнів існування мовних меншин у Польщі також і представники етнічної групи поляків. Найменшу схильність до переживань щодо свого існування виявили представники мовної меншини лемків.

Для визначення системних параметрів етнолінгвістичної ідентичності застосовано факторний аналіз. Системні параметри виступають сполученнями односпрямованих проявів певної ідентичності і включають у себе сформовані

характеристики. Із множини змінних було виділено фактори з метою результативної інтерпретації масиву даних і виділення саме тих параметрів етнолінгвістичної ідентичності, які характерні для досліджуваної мовної групи поляків. Виокремлені фактори репрезентують особливості етнолінгвістичної ідентичності та саме їх вплив на психологічне благополуччя ми вивчатимемо.

Побудовано моделі особливості впливу етнолінгвістичної ідентичності в залежності від приналежності до аутгрупи чи інгрупи. Основними факторами впливу на психологічне благополуччя у групі українських мігрантів визначені: дискримінація за етнічну мову, процеси асиміляції, соціальна активність (фінансова сфера, сфера культури, сфера міжособистісних відносин), етнічна ідентичність, етнолінгвістична ідентичність, емоційно-афективне ставлення до етнічної мови. Основними факторами впливу на психологічне благополуччя у групі мовної меншини лемків визначені: етнічна ідентичність як чинник позиції щодо етнічної мови, емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як передумова процесів асиміляції чи дискримінації, етнолінгвістична життєстійкість, мовна адаптація, процес дисиміляції етнічної мови як наслідок сформованої соціальної ідентичності.

Розроблено програму забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.. Програма, запроваджена для забезпечення психологічного благополуччя через підтримку та розвиток етнолінгвістичної ідентичності, не вирішує звісно усіх проблем (однакова етнічна група (україномовні українці та російськомовні українці, лемки та поляки чи інші діалектомовні лемки), визначення характеристик впливу історичного досвіду травми на реакції в контексті мовних меншин, характеристики етнолінгвістичної ідентичності, підвищення обізнаності про мовні меншини та вплив їх формування на внутрішні соціально-економічні процеси, визначення характеристик процесів асиміляції щодо етнолінгвістичної ідентичності тощо), але встановлено ефективність програми через підвищення рівнів параметрів психологічного благополуччя.

Ключові слова: соціальна ідентичність, етнолінгвістична ідентичність, психологічне благополуччя, самооцінка, якість життя, ПТСР, історична травма, мовні меншини, українські іммігранти, лемки, поляки, вплив етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя особистості.

ABSTRACT

Shykovets S. O. The influence of ethnolinguistic identity on the level of psychological well-being of an individual. – Manuscript copyright.

Dissertation of achieving an academic degree as a Philosophy Doctor in psychological sciences, specialty 053 Psychology.

The dissertation was prepared at Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine.

The defense of the dissertation will take place in the specialized academic council of Taras Shevchenko National University of Kyiv of the Ministry of Education and Culture of Ukraine. Kyiv - 2023

This dissertation is dedicated to the study of the influence of ethnolinguistic identity on the level of psychological well-being of an individual. In the work, a theoretical analysis of the state of the problem of studying the psychological well-being of the individual in modern dimensions of psychological science, the peculiarities of the study of ethnolinguistic identity as a psychological scientific construct, the peculiarities of ethnolinguistic identity as a factor influencing the psychological well-being of a modern individual is carried out. Conceptual models of the influence of ethnolinguistic identity on the level of psychological well-being of representatives of outgroups (linguistic minorities living on the territory of Poland) were built and substantiated.

We consider psychological well-being as a multidimensional and dynamic construct, which in modern society consists of dimensions where positive experiences and satisfaction of basic needs are considered important.

Psychological well-being is considered from different perspectives, and different scientific disciplines consider this psychological construct important. It affects other personal parameters such as personal productivity, life satisfaction and interpersonal characteristics. Psychological well-being includes the subjective, social and psychological dimensions, health-related behaviors and practices that add meaning to a person's life and enable them to reach their full potential. Most

researchers agree that happiness is a sign of optimal psychological functioning that enhances life experience. Therefore, it is understood as a set of factors that motivate people to strive to meet their expectations, highlighting a person's personal situation in the context of happiness. For example, people cannot change the following circumstances: country of birth, ethnicity, physical sex. Various studies have analyzed this framework from different perspectives based on the relationship between psychological well-being and individual invariant traits.

Given the sociocultural context in which a person develops and which represents the world of expectations that a person can have about their life and the strategies they can employ to meet those expectations. Thus, psychological well-being is a characteristic of each population group, which is determined by the types of tangible occupations and interests that stimulate its expectations. It is assumed that belonging to one or more communities is an individual's self-definition and can have a significant impact on an individual's identity. Given this assumption, the identity traits of individuals belonging to language communities and how the communities were integrated into the overall social context were investigated. In particular, the social identities of representatives of the Ukrainian-speaking and foreign-speaking communities in Poland were analyzed, and the features of their ethnolinguistic identity were described.

We define the linguistic identity of minorities as a holistic combination of features and characteristics of linguistic behavior that act as both a basis and a barrier for an individual. Therefore, the view of national linguistic identity as a link between linguistic aspects of identity and psychological consequences is based on the assumption that language is an important psychological variable and central to the individuals involved.

This suggests that the factors most likely to mediate the relationship between subjective experiences of ethnolinguistic identity and psychological well-being may also differ among immigrant and minority groups in different countries. Which in turn actualizes finding ways to protect the identity of minority groups. We believe this has less to do with immigration than with oppressed groups. Indeed, we focus

this manuscript on the immigrant and linguistic minority experiences in order to determine the validity of this assumption.

It has been found that upon arrival in a new country, immigrants often experience anxiety, worry, low self-esteem and a sense of well-being. People with a national identity achieve a higher level of adaptation and therefore suffer less from intercultural stress. Exclusive aspects of social identity (ie, if one social identity is highly centralized, other identities may automatically be less centralized), other aspects of social identity are reduced. On the other hand, cultural changes can contribute to increased stress levels.

The construction of identity itself acts as a procedural sign of biological, social and genetic processes of internal self-determination of individuals, forming effective manifestations of individuals at the level of a group, population. From the above, it can be argued that ethnolinguistic identity is a descriptive construct that can explain changes in the experience of psychological well-being due to the influence of the environment.

Methods and method packages were selected according to the research requirements. Research was conducted remotely. To obtain reliable results, the research was conducted in two stages. The stage of collecting and studying the components of ethnolinguistic identity and diagnosis of psychological well-being. Thus, the organization of the study met the need to obtain the most reliable results that emphasize the specificity of the influence of ethnolinguistic identity on the dynamics of experiencing psychological well-being. To achieve our research objectives, we used the following methods and techniques to examine the effects of ethnolinguistic identity status on psychological well-being, self-esteem, and its relationship to PTSD outcomes.

The peculiarities of the ethnolinguistic identity of representatives of various language groups (Ukrainian immigrants, Lemkos, Poles), as well as the peculiarities of the influence of ethnolinguistic identity on the cognitive and emotional-affective components of psychological well-being are revealed.

The positive perception of their ethnic language is almost at the same level among representatives of the Ukrainian and Lemki language groups. Somewhat lower indicators in the group of Poles. That is, most of the researched feel pride, joy, emotional perception, calmness and feel a sense of community with their group quite often.

Negative feelings (shame, guilt, embarrassment, fear) arise much less often in relation to the issue of emotional perception of one's ethnic language.

They almost do not observe and do not experience discrimination for using their ethnic language in the group of Ukrainian migrants. The same applies to their assessment of the situation in the past. The indicators are not much higher in the Lemko language minority group. Whereas in the group of the language group of Poles, slightly higher average values for the parameter are observed. Summarizing the indicators of discrimination parameters, it can be stated that linguistic minorities in Poland do not feel pressure because of their ethnic language, they communicate freely in the ethnic language and do not avoid its use in society. The same applies to moments of possible violence or indirect forms of aggression (mockery, jokes, irony, sarcasm, critical remarks, suspicion, etc.).

Representatives of Ukrainian immigrants show social concerns about the existence of their ethnic group the most. The existence of linguistic minorities in Poland is also questioned by representatives of the ethnic group of Poles. Representatives of the Lemko linguistic minority showed the least tendency to worry about their existence.

Factor analysis was used to determine the system parameters of ethnolinguistic identity. System parameters are combinations of unidirectional manifestations of a certain identity and include formed characteristics. Factors were selected from the set of variables with the aim of effective interpretation of the data set and selection of those parameters of ethnolinguistic identity that are characteristic of the studied language group of Poles. The singled out factors represent the features of ethnolinguistic identity and we will study their impact on psychological well-being.

Models of the influence of ethnolinguistic identity depending on belonging to an outgroup or an ingroup have been built. The main factors influencing psychological well-being in the group of Ukrainian migrants are: discrimination for ethnic language, assimilation processes, social activity (financial sphere, cultural sphere, sphere of interpersonal relations), ethnic identity, ethnolinguistic identity, emotional and affective attitude towards ethnic language. The main factors affecting the psychological well-being of the Lemko language minority group are defined as: ethnic identity as a factor of the attitude towards the ethnic language, emotional and affective attitude towards the ethnic language as a prerequisite for the processes of assimilation or discrimination, ethnolinguistic viability, language adaptation, the process of dissimilation of the ethnic language as a consequence of the formed social identity

A program has been developed to ensure the psychological well-being of the individual through the preservation and development of ethnolinguistic identity. The program introduced to ensure psychological well-being through the maintenance and development of ethnolinguistic identity does not, of course, solve all problems (the same ethnic group (Ukrainian-speaking Ukrainians and Russian-speaking Ukrainians, Lemkas and Poles or other dialect-speaking Lemka), determining the characteristics of the impact of the historical experience of trauma on reactions in the context of linguistic minorities, characteristics of ethnolinguistic identity, raising awareness of linguistic minorities and the impact of their formation on internal socio-economic processes, determining the characteristics of assimilation processes in relation to ethnolinguistic identity, etc.), but the effectiveness of the program has been established due to the increase in the levels of parameters of psychological well-being.

Keywords: social identity, ethnolinguistic identity, psychological well-being, self-esteem, quality of life, PTSD, historical trauma, linguistic minorities, Ukrainian immigrants, Lemkas, Poles, the influence of ethnolinguistic identity on the psychological well-being of an individual.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

(які входять до переліку МОН України)

1. Данилюк І.В., Шиковець С.О. Проблема впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя та здоров'я особистості. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. – Випуск 15. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. С. 25-32.

2. Данилюк І., Шиковець С. Психологічні особливості використання мови україномовними та російськомовними українськими мігрантами в Польщі. Вісник Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2019. Випуск 1 (10). С. 32-36.

Статті у наукових фахових виданнях України(які входять до переліку МОН

України) і включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Шиковець С. О. Стереотипи та упередження у польському суспільстві щодо етнолінгвістичної ідентичності. Наукові перспективи: журнал. 2022. № 3 (21). Київ, 2022. С. 199-207.

2. Shykovets S. O., Mambetova A. A. Psychological features of mentality of the representatives' identity in the regional communities of Ukraine and Poland. Науковий вісник Херсонського державного університету (серія: Психологічні науки); випуск 3; том 1; Херсон, 2018. С. 142-147.

3. Vashchenko I. V., Shykovets S. O. Emotional intelligence as a component of young specialist-psychologist's psychological well-being. Науковий журнал Габітус, 2020. Вип. 13. Т. 2. С. 19-23.

Тези, опубліковані у матеріалах наукових конференцій

1. Шиковець С. О., Данилюк І. В. Viable ethnolinguistic identity as a tool for achieving psychological well-being, health and economic stability of the language communities of Ukraine // Conference proceedings. VII International research &

training conference. Public health – social, educational and psychological dimensions. (17 July 2021. Lublin, Poland), 180-182.

2. Шиковець С. О. (2018). «Вплив стану етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості // Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства. 8-9 листопада 2018р. К. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції / за загальною редакцією Власової О. І., Дембицької Н. М., Запеки Я. Г. К.: в-во «Віваріо», 180-182.

3. Shykovets S.O. (2019). Understanding and forecasting vitality of ethnolinguistic identity // Матеріали Міжнародного науково-практичного форуму «Проблеми Етнокультурної психології: історія і сучасність». К., 68-70.

4. Danyliuk I.V., Shykovets S.O. Psychological peculiarities of language use among Ukrainian migrants in Poland speaking Ukrainian and Russian language // Conference proceedings; V International research & training conference Public health – social, educational and psychological dimensions; 8-9 AUGUST 2019 Lublin, Poland, 6.

5. Danyliuk I.V., Shykovets S.O. Social networks, social support and social capital as elements of psychological well-being of migrants // Матеріали доповідей учасників її всеукраїнського конгресу із соціальної психології «Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи». DOI: 10.33120/UCSPPProceedings-2019 Інститут соціальної та політичної психології НАПН України Індексовано у CROSSREF, 98-100.

6. Karamushka T., Shykovets S. (2020). Prejudice toward Immigrants // Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження, 23 квітня 2020 р.: Матеріали XXII Міжнародної конференції молодих науковців / За ред. І. В. Данилюка, С. Ю. Пащенко. Київ: Видавництво Ліра-К, 96-99.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА РІВЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	28
1.1. Психологічне благополуччя особистості в умовах сучасного суспільства	28
1.2. Етнолінгвістична ідентичність як науковий конструкт	41
1.3. Етнолінгвістична ідентичність як фактор впливу на психологічне благополуччя сучасної особистості	54
1.4. Основні підходи до вивчення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості.....	63
Висновки до першого розділу	73
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА РІВЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ.....	76
2.1. Етапи емпіричного дослідження	76
2.2. Методичне забезпечення дослідження	82
2.3. Характеристика вибірки	96
2.4. Визначення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості	99
2.4.1. Відмінності етнолінгвістичної ідентичності особистості в досліджуваних групах.....	99
2.4.2. Вплив етнолінгвістичної ідентичності на когнітивний компонент психологічного благополуччя.....	129
2.4.3. Вплив етнолінгвістичної ідентичності на моційно-афективний еконент психологічного благополуччя	142
2.5. Моделювання особливостей впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя особистості	172

Висновки до другого розділу.....	176
РОЗДІЛ III ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ШЛЯХОМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ...	179
3.1. Програма забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.....	179
3.2. Визначення ефективності програми забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності	196
Висновки до третього розділу	205
ВИСНОВКИ.....	208
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	212
ДОДАТКИ.....	244

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобальні зміни у соціокультурному аспекті розвитку європейських держав актуалізували проблему співвідношення етнічнолінгвістичної ідентичності із психологічним благополуччям особистості. Особливістю таких досліджень є вивчення етнічної ідентичності як однієї з найважливіших характеристик особистості, що впливає на всю систему цілісності особистості та її переживань. Але майже не вивчений вплив на психологічне благополуччя лінгвістичного аспекту ідентичності. Тож коли етнічна ідентичність розглядається як комплексний і складний феномен, то мовна або етномовна ідентичність індивіда часто спрощується до ознаки мовної атрибуції. Іншими словами, мовна приналежність функціонує як одновимірний формальний знак і рідше як двовимірний формальний знак, оскільки етнічні ідентичності можуть відрізнятися [5; 47; 125]. Такий підхід до етнолінгвістичної проблеми дає змогу класифікувати респондентів за мовною ознакою, виділяти етномовні групи в суспільстві, вивчати їхні унікальні характеристики. Водночас, це певною мірою спрощує проблему та зменшує можливість пояснення висновків. Адже розгляд етнолінгвістичної ідентичності як підсистеми соціальної та етнічної ідентичностей диктує необхідність дослідження не лише номінальних характеристик мовної атрибуції, а й емоційної та когнітивної складових, які неминуче впливають на наше світосприйняття, а також на весь пласт формування ідентичності.

Очевидно, що збереження психологічного комфорту сучасної особистості забезпечується здебільшого соціальними потребами людини, її потреби у соціальних зв'язках зі своєю етнічною групою (переживання приналежності) та з соціальними групами на макрорівні (переживання ідентифікації і самоствердження як частки глобального).

Згідно зі звітом Євробарометра 2012 року «Європейці та їхні мови», у Європейському Союзі офіційно визнані лише 23 (24 станом на 2013 рік) мови [296]. Але насправді існує понад 60 корінних, регіональних і різних мов

меншин. Існує також багато неіндигенних мов, якими користуються спільноти іммігрантів, статус яких не повністю визнаний і не захищений законом. Використання цих мов у процесі соціалізації та передача їх між поколіннями піддається високому ризику. Така ситуація насправді є результатом потужного процесу гомогенізації в європейській історії. Ситуація на рівні окремих європейських держав (наприклад, Польщі) майже не відрізняється. Історичні, соціальні, політичні та геополітичні події за останні шістьдесят років перетворили польське суспільство з багатомовного, мультикультурного та мультинаціонального на одне з національних суспільств у Європі, яке відрізняється однорідністю.

У той же час кількість іммігрантів зросла і продовжує збільшуватися. Вплив іммігрантів на соціальні та економічні умови існування держави неможливо недооцінити, враховуючи аспекти їхньої продуктивності, фізичного і психологічного здоров'я та благополуччя.

Мультикультурні та багатомовні європейські суспільства повинні розробляти та впроваджувати стратегії, щоб мати змогу успішно реагувати на загрози їхньому мовному та культурному різноманіттю та на проблеми, пов'язані з мовною мобільністю. Це єдиний спосіб досягти високого рівня загального благополуччя та економічної безпеки, одночасно сприяючи культурному та мовному різноманіттю, яке розуміється як фундаментальна соціальна цінність. Запропоновані наукові проекти спрямовані на вирішення цих проблем, поєднуючи необхідні дослідження з розробкою практичних рішень і рекомендаціями щодо потенціалу практичного застосування та соціально-економічного впливу.

Існує брак усвідомлення багатьох переваг збереження мовного і культурного розмаїття та сприяння стабільній багатомовності на національному, соціальному, економічному та освітньому рівнях. Це є перешкодою для досягнення прогресу на згаданому рівні. Переваги пов'язані з потенціалом людини для вирішення проблем і творчим мисленням: «в умовах сучасних економічних та технологічних змін, відкриття величезних перспектив

для творчості та інновацій, особлива увага повинна приділятися різноманітності способів творчої роботи» [284, р. 5].

Стан наукової розробленості проблеми. Історично велика частина психологічних досліджень зосереджена на ідіосинкратичних характеристиках, які дозволяють відрізнити одну особистість від інших. Формування ідентичності вважається найважливішим аспектом розвитку та збереження психологічного благополуччя (Erikson, 1959/1980; May & Yalom, 2005; Роджерс, 1961). Останні дослідження зосереджені в більшості на колективних, соціальних аспектах ідентичності (Adams & Marshall, 1996; Amiot, de la Sablonnière, Terry, & Smith, 2007; Berman, Schwartz, Kurtines, & Berman, 2001; Berzonsky, 1989; Grotevant, 1987), включаючи вивчення конструкту етнічної ідентичності (Atkinson, Morten & Sue, 1998; Ong, Phinney, & Dennis, 2006; Phinney, 1989, 2000; Ruiz, 1990).

У той же час різні психолінгвістичні дослідження показують, що двомовні діти та дорослі мають розширені когнітивні здібності, що виражається в більшій гнучкості в їх здатності вирішувати завдання та більшому розвитку їхніх інтелектуальних і соціальних навичок [95; 96; 97; 98; 132]. Використання кількох мов у процесі виховання дитини має важливе значення для посилення виконавчого контролю, відповідальності за вибір і використання даних, необхідних для вирішення проблем і досягнення цілей [250, р. 567-579]. Це також має значні переваги для літніх людей, уповільнюючи зниження когнітивних функцій і відстрочуючи появу симптомів деменції [99, р. 240-250]. Здобуваючи освіту рідною мовою, діти меншин завжди знаходяться на одному ж рівні або перевершують своїх однолітків, під час участі у програмах, заснованих на використанні домінуючої мови як на теоретичних заняттях, так і під час практичного та стандартизованого тестування. У початковій академічній освіті діти, які навчаються за білінгвальною системою, як правило, показують набагато кращі результати [95- 98; 132; 179].

Дослідження показують, що збереження етнолінгвістичної ідентичності та користування рідною мовою на всіх етапах людського розвитку тісно

пов'язані не лише з покращенням психологічного благополуччя та самооцінки, а й із покращенням показників здоров'я. Дослідники припустили сильний зв'язок між втратою мови, погіршенням стану здоров'я аборигенів, симптомами, пов'язаними з ПТСР, і підвищенням рівня самогубств (наприклад, Chandler & Lalonde 1998; McIvor, Napoleon & Dickie 2009; Ball & Moselle 2013) [88; 128; 234]. Мовна та культурна спадщина, етнолінгвістична ідентичність відіграють важливу захисну роль у подоланні криз здоров'я та зменшенні поведінкових чинників ризику (Hallet 2007; Robbins & Dewar 2011; Oster et al., 2014) [246; 255]. Відомо, що підтвердження соціальної ідентичності покращує психологічне благополуччя та зменшує стрес, хвороби та травми (Haslam, Jetten & Haslam 2011). Крім того, покращення показників здоров'я має значний економічний ефект.

Термін «психологічне благополуччя» був використаний N.M. Bradburn (1969) для позначення гедоністичного та суб'єктивного благополуччя в сучасному розумінні, щоб вказати на результат взаємодії негативних і позитивних впливів. Для інших авторів конструкт «психологічного благополуччя» набув іншого змісту та використовувався для позначення більш евдемоністичного боку щастя, позитивного результату відповіді на екзистенціальні виклики або внутрішньої гармонії, комфорту [32; 64; 53; 55; 261].

Ми всебічно розглядатимемо позитивне функціонування людини у психологічній сфері та використовуватимемо концепцію психологічного благополуччя як загального компоненту, щоб включити розвиток різних теорій, що стосуються повноцінного та щасливого існування людини.

Опрацьовуючи модель дослідження психологічного благополуччя ми будемо спиратися на шестикомпонентну теорію К. Ріфф, що побудована на основі аналізу концепцій позитивного функціонування особистості (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). Згідно з даною теорією психологічне благополуччя характеризується як складний інтегральний феномен, що передбачає наявність системи особистісних цінностей і уявлень про світ, стереотипів емоційної та

поведінкової спрямованості, комунікативної компетентності, особистісних якостей, цілей у житті, загального рівня інтелекту, який проявляється у задоволеності життям [263].

У результаті специфіка безпосереднього впливу етномовної ідентичності на рівень благополуччя особистості не є розробленою на достатньому рівні; не виокремлено психологічні особливості впливу етномовної ідентичності на переживання особистості; не з'ясовано вплив етномовної ідентичності на здоров'я, що зумовлює актуальність та вибір теми дослідження «Вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості».

Зв'язок роботи з науковими темами, навчальними планами. Дисертаційна робота виконана в рамках теми наукових досліджень факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Психологія особистості у життєвих ситуаціях: підходи, програми комплексної психологічної допомоги особистості (№ держреєстрації 0119U001488).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному визначенні впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості.

Відповідно до мети було сформульовано такі **завдання**:

1. Вивчити особливості психологічного благополуччя особистості в умовах сучасного суспільства;
2. З'ясувати чинники впливу на психологічне благополуччя, що виникають внаслідок ослаблення етнолінгвістичної ідентичності та втрати мови;
3. Визначити вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості;
4. Розробити програму забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності;

5. Визначити ефективність програми забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.

Об'єкт дослідження: психологічне благополуччя як психологічне явище.

Предмет дослідження: вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості.

Теоретико-методологічну основу дослідження в контексті вивчення конструкту психологічного благополуччя становлять праці: Б. Братуся, І. Дубровіної, Б. Хедей, Р. Шаміонова, В. І. Омелянської, N. M. Bradburn, J. Czapinski M.W.Gallagher, C. Ryff, Yough та ін.. В контексті вивчення етнолінгвістичної ідентичності праці: Н. Бардіна, Н. Бурди, О. Бочковського, Є. Головахи, К. Коростеліна, Г. Ляховича, Л. Масенко, Л. Орбан-Лембрик, О. Пономарів, Л. Ставицької, О. Швачка, В. С. Мерліна, С. Московісі, О. Потебні, А. Свідзинського, М. Шульги, В. Harro, S. Roccas і M. Brewer та ін.

Вивчення впливу стану етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя, самооцінку та настроїв (психологічне функціонування) та зв'язок із ефектами ПТСР буде здійснене за допомогою таких **методів дослідження:**

а) теоретичних – аналіз, узагальнення та синтез існуючого знання з проблеми, порівняльний аналіз.

б) емпіричних – психодіагностичні методи (тести, опитувальники, анкети). Методики для дослідження компонентів психологічного благополуччя: Опитувальник здоров'я пацієнта PHQ-9; Опитувальник оцінки якості життя SF-12; Шкала самооцінки М. Розенберга; PANAS (шкала позитивного і негативного афекту); SWLS (Satisfaction with Life Scale); Шкала історичної травми та ПТСР (Hansen). Методики для дослідження компонентів етнолінгвістичної ідентичності: Шкала ідентичності (Cameron, 2004); Social Identity Complexity (Roccas, S., Brewer M.B. (2002); Шкала лінгвістичної життєздатності SVQ (Giles, Bourhis, 1981). Психодіагностичні методи дослідження включають україномовну адаптацію окремих використаних методик (PANAS тощо).

в) методи математично-статистичної обробки даних: описові статистики (порівняння середніх, показники стандартного відхилення, частотний аналіз), кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Пірсона), множинний лінійний регресійний аналіз, факторний аналіз; критерій Колмогорова-Смірнова, t-критерій Стюдента для парних вибірок, W-критерій Вілкоксона.

Способи збору інформації: архівний метод; етнографічний підхід (автобіографічне інтерв'ю, анкетування); оцінка зв'язку між історичною травмою, втратою етнолінгвістичної ідентичності та сучасними симптомами ПТСР у лемків та українців (іммігрантів) у Польщі.

Використані інтерпретаційний (структурний) та організаційний (порівняльний) методи: порівняння, встановлення ключових характеристик отриманих результатів та даних літературних джерел.

Науково-теоретична новизна дослідження полягає в тому, що дослідження, які поєднують збереження/ відновлення мови та етнолінгвістичної ідентичності із психологічним благополуччям та здоров'ям є інноваційними та досить рідкісними. Вони ще не впроваджені та не випробувані в Європі. Ось чому наша пропозиція є дійсно новаторською. Крім того, враховуючи поточні соціальні виклики в європейських країнах, дослідження повинні охоплювати як групи корінного, автохтонного населення, так і іммігрантів, щоб забезпечити конкретні вигоди від застосування соціально та економічно відповідних стратегій.

Проблеми вимирання місцевої мови, дискримінації та збільшення імміграції тісно пов'язані з минулим та/або недавнім травматичним досвідом. Успішне вирішення цих питань сприятиме вирішенню багатьох важливих соціальних та економічних проблем, таких як культурна та політична напруга та захист прав людини.

Наукова робота відзначається подвійним інноваційним потенціалом. Вона дозволить усунути прогалини у психологічних дослідженнях у сфері психологічного благополуччя, шляхом зв'язку збереження мови, етнолінгвістичної ідентичності з основними соціальними проблемами,

пов'язаними зі здоров'ям і благополуччям, а також зі зменшенням і гомогенізацією мовного розмаїття, що підриває творчий потенціал та можливості сталого розвитку (напр., Nettle & Romaine 2000).

Дане міждисциплінарне, цілісне та контекстне дослідження забезпечить глибше розуміння взаємозв'язку між станами етнолінгвістичної ідентичності та психологічним, фізичним здоров'ям і благополуччям, які безпосередньо впливають на економічну стабільність, розвиток і продуктивність. Результати досліджень знайдуть застосування у сферах соціального, освітнього, економічного та психологічного розвитку, а також охорони здоров'я.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що передбачуваний вплив проведеного дослідження досягне (а) академічних досліджень, спрямованих на захист мовної та культурної різноманітності, стимулювання соціальних пілг та захисту прав людини з особливим урахуванням дискримінації меншин та груп мігрантів, (б) державної політики, (в) освітніх установ, (г) органів місцевого самоврядування та неурядові організації, (д) стратегії охорони здоров'я та (е) економіки.

Також дослідження матиме потенціал для сприяння розвитку громадянського суспільства. Покращення розуміння процесів, досі невивчених у європейському контексті, спрямоване не тільки на забезпечення крос-культурної діагностики, але також і на випрацювання добре продуманих рекомендацій щодо подолання наслідків втрати мови, етнолінгвістичної ідентичності та пов'язаного з цим погіршення психологічного благополуччя та здоров'я меншин та спільнот мігрантів.

Краще розуміння ролі мови та етнолінгвістичної ідентичності в підтриманні психологічного благополуччя, здоров'я та економіки дозволить побудувати практичні моделі та рекомендації щодо політики здорової багатомовності. А також підвищити обізнаність про переваги успішного вирішення таких питань, як загроза етнолінгвістичній ідентичності та мові; травма та дискримінація, пов'язані з втратою етнолінгвістичної ідентичності,

мови та культури, особливо в контексті національних європейських меншин та груп мігрантів.

Надійність та достовірність результатів дослідження забезпечується теоретичним аналізом проблеми, підібраними відповідно до мети та завдань дослідження методами, поєднанням якісного та кількісного аналізу отриманих емпіричних даних, застосуванням багатовимірних методів статистичної обробки даних та відповідним добором вибірки, яка є достатньою, репрезентативною та відповідною цілям дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що отримані результати можуть бути використані кураторами студентських груп для ефективної взаємодії з іноземними студентами, а також в якості змістових орієнтирів у процесі розв'язання завдань індивідуального, міжособистісного та групового консультивання у роботі благодійних фондів та громадських організацій, які стикаються з проблемами мігрантів та налагоджують різні складові їхнього життя для підвищення загального рівня їхнього благополуччя.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в освітньому процесі при викладанні дисциплін «Етнокультурна психологія», «Загальна психологія», «Практикум із загальної психології», «Психологія особистості».

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 016/150 від 27.12.2022 року); у діяльність таких організацій: Київський інститут сучасної психології та психотерапії (довідка № 535 від 07.10.2022 року), Благодійний фонд «Анкора» (довідка № 01 від 29.08.2022 року), ГО УАОППІ (Української асоціації організаційних психологів та психологів праці) (довідка № 6 від 07.06.2022 року), Київська регіональна організація «Відродження» (довідка від 01.09.2022 року).

Апробація матеріалів дослідження. Основні теоретичні положення і результати емпіричного дослідження доповідалися на: I Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічне здоров'я особистості в контексті процесів глобалізації: методологія дослідження, реалії та перспективи»

(PHRCPG: MR, RP) (Київ, 2022 рік); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції й національні особливості» (PLSWTNP) (Київ, 2021 рік); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» (Київ, 2021 рік), VII Міжнародній науково-освітній конференції «Zdrowie publiczne: wymiar spoleczny, edukacyjny i psychologiczny» (Lublin, 2021); 5-ій ювілейній Всеукраїнській літній школі з психології за програмою підвищення кваліфікації «Національні наукові психологічні школи: історія та сучасність» (Одеса, 2021 рік); XXIII Міжнародній конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: Результати та перспективи дослідження» (Київ, 2021 рік); під час Міжнародних консультації про співпрацю заради реформ в системі охорони здоров'я (Київ, 2020 рік); на Всеукраїнському конгресі із соціальної психології: «Соціальна політика сьогодні: здобутки і перспективи» (Київ, 2019 рік); German-Ukraine-Kazakh summer school “Crisis and reforms, rule of law and democracy” (Berlin, 2019); Warsaw East European Conference “The Post-Soviet space. Three decades later. Time of troubles or triumph?” (Warszawa, 2019); XVI Wschodnia Szkola zimowa Uniwersytetu Warszawskiego (Warszawa, 2019); Міжнародному науково-практичному форумі «Проблеми Етнокультурної психології: історія і сучасність» (Київ, 2019 рік); XXII Міжнародній конференції молодих науковців (Київ, 2020 рік).

Публікації. Основний зміст дисертаційної роботи відображено у 20 публікаціях, серед них 8 статей у фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, 5 з яких – статті у виданнях України, які включені до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus», 12 тез виступів на наукових конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Список використаних джерел містить 296 найменувань, з них 218 – іноземною мовою. Обсяг основного тексту дисертації становить 195 сторінок, загальний обсяг –

309 сторінок. Робота містить 49 таблиць (на 53 сторінках), 12 рисунків (на 12 сторінках) та 18 додатків.

РОЗДІЛ І
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ
ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА РІВЕНЬ
ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Психологічне благополуччя особистості в умовах сучасного суспільства

Психологічне благополуччя – це багатовимірна та динамічна конструкція, яка в сучасному суспільстві складається в кордонах вимірів, де саме позитивний досвід і задоволення основних потреб вважаються важливими.

Психологічне благополуччя розглядається з різних точок зору, і різні академічні галузі вважають важливим даний психологічний конструкт через його вплив на інші параметри, такі як індивідуальна продуктивність, рівень задоволеності життям або характеристики міжособистісних взаємодій [164; 264; 265]. Психологічне благополуччя включає суб'єктивні, соціальні та психологічні аспекти, поведінку, пов'язану зі здоров'ям, і практики, які додають сенсу життю людини та дозволяють їй досягти свого максимального потенціалу [118; 159; 162; 226; 263]. Більшість дослідників погоджуються, що благополуччя є ознакою оптимального психологічного функціонування, яке покращує життєвий досвід; тому його розуміють як набір факторів, які спонукають людей прагнути до задоволення своїх очікувань [104; 135; 230]. Yough [295] висвітлює особисту ситуацію людини в контексті благополуччя; наприклад, люди не можуть змінити ці обставини: свою країну народження, етнічну приналежність, фізичну стать. Виходячи зі зв'язку між психологічним благополуччям та індивідуальними немодифікованими характеристиками, різні дослідження аналізували цей конструкт з різних точок зору [125; 226].

Згідно з цими дослідженнями, суб'єктивне психологічне благополуччя є важливим чинником для досягнення людьми оптимальної продуктивності, тобто повної відповідності їхнім очікуванням у житті; тому відповідність

очікуванням часто розглядається як прогностична змінна позитивного індивідуального розвитку та пов'язана з високим рівнем загального добробуту [233; 251].

Соціокультурний контекст, у якому розвивається людина, являє собою світ можливих очікувань, які вона може передбачити для свого життя, і можливих стратегій, які вона може застосувати, щоб відповідати цим очікуванням [217]. Таким чином, психологічне благополуччя є характерною рисою кожної популяції, що модулюється видимими типами занять та інтересів, які надихають очікування людини [82; 177; 208; 228]. Контекст також може представляти особливі виклики, наприклад, пандемія COVID-19, яка характеризується занепокоєнням і страхом цілого населення, особливо для людей з нижчим рівнем автономності та стійкості [209].

Загалом, дві філософські позиції є переважаючими у психологічних дослідженнях психологічного благополуччя: гедонізм, який зосереджується на щасті в житті, та евдемонізм, зосереджений на насолоді значущими враженнями [263; 295]. Відповідно до цих двох філософських позицій були запропоновані різні теоретичні моделі благополуччя.

Гедоністична перспектива наголошує на оцінці позитивних аспектів, таких як задоволеність життям і позитивний вплив [265]; конструкт психологічного благополуччя будується навколо афективних і когнітивних оцінок свого життя.

Аналіз гедоністичного підходу дозволяє констатувати, що життя людини розглядається як прагнення отримати задоволення та уникнути страждань. N. M. Bradburn розробив першу модель благополуччя, яка ґрунтується на уявленнях про співвідношення позитивних та негативних афектів. Емоційне переживання викликає будь-яка подія у житті індивіда. Ці переживання поступово накопичуються і призводять до загального відчуття задоволення чи, навпаки, залежно від того, афекти якого полюсу переважають чи перебувають у гармонійному рівновазі [115, р. 5].

Подальші дослідження дозволили включити до структури психологічного благополуччя крім позитивних та негативних аспектів також і феномен задоволеності життям. Це дозволяє нам припустити, що поняття задоволеності життям є окремою категорією, а не лише переживанням накопичених позитивних емоційних афектів. В даному аспекті слід відзначити дослідження Е. Diener, який відзначав найважливішою детермінантою благополуччя особистості саме уявлення про стан власних справ. На сучасному етапі розвитку психологічної науки більше співвідноситься з конструктом внутрішнього суб'єктивного благополуччя особистості [143, р. 182].

J. Czapinski [133] представив «цибулинну модель» («onion model») благополуччя особистості. Дана модель представлена трьома прошарками:

1. Зовнішній прошарок включив у себе задоволеність певними сферами життя та схильність до реакцій на зовнішні впливи;
2. Середній прошарок представляє суб'єктивне благополуччя особистості з усіма її афективними та оціночними аспектами ставлення до свого життя;
3. Внутрішній прошарок можна вважати центральним ядром особистості, який представлений волею до життя та має в основі біологічні задатки, а також є внутрішнім джерелом постачання енергії та позитивних установок, необхідних для подолання життєвих труднощів.

З іншого боку, в евдемонічній перспективі фокус уваги зосереджений на навмисному зобов'язанні, особистій реалізації, автономії та самоприйнятті. Ці підходи відрізняються один від одного, і, отже, результати певного дослідження будуть представлені під певним кутом зору [257; 264; 265]. Тим не менш, психологічне благополуччя зазвичай кількісно визначають на основі взаємодії індивіда з позитивним і негативним досвідом [251; 291]. Soenens та ін. стверджували, що відчуття щастя та задоволення від життя є універсальними, хоча джерела щастя та задоволення можуть відрізнятися в різних суспільствах та в залежності від культуральних особливостей [277].

Ryff [264; 265] запропонувала теоретичну модель психологічного благополуччя, яка включає шість різних аспектів позитивного функціонування:

автономія, опанування навколишнім середовищем, особистісне зростання, сенс життя, позитивні стосунки з іншими та самоприйняття. Дана шестифакторна модель психологічного благополуччя забезпечує комплексну теоретичну базу для аналізу позитивної діяльності молодих людей. Хоча сама авторка наголошує на тому, що акцентування уваги лише на внутрішньоособистісних аспектах благополуччя та зведення благополуччя лише до зростання та самоактуалізації особистості помилкове. Важко не погодитися в цьому з авторкою, адже виокремлена структура психологічного благополуччя, на нашу думку, схожа з переліком предикторів внутрішнього благополуччя, а не на зміст психологічного благополуччя. Враховуючи те, що особистість є соціальним утворенням, має базові потреби у становленні соціальної ідентичності, то особливу роль потрібно відвести наявності та якості зв'язків особистості з іншими людьми. Тобто не лише наявність особистісних цілей, а саме їх втілення у життя відображається на збільшенні психологічного благополуччя особистості, а також оточуючих і, як наслідок, укріплює існуючі соціальні зв'язки. С.Л.М. Keyes розглядала благополуччя з боку соціально-психологічного підходу (*social well-being*) і наголошувала, що для розуміння психологічного благополуччя особистості необхідно враховувати не лише її внутрішні предиктори благополуччя, а й аспекти її соціального життя [226].

На нашу думку, жоден із традиційних підходів не дозволяє глибоко розкрити феномен психологічного благополуччя. Тому ми розглянемо комплексний підхід М.В. Gallagher, Ш. Lopez і К.Д. Preacher, які розглядають гедоністичний, евдемоністичний та соціально-психологічний підходи як такі, що не суперечать, а доповнюють один одного. Теоретичні припущення доповнені авторами емпіричними дослідженнями. Гедоністичне (*hedonic well-being*) благополуччя включає позитивний і негативний афекти, а також задоволеність життям; евдемоністичне (*eudemonic well-being*) благополуччя представлене такими шкалами, як автономія, управління довкіллям, особистісне зростання, мета в житті та самоприйняття; соціальне благополуччя (*social well-being*), включає соціальне прийняття, актуалізацію, злагожденість,

співробітництво, інтеграцію та позитивні відносини з іншими людьми [276, р. 13].

Згідно з Sulimani-Aidan [278] та Gao і McLellan [164], дослідження психологічного благополуччя традиційно проводилися з використанням ряду різних змінних, таких як стійкість, стратегії подолання або здатність адаптуватися до складних умов, щоб встановити можливі асоціації. З цього приводу Хі та ін. [293] підкреслили важливість мети в житті для досягнення психологічного благополуччя, яке корелює з хорошим фізичним і психічним здоров'ям на всіх етапах життя. Hung і Appleton [191] повідомили про важливість формування власних життєвих орієнтирів для молоді; автори роблять висновки, про наявність потенціалу для досягнення такого ідеалу, який стає рушійною силою для позитивної діяльності, яка заохочує розвиватися, використовувати різні навички, пов'язані з досягненням цілей, наприклад, здатність розмірковувати над проблемами, з якими людина стикається, або для досягнення автономії.

Ryan і Deci [145] розробили теорію самовизначення, яка починається з припущення, що люди мають вроджену автономію та прагнення до психологічного зростання, а також прагнення бути компетентними у зіткненні з поточними проблемами та в інтеграції свого досвіду в узгоджене відчуття себе. Дана природна схильність людини вимагає постійної підтримки з боку соціального середовища в бік активного залучення та психологічного росту.

Через десять років, у 2011, Ryan і Deci [251] вдосконалили свою теорію, включивши в неї сучасні концепції щастя, включаючи гедонічну та евдемонічну перспективи. Вони розглядають щастя як симптом, а не як передумову благополуччя. Будучи симптомом, щастя пов'язане зі здатністю людини до автономної саморегуляції. Використовуючи рамки самовизначення, люди з усіх культур використовують свою автономію для задоволення основних потреб, психологічних потреб в компетентності та спорідненості, а отже, у досягненні психологічного благополуччя і щастя. Ryan and Deci (2011) відзначають залежність автономної саморегуляції від особистісних і

міжособистісних стосунків і дистальної (політична, культурна, економічна) підтримки. Підтримуючи загальну потребу в автономії та благополуччі, Yu et al. (2017) [293] провели порівняльне дослідження серед 36 незалежних вибірок (22 зі США та 14 із східноазіатських вибірок, включаючи Китай і Японію) загалом 12906 учасників. Дослідження показало помірну кореляцію між автономією та суб'єктивним благополуччям. Дослідження благополуччя старіння населення також підтримує тезу теорії самовизначення про те, що автономія є універсальною психологічною потребою.

У моделі Ryff визначення автономії та позитивних стосунків з іншими відповідають основним потребам автономії та стосунків для будь-якої особи [164]. За даними Inguglia et al. (2015) [194], автономія є фундаментальним виміром у формуванні психологічного благополуччя підлітків і молодих людей і негативно корелює із самотністю та самовідчуттям ізоляції на цьому етапі життя. Parra et al. (2015) [248] називають автономію ключовим фактором успішного переходу до дорослого життя, що складається з поведінки (здатності індивіда діяти незалежно від інших), пізнання (включаючи самоефективність, яка дозволяє людям діяти в різних сферах життя) і емоційності (зв'язок з іншими).

У науковій літературі автономія як вимір психологічного благополуччя позитивно асоціюється зі свободою, а негативно – з перешкодами, з якими стикаються люди, щоб повною мірою користуватися своїми громадянськими правами та брати участь у житті громади [127; 194; 237; 287]. Hung і Appleton (2016) and Van der Каар-Deeder et al. (2015, 2017) [191; 211] висвітлили роль умов навколишнього середовища та соціальних агентів у стимулюванні самовизначення як передумови досягнення автономії. У несприятливому контексті, коли люди відчувають недоліки або нерівність по відношенню до інших, інструменти спільноти можуть викоринити ці недоліки, створюючи простори для діалогу та інформації, в яких люди можуть визначити переваги або, принаймні, сильні сторони, щоб використати їх, щоб максимізувати свій потенціал діяти для досягнення власних цілей.

Перше схвалення автономії і психологічного благополуччя полягає у соціальних правах, які набуває людина із членством у спільноті; вони визначені та захищені правовою системою і, отже, пов'язані з прийняттям громадянства [89; 212]. Тому психологічне благополуччя і, зокрема, автономія особистості набуває політичного та соціального виміру, пов'язаного з механізмами, які гарантують можливість здійснення самовизначення в суспільстві; усвідомлення таких прав є першим кроком [191].

У цьому відношенні численні взаємовідносини, які будуються людьми, і безмежні можливості для експериментів дозволяють розвивати прихильність до своїх очікувань і підвищувати психологічне благополуччя, два виміри, які впливають на здатність людини долати особисті проблеми [151; 166; 230; 287].

Sulimani-Aidan (2016) [278] вважає, що соціальна адаптація визначається майбутніми життєвими очікуваннями людини та її самоефективністю, що впливає на її поведінку для подальшого успіху. Таким чином, молоді люди, які мають позитивні переконання щодо свого академічного та трудового бачення, використовують поведінку, яка сприяє самореалізації. Ці риси стають захисними та мотивуючими факторами, які підтримують прагнення людей до досягнення та підвищують їхнє психологічне благополуччя в майбутньому [135; 147; 173]. Kaya et al. (2019) [203] підкреслив вплив гендерних ролей і готовність індивіда вважати їх факторами, що обумовлюють його здатність пристосовуватися до середовища. Для цих авторів поточна дискусія щодо гендерних ролей серед чоловіків зосереджена навколо їх відмови тлумачити ці ролі в нормативному сенсі, переданому їх культурою, що перетворюється на конфлікт, який впливає на рівень їхнього психологічного благополуччя. У цьому контексті дослідження, які не включають аналіз цього впливу, можуть не мати пояснювальної сили для розуміння психологічного благополуччя.

Згідно з Ryff (2018) та Kaya et al. (2019) [203; 264] природа переходу людини у онтогенезі від одного вікового періоду до іншого впливає на її психологічний стан, а також події, які мають несприятливий вплив на цей процес, підтримуючі фактори та особистісні змінні; наприклад, молоді люди,

які відкриті до досвіду дорослого життя як періоду розширення, підтримують позитивні стосунки з оточенням, комунікабельні та ставлять перед собою особисті цілі, щоб успішно подолати цей етап. Крім того, самооцінка асоціюється з вищим рівнем автономії та вищим психологічним благополуччям. Подібним чином Skowron et al. (2009) [276] припускають, що психологічне благополуччя визначає успіх молодих людей під час переходу; автори вважають, що для молодих людей важливо розвивати стійкість як механізм покращення їхньої готовності протистояти викликам дорослого життя, коли їхня здатність адаптуватися до нових умов і протистояти життєво важливим викликам має вирішальне значення. Merrill et al. (2017) [237] відзначають важкий досвід інших людей як моделей, які впливають на інтерпретацію власних переходів у житті. Цей досвід, який часто складається з історій, переказаних батьками своїм дітям, може бути невідомим людям, які виростили у неструктурованому середовищі, що може обмежити їх здатність досягти психологічного благополуччя [164; 210].

У зарубіжній психології благополуччя особистості сприймається як складне багаторівневе утворення у межах гедоністичного, евдемоністичного та соціально-психологічного підходів. Комплексний підхід до проблеми внутрішнього благополуччя є прикладом тенденції до інтеграції цих підходів до сучасної психологічної науки.

У вітчизняній психології при дослідженні благополуччя відзначається термінологічна різноманітність, вченими використовуються поняття «психологічне благополуччя», «суб'єктивне благополуччя», «особистісне благополуччя», «внутрішнє благополуччя» та ін. І якщо в зарубіжній психології основними підходами до вивчення благополуччя є описані вище, то у вітчизняній психології під час аналізу будь-якого психологічного феномену, зокрема і благополуччя, вчені спираються на структурний і генетичний підходи [2, с. 4]. У межах структурного підходу досліджується компонентний склад благополуччя, у генетичному підході робиться акцент на його розвитку та

формуванні, і чинниках, які впливають цей процес. Розглянемо феномен «благополуччя» з погляду цих двох підходів.

Традиційно у структурі психологічних феноменів виділяють такі компоненти: емоційно-афективний (переживання, викликані ступенем успішності особистості різних сферах діяльності) і когнітивний (розуміння актуальної життєвої ситуації, несуперечлива картина світу) [36, с. 109]. Поведінковий компонент представлений у вигляді проявів благополуччя особистості різних сферах. Він забезпечує цілепокладання та контроль подій власного життя [45].

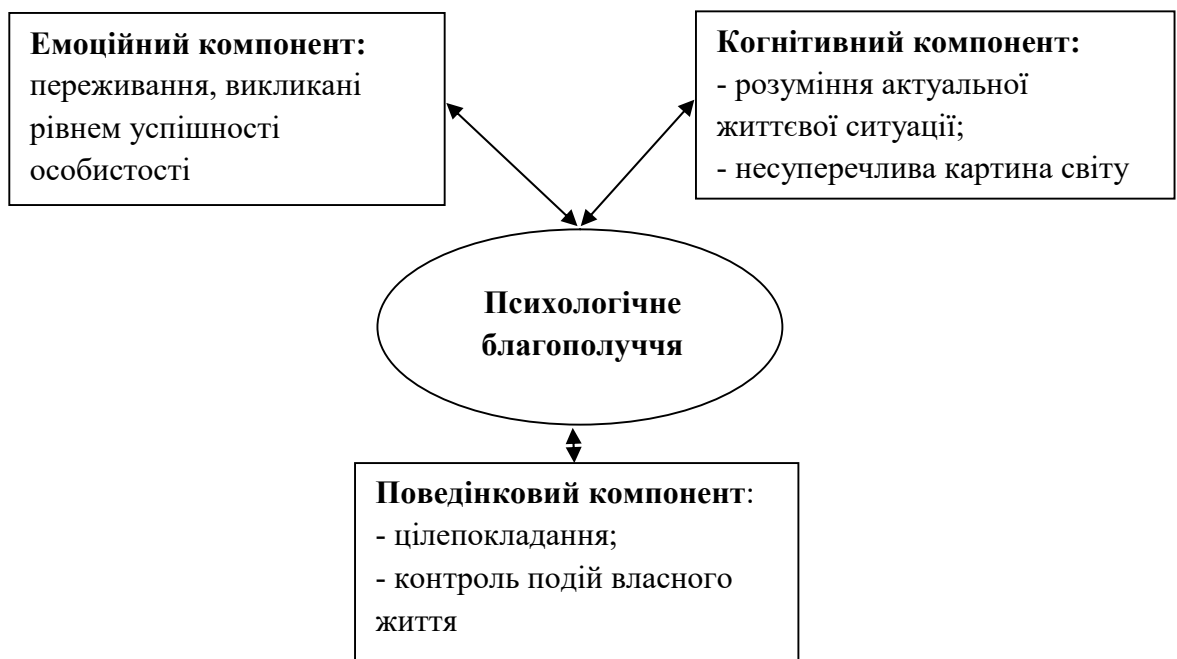

Рис. 1.1. Структура психологічного благополуччя за К. Ріфф

Більшість дослідників відзначають складність утворення та багатокомпонентність конструкту психологічного благополуччя.

В. І. Омелянська [45] пропонує описувати структуру психологічного благополуччя, використовуючи метод якісних структур, розробленого І. Каланаускасом (див. рис. 1). Автор методу стверджує, що структура цілого є взаємозалежною і жоден з елементів структури не існує окремо, попри те, що має своє функціональне значення. Тобто, існування одного з елементів

структури не можливе за межами цілого і, відповідно, ціле, втративши один з компонентів, перестає бути цілим.

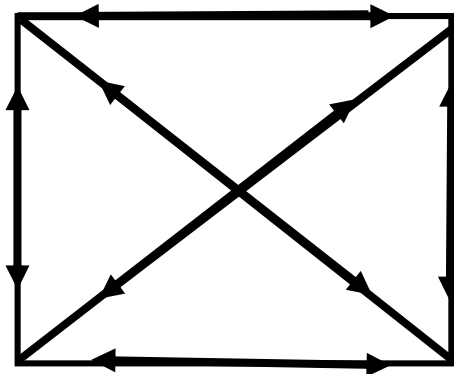
В. І. Омелянська зазначає, що особливість створення моделі психологічного благополуччя за методом якісних систем полягає у орієнтації на структурний аналіз (наявні всі складники цілого) та одночасно на взаємозв'язок між структурними компонентами. Психологічне благополуччя тлумачиться авторкою у нерозривній єдності усіх складників: АК (самовизначення), АС (станів), АЗ (стосунків), АФ (діяльності). Тоді як стрілки показують взаємопов'язаність усіх компонентів. Існування кожного аспекту окремо не лише взаємопов'язано з іншими, але і розкривається лише з взаємодії з усіма іншими аспектами структури цілого.

Аспект функціонування:

Діяльність
(внутрішня і зовнішня)

Аспект зв'язку:

Стосунки
(з людьми, обставинами
та ін.)

Аспект координації:

Самовизначення
(самоствалення, вибір)

Аспект станів:

Стани
(емоційні, вегетативно-
соматичні)

Рис. 1.2. Психологічне благополуччя як ціле

Такий підхід до структурного впорядкування компонентів психологічного благополуччя пропонує сучасну модель факторів

психологічного благополуччя на основі методу якісних структур, та має в основі наявні концепції та моделі психологічного благополуччя (Б. Братусь, І. Аршава, К. Ріфф, Є. Чеботарьова, Р. Шаміонов) [2; 65; 66; 67; 263].

Прихильники генетичного підходу вивчають в першу чергу, чинники, які впливають на динаміку благополуччя особистості. Дослідники виокремлюють низку чинників, що впливають на психологічне благополуччя. Виокремлюють такі чинники благополуччя, як біологічні (стать, вік та рівень соматичного здоров'я), соціально-діяльнісні (якість соціальних зв'язків, професійна та дозвіллева діяльність з можливістю творчої самореалізації, адекватна оцінка з боку соціуму, соціальний статус і рівень життя) і внутрішньоособистісні фактори – впевненість у собі та власному майбутньому, оптимізм, психологічна стійкість, почуття безпеки, а також кількість внутрішньоособистісних конфліктів та ступінь реалізації цінностей особистості [64, с. 33]. До детермінант благополуччя відносять також стан здоров'я, матеріальну забезпеченість, соціальну підтримку, особливості культурного середовища [2, с. 6].

Зовнішні чинники сприймаються суб'єктивно. Саме особистість оцінює та наповнює змістом конкретні факти та ситуації, конструюючи в подальшому спосіб життя, який і впливає на переживання благополуччя. Наприклад, окрема особистість може бути не вдоволена своїм матеріальним становищем, хоча об'єктивно має високий рівень матеріального статку. Означене вказує, що зовнішні чинники завжди сприймаються через фільтр внутрішньоособистісних.

В генетичному підході в загальному виокремлюють зовнішні та внутрішні особистісні ресурси та успішність взаємодій в системі «суб'єкт-середовище». До внутрішніх чинників вчені відносять психічні процеси, психічні стани, психічні властивості особистості.

Проаналізувавши результати зарубіжних та вітчизняних авторів, виконані в межах різних підходів, ми спробували виокремити та практично інтегрувати аспекти та чинники психологічного благополуччя, які дозволяють впорядкувати багатоаспектність та багатофункціональність особистості.

Даний підхід дозволяє об'єднати всі представлені в науці види та підходи до поняття «психологічне благополуччя», а також диференціювати його аспекти від зовнішніх та внутрішньоособистісних чинників.

Проаналізувавши наявні в психологічній науці підходи, ми виокремили в структурі психологічного благополуччя такі компоненти: мотиваційно-потребнісний компонент (самоактуалізація, автономія, зв'язки з іншими людьми); інтрарефлексивний компонент (розуміння власних почуттів, вміння їх виражати, самоприйняття, самоконтроль, самопізнання, самооцінка); інтеррефлексивний компонент (самосвідомість у контексті я-концепції, розвинута комунікативність, зв'язки зі світом), емоційно-афективний компонент (відсутність високої тривожності, стресу, високих рівнів нейротизму, пластичність, розвинуті вміння проживання емоцій, саморегуляція емоційних станів); життєдайний компонент (часова перспектива, наявність життєвого шляху, цінності, наявність сенсоутворювальних цілей та переконань).

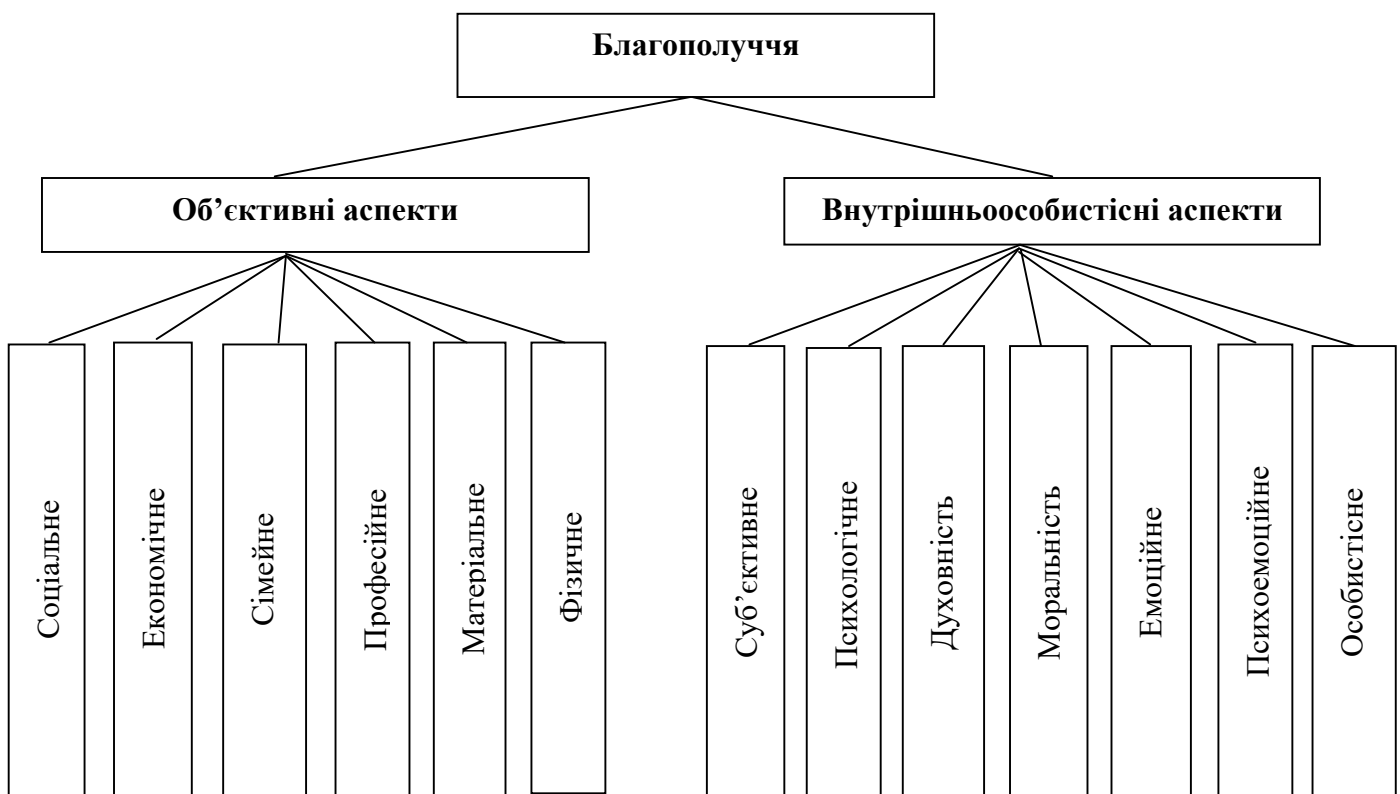

Рис. 1.3. Конструкт «благополуччя» та чинники його формування

Об'єктивними факторами відповідно до дослідження ми визначили:

- соціальні: демографічні чинники, зв'язки в соціумі та їх якість, соціальний статус;
- економічні: фінансовий стан, рівень життя;
- сімейні: наявність чи відсутність сім'ї, віддаленість (тимчасова чи постійна);
- професійні: освіта, професійна діяльність, творча реалізація;
- матеріальні: наявність житла, матеріальне забезпечення;
- фізичні: стан здоров'я.

Суб'єктивними факторами є:

- суб'єктивне сприйняття: адекватна оцінка себе та соціуму, самооцінка, самоактуалізація, самосвідомість, самовизначення, тощо,
- психологічний стан: психологічна стійкість, відчуття безпеки, впевненість у собі та власному майбутньому, оптимізм;
- духовний розвиток: ступінь реалізації цінностей особистості;
- моральність: наявність моральних принципів та установок, розуміння людини як індивідуальності в межах соціального колективного;
- психоемоційні стани: рівень психосоматичного здоров'я, наявність або відсутність депресивних розладів, травм, ПТСР;
- особистісні характеристики: тривожність, стійкість, саморегуляція, самоконтроль у контексті загальної Я-концепції, цілі життя, комунікативність, тощо.

Підсумовуючи слід констатувати, що наявні провідні концептуальні положення наукових досліджень щодо проблеми позитивного існування людини дозволили нам проаналізувати підходи до визначення сутності психологічного благополуччя, виокремити його структурні компоненти та зробити спробу представити авторську модель психологічного благополуччя сучасної особистості. Дана модель знайде часткове відображення у емпіричній частині дослідження (емпіричне дослідження ґрунтується на моделі К. Ріфф), а також буде використана під час розробки програми забезпечення

психологічного благополуччя іммігрантів та мовних меншин шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.

1.2. Етнолінгвістична ідентичність як науковий конструкт

Розкриття етнолінгвістичної ідентичності як наукового конструкту необхідно розпочати з вивчення питання ідентичності та взаємовідносин її різних типів, що є однією з ключових проблем психології. Досліджується відразу кілька аспектів: співвідношення соціальної та особистісної ідентичностей, положення кожного типу ідентичності в загальній структурі соціальних ідентичностей, взаємовплив типів соціальних ідентичностей. Але природа зв'язку між різними ідентичностями, його якість і питання взаємовпливу ще не вирішені. Окреслимо деякі аспекти даної проблематики, розкриваючи загальні механізми, таким чином ми визначимо, як ідентичність одного вужчого типу впливає на інший, більш загальний тип.

Коротко окреслимо загальні принципи, покладені в основу нашого дослідження, звернувшись до теми зв'язків та взаємодії типів ідентичності. Йдеться про концепцію цілісної особистості В.С. Мерліна. Цілісна особистість – це не певна сукупність особистостей, а «особливий, індивідуально своєрідний характер зв'язку між усіма властивостями людини» [40]. Фактично, за В.С. Мерліним, розвиток особистості — це взаємодія трьох систем: інтегрованої особистості, особистого стилю та суспільства. Повноцінну індивідуальність можна розглядати як самостійну систему і підсистему соціальної системи. Отже, ми маємо дві системи відносин. Від індивідуальності до світу (коли людина включає людей у свій світ, включаючи стосунки з ними, тим самим змінюючи людей і світ), від світу до індивідуальності (коли суспільство пронизує світ людини та змінює її у відповідності з вимогами соціуму). Таким чином, індивідуальні риси з'являються на перетині кількох основних систем відносин.

Базова система відносин працює різними способами і відображає різні способи буття. Інфільтрація особистості в світ і інфільтрація особистості зі світу відбувається різними каналами і не зводиться один до одного. Принцип комплементарності веде нас до розуміння відносності основних систем відносин. Кожна з них працює так, ніби це одна універсальна річ. Коли різні системи відносин розглядаються як єдині, стає очевидною їх відносність. Вони відносні в тому сенсі, що вони не є ні одиничними, ні абсолютними, ні універсальними. Тому доцільно розглядати психічні явища як результат перетину багатьох систем одночасно в кількох площинах, а не в одній.

В. С. Мерлін виділив систему індивідуальних ознак організмів, систему індивідуальних психічних властивостей і систему соціально-психологічних ознак (соціальні ролі в групах і колективні соціальні ролі у великих спільнотах). Між якостями особистості можуть бути однозначні (однорівневі) і багатозначні (зв'язки між підсистемами або різними ієрархічними рівнями).

Згадана цілісна концепція особистості дає підстави припустити наступне. Розглядаючи зв'язок етнічної та етнолінгвістичної ідентичностей, розглядаємо багатозначний зв'язок двох повноцінних систем. Як система в цілому, етнолінгвістична ідентичність також характерна для етнічної ідентичності. При цьому формується зовсім інша якість зв'язку, змінюється характер обох цих систем, і в контексті їх взаємозв'язку ця частина соціальної ідентичності представляється як окрема система зв'язку і взаємовпливу [40].

Однак загальноприйняті теоретичні концепції не пояснюють, як реалізуються зв'язки між типами соціальних ідентичностей, яка їх природа та характеристики. Проаналізуємо деякі підходи до пояснення цих зв'язків у структурі соціальних ідентичностей.

І. Ейбс та С. Джонс ключовими аспектами ідентичності вважають: расу, стать, сексуальну орієнтацію, релігійні переконання, приналежність до однієї культури та соціального класу. В основі цього виміру лежить особистісна ідентичність. Однак, водночас, ступінь впливу зовнішніх факторів визначається різними особистісними особливостями розуміння життя

людиною [71]. Отже, маємо справу з моделлю, яка пояснює двосторонній зв'язок між соціальною та особистісною ідентичністю індивіда. Природа таких зв'язків описується як нелінійне, багатогранне і складне явище. І види соціальних ідентичностей у цій моделі тісно пов'язані один з одним.

С. Московісі набагато легше уявляв, як різні типи ідентичностей взаємодіють між собою. Він розглядав структуру ідентичності як категоріальну підсистему в системі знань суб'єкта, дискримінаційну матрицю. Основою такої матриці є різноманітність приналежностей. Ця матриця «розподіляє» інформацію, що надходить, на категорії, за якими люди себе ідентифікують [239].

Протилежним за своєю сутністю є підхід до вивчення ідентичності, який отримав назву «інтерсекціонізму». Даний підхід рідко представлений у творчості українських авторів, зокрема, в гендерних дослідженнях. Інтерсекціонізм є більш поширеним у західній науці та давно вийшов за межі гендерних досліджень, головна суть якого полягає в тому, що різні типи соціальних ідентичностей взаємодіють між собою на багатьох рівнях і формують особливий тип ідентичності [83]. У ширшому контексті інтерсекціонізм є комплексним баченням процесу соціалізації та формування множинних ідентичностей. Передбачається, що особистість не може бути зведена лише до однієї її ролі. Особиста ідентичність складається з набору рольових ідентичностей. Багато з цих ролей не можуть бути обрані або контрольовані людиною. Вони задаються суспільством чи фактом народження або з раннього віку. Водночас важливість і актуальність ідентичностей визначається в процесі соціалізації індивідів.

Найбільш яскраво це відображено в ідеях В. Нарро про цикли соціалізації, частиною яких є процес соціальної ідентифікації [182]. На першому етапі ідентичність встановлюється «за замовчуванням» (наприклад, рожевий одяг для дівчат), на другому етапі засвоюються через належність до соціальних інститутів і культурного середовища. На цьому етапі людина засвоює цілий набір правил, стереотипів, заборон, переваг і можливих санкцій

в залежності від типу ідентичності. У результаті ті, хто дотримується встановлених кордонів, мають комфортний світогляд і нормальну ідентичність, тоді як ті, хто цього не робить, стають жертвами або стигматизовані. Можливими виходами є для них: заявляти про недосконалість соціальної системи або залишатися жертвою системи, замикаючи коло та фіксувати передачу негативної ідентичності далі. Водночас різні типи ідентичностей часто фактично розглядаються як один тип ідентичності, об'єднаний в одне неподільне ціле [184].

Особливої уваги заслуговує поняття, запропоноване S. Roccas і M. Brewer, а саме «складність соціальної ідентичності». Ключова ідея полягає в тому, як потреба неодноразово проходити процес ідентифікації з різними групами впливає на загальну соціальну ідентичність індивіда. Автори стверджують, що розуміння складної структури соціальних ідентичностей вплине на те, як ми оцінюємо представників інших груп. Ця модель розглядає різні типи групових відносин, у яких формуються ідентичності, і, таким чином, пропонує різні типи відносин для типів ідентичності. Перш за все, це згадана перехресна ідентичність, домінантна ідентичність (коли на перший план виходить лише один тип ідентичності, це є основою для оцінювання та формування всіх інших типів ідентичності). Запропоновано також порівняльний тотожний варіант, коли людина поєднує дві ідентичності для досягнення їх структури та важливості [256], коли важливість ідентичностей змінюється залежно від контексту та об'єднуючої ідентичності.

Найважливішою тезою, на якій базуються сучасні підходи до визначення ідентичності, є відмова від ідеї ідентичності як монолітного цілого. Ця особливість також передбачає велику варіативність символів, за якими формуються різні типи ідентичностей. Водночас з цим мінливість забезпечується різноманітними соціальними умовами, у яких формується та чи інша ідентичність.

Іншою ключовою рисою ідентичності, на якій наголошується у більшості згаданих робіт, є її динамізм. Динаміка ідентичності передбачає

процес постійного переосмислення індивідом або групою набору ознак, які ідентифікують їх. Водночас реінтерпретація означає процес постійного підтвердження або заперечення ознак приналежності до певної спільноти, а не зміну змісту ідентичності. Зв'язки між типами ідентичностей у такому контексті вважаються складними та неоднозначними. Вони як формують кожен тип ідентичності окремо, так і сукупно формують соціальну ідентичність. Кожна зміна одного із різновидів ідентичності певною мірою супроводжується зміною всієї системи ідентичностей.

Поглиблюючи аналіз зв'язків у межах соціальної ідентичності, ми фактично приходимо до рівня, на якому проводиться дослідження: зв'язки між ширшими та вузькими типами ідентичностей. Це підводить нас до питання про те, як певні види ідентичностей залежать від інших складових. Очевидно, що все вищесказане вірно: складність, динамічність і мінливість відносин. Проте вищезазначене потребує більш детальної конкретизації та пояснення на рівні конкретних механізмів. Відносини між вузькою і ширшою ідентичністю залежать від того, як і в якій мірі вузька ідентичність проявляється як ознака ідентифікації. У нашому випадку дискримінаційну ознаку все ж можна визначити як етнічну диференційну ознаку. Наприклад, знання та переживання своєї приналежності до етнолінгвістичної групи сприймається (чи ні) як ознака приналежності до групи. Таким чином, етнолінгвістична ідентичність стає етнічним маркером і може бути пояснена, зокрема, у зв'язку з механізмами дискримінаційних процесів. Процес, який дозволяє людині набути елементів етнічної культури і стати повноцінним членом етнічної групи, називається «етнізація». Процес етнізації триває все життя. Перший етап передбачає засвоєння етнічної культури, що сформувалася в ході історичного процесу. По-друге, індивіди, які отримують знання про культуру однієї чи кількох етнічних груп, починають вибірково ставитися до кожної з них, приймаючи або заперечуючи їхній вплив. Сутність етнізації полягає у формуванні характерних рис і свідомості людини під

впливом етнічної культури та способу життя етнічної групи. Результатом процесу етнізації є етнічна ідентичність особистості [256].

У ході численних досліджень J. Phinney переконливо доведено, що більшість людей здобувають етнічну ідентичність у процесі первинної соціалізації від батьків, членів родини, друзів, однолітків, учителів [249]. Соціалізація зазвичай відбувається через поєднання таких факторів, як пряме навчання, моделювання, зворотний зв'язок і передача досвіду. Саме сукупність цих факторів лежить в основі дослідження етнічності та етнічної ідентичності [275].

Етнічна самоідентифікація впливає на появу та зміцнення у особистості віри у спільність мови, спосіб життя, традиції, історію, територію даного етносу. Як зазначає М. Шульга, «підставою для виникнення віри в єдність членів групи виступає помічена в одноплемінників із дня на день повторюваність у звичках, перевагах, моделях поведінки» [76, с. 81].

Важливим у такому підході є «повторення, знайдене у одноплемінників». Те, як саме виглядає ця повторювана поведінка, залежить від існування кожної етнічної чи етнолінгвістичної групи. Базисна етнічна ідентичність не може бути сформована на основі вивчення лише етнічної мови, якщо та чи інша мова не включена в повторювані моделі поведінки. Або мова міститься і формується в значущому діапазоні. Припустимо, російськомовні українці не можуть повністю виключити українську зі свого поля. Українська мова є національною мовою, мовою кіно, телебачення та преси, а також мовою представників інших етнолінгвістичних груп. Тому етнічна ідентичність представників цієї групи, якщо вона пов'язана з мовою, пов'язана з їх офіційною або іноземною мовою, а не з рідною або комунікативною мовою. У таких випадках залишається відкритим питання, чи такі зв'язки принципово відрізняються від зв'язків між етнолінгвістикою та етнічними ідентичностями в етномовних групах україномовних українців.

Також характер відношення ознаки до цілого визначається не тільки соціальною ситуацією, а й наявністю та важливістю інших ознак. Як ці ознаки

пов'язані одна з одною і які з них відіграють ключову детермінантну роль, на сьогоднішній день ще недостатньо вивчено. Розробка даного напрямку у нашому дослідженні дозволяє виокремити основні характеристики і описи ключових маркерів етнічної диференціації.

Наразі немає консенсусу щодо провідної ознаки, якою буде визначатися етнічна ідентичність у майбутньому, але деякі дослідники стверджують, що етнічна ідентичність наразі значною мірою продиктована мовою [9]. Інші дослідники відзначають важливість проживання у одному регіоні зі спільними економічними та культурними типами як критерієм ідентифікації етнічних груп. На процес ідентифікації етнічних груп у конкретному суспільстві впливає контекст – мікросередовище, регіон, країна в цілому. Якщо цей контекст нейтральний для різних представників він може мати певне забарвлення (як позитивне, так і негативне) [110].

Етнодиференціувальні маркери – це насамперед система, в якій усі елементи тісно пов'язані, а не набір взаємопов'язаних ознак. Дана цілісність забезпечує підтримку позитивної ідентичності, завдяки використанню найбільш життєздатних маркерів. Ця функціональність реалізується за допомогою маркерів, які можуть водночас, згідно з принципом кодифікації, сприяти реалізації деяких елементів та чинників і нівелювати інші.

Ідентичність змінюється під впливом соціальних та особистих обставин. Зміни окремого типу ідентичності неминуче призводять до змін суміжних типів ідентичності та зміни загальної структури соціальної ідентичності. Вони взаємопов'язані. Кожне суспільство в різних історичних ситуаціях має свої характеристики, змінюючись у ході цих процесів. Тому актуальним є аналіз характеристик і умов, притаманних сучасному українському суспільству.

Розуміючи всю складність явищ і взаємозв'язків між ними, я вважаю, що одним із важливих кроків у розв'язанні цієї наукової проблеми є дослідження етнолінгвістичної ідентичності та внутрішньогрупових зв'язків у представників різних етномовних груп.

Етнічна приналежність є однією з фундаментальних характеристик людини. Визначення та переживання своєї приналежності до групи людей впливає як на особисте, так і на суспільне благополуччя. Це питання, якщо це одна з ключових основ людей, є насправді гарантією національної безпеки, що стає особливо важливим у контексті цілої країни. Попри це науковці так і не дійшли спільності ні щодо питання етнічного самовизначення, ні щодо значення мовного аспекту у цьому процесі. Наприклад, в Україні є дві мови, які є найпоширенішими, а також мають деякі особливі форми – українську та російську, і деякі етнічні мови Багато різних етнічних груп, відмінності у ставленні до мовних питань, іноді принципові відмінності, політична нестабільність є набагато більшими з повного переліку факторів, які спричиняють вибуховий характер ситуації [139].

Науковий інтерес до процесів етногенезу та націотворення супроводжує інтерес до вивчення взаємозв'язку мови й етносу, мови й держави. Однак до кінця це питання не вивчено. Світ змінюється, народи трансформуються, мови розвиваються, виникають нові й гострі соціальні проблеми. Кожна етнолінгвістична група розвивається і проявляється по-різному. Тому вирішити цю проблему за допомогою універсальної теорії практично неможливо. Потрібні теоретичні та емпіричні дослідження, які ґрунтуються на вже набутому досвіді в цій сфері і, зокрема, мають потенціал для пояснення сучасних реалій.

В Україні наукові дослідження мовних і державницьких проблем розпочалися наприкінці XIX – на початку XX ст. Розвиток етнолінгвістичних досліджень в країні пов'язаний з іменем видатного мовознавця, філософа, фольклориста та етнолога О. Потебного. На думку дослідника, народні традиції зберігаються переважно в мові. Як тільки дитина оволодіває мовою, вона приєднується до них. У результаті оволодіння рідною мовою діти з віком набувають національної самосвідомості [127].

Розвиток ідей О. Потебні простежується в працях багатьох вітчизняних учених. Наприклад, К. Ушинський запропонував концепцію про наявність

сильного генетичного зв'язку між національною мовою та здоровим розумовим розвитком дітей [44].

До першої розробки концепції етногенезу ХХ століття належать українські мислителі кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Однією з основ націотворення І. Франко вважав націю. Відомий український вчений професор В.Старосольський вважав, що етноси — це добровільно створені спільноти, а утворення держав можливе лише за умови свідомої єдності народів. Основоположник концепції етногенезу в українській суспільно-політичній думці, видатний соціолог, політолог, етнолог і один із провідних європейських знавців теорії націй і національних відносин О. Бочковський виділив два етапи розвитку: онтогенетичний (процес створення етносу) і націогенетичний (процес національного самопізнання). Вагомий внесок у подальші дослідження в цій галузі зробили видатний автор праць з культурології та етнології професор А. Свідзінський, історик та археолог Я. Дашкевич [50; 55; 56].

За радянських часів, коли тон задавала ідеологія, панував підхід зведення держави до мови. У книзі «Марксизм і національна проблема» Сталін визначив мову як основну і найважливішу умову існування держави. Таким чином поняття нації було зведено до переліку формальних символів етнічності, особливо мови. Нехтувалися найважливіші фактори державотворення – ідея держави та потреби держави [43].

Наступним етапом у дослідженні етногенезу та етнічної ідентичності можна вважати велику кількість досліджень у різних гуманітарних галузях, здійснених уже після здобуття Україною незалежності.

Отже, з політичної точки зору етнічна ідентичність розглядається як феномен, що характеризує держави та їхні політичні групи. Студія політології досліджує роль і значення національної ідентичності в процесі державотворення та націєтворення (І. Кресіна, Г. Палій, М. Обушний, О. Суший) [14; 77; 121; 160], притаманні особливості [19] та особливості формування в процесі державотворення (С. Римаренко, М. Рябчук) [51; 53].

Соціологічний підхід (Є. Головаха, К. Коростеліна, Г. Ляхович, О. Швачко, М. Шульга) зосереджує увагу на складних соціальних феноменах, які в соціологічній інтерпретації входять до загальної соціальної ідентичності особистості, включаючи розгляд етнічної ідентичності. Даним підходом проаналізовано динаміку змін структури, ролі, розташування та ідентичності ключових етнічних маркерів та етнічних ідентифікаторів [22; 31; 76; 77]. Тому М. Шульга, здійснюючи теоретичний аналіз концепції та теорії соціальної ідентичності особистості, основний акцент робить на ідентичності, її механізмах та особистісному аспекті ідентичності. Він розглядає ідентичність з точки зору процесу її формування, а не стійких характеристик змісту. Нині поняття рідної мови як механізму мовного самовизначення особистості охоплює два аспекти: реальне вживання мови та її оціночне значення (останнє також є складовою ідентичності) [76].

У межах лінгвістики (Н. Бардіна, Н. Бурда, Л. Масенко, О. Пономарів, Л. Ставицька) проблема етнолінгвістики розглядається з боку вивчення мовної картини світу, розвитку та особливостей української мови як етномови, двомовності, її характерних ознак, семантичних і мовних особливостей між мовами. Розглядають також у зв'язку зіставлення з мовною поведінка [3; 38; 50; 51; 54].

Результати досліджень етнічної та етнолінгвістичної ідентичностей представлені також у багатьох наукових дослідженнях, особливо соціологічних та соціопсихологічних. Однак там, де етнічна ідентичність протягом тривалого часу розглядалася як складне явище, мовна чи етнолінгвістична ідентичність індивіда часто спрощується до ознаки мовної атрибуції. Коли мова йде про риси етнічної ідентичності, мовна атрибуція виступає як одновимірний формальний атрибутивний ознака, оскільки етнічні ідентичності можуть відрізнятися, і не менше ніж в двох вимірах [3; 8; 134]. Такий підхід до етнолінгвістичної проблеми дає змогу класифікувати респондентів за мовною ознакою, виділяти етномовні групи в суспільстві, вивчати їхні унікальні характеристики. Водночас, однак, це певною мірою

спрощує проблему та зменшує можливість пояснення висновків. Зрештою, розгляд етнолінгвістичної ідентичності як підсистеми соціальної та етнічної ідентичностей передбачає не лише номінальні характеристики мовної атрибуції, а й емоційну та когнітивну ідентичності, які неминуче впливають на наше світосприйняття, а також впливають на всі верстви формування.

У рамках етнопсихологічних досліджень в Україні вивчаються загальні основи етнопсихології, національні стереотипи, національний характер чи його індивідуальні особливості (О. Бичко, П. Гнатенко, І. Данилюк, З. Карпенко, А. Львовичкіна, Л. Орбан-Лембрик, М. Слюсаревський, О. Яремчук) [5; 6; 10; 16; 19; 37; 46; 59]. У даному контексті варто виділити перше пострадянське наукове дослідження, присвячене національному характеру, автором якого є П. Гнатенко [10].

Спадщина пострадянської термінології призвела до паралельного існування термінів «ідентичність» і «самосвідомість». Тому існує певна кількість праць, присвячених дослідженню особливостей самосприйняття українського народу (Т. Воропаєва, В. Павленко, П. Гнатенко, П. Горностай) [8; 9; 10; 13].

Інші напрямки, в яких нині відбуваються дослідження, це формування національно-етнічної ідентичності дітей (В. Павленко, С. Таглін) та формування національної ідентичності як інтегративної ознаки етнічних меншин (К. Коростеліна) [31; 47]. Досліджуються також чинники формування етнічної ідентичності, особливості перебігу процесу ідентифікації (М. Боришевський, О. Лютак, О. Шевченко) та здійснюється теоретичний аналіз природи національної ідентичності (П. Гнатенко) [7; 10; 35].

Українські психологи досліджували вплив мовної приналежності на етнічну ідентичність та особливості самосприйняття (М. Слюсаревський, І. Данилюк, В. Васютинський, О. Лозова, Є. Гришук, А. Коваленко) [16; 19-22; 53; 59], особливості міжетнічної взаємодії та особливості національної ідентичності етнічних меншин (О. Духніч, К. Терещенко), громадянську

ідентичність українців (Н. Хазратова, Р. Синельников), процес вивчення українським суспільством особливостей ідентифікації (І. Жадан) [59; 70; 71].

Значну кількість досліджень присвячено етнопсихологічним особливостям української молоді [3; 4; 6; 9; 14; 15; 21; 31; 37]. Вибір молоді як цільової аудиторії зовсім не випадковий. Як у соціологічних, так і в соціально-психологічних дослідженнях спостерігаються різні відмінності у вияві етнічної ідентичності між молодими та літніми людьми. Адже молодь є більш гнучкою та, як правило, менш упередженою. Доцільно у подальших дослідженнях зосередитися на вивченні етнолінгвістичної ідентичності молодих людей, яка може бути рушійною силою для конструктивного націєтворення.

Окремо хотілося б звернути увагу на особливості дослідження етнічної ідентичності та її співвідношення з ЕМІ як її складовою в українському дискурсі. Хоча більшість психологів стверджують, що лінгвістичний компонент є важливим для формування етнічної свідомості, він часто має символічне значення і менше залежить від реального використання мови, що робить його основним компонентом етнічної ідентичності, а не елементом [22; 35; 38; 48; 51; 53; 54; 55; 58; 71-73]. Проте відмінності у взаємопов'язаному вираженні та специфіці спільних та етнолінгвістичних ознак етнічної ідентичності сьогодні ще не повністю розкриті.

Заслуговує на увагу системний аналіз соціальної ідентичності російськомовних спільнот в Україні, здійснений, зокрема, В. Васютинським, Т. Белавіною, С. Белавіним, А. Голотою, Л. Захаріяш, О. Жорновою, В. М'яленко, К. Черемних [53]. Дослідники запропонували визначення спільноти як групи зі специфічними соціально-психологічними характеристиками, припускаючи, що приналежність до однієї чи кількох спільнот є індивідуальним самовизначенням, вияву, що вона може мати великий вплив на ідентичність буття. Враховуючи ці припущення, було досліджено риси ідентичності осіб, які належать до спільноти, і те, як спільноти були інтегровані в загальний соціальний контекст. Зокрема,

проаналізовано соціальні ідентичності представників російськомовної спільноти в Україні, описано особливості їхнього світогляду та етнолінгвістичної ідентичності. Іншим напрямком цих досліджень стало вивчення особливостей двомовних етнічних ідентичностей (А.Голота) [12; 95; 96].

Питання етнолінгвістичної ідентичності детально розробляє Е. Грищук [16]. Дослідниця визначає етнолінгвістичну ідентичність як цілісне поєднання етнічної ідентичності та особливостей мовної поведінки та належності. На думку дослідниці, вона слугує як основою, так і перешкодою для ефективної міжособової взаємодії в залежності від забарвленості прояву.

Проте існує загальний світоглядний і науковий напрямок, у якому мову універсалізують як елемент етнічного визначення, визнають «національним кодом», необхідною й достатньою умовою для створення мови. Твердження «мова – основа держави» тепер можна почути навіть в офіційному дискурсі. Так, у Концепції державної мовної політики 2010 року зазначено: «Українська мова є мовою найбільшого корінного етносу України і невід’ємною базовою ознакою його ідентичності протягом багатьох століть» [22]. Проте про це йдеться в «Законі про збереження функціонування української мови як державної», у преамбулі якого також зазначено, що «українська мова є визначальною і головною ознакою ідентичності української нації» [63].

Водночас спостерігається також тенденція до наукових, точніше псевдонаукових тверджень і відповідних світоглядних уявлень, які активно наголошують не лише на відсутності важливості української мови в етнічній чи національній ідентифікації, а й заперечуючи її права на творчість і цінність загалом. Наводячи аргумент, про її вторинність, штучність і незадовільній спроможності забезпечувати потреби у різних сферах використання – від комунікативної до наукової [43].

Специфіка мовної невизначеності, компенсації та частих і суперечливих соціальних директив; відсутність розробки ненормативних і

загальноприйнятих правил використання мови; незнання складних мовних ситуацій; нечіткі та неефективні механізми реагування на конфлікт, маніпулювання мовними проблемами як у внутрішній, так і у зовнішній сфері – все це призводить до конфліктності та напруженості у соціумі. Тому суспільним запитом є пошук відповіді на питання про те, чи існують справжні відмінності в тому, як представники різних етнолінгвістичних груп відчують і сприймають приналежність до своєї етногрупи.

Вирішуючи завдання, потрібно проаналізувати позицію М. Слюсаревського щодо місця мови в системі етнічних ідентичностей, який зазначав, що тенденція зведення етнічних ідентичностей до мовних є застарілою та необґрунтованою. Науковцям сьогодні важливо акцентувати увагу на тому, що представники українських етносів мають видиму мовну ідентичність, щоб підтримувати позитивну етнічну ідентичність [51]. Ми враховуватимемо позицію М. Слюсаревського, що незважаючи на важливість мовного чинника ототожнення етнічної та мовної ідентичностей є неприпустимим [59].

Проте досі мало досліджень, які чітко окреслюють критерії формування та особливості етномовних груп, аналізують складні взаємозв'язки етнічного та етномовного самовизначення. Питання про те, чи однакові чи принаймні подібні етнічні ідентичності формуються за різних умов розвитку, чи приналежність до етнолінгвістичної групи впливає на її загальні та етнолінгвістичні особливості зокрема, залишається відкритим. І враховуючи такі відмінності, яке значення та вплив вони можуть мати на розвиток та єдність етнічних груп.

1.3. Етнолінгвістична ідентичність як чинник впливу на психологічне благополуччя сучасної особистості

Продовжуючи думку щодо впливу етномовних характеристик на формування ідентичності особистості, особливості її самовизначення, її

світоглядних спрямувань, необхідно розглянути також сформовані наукові погляди з питань їх співвідношення з переживанням психологічного благополуччя особистості. Адже саме формування ідентичності протягом тривалого часу вважалося ключовим аспектом розвитку психологічного благополуччя особистості (Erikson, 1959/1980; May & Yalom, 2005; Rogers, 1961) [172]. Історично велика частина психологічної літератури зосереджена на ідіосинкратичних характеристиках, які відрізняють людину від інших індивідів, але в останні роки вчені розглядають колективні/соціальні аспекти ідентичності [252]. Зокрема, конструкт етнічної ідентичності отримав постійну увагу (Atkinson, Morten & Sue, 1998; Ong, Phinney & Dennis, 2006; Phinney, 1989, 2000; Ruiz, 1990) [249].

Зрозуміло, що етнолінгвістична ідентичність – це показник, за яким можна визначити наскільки індивіди сприймають себе причетними до етнічної групи. Етнолінгвістична ідентичність «є центральною визначальною характеристикою багатьох людей, особливо тих, хто є членами мовних меншин» [249, р. 256]. Психологічне значення етнолінгвістичної ідентичності серед груп етнічних меншин можна пояснити дискримінацією, яких зазнають ці групи. Перед обличчям опозиції та маргіналізації сильна етнолінгвістична ідентичність допомагає людям розпізнавати позитивні переваги своєї власної етнічної групи, мінімізуючи наслідки принизливих переконань, характерних у суспільстві, наприклад (Garcia, & Branscombe, 2009; Ruiz, 1990) [120; 174]. Мовний контекст ідентичності пронизує як світогляд, так і поведінку; етнолінгвістична ідентичність це складна конструкція, сформулювати яку можна як складний процес дослідження наслідків своєї етнічної приналежності, та приходу до розуміння та підтвердження своєї приналежності до етнічної групи через її лінгвістичні та історичні особливості. Описи етнічної ідентичності включають такі елементи, як етнічна самоідентифікація; афективні компоненти, такі як почуття причетності, гордості та ствердження; когнітивні компоненти, такі як знання історії та традицій; ціннісні орієнтації, такі як

індивідуалізм чи колективізм; і відмінності в компонентах етнічної ідентичності, пов'язані з віком, фенотипом і контекстом [249].

Етнічна ідентичність по-різному трактується різними вченими (наприклад, Cross & Cross, 2008; Trimble, 2007) [213]. Більшість дослідників ґрунтували свої концептуалізації на принципах теорії соціальної ідентичності [280] і моделі розвитку еґо-ідентичності Еріка Еріксона, яка припускала, що особиста ідентичність включає в себе «постійний обмін якимись основними характеристиками з іншими». У цій самій традиції розробка моделі Еріксона Маршою та колегами (1993) використовувалася для ідентифікації різних статусів етнічної ідентичності, що характеризуються наявністю чи відсутністю приналежності та відданості. Концептуалізації, засновані на цих теоретичних засадах, як правило, асоціюються з роботою Jean Phinney (1990), хоча подальше уточнення було надано багатьма іншими.

Альтернативну концептуалізацію етнічної ідентичності надав Bill Cross, чий новаторський опис самоідентифікації афроамериканців ґрунтувався на працях W.E.B. Du Bois і, зокрема, Franz Fanon. Цей напрямок науки розглядає динаміку, пов'язану з міжгруповим гнобленням, маргіналізацією та внутрішнім расизмом. Cross розробив цілісну модель расової, етнічної та культурної ідентичності (Cross & Cross, 2008), але його ранні роботи виявилися найбільш впливовими на побудову расової ідентичності, яка стала відмінною від етнічної ідентичності в психологічній літературі. Оскільки розрізнення між расовою і етнічною ідентичністю не є інтуїтивним, воно заслуговує на увагу [185].

В Енциклопедії психології термін «расова ідентичність» стосується унікального досвіду певної расової групи, наприклад афроамериканця, тоді як етнічна ідентичність характеризує самосвідомість людини в більш широких термінах, включаючи культуру, расу, мову чи спорідненість. Моделі расової ідентичності, як правило, специфічні для певної раси (наприклад, Cross, 1971; Helms, 1990), але принцип етнічної ідентичності застосовується до багатьох расових і етнічних груп (Phinney, 1989, 1996). Крім того, описи расової ідентичності явно враховують міжгрупові відносини, соціальні структури та

інтерналізовані стереотипи, тоді як моделі етнічної ідентичності не наголошують на цих міркуваннях над іншими. Етнічна ідентичність здебільшого зосереджується на понятті самоідентифікації, тоді як расова ідентичність включає вплив суспільного гноблення, висвітленого через парадигму антирасизму. Підсумуємо висловом Phinney: «расові та етнічні ідентичності значно відрізняються за способами, якими вони були визначені та досліджені... література, що стосується цих двох типів ідентичності, досить розбіжна» [94, р. 308].

Проти переважаючої практики розрізнення етнічної ідентичності від расової ідентичності Білл Кросс переконливо стверджував, що «расова, етнічна та культурна ідентичність перетинаються на рівні життєвого досвіду до такої міри, що немає жодних причин асоціювати кожену конструкцію з окремою констеляцією ідентичності» (Cross & Cross, 2008). Незважаючи на це обґрунтування, ми не використовуємо дані терміни як синоніми. Терміни збігаються, але не є синонімами.

Подібний ефект виникає і в розрізненні етнічної та етнолінгвістичної ідентичностями. І оскільки між етнічною та мовною ідентичністю відбулося концептуальне розмиття, важливо уточнити їхній передбачуваний фокус. Подібно представникам расових груп, представники мовних меншин піддаються дискримінації та утисненням. І даний ефект знижується, якщо представники мовних меншин піддаються процесам акультурації, починають використовувати мову більшості, хоча і зберігають інші характеристики етнічної ідентичності. Отже, якщо расову та етнічну приналежність слід розглядати як окремі, але пов'язані побудови, то так само слід розглядати етнолінгвістичну і етнічну ідентичність [103].

Враховуючи відмінності в концептуалізації етномовної і етнічної ідентичностей, не дивно, що показники, які зазвичай використовуються для кількісної оцінки двох конструктів, мають лише частковий сумісний вимір. Тому статистичне агрегування показників етнолінгвістичної та етнічної приналежності було б недоречним. Крім того, субшкали загальноживаних

показників етнічної ідентичності не можуть бути об'єднані, щоб отримати загальну оцінку етнолінгвістичної ідентичності. Таким чином, дане дослідження обмежує свою увагу конструктом етнолінгвістичної ідентичності.

Психологічна література розглядає етнолінгвістичну ідентичність як фактор позитивної особистісної схильності; самооцінки, самовизначення, яке повинно оптимально включати етнічну мовну спадщину. Подібно до досягнення сильної его-ідентичності (Marcia та ін., 1993), сильна етнолінгвістична ідентичність, яка ґрунтується на достатньому досвіді використання мови та етнічної культури, повинна забезпечити основу самопізнання, на основі якої можна впевнено приймати життєві рішення. Ідентифікація через мовний аспект з більшим колективом також може забезпечити відчуття причетності та соціальної підтримки. Таким чином, етнолінгвістична ідентичність може забезпечити відчуття сили, компетентності та самосприйняття під час переговорів про складні непередбачувані обставини навколишнього середовища (наприклад, Ruiz, 1990). За визначенням, високий рівень етнолінгвістичної ідентичності має позитивно асоціюватися з особистим благополуччям [120].

Хоча конструкт етнолінгвістичної ідентичності має поширюватися на всі групи населення, останнім часом наукові дослідження все більше прагнуть окреслити обставини, за яких етнолінгвістична ідентичність є найбільш важливою для психологічного благополуччя. Хоча послідовне окреслення стосувалося саме етнічності. Наприклад, зарубіжні дослідження постійно підтверджують, що білі в Північній Америці, як правило, більш неоднозначно ставляться до своєї етнолінгвістичної ідентичності, ніж кольорові люди, для яких мовна і етнічна ідентифікація є більш помітною (наприклад, Braceu, Yamasa, & Umaña-Taylor, 2004; Phinney, 1990) [249].

Погляд на етнолінгвістичну ідентичність як зв'язок між мовним аспектом ідентичності та психологічними наслідками базується на припущенні, що мова є значущою психологічною змінною тією мірою, якою вона має помітне та центральне значення для залучених осіб. Наприклад, для більшості американців

європейського походження етнолінгвістична приналежність не є помітною чи важливою частиною їхньої ідентичності, і вони можуть вибирати, яку роль вона матиме для них [122]. Відповідно і психологічні наслідки є більш м'якими у даному випадку.

Імовірно, через таку нижчу оцінку етнолінгвістичної ідентичності позитивна кореляція, яка спостерігається між етнічною ідентичністю та благополуччям у кольорових людей, не спостерігається послідовно серед білого населення (Carter et al., 2005) [293]. Крім того, через соціальну динаміку, пов'язану зі статусом більшості проти меншини [280], є підстави припустити, що етнолінгвістична ідентичність може виконувати інші психологічні функції для білих людей порівняно з іншими групами в Північній Америці. Означене дозволяє припустити, що суб'єктивний досвід етнолінгвістичної ідентичності, і фактори, які ймовірно опосередковують його зв'язок із психологічним благополуччям, можуть відрізнятися між іммігрантами та групами меншин в середині будь-якої країни. Наприклад, багато дослідників цікавилися тим, як етнічна ідентичність може захистити себе від етнічних упереджень (наприклад, McCoу & Major, 2003), який медитативний шлях буде набагато менш актуальним для мігрантів, ніж для історично пригноблених груп у групах меншин серед корінного населення. Ґрунтуючись на цих кількох міркуваннях, ми зосередилися в цьому рукописі на досвіді іммігрантів, розуміючи, що визначення цільових груп є доречним і навіть бажаним у психологічних дослідженнях. Також залишається відносно невивченим вплив означених аспектів на акультурацію і іммігрантських спільнотах.

Після прибуття в нову країну іммігранти часто відчують занепокоєння, невпевненість, зниження самооцінки та погіршення самопочуття. Це може бути підживлено досвідом дискримінації, а також уявною несумісністю культурних цінностей і способів життя в приймаючій і рідній країні [249]. Такі переживання часто називають стресом акультурації [93]. Дослідження акультурації показують, що іммігранти, які успішно інтегрують свою ідентичність меншини з ідентичністю країни перебування, досягають більш

високого рівня адаптації, таким чином менше страждають від акультураційного стресу (Berry et al., 2006; Jasinskaja-Lahti & Liebkind, 2001) [94]. Таким чином, інтеграція сильної іммігрантської ідентифікації та їхньої сильної прихильності до країни перебування може допомогти подолати стресові аспекти акультурації. Оскільки центральність є винятковим аспектом соціальної ідентифікації (тобто висока центральність однієї соціальної ідентичності може автоматично зменшити центральну роль інших ідентичностей), цілком можливо, що вона може сприяти підвищенню рівня акультураційного стресу, тоді як інші аспекти соціальної ідентифікації можуть його зменшити.

Стрес акультурації є багатограним явищем (Gil, Vega, & Dimas, 1994; Mena, Padilla, & Maldonado, 1987; Miller, Kim, & Benet-Martínez, 2011) [129; 167; 238]. Іммігранти можуть відчувати стрес через міжособистісний, професійний та структурний тиск, а також через дискримінацію. У фундаментальній роботі Бенет-Мартінеса та його колег (Benet-Martínez & Haritatos, 2005; Miller et al., 2011) [238] такі п'ять життєвих сфер були визначені як потенційні джерела акультураційного стресу: мовні навички (наприклад, незрозуміння через власний акцент або низька мовна компетенція), труднощі на роботі (наприклад, доводиться працювати більше, ніж одноліткам-неіммігрантам, відчувати тиск у відповідності до негативного стереотипу або не в змозі відповідати позитивному стереотипу), міжкультурні відносини (наприклад, наявність розбіжностей на основі звичаїв або несумісності цінностей), дискримінація (наприклад, з вами грубе чи несправедливе поводження через етнічну приналежність) та культурна ізоляція (наприклад, життя в середовищі, що не є культурно різноманітним, відчуття неповторності у повсякденних ситуаціях).

Численні дослідження показали, що ці різні аспекти акультураційного стресу позитивно пов'язані з негативними наслідками для психічного здоров'я іммігрантів, такими як депресія та тривога, виникнення ПТСР [85; 238], а також щодо партнерського насильства та інших соціальних проблем [205].

Той факт, що рідна мова є ключовою детермінантою етнічної ідентичності, був визнаний у ранніх дослідженнях соціальної ідентичності (Bourhis, Giles, & Tajfel, 1973) [267]. Це здається особливо вірним у випадку груп іммігрантів та етнічних меншин, чия етнолінгвістична життєвість визначає їхній груповий статус та почуття ідентичності (Giles, Taylor, & Bourhis) [170]. Хоча національні та етнічні групи розрізняються з точки зору того, наскільки соціальна влада чи статус приписується їхній мові в певній державі (Sachdev & Bourhis) [267], існує також значна варіативність у кожній групі іммігрантів щодо їхнього використання та компетенції етнічної мови. Хоча в багатьох контекстах рідна мова(и) може сприяти міцній ідентичності та підвищити колективну самооцінку іммігрантів, вона(и) також можуть перешкоджати колективній самооцінці та призводити до деідентифікації, якщо група іммігрантів має негативні стереотипи та націлена на упередження (Bourhis & Маас, 2001; Джайлз і Джонсон, 1987; Райан, Джайлз і Себастьян, 1982) [267]. У таких випадках іммігранти розглядають використання рідної мови як перешкоду, яка ускладнює процес акультурації.

У випадку іммігрантів, здатність говорити власною мовою може сприяти зміцненню різних аспектів соціальної ідентифікації. Рідна мова може бути соціальним клеєм, зв'язуючи членів меншини чи групи іммігрантів разом, тим самим сприяючи міцнішим внутрішньогруповим зв'язкам. Це також може посилити позитивний вплив на ідентичність меншини, а також на цілісність через культурні цінності та звички, що передаються через мову. Нарешті, використання рідної мови робить їхню етнічну ідентичність більш помітною та доступною. Це, у свою чергу, може підвищити центральну роль їх іммігрантської ідентичності. Важливість мови у формуванні власної ідентичності та послабленні акультураційного стресу можна досліджувати в контексті груп іммігрантів, члени яких відрізняються за компетенцією рідної мови.

Останні наукові дослідження також вивчали інші контекстуальні фактори, окрім етнолінгвістичної приналежності, які можуть пом'якшити

зв'язок між благополуччям та етнічною ідентичністю, включаючи вік, стать, рівень акультурації та соціально-економічний статус, кожен з яких коротко висвітлюється тут. Враховуючи актуальність процесів розвитку ідентичності для підлітків і молодих людей, більшість досліджень етнічної ідентичності зосереджено на досвіді учнів старших класів (наприклад, Fuligni, Witkow, & Garcia, 2005) і коледжів, студентів (наприклад, Ong et al., 2006). Хоча дослідження загалом підтверджують важливість розвитку етнічної ідентичності для підлітків і молодих людей, інші вікові групи досліджувалися нечасто. Що стосується можливого впливу статі, дослідження, що вивчають гендерну ідентичність, дійшли висновку, що вона позитивно пов'язана з етнічною ідентичністю і що розвиток етнічної ідентичності може відрізнитися між чоловіками та жінками (Хьюз, Хагельскамп, Вей та Фуст, 2009). Однак дані, зіставлені за статтю, дають або мінімальні відмінності, або змішані результати (наприклад, Phinney & Alipuria, 1990; Phinney et al., 1997; Tatman, 1996) [249]. Інші дослідження показали, що адаптація до західного суспільства пов'язана як з етнічною ідентичністю, так і з благополуччям іммігрантів і біженців. Подібним чином було виявлено, що соціально-економічний статус пов'язаний як з етнічною приналежністю, так і з благополуччям, а стресори, пов'язані з етнічною і мовною дискримінацією, ускладнюються бідністю [129]. Таким чином, можна констатувати, що значення етномовної ідентичності для благополуччя пом'якшується особистими та соціальними характеристиками. Тому в дослідженні ми звернемо увагу на контекстуальні чинники під час вивчення етнолінгвістичної ідентичності.

Вчені поступово дійшли висновку, що сильна етнічна ідентичність позитивно пов'язана з психологічним благополуччям і успішним пристосуванням до життя для іммігрантів [249; 267]. Проте загальна величина зв'язку між етномовною ідентичністю та психологічним благополуччям залишається невизначеною, а вплив можливих модеруючих змінних залишається незрозумілим. Велика кількість рукописів на цю тему з'явилася протягом останніх двох десятиліть, причому кількість досліджень, що вивчають

зв'язок між етнічною ідентичністю та благополуччям, зростає в геометричній прогресії. Хоча самі дослідження і їх опис є громіздкими та потребує синтезу. Синтез допоміг би прояснити наявні вже результати та скерувати майбутні дослідницькі зусилля. Тому ми провели систематичний огляд досліджень та у своєму дослідженні спрямували зусилля на з'ясування загальної величини зв'язку між етномовною ідентичністю та психологічним благополуччям і визначити наскільки вплив змінних може бути модерованим дослідженням та характеристиками учасників.

1.4. Основні підходи до вивчення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості

У цьому підрозділі предметом аналізу та оцінки з точки зору завдань дослідження стали головні підходи до вивчення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості, які реалізуються в сучасних наукових роботах вітчизняних та закордонних фахівців, та будуть застосовані в дисертаційному дослідженні.

Етнолінгвістичні характеристики ідентичності представників етнолінгвістичних груп у нашому дослідженні ґрунтуються на визначенні етнолінгвістичних характеристик ідентичності представників цих груп та встановленні взаємозв'язків з характеристиками етнолінгвістичної ідентичності. Такий підхід дозволяє перенести фокус за межі формальних констатацій мовної приналежності до соціально-психологічних проявів досліджуваного явища.

Зауважимо, що наше дослідження розглядає лише етнічний контекст мовної ідентичності, основною категорією теоретико-емпіричного аналізу для нас є етнолінгвістична ідентичність людини.

У трактуванні М. Губогло мовна ідентичність – це набір мовних характеристик індивіда чи групи, що охоплює мовні знання/мовну чи

лінгвістичну компетенцію, використання мови чи мовну поведінку, а також ставлення до мови [17].

Поняття етнолінгвістичної ідентичності ввів у психологію Г. Джайлз [186]. Вона розроблена в рамках авторської концепції етнолінгвістичної доцільності. На думку Г. Джайлза, етнолінгвістична ідентичність – це знання та досвід приналежності до етнолінгвістичної групи або груп [188]. ЕМІ можна охарактеризувати такими параметрами (рисами), як оцінка власних мовних знань, ставлення до мови та тенденції, що визначають етнічну приналежність до мови [186, 187]. Ми розмірковуємо про етнолінгвістичну ідентичність як про складову етнічної ідентичності. Це означає, що всі зазначені вище характеристики соціальної ідентичності притаманні й етномовній ідентичності.

Формування ЕМІ відбувається в процесі етнолінгвістичної самоідентифікації. Тобто людина ідентифікує себе з певною етнолінгвістичною спільнотою/групою, відмінною від інших у багатомовному суспільстві [80]. Чинником, який визначає відмінності у вираженні етнолінгвістичної ідентичності, є сприйняття власної етномовної групи як групи з високою або низькою етномовною життєздатністю.

Відповідно до теорії етнолінгвістичної ідентичності Г. Джайлза, коли ідентичність етнічної групи стає важливою для індивіда, він зосереджує увагу, себе та інших, на очевидних відмінностях власної групи, наприклад, мовних [111]. Члени етнолінгвістичних груп, як і члени інших груп, прагнуть зберегти позитивну соціальну ідентичність, щоб забезпечити високу самооцінку. Члени груп, рідна мова яких високо цінується, можуть використовувати різні стратегії підкреслення психолінгвістичних відмінностей у спілкуванні з представниками інших груп. Серед інших, можуть використовувати певний стиль мови або перейти на інгрупову мову. Однак індивіди можуть застосовувати зовсім інші стратегії поведінки, коли їх рідна мова є джерелом сорому та пронизана появою негативних соціальних ідентичностей. Найбільш поширеною є стратегія групової асиміляції з домінантною групою. При цьому індивіди не лише

вживають мову більшості, а й дуже часто намагаються ідентифікувати себе з її представниками [153].

Етнолінгвістична ідентичність займає важливе місце в структурі ідентичності та має велике значення. Однак, коли етномовна група перебуває в ситуації пригнічення етнічного мовлення, етнолінгвістична ідентичність, пов'язана з етнічним мовленням, не формується і може проявлятися різними способами, заперечуватися або іншим чином розвиватися і проявлятися. Етнічна ідентичність залежить не лише від характеристик етнолінгвістичної ідентичності, а й від характеристик і статусу етнічно-мовних груп.

Наприклад, в опитуванні Б. Вінера серед представників етнічних меншин (зокрема українців) у Санкт-Петербурзі висвітлено, що ідентифікація себе як росіян серед представників мовних меншин майже в сім разів вища серед тих, хто не знає своєї етнічної мови. Етнічне походження та знання мови респондентів є, на відміну від чинників етнічної диференціації, статистично значущими для взаємодії та взаємозалежності між знанням мови та етнічною ідентичністю [53], що вказує на те, що групи меншин використовують мову як основу власної доступної та зрозумілої ідентичності.

Можемо припустити, що сильне почуття приналежності до етнічної групи є рушійною силою вивчення та засвоєння етнічної мови. Мова набуває значення диференціувальної ознаки етнічних характеристик. Для етнічних меншин мова є найдоступнішим способом збереження етнічної ідентичності. Підтримка мови може бути забезпечена лише внутрішньосімейними практиками, тобто постійним спілкуванням на побутовому рівні між членами родини та близькими родичами. З іншого боку, інші моделі поведінки, які сприяють формуванню та розвитку етнічної ідентичності, потребують додаткових зусиль.

Однак моделі етнічного визначення національних меншин не завжди поширюються на етнічну більшість. Етнолінгвістичне формування ідентичності є невід'ємною частиною єдиного процесу становлення особистості. Подібність процесу формування етномовної ідентичності та цілісного становлення

особистості приховує сутність та якісні характеристики першого, створюючи враження його природності, вродженої та генетичної зумовленості [155].

Проста модель формування етнолінгвістичної ідентичності передбачає певну динаміку. Після народження людина вивчає мову свого народу, яка є рідною для неї в родині і найчастіше збігається з мовою етносу. Однак такі моделі не вичерпують усіх можливих варіантів розвитку етнолінгвістичних ідентичностей.

Як згадувалося раніше, існує багато лінгвістичних змінних, які можуть визначати характеристики етнолінгвістичної ідентичності. М. Губогло виділяє 14 змінних для емпіричної фіксації мовної приналежності: перша мова, якою людина почала говорити; мова сімейного спілкування з батьками та близькими друзями; мова навчання в початковій школі; телевізійна мова; ступінь володіння мовою своєї національності та рівень володіння державною мовою (якщо не збігається); бажана мова навчання, наприклад у школі [17]. Охарактеризуємо деякі з них.

Дитина починає освоювати мову в ранньому дитинстві, і саме тоді у дитини з'являється перша мова. Її можна визначити як мову, яку діти починають використовувати як інструмент спілкування з дорослими.

З точки зору соціальної психології, поняття рідної мови має два важливі аспекти. Перший — об'єктивне уявлення про мову. Рідна мова – це та мова, якою людина може найповніше висловитися, передати свої думки, найкраще висловитися словами. Інший аспект є суб'єктивно особистим і є невід'ємною частиною самоідентичності особистості. Вона відображає ставлення людини до мови, якою вона спілкується, і передає мовне самовизначення особистості.

Соціальні фактори, що спричиняють зміни в рідній мові окремої людини, включають національну мозаїчність населення, національну мовну політику, яка заохочує розвиток певних мов, високий престиж однієї мови в суспільній думці та поширеність етнічно змішаних шлюбів. Ієрархія цих факторів залежить від конкретної ситуації [174]. На думку М. Губогло, рідна мова є категорією етнічної психології, а не соціолінгвістики, за допомогою якої

індивіди через свою мовну ідентичність підтверджують, підкріплюють або підозрюють свою етнічну приналежність [17].

М. Шульга вважає, що зміна рідної мови людини відбувається таким чином: людина опановує другу мову, яка з часом стає функціонально першою мовою, і цей процес завершується визнанням другої мови рідною. Тому умовою зміни рідної мови є засвоєння другої мови [77].

Такі функціонально правильні схеми, які не враховують сприйняття мови як рідної, можуть очолити ланцюжок засвоєння та свідомого перенесення її використання з однієї мови на іншу. Запропонована автором схема говорить про неусвідомлений за своєю суттю мотив зміни мови. Водночас ланцюг змін міг початися саме з виникненням свідомості та спорідненості. Не розглядаються також обставини зміни мови з примусу чи внаслідок інших маніпуляцій суспільною свідомістю [76].

У таких ситуаціях часто відбуваються міжпоколінні зміни рідної мови. Для першого покоління рідною залишається мова, від якої вони змушені були відмовитися на користь мови більшості (часто не рідної мови батьків).

Окрім вищезазначених категорій, етнолінгвістичний світ людини можна додатково охарактеризувати декількома ознаками, зокрема тими, які можуть пояснити процес мовних змін. Враховуючи той факт, що процес зміни мов є поширеним суспільним явищем, ми рекомендуємо це зробити. Адже немає країни без двомовних етномовних груп. Різниця лише в тому, що в одних державах (більшості) двомовність характерна для представників етнічних меншин, а в інших для представників основних етнічних груп. Поширеність явища двомовності зумовила широкі дослідження багатьох гуманітаріїв. Одним із прикладів є канадські мовні школи.

Згідно з М. Siguan та W. F. Mc Kee, первинна мова (комунікативна мова), це мова, якою людина ідентифікує себе та використовує її в особистому спілкуванні. Тобто її улюблена мова зазвичай є першою за часом засвоєння. Двомовні особи, які підтримують тісні особисті стосунки двома мовами, часто

не знають, з якою мовою ідентифікувати себе. У багатьох із них друга мова стає основною [58].

Більшість вчених відзначають, що для двомовних індивідів, як людей, дуже важливо впливати на мовну поведінку стану, в якому друга мова або обидві мови набуваються [55].

М. Siguan і W. F. Mc Kee визначили основні форми двомовного засвоєння [58]. Перший – це засвоєння другої мови в ранньому віці одночасно з першою мовою (або трохи пізніше). Коли людина вільно володіє обома мовами і переходить з однієї на іншу, це так званий поширений білінгвізм. Друга форма білінгвізму виникає, коли дитина, яка виросла в переважно одномовному середовищі, відкриває другу мову після вступу до школи. Набута таким чином двомовність може бути досить глибокою, але на практиці зберігає неоднакові функції через соціальні умови. Перша мова дитини залишається переважно другою мовою на певному рівні соціальних контактів. Третя форма вивчення другої мови – спонтанна, через постійний безпосередній контакт із суспільством, яке спілкується цією мовою. Знання мови поки що обмежені, але рівень знань достатній для використання мови як засобу спілкування. Четвертий – опанувати другу мову лише в школі на батьківщині (класичне вивчення іноземної мови) [58].

Враховуючи зміну використання мов окремими особами, деякі дослідники запропонували ввести поняття «функціональної першої мови», тобто мови, якою людина зараз користується.

Вибір цього поняття дає змогу змінити силу використання особистістю мови, якою вона розмовляє. Тобто можна синхронно вирізати риси мови певної особистості. Також робота з цим терміном дозволяє розглядати послідовні зміни у мові, які змінюють одна одну.

Крім того, широко використовуються такі поняття, як етнічна мова. Зазвичай під ним розуміють фактичну систему знаків, яка використовується певним суспільством протягом певного періоду часу. Вона формується одночасно з виникненням етносу як передумови виникнення та існування

етносу і в кінцевому підсумку є його продуктом. В етномовах етнічні ідентичності дозволяють артикулювати етнічні категорії та розпізнавати їх як символи.

Хоча існує досить багато можливих підходів до дослідження ідентифікації мови, більшість сучасних досліджень використовують простіші підходи. Мовна приналежність визначається однією з двох лінгвістичних змінних: сегрегування та тлумачення різними способами як характеристику етнічної дискримінації [54].

Такий підхід до мови має свої особливості. Мова виконує формальну функцію рядків анкети. Дослідники здебільшого ігнорують складність мовної та етнолінгвістичної ідентичностей. У багатьох випадках особливості цих явищ відображаються в лінгвістичних дослідженнях, виявляючи мовні світоглядні, семантичні особливості тощо. Однак психологічні особливості етнолінгвістичної ідентичності, як правило, не є предметом занепокоєння лінгвістів.

Окрім нашого підходу до опису реального використання мови, не слід нехтувати її символічним значенням. На думку американського дослідника Л. Фоллера, найсерйозніші проблеми націй і національних держав пов'язані з нематеріальними символами. Ці символи уособлюють почуття власної гідності та почуття поваги. Символ — це поняття, дія або предмет, який замінює інше поняття, дію або річ і виражає його значення. Існує багато типів символів, включаючи міфологічні, релігійні, художні та філософські. На думку Л. Фоллера, мова є фундаментальним символічним середовищем, у якому діє етнічна ідентичність. Кожна країна самостійно визначає символи, які вона використовує для вираження своїх уявлень про себе, як на індивідуальному, так і на колективному рівні [54].

Становлення мови як символу відбувається через формування інтегративного ставлення етносів до рідної мови. Таке ставлення найчастіше виражається в тому, що індивіди ідентифікують себе з носіями мови і намагаються зберегти цю ідентичність, фактично використовуючи мову [71].

Вірність мові активізує силу наполягати на її збереженні. У відповідь на інтерференцію (зміну мови під впливом іншої мови) це відчуття перетворює стандартизовану версію мови на символи віри та святині.

Те, до якої етнічної групи належить особа та яку мову вона обирає, також визначаються і етнолінгвістичні групи, які існують у кожній етнічній групі. Етнолінгвістична (етномовна) група — це група, об'єднана як спільними етнічними ознаками, так і спільною мовою. Термін «етнолінгвістична група» часто вживається, щоб підкреслити важливість мови в системах етнічної ідентифікації [80]. На думку В. Лабова, мовні спільноти визначаються не спільною мовною поведінкою, а набором спільних норм, які простежуються в оцінній поведінці [54].

Для представників етнічної групи етнічна мова, державна мова, рідна мова, мова спілкування можуть бути показниками етнічної та етнолінгвістичної ідентичностей, які можуть збігатися або не збігатися.

Характеристики формування ЕМІ залежать від багатьох соціокультурних детермінант (мовного статусу, кількості носіїв, інституційної підтримки тощо). Від того, наскільки сильною є ідентифікація з групою та наскільки важливою для членів є мова групи як мірило ідентичності. Мова (або етнічні мови) або ставлення до неї (них), до того ж ситуативно зумовлені конкретними умовами [149].

Насправді протести в Україні не можуть говорити про існування якоїсь певної групи, яку можна об'єднати терміном «двомовне населення», просто тому, що все населення України тією чи іншою мірою розмовляє російською мовою. Цей термін також використовується в термінологічній парадигмі сучасної української гуманітарної науки, хоча й вона є однією з найменш чітко визначених.

Для визначення етнолінгвістичної атрибуції Н. Бардіна виділяє три типи мовних параметрів: етнолінгвальні — представники етносу, які мовно та культурно ідентифікуються з іншим етносом; лінгвальні — представники будь-якого етносу, що ототожнили себе на мовному і культурному рівнях з іншим

етносом; контамінаційні – усвідомлено зберігаючи етнокультурні принципи діакритизації світу своїх предків, але також використовують слова та граматичні конструкції іншого мовного коду. Таким чином можна уникнути класифікації виключно за зовнішніми ознаками та вимушеною класифікацією за мовною приналежністю [3].

Відзначаючи раціональний підхід, який існує для цієї таксономії, варто зазначити, що він не базується на значущих емпіричних даних.

Таким чином, використовуючи конкретні визначення, ми прагнемо охарактеризувати взаємні впливи та відносини між етнолінгвістикою та етнічною ідентичністю відповідно до етнічної групи, до якої належить індивід. В цілому, особливо протягом досліджуваного явища.

Численні дослідження виявили позитивний зв'язок між мовним аспектом етнічної ідентичності та показниками самооцінки і особистісної адаптації. Наприклад, велике дослідження (N = 5423) молодих підлітків задокументувало значні позитивні кореляції між мовною ідентичністю та різними позитивними атрибутами, такими як здатність справлятися з проблемами, майстерність, самооцінка та оптимізм (Roberts et al., 1999). Загальні результати дослідження, здається, послідовно вказують на позитивний зв'язок між мовною ідентичністю та кількома аспектами особистого благополуччя в етнічних групах (наприклад, Phinney, Cantu, & Kurtz, 1997) [249]. Багато хто в цій галузі інтерпретує ці послідовні кореляції як вказівку на причинно-наслідкове співвідношення, причому позитивна мовна ідентичність припускається як буфер проти страждань, які відчувають групи етнічних мовних меншин (наприклад, Ponterotto & Park-Taylor, 2007).

Низка досліджень показала, що члени меншини, включаючи іммігрантів, часто віддаляються від групи більшості через уявну дискримінацію (наприклад, Badea, Jetten, Iyer, & Er-Rafiy, 2011; Jasinskaja-Lahti, Liebkind, & Solheim, 2009; Kunst & Sam, 2014) [86; 215], компенсуючи це шляхом побудови більшої ідентифікації з їхньою групою (Bourguignon, Seron, Yzerbyt, & Herman, 2006; Jetten, Branscombe, Schmitt, & Spears, 2001;

Schmitt, Spears, & Branscombe, 2003) [108; 117]. Виявлено, що така сильна ідентифікація в групі позитивно впливає на психологічне функціонування та благополуччя членів меншини, надаючи їм соціальну підтримку та пом'якшуючи негативні наслідки дискримінації та неприйняття з боку зовнішньої групи [86; 108; 117; 188]. Проте національна ідентифікація як етнічна, так і приймаюча може сприяти підвищенню рівня благополуччя іммігрантів (Bobowik, Martinovic, Basabe, Barsties, & Wachter, 2017) [103].

Останні дослідження соціальної ідентифікації вказують на багатогранну структуру ідентифікації (Cameron, 2004; Cameron et al., 2018; Roth, Mazziotta, & Barth, 2019) [124; 125]. За Кемероном (2004), соціальна ідентифікація складається з трьох різних вимірів: центральності в групі (важливість групи для себе), внутрішньогрупового афекту (цінність, що приписується членству в групі) і внутрішньогрупових зв'язків (прив'язаність до інших членів групи). Було виявлено, що кореляти цих трьох аспектів досить різноманітні. Дослідження пацієнтів з ВІЛ виявило, що центральна роль у групі пов'язана з нижчим рівнем самоефективності та внутрішньогруповими зв'язками з більш високим рівнем самоефективності (Harris, Cameron, & Lang, 2011) [124]. Дослідження щодо єврейської меншини в Польщі показало, що центральна роль у групі була негативним провісником залучення громади, тоді як внутрішньогрупові зв'язки були позитивним провісником (Bilewicz & Wo'jcik, 2010) [100]. У той же час Bombay, Matheson, and Anisman (2010) [105] виявили, що симптоми депресії в громадах аборигенів у Канаді позитивно передбачалися центральним значенням у групі та негативно передбачалися внутрішньогруповими афектами. Було також виявлено, що центральне місце в групі пов'язане з більш високою оцінкою загрози та дискримінації у міжгрупових відносинах (Bombay et al., 2013). Разом ці дослідження підкреслюють негативну роль центральності в групі, а також розкривають потенційні переваги емоційних та реляційних аспектів ідентичності для психологічного благополуччя та активності.

Буферна роль етнічної ідентичності проти дистресу широко цитується в літературі, але кілька вчених помітили, що в деяких випадках сильніша етнічна ідентичність може фактично посилити сприйнятливність до дистресу (наприклад, Yip, Gee, & Takeuchi, 2008; Yoo & Lee, 2008) [105]. Відповідно до теорії самокатегоризації (Turner, Hogg, Oakes, Reicher, & Wetherell, 1987) [281], люди налаштовуються на сигнали навколишнього середовища, що стосуються їх власної внутрішньої ідентичності. Дослідження підтвердили, що особи з сильною мовною ідентичністю звертають увагу на міжетнічну динаміку і частіше повідомляють про досвід дискримінації і відчують страждання через дискримінацію [274]. Загроза для групи, з якою людина сильно ідентифікується, може сприйматися як загроза для себе.

Отже, нинішній акцент у літературі на позитивній буферній ролі етнічної ідентичності і, зокрема, саме її мовного аспекту по відношенню до психологічних станів слід пом'якшити визнанням того, що сильна етнічна ідентичність може за певних умов посилити дистрес серед осіб, які зазнають дискримінації. Це питання залишається відкритим та потребує вирішення.

Висновки до першого розділу

1. Психологічне благополуччя розглядається з різних точок зору, і різні академічні галузі вважають важливим даний психологічний конструкт через його взаємопов'язаність із іншими параметрами, такими як індивідуальна продуктивність, рівень задоволеності життям або характеристики міжособистісних взаємодій. Конструкт психологічного благополуччя включає в себе суб'єктивні, соціальні та психологічні аспекти, поведінку, пов'язану зі здоров'ям, і практики, які додають сенсу життю людини та дозволяють їй досягти свого максимального потенціалу. Тобто саме психологічне благополуччя є ознакою оптимального психологічного функціонування, яке покращує життєвий досвід та спонукає людину до задоволення своїх очікувань та потреб.

2. Наше дослідження опирається на концепцію В.С. Мерліна та теорію соціальної ідентичності S. Roccas і M. Brewer. Вони бачать цілісність

особистості в особливому, індивідуально своєрідному характері зв'язку між всіма властивостями людини, а соціальну ідентичність як частину самооцінки індивіда, що викликає уявлення про членство в групі (або групах) разом із цінністю та емоційним значенням цього членства. Характеристики етнічної ідентичності як типу особистої соціальної ідентичності визначаються її актуальністю та значимістю (В. Павленко, С. Таглін), валентністю – позитивною чи негативною (Г. Солдатова), ступенем її сприйняття – рефлексивністю. Тракуємо етнолінгвістичну ідентичність як складову соціальної ідентичності, що передбачає характеристики усвідомлення та переживання щодо своєї належності до певної етнічної групи.

3. Етнолінгвістична ідентичність є частиною етнічної ідентичності людини і може бути застосована як знання та досвід належності до етнолінгвістичної групи (Г. Джайлз). Формування етнолінгвістичної ідентичності відбувається через ототожнення себе з групою, об'єднаною спільністю етносу, відмінними від інших груп у багатомовному соціумі. Психологічне значення етнолінгвістичної ідентичності серед груп етнічних меншин можна пояснити дискримінацією, яких зазнають мовні меншини. Мовний контекст ідентичності пронизує як світогляд, так і поведінку; етнолінгвістична ідентичність це складна конструкція, сформулювати яку можна як складний процес дослідження наслідків своєї етнічної приналежності, та приходу до розуміння та підтвердження своєї приналежності до етнічної групи через її лінгвістичні та історичні особливості.

4. Для представників етномовної групи ознаками етнічної ідентифікації, які можуть збігатися або не збігатися, є етнічна мова, державна мова, рідна мова, фактичне використання цієї мови. Етнолінгвістичну ідентичність можна охарактеризувати за допомогою таких параметрів (характеристик), як: оцінка власних мовних знань, ставлення до мови та «етнолінгвістичні» установки, які характеризують настанови членів групи визначати належність до етнічної групи за мовними ознаками.

5. Психологічна наука розглядає етнолінгвістичну ідентичність як фактор позитивної особистісної схильності; самооцінки, самовизначення, яке повинно оптимально включати етнічну мовну спадщину. За визначенням, високий рівень етнолінгвістичної ідентичності має позитивно асоціюватися з особистим благополуччям. Погляд на етнолінгвістичну ідентичність як зв'язок між мовним аспектом ідентичності та психологічними наслідками базується на припущенні, що мова є значущою психологічною змінною тією мірою, якою вона має помітне та центральне значення для залучених осіб.

6. Суб'єктивний досвід етнолінгвістичної ідентичності, і фактори, які ймовірно опосередковують його зв'язок із психологічним благополуччям, можуть відрізнитися між мігрантами та групами меншин в середині будь-якої країни. Після прибуття в нову країну мігранти часто відчують занепокоєння, невпевненість, зниження самооцінки та погіршення самопочуття. Це може бути підживлено досвідом дискримінації, а також уявною несумісністю культурних цінностей і способів життя в приймаючій і рідній країні (стрес акультурації). Таким чином, інтеграція сильної іммігрантської ідентифікації та їхньої сильної прихильності до країни перебування може допомогти подолати стресові аспекти акультурації.

7. Рідна мова є ключовою детермінантою етнічної ідентичності і особливо вірним дане твердження є у випадку груп іммігрантів та етнічних меншин, чия етнолінгвістична життєвість визначає їхній груповий статус та почуття ідентичності. Можна констатувати, що значення етномовної ідентичності для благополуччя пом'якшується особистими та соціальними характеристиками. Сильна етнічна ідентичність позитивно пов'язана з психологічним благополуччям і успішним пристосуванням до життя для іммігрантів. Проте загальна величина зв'язку між етномовною ідентичністю та психологічним благополуччям залишається невизначеною, а вплив можливих модеруючих змінних залишається незрозумілим.

РОЗДІЛ II

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА РІВЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Етапи емпіричного дослідження

Відповідно до стандартів алгоритму наукового психологічного дослідження емпіричне дослідження розділено на наступні етапи.

Перший період відповідає часовому періоду з 2018 по 2019 рр. та включив у себе формування та обґрунтування теми дисертації, аналіз, систематизацію та узагальнення основних теоретичних положень щодо результатів наукового пізнання за темою дисертації, збір інформації та написання першого розділу дисертації.

Другий період – з 2019 по 2020 рр. – передбачав розробку програми дослідження, підбір методичного інструментарію, виокремлення необхідної вибірки та проведення емпіричного дослідження, обробку та аналіз результатів; підготовку публікацій за тематикою дослідження та другого розділу дисертації.

Третій період – 2020-2022 рр. – присвячений завершенню аналітичної роботи, узагальненню та остаточній інтерпретації результатів дослідження; підготовці публікацій та третього розділу, оформленню дисертації загалом та автореферату.

Проведена дослідницька діяльність представлена структурно на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Етапи дослідження впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя особистості

Детальний огляд етапів дослідження:

1) Теоретичний аналіз. Проведений теоретичний аналіз проблеми впливу етнолінгвістичної ідентичності на переживання психологічного благополуччя дозволяє побудувати емпіричне дослідження відповідно до логіки наукового психологічного дослідження. Відповідно до цього проаналізовано,

систематизовано, узагальнено основні поняття та конструкти вивчення, встановлено їх особливості, загальні характеристики тощо.

2) Операціоналізація сутності основних понять дослідження дозволила проаналізувати психологічні конструкти етнолінгвістичної ідентичності та психологічного благополуччя, визначити їх компоненти та критерії. Серед компонентів етнолінгвістичної ідентичності ми виокремили: когнітивний компонент (центральність в групі, сформовані установки, стереотипи, самовизначення та самосвідомість), емоційно-афективний компонент (внутрішньогруповий вплив, ставлення до мови), мотиваційно-діяльнісний (внутрішньогрупові зв'язки, мовна поведінка, зміни у структурі ідентичності). У структурі психологічного благополуччя виокремлено такі компоненти: когнітивний (самоактуалізація, автономія, зв'язки з іншими людьми, розуміння власних почуттів, вміння їх виражати, самоприйняття, самоконтроль, самопізнання, самооцінка, самосвідомість у контексті я-концепції, розвинута комунікативність, зв'язки зі світом), емоційно-афективний компонент (відсутність високої тривожності, стресу та посттравматичних проявів, депресії, високих рівнів нейротизму, пластичність, розвинуті вміння проживання емоцій, саморегуляція емоційних станів); мотиваційно-діяльнісний (часова перспектива, наявність життєвого шляху, цінності, наявність сенсоутворювальних цілей та переконань). Визначення зазначеної критеріальності послугувало маркерами для вивчення впливу етнолінгвістичної ідентичності на переживання психологічного благополуччя особистості.

3) Формування вибірки емпіричного дослідження. Визначено основні групи досліджуваних: мігрантів, мовних меншин, які проживають на території Польщі та для порівняння групу основного населення. Виокремлено особливості демографічних чинників, соціальних умов розвитку та існування, особливості етнічної мови та мови вжитку, мовної поведінки щодо рідної мови та мови більшості, що є важливим для розуміння особливостей етнолінгвістичної ідентичності та визначення її впливу на психологічне благополуччя.

Респонденти, які взяли участь у дослідженні розподілені у відповідності до соціальних та вікових особливостей (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Соціально-демографічні та етнічні характеристики досліджуваних

Категорія		Національність					
		Українці		Поляки		Мовні меншини (лемки)	
Категорія	Значення	Кількість дослідж	Відсоток (%)	Кількість дослідж	Відсоток (%)	Кількість дослідж	Відсоток (%)
Мова рідна	Укр	624	78,1	9	5,9	1	1,1
	Рос	165	20,7	31	20,4	4	4,4
	Пол	1	0,1	110	72,4	51	56,7
	інша	9	1,1	2	1,3	34	37,8
Стать	жінки	562	64,5	92	58,2	57	60
	Чоловіки	308	35,4	66	41,8	38	40
Вік	20-25	241	28	69	45,7	19	20,4
	26-35	406	47,15	56	37,08	44	47,3
	36-45	169	19,62	8	5,3	22	23,7
	>45	45	5,23	18	11,92	8	8,6

У емпіричному дослідженні взяло участь 1124 особи (з них: 871 особа української національності, 158 осіб польської національності, 95 осіб іншої національності (лемки). 94 особи утрималися, тож в їх дані не будуть враховані під час інтерпретації результатів дослідження) з різних регіонів Польщі. Регіон проживання в нашому дослідженні не був врахований. Однак зроблений розподіл за величиною місця проживання.

З усього обсягу вибірки до емпіричного дослідження залучено 562 жінки української національності, 92 жінки польської національності та 58 жінки з групи мовних меншин – лемків. Діапазон жіночої статі в кожній з досліджуваних груп знаходиться в межах 58,2-64,5%, а діапазон чоловічої статі в межах 35,4-41,8 %.

Специфіка розподілу за віковими особливостями дещо різниться. В групах українських мігрантів та мовних меншин (лемків) віковий діапазон є врівноваженим: 28% осіб в групі українських мігрантів та 20,4 % осіб в групі лемків віком від 20 до 25 років; 47,15 % осіб та 47,3 % осіб віком від 26 та до 35 років відповідно; 19,62 % осіб та 23,7 % осіб віком від 36 та до 45 років відповідно; 5,23 % осіб та 8,6 % осіб віком старших за 45 років відповідно. В групі осіб польської національності вищий відсоток молоді до 25 років (45,7 %) та зменшений відсоток осіб віком від 26 до 35 років (37,08 %) та осіб віком від 36 та до 45 років (5,3 %) порівняно з групами українських мігрантів та мовних меншин (лемків). Враховуючи, що основна увага у дослідженні спрямована саме на групи українських мігрантів та лемків та те, що вікова періодизація не впливатиме на подальший розподіл досліджуваних, ми не акцентуємо увагу на даній характеристиці та в загальному вважаємо віковий розподіл врівноваженим.

Важливою категорією розподілу є прихильність до мови, яку досліджувані вважають для себе рідною за етнічним показником. Більшість досліджуваних з групи українських мігрантів вважають рідною саме українську мову (78 %), російську мову як рідну обрали 20,7 % респондентів, іншу мову зазначили 1,1 % та польську – 0,1 % респондентів даної групи. В групі польських громадян 72,4 % досліджуваних як рідну мову відзначили 72,4 % випробуваних польську мову, російську мову як рідну обрали 20,4 % респондентів, українську – 5,9 % респондентів та іншу мову зазначили 1,3 % досліджуваних групи. В групі мовної меншини 56,7 % досліджуваних як рідну мову відзначили польську мову, іншу мову (етнічна мова лемків) зазначили

37,8 %, російську мову як рідну обрали 4,4 % респондентів, та українську – 1,1 % респондентів групи.

4) Підбір методичного інструментарію (методи та діагностичні методики) з метою вивчення конструкту психологічного благополуччя особистості в межах впливу таких вимірів етнолінгвістичної ідентичності як: сформованість та структурованість ідентичності в межах індивідуальної та колективної прихильності до етносу, соціально-демографічний аспект буття, етнолінгвістичної життєздатності як виміру формування мовної поведінки на мікросоціальному та макросоціальному рівні.

5) Проведення емпіричного дослідження. Емпіричне дослідження проводилося протягом 2019-2020 років. Отримані дані дозволили визначити особливості етнолінгвістичної ідентичності трьох вибірок досліджуваних: українських мігрантів, польських громадян та групи мовної меншини – лемків. Наступним кроком стало вивчення психологічного благополуччя у досліджуваних групах.

6) Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя особистості. На даному етапі були застосовані процедури описових статистик (середні значення, відсоткові показники, середні значення, дисперсії, стандартні відхилення, частоти), критерій розподілу Колмагорова-Смірнова, t-критерій Ст'юдента, факторний аналіз, регресійний аналіз, кореляційний аналіз, що дозволило здійснити кількісний і якісний аналізи отриманих результатів відповідно до основних завдань дослідження.

Для перевірки нормальності розподілу отриманих даних перед початком роботи із іншими методами математичної статистики застосовано критерій Колмогорова-Смірнова, оскільки він є важливою умовою визначення того, які методи обробки даних доцільно використовувати в подальшому.

T-критерій Ст'юдента застосовувався з метою встановлення відмінностей між двома незалежними вибірками: респондентами, які мають прихильність до

етнічної мови та респондентами, які не мають прихильності до етнічної мови в межах кожної досліджуваної групи (у відповідності з нормальним розподілом).

Факторний аналіз як метод математичної статистики дозволив виокремити фактори (узагальнені показники) етнолінгвістичної ідентичності, які в подальшому слугували підґрунтям для визначення чинників впливу на психологічне благополуччя за допомогою регресійного аналізу.

Щоб перевірити зв'язок між етнолінгвістичною ідентифікацією та критеріями психологічного благополуччя був застосований лінійний регресійний аналіз для кожної мовної групи із факторами етнолінгвістичної ідентичності та аспектами психологічного благополуччя як залежних змінних.

Кореляційний аналіз використовувався в межах проведення регресійного аналізу для задоволення одного із завдань дослідження – визначення взаємозв'язків між залежною змінною та незалежними змінними (таким чином були відібрані предиктори для прогностичної моделі).

7) Розробка стратегії вирішення кризових питань та рекомендацій щодо: вирішення психологічних наслідків втрати етнолінгвістичної ідентичності, ефективних підходів запобігання тенденціям втрати мови та етнолінгвістичної ідентичності через освітню, мовну та міграційну політику. Цей етап включав у себе також апробацію розробленої програми на вибірці українських мігрантів.

8) Етап перевірки ефективності програми включав у себе повторну діагностику психологічного благополуччя респондентів, які взяли участь у пілотному дослідженні, а також проведення якісного та кількісного аналізу даних з використанням порівняльної математичної статистики (критерію Пірсона для парних вибірок та непараметричного методу аналізу даних U-критерій Манна-Уїтні).

2.2. Методичне забезпечення дослідження

Дослідження впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості ми розглядатимемо у контексті

взаємодії двох психологічних конструктів: етнолінгвістичної ідентичності та психологічного благополуччя. Припускаємо, що дані складні системи є взаємопов'язаними.

Дослідження етнолінгвістичної ідентичності зазвичай відбувається у контексті загальної системи соціальної ідентичності. В нашому дослідженні ми акцентуємо увагу саме на етнолінгвістичному аспекті ідентичності. Хоча і вивчатимемо етнолінгвістичну ідентичність з позиції групової, колективної здатності підтримувати своє існування, зберігаючи ідентичність і мову. Дана здатність передбачає передачу мови від між поколіннями, збереження культури мовлення не залежно від стійкості демографії, активне використання соціальних інститутів, спрямованість на соціальну згуртованість та емоційну прихильність до етномовної колективної ідентичності.

Даний підхід передбачає вивчення етнолінгвістичної ідентичності в трьох вимірах, які поєднуються в одну взаємодоповнюючу систему:

Перший вимір – це вивчення ідентичності, як прихильності до свого етносу, відчуття себе його частиною.

Другий вимір поєднує в собі соціальний та демографічний аспекти.

Третій вимір передбачає вивчення лінгвістичної життєздатності, яка формує ймовірну поведінку групи як особливого, активного колективного суб'єкту міжгрупової взаємодії.

Дана модель дослідження етнолінгвістичної ідентифікації є досить перспективним для вивчення в контексті дослідження, адже передбачає вивчення етнолінгвістичної ідентичності з позиції саме груп мовних меншин (груп іммігрантів, груп мовних меншин). Припускається, що групи, які мають невелику життєву силу, ймовірно, перестануть існувати як самобутні колективи, асимілюючись до сильніших груп, а ті, що мають більше життєвої сили для ймовірного виживання.

Етнолінгвістична ідентичність в даному ракурсі піддається впливу двох груп чинників: об'єктивних та суб'єктивних. До об'єктивних відносять три

групи змінних: демографічні фактори, інституційне забезпечення та фактори і чинники статусу.

Демографічні фактори – це ті, які пов'язані до розміром групи, народжуваністю, ендогамією, моделями екзогамії, імміграцією, еміграцією та географічним поширенням членів групи, їх часткою відносно членів різних зовнішніх груп та їх історичні зв'язки з територією, яку вони заселяють. Фактори інституційної підтримки складаються з формальних та неформальних факторів підтримки. Формальні фактори підтримки вказують ступінь, на якому члени групи отримали позиції влади в бізнесі, промисловості, адміністрації, освіті, ЗМІ, культурі, спорті та ін. Неформальні фактори підтримки стосуються рівня, в якому група організувалася як група тиску, щоб захистити свої інтереси в суспільстві та таких установах, як заклади освіти, культури та адміністрації. Статусними факторами є соціальний престиж групи, її соціально-історичний статус, тобто повага, заснована на її історичних досягненнях, і престиж своєї культури та мови в суспільстві, а також на міжнародному рівні.

У стандартній моделі суб'єктивні фактори розглядаються як суб'єктивне сприйняття членами групи життєздатності їхньої групи вздовж вимірів, які вважалися такими ж, як ті, що характеризується об'єктивною життєвістю. На цій основі суб'єктивної життєздатності був складений опитувальник Subjective Vitality Questionnaire (SVQ) (Bourhis, Giles, and Rosenthal, 1981), що містить елементи вимірювання суб'єктивного сприйняття об'єктивних факторів. Таким чином ми досягнемо не лише висвітлення колективних та внутрішньоособистісних чинників етнолінгвістичної ідентичності, але і вивчимо саме мовну поведінку (збереження або заміщення мови), опрацюємо таким чином соціально-психологічний бік етнолінгвістичної ідентичності.

Ми передбачаємо, що високий рівень суб'єктивного сприйняття мови збільшує ідентифікацію з групою, яка хоче зберегти свою мову чи етнічну приналежність, певний стиль мовлення у міжгруповому спілкуванні. Ця тенденція посилюється, якщо члени групи сприймають міжгрупові межі як такі,

що повинні бути жорсткими і проникну міжгрупову ситуацію як нестійку, тобто якщо вони бачать когнітивні альтернативи існуючим груповим статусним відносинам. Нестача мовної акомодатії за цих умов призводить до недостатності підтримки мови обслуговування на макрорівні. І навпаки, якщо мовці мають низьке сприйняття життєвої сили, вони бачать міжгрупову ситуацію як стабільну і законну, а міжгрупові межі як проникні, що дозволяє соціальну мобільність, тобто вони вирішили б пристосуватися до більшості носіїв мови, що у довгостроковій перспективі призведе до акультураційних процесів.

В межах нашого дослідження необхідно звернути увагу на процес акультурації (акльтураційні орієнтації групи мовних меншин на асиміляцію, інтеграцію, сегрегацію, маргіналізацію), яка має безпосередній вплив на міжгрупові відносини. Також важливо визначити особливу міжгрупову установку, яка склалася між домінуючою групою більшості та певною групою меншості. Поєднання більшості та меншості в акультураційній орієнтації можуть призвести або до чуттєвих, або до конфліктних відносин в результаті. Консенсусні результати стосунків виникають, коли обидві групи поділяють одні й ті ж інтеграційні або асиміляційні установки, водночас конфліктні реляційні результати є ймовірним результатом у випадках з сегрегаційними та маргіналізаційними орієнтаціями. Життєздатність групи меншості має головний вплив на результат стосунків – групи з низьким життєвим потенціалом мають тенденцію до асиміляції або маргіналізувати, в той час як групи середньої вітальності стають інтегрованими або відокремленими.

Не менш важливим для дослідження є вивчення аспекту культурної автономії, яка в наукових колах вивчається за чотирикомпонентною моделлю: соціальна близькість, інституційна завершеність, ідеологічна легітимність та групова ідентичність. Соціальна близькість доповнює особливості демографічного існування спільноти. Це установка, яка впливає на первинну соціалізацію меншості і міжпоколінні особливості передачі мови. Інституційна повнота характеризує інституційні фактори підтримки. Ідеологічна

легітимність включає мовну політику та політику держави щодо груп меншин та відображає статусність. Тоді як колективна ідентичність утворює навколо себе концептуальний центр, який і складається з даних трьох компонентів.

Це означає, що колективна ідентичність є фундаментом групових дій і це дозволяє групі зміцнити свою інституційну завершеність та ідеологічну легітимність. На колективну ідентичність, у свою чергу, впливають усі три фактори автономності, тому низькі рівні соціальної близькості, інституційної завершеності та ідеологічної легітимності, як правило, послаблюють ідентифікацію, що призводить до меншої участі в громадських діях. Висока підтримка з боку стрижня колективної ідентичності зміцнюють як етнолінгвістичну внутрішню ідентичність так і колективну участь у збереженні мови.

Представимо модель дослідження етнолінгвістичної ідентичності на рис.2.2.

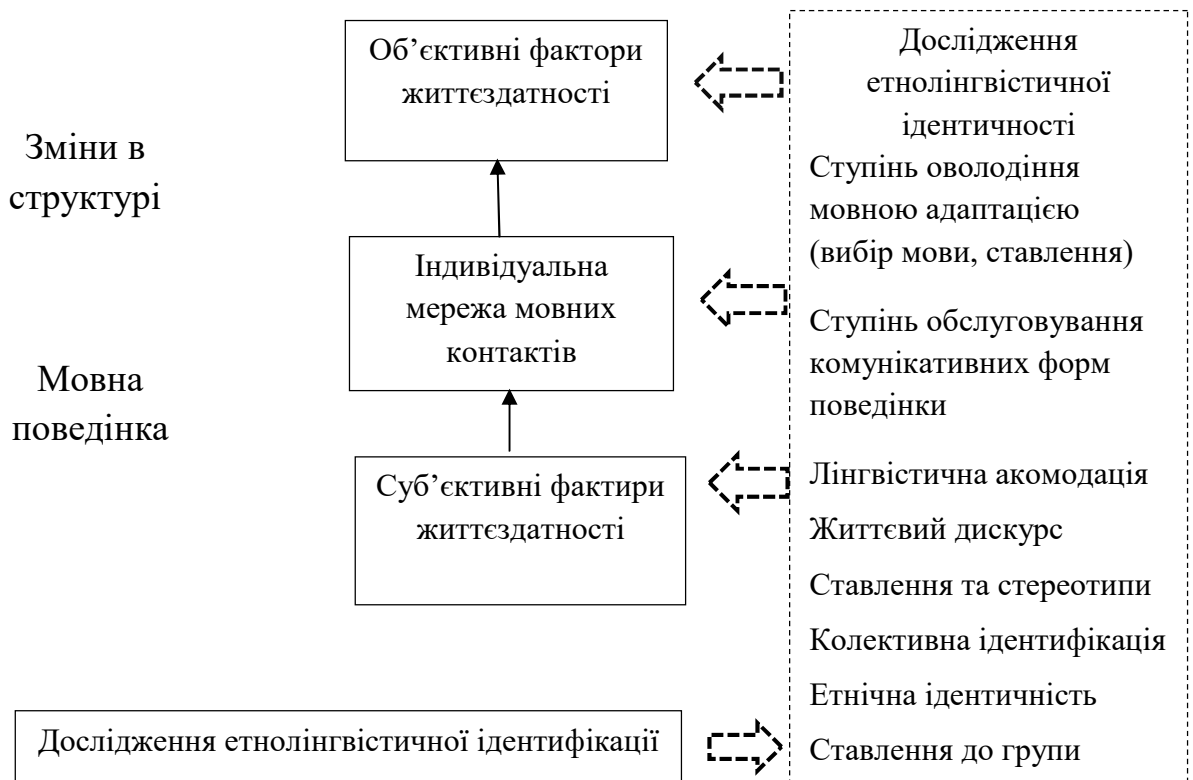

Рис. 2.2. Модель дослідження етнолінгвістичної ідентичності

Представлена схема на рисунку 2.2 дозволяє максимально чітко окреслити модель дослідження етнолінгвістичної ідентичності. Зі схеми стає очевидним, що на зміни у структурі ідентичності та на мовну поведінку впливають особливості групового та індивідуального рівня. Сам конструкт ідентичності виступає як процесуальна характеристика біологічного, соціального, генетичного процесу внутрішнього самовизначення особистості, який формує діяльнісний прояв особистості на рівні групи, популяції. Останні ж визначають середовище, в якому як протікають зміни, так і формується мотивація до змін. Вищесказане дозволяє констатувати, що етнолінгвістична ідентичність є описовим конструктом, який дозволяє пояснити зміни у переживанні психологічного благополуччя у зв'язку із впливом середовища.

Що ж стосується дослідження конструкту психологічного благополуччя, то нами буде використана представлена у першому розділі загальновідома модель К. Ріфф, яка піддається впливу об'єктивних та суб'єктивних факторів та дозволяє диференціювати аспекти психологічного благополуччя в залежності від них.

Виокремлений нами структурний зміст психологічного благополуччя (див. підрозділ 1.1.) дозволить вивчити його з позицій:

1. Когнітивного компоненту, який включає потреби у самоактуалізації, автономії, зв'язках з іншими людьми, а також більш глибокі інтра- та інтеррефлексивні слої, які відображені у розумінні власних почуттів, вмінні їх виражати, самоприйнятті, самоконтролі, самопізнанні, самооцінці, самосвідомості у контексті я-концепції;
2. Емоційно-афективного компоненту, який включає відсутність високої тривожності, стресу, депресії, високих рівнів нейротизму, пластичність, розвинуті вміння проживання емоцій, саморегуляція емоційних станів.

Всі зазначені змінні варто вивчати, оскільки вони є значимими для дослідження. Відсутність обліку зовнішніх змінних (об'єктивних факторів) може призвести до помилкових висновків.

Як можна побачити обидва психологічні конструкти (етнолінгвістичної ідентичності, психологічного благополуччя) мають спільні фактори впливу. Отже припущення про їх взаємовплив є вірним.

Необхідно також розглянути основні дослідницькі моделі, які вплинули на розробку моделі дослідження впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя.

Дослідження зосереджено на українських іммігрантах, які проживають у Польщі, включаючи вимушених переселенців, які прибули до Польщі внаслідок збройного конфлікту на сході України та анексії Криму в 2014 році. Українські іммігранти не є однорідною групою за своїм етнолінгвістичним походженням. Більшість із них розмовляють українською, російською чи обома мовами, залежно від регіону походження. У всіх випадках декларована рідна мова є ключовим питанням у контексті ідентифікації. Додатковою групою є вибірка мовних меншин, які проживають на території Польщі. Даний підхід дозволяє зосередити увагу на дослідницькій моделі, яка включатиме три групи випробуваних, що дозволить вивчити колективні та індивідуальні зміни. Використання ж лонгитюдної моделі дослідження дозволить максимально дослідити та оцінити як сам процес зміни у переживанні психологічного благополуччя, так і відслідкувати індивідуальні зміни.

Важливо підкреслити, що етнічна та мовна ідентичність та лояльність українських іммігрантів впливають із дуже складних історичних, соціально-політичних та соціолінгвістичних контекстів у їхній країні походження, які були сильно регіоналізовані принаймні з XIX ст. Створення етнолінгвістичних ідентичностей глибоко увійшло в процеси державо- і націотворення, а також нав'язані соціально-демографічні та мовні зміни, наприклад, значне збільшення присутності російської мови в суспільному житті за часів Української Радянської Соціалістичної Республіки та її відкритої політики русифікації. Зокрема, випадки українців, які живуть у Польщі, дають цікавий контекст для вивчення наслідків складної ситуації в

їхній країні походження, пропонуючи нове уявлення про взаємозв'язок між мовою іммігрантів, етнічною ідентичністю та проблемами акультурації, з якими вони стикаються.

У відповідності до вимог дослідження було підібрано методи та відібрано пакет методик. Дослідження проводилося дистанційно. Щоб отримати надійні результати дослідження відбувалося у два етапи: етап збору та вивчення компонентів етнолінгвістичної ідентичності та діагностика психологічного благополуччя. Організація дослідження таким чином задовольнила потребу у отриманні максимально надійних результатів, які висвітлили особливості впливу етнолінгвістичної ідентичності на динаміку переживання психологічного благополуччя. Для досягнення дослідницьких завдань було застосовано такі методи та методики для вивчення впливу стану етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя, самооцінку та зв'язок із ефектами ПТСР буде здійснене через наступні компоненти:

1. Психодіагностичний метод – тести, опитувальники, анкети.

Методики для дослідження компонентів психологічного благополуччя: Опитувальник здоров'я пацієнта PHQ-9; опитувальник оцінки якості життя SF-12; Шкала самооцінки М. Розенберга; PANAS (шкала позитивного і негативного афекту); SWLS (Satisfaction with Life Scale); Шкала історичної травми та ПТСР (Hansen).

Методики для дослідження компонентів етнолінгвістичної ідентичності: Шкала ідентичності (Cameron, 2004); Social Identity Complexity (Roccas, S., Brewer, M.B. (2002)); Шкала лінгвістичної життєздатності SVQ (Giles, Bourhis, 1981).

2. Способи обробки даних: математико-статистичний аналіз даних (SPSS), що включав такі статистичні методи обробки даних: описову статистику, порівняння середніх, кореляційний аналіз, регресійний аналіз, факторний аналіз; контент - аналіз.

Розглянемо детальніше використані методики.

Опитувальник Patient Health Questionnaire, або PHQ-9, був розроблений на основі опитувальника PHQ для діагностики п'яти різних розладів командою фахівців у рамках освітнього гранту компанії Pfizer Inc. У створенні PHQ брали участь лікарі Роберт Шпіцер (Robert L. Spitzer), Джанет Вільямс (Janet B.W. Williams), Курт Кронке (Kurt Kroenke) та ін.

Методика є досить гнучкою і набула поширення. Згодом кластер Patient Health Questionnaire, що стосується виявлення депресивних симптомів, було виділено в окремий опитувальник, нині відомий як PHQ-9, або Шкала депресії PHQ.

В нашому дослідженні дана методика дозволяє визначити особливості емоційно-афективного компоненту структури психологічного благополуччя.

Опитувальник оцінки якості життя SF-12 оцінює ЯЖ, яка насправді є дуже індивідуальною для кожної людини. Саме тому мало сенсу розробляти нормативні значення про те, що є «гарною» або «поганою» ЯЖ. Тому й не представлено жодних нормативних значень або критичних значень. Проте результати опитувальника SF-12 вказують на те, що показник 0% в певному домені означає найгіршу можливу ЯЖ і 100% вказує на повну ЯЖ (найкращий результат). Беручи це до уваги, легко побачити, що вищі показники за опитувальником SF-12 вказують на кращу ЯЖ. Якщо опитувальник SF-12 використовується в якості клінічного методу обстеження, то варто обговорити з пацієнтами, що вони думають про свої результати і що вони означають для них. Оскільки ЯЖ є дуже особистим показником, двоє пацієнтів, які мають однакові результати за опитувальником SF-12, фактично можуть відчувати себе дуже по-різному стосовно їхньої ЯЖ. Якщо опитувальник SF-12 використовується, щоб визначити зміни в ЯЖ, то збільшення кількості балів означає поліпшення ЯЖ.

Методика застосована з метою вивчення когнітивного компоненту структури психологічного благополуччя особистості.

Шкала самооінки М. Розенберга дозволяє діагностувати когнітивний компонент структури психологічного благополуччя особистості. Даний психологічний тест створений Моррісом Розенбергом у 1965 році [1] та широко застосовується для визначення рівня самоповаги.

Шкала самооінки є шкалою Лікерта, на кожне запитання дається відповідь за 4-бальною шкалою від повністю згоден до абсолютно не згоден. 5 із 10 питань містять негативні слова, а решта 5 містять позитивні слова. Ця шкала визначає рівень самооінки респондента через питання про його поточні емоції. Шкала Розенберга вважається надійним і точним чисельним методом оінки самооінки. [2]

Методика вимірювання позитивного та негативного афекту Девіда Уотсона, Лі Енн Кларк та Ауке Теллегена PANAS (Positive and Negative Affect Schedule, Watson, Clark & Tellegen, 1988) є загальновизнаною, популярною методикою, яка широко використовується у різних дослідженнях та дозволяє визначити додатково емоційно-афективний компонент.

Методика PANAS операціоналізує два основних виміри емоцій, які відтворюються в різних дослідженнях, присвячених факторному аналізу самооцінок настрою, а також багатовимірному шкалюванню виразів особи та прикметників, що позначають емоції. Ці виміри виділяються в різних дослідженнях на матеріалі станів як одного індивіда, так і різних людей, з використанням різних наборів прикметників-дескрипторів, шкал відповідей, інструкцій, що задають різний період часу, на різних мовами та у різних культурах. Як правило, ці два виміри - негативного і позитивного афекту - пояснюють від 50 до 75% загальної дисперсії прикметників, що використовуються для самооінки настрою.

В україномовній версії виокремлені такі прикметники як: зацікавлений, радісний, сповнений сил, енергійний, зібраний, зосереджений, натхненний, рішучий, уважний, активний, впевнений у собі, наляканий, винуватий, зніяковілий, засмучений, пригнічений, неспокійний, тривожний, злий, роздратований, знервований.

SWLS (Satisfaction with Life Scale) – це короткий інструмент із 5 пунктів, розроблений для вимірювання глобальних когнітивних суджень щодо задоволеності своїм життям. Шкала зазвичай вимагає лише близько однієї хвилини часу респондента, де респонденти відповідають за шкалою Лікерта. Питання відкриті для інтерпретації, що робить цю шкалу придатною для дорослих із різним досвідом. Він найбільш підходить для використання в неклінічних популяціях.

Суб'єктивне благополуччя концептуалізується як таке, що складається з двох основних компонентів: емоційного або афективного компонента та компонента судження або когнітивного компонента. SWLS був розроблений для вимірювання компонента судження. Diener, Emmons, Larsen and Griffith (1985) провели низку перевірочних досліджень, які показали, що SWLS має єдиний фактор, високу внутрішню узгодженість, надійність і вміст, що підходить для широкого кола груп.

Оцінки складаються з необроблених балів (від 5 до 35). Вищі бали означають вищу задоволеність життям. Випробувані можуть бути розподілені за шістьма категоріями благополуччя, і для кожної з них надається пояснювальний текст:

- 1) 30-35 балів – дуже задоволений;
- 2) 25-29 – задоволений;
- 3) 20-24 – дещо задоволений;
- 4) 15-19 – трохи незадоволений;
- 5) 10-14 – незадоволений;
- 6) 5-9 – дуже незадоволений.

Шкала симптомів, пов'язаних із історичною травмою адаптована з Les B. Whitbeck, Gary W. Adams, Dan R. Hoyt, Xiaojin Chen (2004) та дозволяє визначити два показники, що стосуються історичної травми: шкала історичних втрат і шкали симптомів, пов'язаних з історичними травмами.

Характеристики вимірювань, включаючи частоти, внутрішню надійність і підтверджуючий факторний аналіз, були розраховані на основі

143 дорослих американських індіанців, які мають дітей віком від 10 до 12 років, які є частиною тривалого довгострокового дослідження сімей американських індіанців у верхньому Середньому Заході. Результати показали, що обидва показники мають високу внутрішню надійність. Частоти показали вираженість показників історичних втрат та зв'язку даних показників з негативними почуттями. Два фактори Шкали симптомів, пов'язаних з історичною втратою, вказують на один компонент тривоги/депресії та один компонент гніву/уникнення. Результати обговорюються з точки зору майбутніх досліджень і теорії, що стосується історичної травми. Тож є показовими для нашого дослідження.

Опитувальник ПТСР Центру досліджень факультету психології Варшавського університету дозволяє виявити силу реакцій, які люди відчують після переживання неприємних життєвих подій. А саме: повторювані спогади про подію; відчуття, ніби звону в тому ж місці; повторювані кошмари про подію; сильні емоції або стрес, після згадування події; уникнення діяльності, яка б нагадувала про подію, уникнення думок та почуттів, які б нагадували про подію; відчуття роздратування та відчуття страху; постійного відчуття надмірної пильності.

Показники вираженості симптомів ПТСР вимірюються в діапазоні від: ніколи, рідко до час від часу та часто.

Методики для дослідження компонентів етнолінгвістичної ідентичності:

Шкала ідентичності (Cameron, 2004). Ми використали версію з 12 пунктів, яка дозволяє дослідити тривимірну силу групової ідентифікації.

Запропонована багатовимірна міра соціальної ідентичності інкапсулює три виміри, теоретизовані та показані в багатьох дослідженнях з дослідження соціальної ідентифікації та яка забезпечує багатовимірність конструкції.

Ця методика вимірює три аспекти соціальної ідентичності. Когнітивну центральність — когнітивна видатність даної групи. Внутрішньогруповий вплив, відноситься до емоційної оцінки члена групи, інкапсулюючи

афективний вимір. Нарешті, внутрішньогрупові зв'язки стосуються сприйняття подібності та зв'язків з іншими членами групи, що знову ж таки дозволяє побачити як багато спільного з висновками попередніх досліджень (наприклад, Ellmers et al , 1999; Jackson, 2002; Hinkle 1989; Karasawa, 1991).

Social Identity Complexity (Roccas, S., Brewer, M.B. (2002). Дозволяє практично виявити складність соціальної ідентичності у групах мовних меншин у сучасному суспільстві. Для виявлення складної соціальної ідентичності взято саме методика З. Роккас і М. Брюер, тому що вона відповідає на питання, як відбувається поєднання кількох соціальних ідентифікацій в індивіда. Методом для пошукового дослідження було обрано дистанційне опитування [18]. Теми (складені за методикою С. Роккас і М. Брюер), позначені в опитувальнику, більшою мірою виступили як система аналітики, тобто додатковим методом виявлення ступеня складності соціальної ідентичності. У ході дослідження було запропоновано перелік питань, які було необхідно задати учасникам.

1. Тема «Економічна активність»:

- Чи користуєтеся ви банками Польщі?
- Чи збираєтеся ви взяти кредит на купівлю нерухомості в Польщі??
- Чи ведете ви бізнес у Польщі?
- Чи хотіли б ви розпочати власну справу у Польщі?
- Як так, то позначте чи є перешкоди для здійснення цього наміру?

2. Тема «Соціальна активність»:

- Чи берете ви участь у маршах, парадах, протестах?
- Чи активні ви у громадській організації?
- Чи працюєте ви у церквах?
- Чи працюєте ви на благо етнічної мови та своєї групи (наприклад, викладаєте мову, поширюєте її)?

- Зі скількома національностями чи етнічними спільнотами Ви знаходитесь в контакті?

3. Тема «Задоволеність»

- Ви щасливі, що можете фінансувати потреби своєї родини?
- Чи задоволені ви станом здоров'я?
- Чи задоволені ви мірою можливості свого розвитку?
- Чи задоволені ви проживанням у Польщі? Чи згодні ви з тим, що в даній країні якість життя вища, ніж у країні в якій ви народилися?

4. Тема «Соціальна довіра»:

- Чи виявляєте ви довіру до органів місцевого самоврядування??
- Чи виявляєте ви довіру до польської поліції?
- Чи виявляєте ви довіру до польської влади?
- Чи виявляєте ви довіру до польських лікарів?
- Чи виявляєте ви довіру до своїх польських сусідів?
- Чи виявляєте ви довіру до інших українців?

5. Тема «Міжетнічні відносини»:

- Як ви ставитеся до міжетнічних відносин?
- Як ви вважаєте, що спільного між Вами та іншими етносами, з якими Ви взаємодієте?

- Виникали у вас коли-небудь конфлікти з іншими етнічними групами? Як їх вирішували?

- До якої групи відносяться відомі люди у Польщі?
- Хто займає сильні позиції у суспільстві?
- Міцність позиції у суспільстві через 20 років?
- Хто спричиняє найбільший вплив на економіку та бізнес у Польщі?

6. Тема «Культурні традиції»:

- у вас є вибір перейняти культуру, релігію, цінності, традиції іншого народу. Ви зберігатимете свою власну культуру, звичаї, обряди тощо? Чи приєднаєтеся до нової культури?

- Як Ви ставитеся до культурних подій, присвячених іншій культурі?

В результаті проведення опитування, метою якої було виявлення ступеня складної соціальної ідентичності, на базі методики С. Роккас і М. Брюер, були запропоновані теми: сім'я, професія, національна приналежність,

релігійна приналежність, різні сфери життя, міжетнічні відносини, культурні традиції.

Шкала лінгвістичної життєздатності SVQ Subjective Vitality Questionnaire (SVQ) (Bourhis, Giles, and Rosenthal, 1981), містить елементи вимірювання суб'єктивного сприйняття об'єктивних факторів. У стандартній моделі суб'єктивні фактори розглядаються як суб'єктивне сприйняття членами групи життєздатності їхньої групи вздовж вимірів, які вважалися такими ж, як ті, що характеризується об'єктивною життєвістю.

До об'єктивних відносять три групи змінних: демографічні фактори, інституційне забезпечення та фактори і чинники статусу. Демографічні фактори – це ті, які пов'язані до розміром групи, народжуваністю, ендогамією, моделями екзогамії, імміграцією, еміграцією та географічним поширенням членів групи, їх часткою відносно членів різних зовнішніх груп та їх історичні зв'язки з територією, яку вони заселяють. Фактори інституційної підтримки складаються з формальних та неформальних факторів підтримки. Формальні фактори підтримки вказують ступінь, на якому члени групи отримали позиції влади в бізнесі, промисловості, адміністрації, освіті, ЗМІ, культурі, спорті та ін. Неформальні фактори підтримки стосуються рівня, в якому група організувалася як група тиску, щоб захистити свої інтереси в суспільстві та таких установах, як заклади освіти, культури та адміністрації. Статусними факторами є соціальний престиж групи, її соціально-історичний статус, тобто повага, заснована на її історичних досягненнях, і престиж своєї культури та мови в суспільстві, а також на міжнародному рівні.

2.3. Характеристика вибірки

Розглянемо детальніше вибірку дослідження. В емпіричній частині дослідження враховані результати 1030 осіб, які були розподілені за двома

критеріями: приналежність до мовних меншин та використання етнічної мови. Таким чином, вибірку розподілено на 6 груп.

Таблиця 2.2

Критеріальний розподіл вибірки

Критерії використання етнічної мови	Критерій приналежності до мовних меншин		
	Групи мовних меншин		Група основного населення
Досліджувані, які використовують етнічну мову	N=624 Українці-мігранти, які використовують свою етнічну мову	N=34 Лемки, які використовують свою етнічну мову	N=110 Поляки, які використовують свою етнічну мову
Досліджувані, які не використовують етнічну мову	N=175 Українці-мігранти, які використовують іншу мову	N=56 Лемки, які використовують іншу мову	N=42 Поляки, які використовують іншу мову

- 1) українці-мігранти, які використовують свою етнічну мову (представники українського населення в Польщі, які вважають рідною мовою саме українську та в більшості користуються своєю етнічною мовою);
- 2) лемки, які використовують свою етнічну мову (представники мовної меншини у Польщі – лемки, які вважають рідною мовою саме лемківську та в більшості користуються своєю етнічною мовою);
- 3) поляки, які використовують свою етнічну мову (представники основного населення Польщі, які вважають рідною мовою саме польську та в більшості користуються своєю етнічною мовою);
- 4) українці-мігранти, які використовують іншу мову (представники українського населення в Польщі, які вважають рідною мовою російську та в більшості користуються цією мовою);

- 5) лемки, які використовують іншу мову (представники мовної меншини у Польщі – лемки, які вважають рідною мовою польську або інші діалекти та в більшості користуються ними);
- 6) поляки, які використовують іншу мову (представники основного населення Польщі, які вважають рідною мовою не польську та в більшості користуються нею).

З усієї вибірки більшість досліджуваних з груп мовних меншин у Польщі та з групи корінного населення проживають у містах, де населення більше за 0,5 млн. мешканців (543 досліджуваних українських мігрантів, 69 представників лемків та 97 поляків) та від 100 тис. до 0,5 млн. (222 досліджуваних українських мігрантів, 13 представників лемків та 36 поляків). В невеликих містечках проживають 104 особи з груп українських мігрантів на території Польщі, 24 особи польської національності та 12 представників мовної меншини – лемків.

Зміст соціально-демографічних особливостей також проявлено у характеристиках освіти, релігії, фінансовому становищі, професійній діяльності.

Осіб, які мають вищу освіту найбільше в групі лемків (70,2 % від загальної кількості), а також в групі українських мігрантів (65,8 % від загальної кількості), тоді як в групі осіб польської національності відсоток досліджуваних складає показник 52,2. Своє фінансове становище як погане або дуже погане оцінили 12,5 % українських мігрантів, 12,7 % - лемків та 13,9 % поляків. Як середнє і добре своє фінансове становище оцінили 83,5 % українських мігрантів, 83,1 % - лемків та 80,4 % поляків. Відповідно розподіл за високим рівнем фінансового становища є таким: 4 % українських мігрантів, 4,2 % - лемків та 5,7 % поляків.

Працевлаштованими за трудовим договором 342 представники українських мігрантів, 64 представника польської групи та 36 представників лемків, за іншим типом контракту влаштовані 180 представників українських мігрантів, 33 представника польської групи та 16 представників лемків; свій

бізнес у Польщі мають 42 представники української групи (4,8 %), 9 представників польського населення (5,7 %) та 5 представників лемків (5,3 %). Навчаються та є студентами 400 представники українських мігрантів, 88 представника польської групи та 46 представників лемків, що складає майже половину досліджуваних груп.

Мають намір оселитися у Польщі 23,4 % групи українських мігрантів, 43,6 % групи лемків та 58,9 % групи осіб польської національності. В якості основного прибутку перебування у Польщі розглядають 16,4 % українців-мігрантів. Приїхали навчатися 497 досліджуваних українців та 56 лемків. Залишитися у Польщі назавжди має намір вся досліджувана група польської національності

2.4. Визначення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості

2.4.1. Відмінності етнолінгвістичної ідентичності особистості в досліджуваних групах

З метою з'ясування особливостей етнолінгвістичної ідентичності в межах виокремлених досліджуваних груп проаналізуємо середні значення діагностичних показників (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Середні значення національної ідентичності

Параметр	Група українських мігрантів	Група мовної меншини лемків	Група поляків
Національна ідентичність	3,65	2,89	3,099
Відхилення	0,25	0,85	0,63

Група українських мігрантів більш орієнтована на національну свідомість у порівнянні із групою представників польського населення та групою мовної меншини лемків. Тобто, попри те, що українські мігранти знаходяться на території Польщі вони зберігають прихильність до етнічної країни походження та зберігають її культурні особливості. Повністю задоволені та задоволені тим, що вони українці 38,2 % та 25,6 % досліджуваних. Схильні шкодувати про свою етнічну приналежність 57 % досліджуваних українців. Відчувають дискомфорт під час перебування у Польщі 55 % українських мігрантів. Вважають, що їх етнічна приналежність заважає їм у налагодженні взаємозв'язків із ширшим оточенням (більшістю у Польщі) 31,4 % українських мігрантів. Вважають важливою свою етнічну приналежність 56,2 % українських іммігрантів. Не співвідносять свої почуття та відчуття зі своєю етнічною приналежністю 42,5 % українських мігрантів. Внутрішньогрупові зв'язки відсутні у 44 % українських іммігрантів.

Повністю задоволені та задоволені тим, що вони поляки 12,5 % та 23,5 % досліджуваних відповідно. Схильні шкодувати про свою етнічну приналежність 42,6 % досліджуваних поляків. Вважають важливою свою етнічну приналежність 30,6 % поляків. Не співвідносять свої почуття та відчуття зі своєю етнічною приналежністю 32,6 % поляків. Внутрішньогрупові зв'язки відсутні у 28,3 % представників польської спільноти.

Повністю задоволені та задоволені тим, що вони лемки 30,8 % досліджуваних. Схильні шкодувати про свою етнічну приналежність 43,6 % досліджуваних лемків. Відчувають дискомфорт у соціальному середовищі Польщі 37,2 % мовної меншини лемків. Вважають, що їх етнічна приналежність заважає їм у налагодженні взаємозв'язків із ширшим оточенням (більшістю у Польщі) 51,9 % лемків. Вважають важливою свою етнічну приналежність 19,3 % лемків. Не співвідносять свої почуття та відчуття зі своєю етнічною приналежністю 22,8 % лемків. Внутрішньогрупові зв'язки відсутні у 19 % лемків.

Розглянемо середні значення соціальної ідентичності досліджуваних.

Таблиця 2.4

Середні значення соціальної ідентичності

Параметр	Група українських мігрантів	Група мовної меншини лемків	Група поляків
Соціальна довіра	4.42	4.38	4.61
Соціальна діяльність	1.48	1.75	1.65
Участь у культурних заходах	2.26	2.08	2.41
Економічна активність	1.5	1.52	1.41

Найвищий рівень соціальної довіри по відношенню до соціальних органів польської держави (поліції, влади, органів місцевого самоврядування міста, у якому вони проживають, лікарів, до польського населення, до представників мовних меншин) виявлено у представників групи польського населення (ср.знач. 4,61). Хоча показники за даним параметром майже не різняться і у представників українських мігрантів та у представників мовних меншин лемків.

Вимір соціальної ідентичності з позиції соціальної активності, а саме: можливості забезпечити свої існування та своєї родини, стану здоров'я, можливості самоактуалізації та особистісного розвитку, переживання щастя від життя в країні, де якість життя вища ніж в Україні у представників українських мігрантів найменший у порівнянні з іншими мовними групами (поляками, лемками), а найвищий у групі мовної меншини лемків. Тобто лемки проявляють більше прихильності у самовизначенні себе як частини більшості населення, виявляють вищі рівні процесів асиміляції у порівнянні з українськими мігрантами.

Користуються культурною пропозицією навіть якщо є деякі перешкоди найбільше поляки, дещо менший показник виявлено у групі українських іммігрантів (на 0.15) та найменший показник в групі лемків (на 0.33). Тобто поляки є найбільш активними щодо участі у масових заходах, маршах та протестах, більш активно співпрацюють із громадськими організаціями, церквами, а також працюють на благо своєї мови та групи. Хоча слід відзначити, що активність щодо таких українських свят як: День незалежності України, День Гідності Свободи, День вишиванки проявляють 81,9 % українських мігрантів, 80 % досліджуваної групи польського населення та 78 % лемків знають про дані свята або приймали участь у культурних заходах святкування.

Проявляють економічну активність представники мовних меншин навіть дещо вищу (на 0,11) у порівнянні із польським населенням. Тобто можна констатувати, що мовні меншини у Польщі користуються послугами банків Польщі, планують за необхідності можливість купівлі нерухомості у кредит, ведуть свій бізнес чи підприємницьку діяльність у Польщі та розглядають можливість започаткування власної справи на території Польщі.

Далі розглянемо середні показники лінгвістичної життєздатності в кожній з досліджуваних груп.

Показник рівня володіння своєю етнічною мовою у всіх досліджуваних мовних групах знаходиться на рівні «добре» та «дуже добре», тоді як рівень володіння мовою, яка не є їх етнічною знаходиться на рівні «не погано, але і не добре» та «добре». І якщо для мовної групи лемків добре знання мови більшості є характерним, адже набувається під час зростання та соціалізації, то в українськомовній групі даний рівень досягається тим фактором, що близько 50 % даної групи здобуває вищу освіту в закладах вищої освіти Польщі, тож для даної категорії є важливим знання польської мови і можемо припустити, що дані респонденти вивчають польську мову цілеспрямовано, що і призводить до високих показників.

Під час працевлаштування, пошуку чи зміни роботи, питаннях кар'єрного зростання знання української, лемківської мови як не впливає, так і не

допомагає. Така думка є характерною для представників усіх трьох мовних досліджуваних груп.

Таблиця 2.5

Середні значення лінгвістичної життєстійкості

Параметр	Група українських мігрантів	Група мовної меншини лемків	Група поляків
Рівень володіння рідною мовою	4,62	4,63	4,01
Рівень володіння мовою більшості (польською)	3,48	3,61	4,53
Чи допомагає знання етнічної мови працевлаштуватися?	3,22	3,38	3,27
Позитивне сприйняття етнічної мови	2,98	2,99	2,72
Негативне сприйняття етнічної мови	1,68	1,79	1,77
Дискримінація через мову в минулому	1,85	1,9	1,93
Дискримінація через етнічну мову в теперішньому	1,78	1,82	1,9
Переживання щодо етнічної мови	3,33	3,04	3,15
Колективні переживання щодо мовних меншин	3,96	3,6	3,75
Відчуття прихильності до своєї групи (захист)	1,81	1,64	1,86
Відчуття важливості етнічної мови для своєї групи	3,5	3,27	3,47

Позитивне сприйняття своєї етнічної мови майже на одному рівні у представників української та лемківської мовних груп. Деякі менші показники в групі поляків. Тобто більшість досліджуваних відчувають гордість, радість,

емоційне сприйняття, спокій та відчувають спільність із своєю групою доволі часто.

Негативні ж відчуття (сором, провина, туга, збентеження, страх) виникають набагато рідше стосовно питання емоційного сприйняття своєї етнічної мови.

Майже не спостерігають і не відчувають дискримінації за використання своєї етнічної мови в досліджувані у групі українських мігрантів. Те ж стосується і їх оцінки ситуації в минулому. Не набагато вищі показники і в групі мовної меншини лемків. Тоді як в групі мовної групи поляків спостерігаються дещо вищі середні значення за параметром. Підсумовуючи показники параметрів дискримінації можна констатувати, що мовні меншини у Польщі не відчувають тиску через свою етнічну мову, вільно спілкуються етнічною мовою та не уникають її використання в суспільстві. Те ж стосується і моментів можливого насилля чи непрямих форм агресії (насмішки, жарти, іронія, сарказм, критичні зауваження, підозрілість тощо).

Суспільні переживання щодо існування своєї етнічної групи виявляють найбільше представники українських іммігрантів. Ставлять під сумнів існування мовних меншин у Польщі також і представники етнічної групи поляків. Найменшу схильність до переживань щодо свого існування виявили представники мовної меншини лемків.

Схожі показники виявлені і щодо схильності до переживання щодо існування своєї етнічної мови. Тобто виявляють найбільші показники хвилювання щодо майбутнього своєї етнічної мови представники українських мігрантів. Ставлять під сумнів майбутнє існування української етнічної мови на території Польщі також і представники етнічної групи поляків. Найменшу схильність до переживань щодо існування своєї етнічної мови виявили представники мовної меншини лемків.

Також можна відзначити, що всі три досліджувані групи схильні до думки, що саме поляків найбільше поважають, вони мають найсильніші позиції і продовжуватимуть займати лідируюче положення ще найближчі 20 років. Тоді

як лідерство України у вимірах польського суспільства є доволі сумнівним з боку як поляків, так і самих українських мігрантів. Важливим також є те, що лемки схильні ставити поляків у більш важливу позицію, порівняно із представниками своєї етнічної групи.

Схильні до посередніх результатів досліджувані всіх мовних груп (мовної меншини – лемків, українських мігрантів, поляків) з питання існування української та лемківської мов у польському суспільстві. Тобто етнічні мови мовних меншин не заперечуються, але і не підтримуються як важливі у польському суспільстві.

Для з'ясування відмінностей етнолінгвістичної ідентичності в досліджуваних мовних групах застосовано статистичну процедуру t-критерій Стьюдента. Результати аналізу показали наявність статистично значущих відмінностей між мовними групами українськомовних українців, російськомовних українців, лемків, поляків за діагностичними параметрами. Показники статистичної значущості критерію Левіна для діагностичних параметрів вказують на рівність дисперсій, тому приймаємо до уваги результати t-критерій Стьюдента.

З таблиці 2.6 видно, що етнолінгвістичні відмінності серед російськомовних та українськомовних представників полягають у тому, що україномовні представники даної мовної групи більш орієнтовані на соціальну активність та у соціальній дозвіллевій сфері, але одночасно із цим мають вищі показники національної ідентифікації, що відображається у переживаннях негативних емоцій щодо мовних питань, важливості мови для своєї етнічної групи та відчутті дискримінації через свою етнічну мову (див. додаток А).

Таблиця 2.6

Значуща різниця середніх показників для параметрів етнолінгвістичної ідентичності за t-критерієм Стьюдента для незалежних вибірок (російськомовних та українськомовних вибірок)

Параметр	Показники критерію Левіна		Показники t-критерій
	F	Sig	Sig (2-tailed)
Соціальна довіра	1,224	,001	,001
Участь у культурних заходах	,024	,876	,002
Дискримінація у теперішньому	,503	,478	,007
Дискримінація у минулому	,543	,462	,003
Негативні емоції	1,179	,278	,004
Переживання щодо мови	5,384	,021	,001
Колективні переживання	1,183	,277	,015
Національна ідентифікація	4,609	,032	,001

Аналіз результатів відмінностей етнолінгвістичної ідентичності у російськомовних та україномовних мігрантів дозволив виокремити значущі розбіжності параметрів етнолінгвістичної ідентичності:

- соціальна довіра має високий рівень виразності для етнічної групи українських мігрантів в цілому, але більший прояв характерний саме україномовним представникам іммігрантів;

- параметр участі у культурних заходах виражений на низькому рівні у представників етнічної групи українських іммігрантів, але більш проявлений все ж таки в україномовних представників даної групи;

- переживання щодо дискримінації у минулому та теперішньому мають низьку виразність в етнічній групі українців, але вищий рівень значущості дискримінації через мову виражений саме на рівні українськомовних іммігрантів.

- національна ідентифікація має високу значущість для етнічної групи українських мігрантів, але на більш високому рівні виражена в україномовних мігрантів;

- переживання щодо мови та її значення для українців мають високу значущість для етнічної мовної групи українських мігрантів. Більша виразність даних параметрів характерна для україномовних мігрантів у порівнянні із російськомовними представниками даної етнічної групи;

Отже, українськомовні іммігранти мають вищі показники за параметрами етнолінгвістичної ідентичності – національної ідентичності, переживань щодо дискримінації через етнічну мову, переживань щодо важливості мовного аспекту для українців та України в цілому, необхідності соціальної активності, в тому числі і у дозвіллевій сфері країни проживання (Польщі).

Таблиця 2.7

Значуща різниця середніх показників для параметрів етнолінгвістичної ідентичності за t-критерієм Стьюдента для незалежних вибірок (українськомовної та лемківської вибірок)

Параметр	Показники критерію Левіна		Показники t-критерій
	F	Sig	Sig (2-tailed)
Соціальна довіра	,717	,397	,012
Переживання щодо мови	,501	,479	,001
Колективні переживання	,664	,415	,004

З таблиці 2.7 видно, що етнолінгвістичні відмінності серед українськомовних представників та представників мовної меншини лемків полягають у тому, що україномовні представники даної мовної групи більш орієнтовані на соціальну довіру та одночасно із цим мають вищі показники схильності до переживань негативних емоцій щодо питання своєї етнічної мови, важливості мови для своєї етнічної групи (див. додаток Б).

Аналіз результатів відмінностей етнолінгвістичної ідентичності в україномовних мігрантів та у лемків дозволив виокремити значущі розбіжності параметрів етнолінгвістичної ідентичності:

- соціальна довіра має невисокий рівень виразності для етнічних груп українських мігрантів та лемків в цілому, але більший прояв характерний саме україномовним представникам іммігрантів;

- переживання щодо мови та її значення для українців мають невисоку значущість для етнічних мовних груп українських мігрантів та лемків. Більша виразність даних параметрів характерна для україномовних мігрантів у порівнянні із представниками етнічної групи лемків;

Отже, українськомовні іммігранти мають вищі показники за параметрами етнолінгвістичної ідентичності – соціальної довіри, переживань щодо важливості мовного аспекту. Розбіжностей між національною ідентичністю, переживань щодо дискримінації через етнічну мову, значимості етнічної мови для їхньої етнічної групи, показником участі в культурних заходах, економічній активності, відчуттях негативних чи позитивних емоцій, дискримінацією в минулому або теперішньому не виявлено.

Проаналізуємо значущі розбіжності між показниками етнічної групи українських мігрантів та групою основного населення Польщі (поляки). Детальніше дані представлено у таблиці 2.8 та у додатку В.

Таблиця 2.8

Значуща різниця середніх показників для параметрів етнолінгвістичної ідентичності за t-критерієм Стьюдента для незалежних вибірок (українськомовної та польської вибірок)

Параметр	Показники критерію Левіна		Показники t-критерій
	F	Sig	Sig (2-tailed)
Соціальна довіра	,269	,604	,003
Рівень володіння українською	2,269	,010	,001
Дискримінація у теперішньому	6,503	,430	,024

З таблиці 2.8 видно, що етнолінгвістичні відмінності серед представників українського та польського етносів полягають у тому, що україномовні представники даної мовної групи більш орієнтовані на соціальну довіру, вони на більш високому рівні оцінюють свої знання української мови, але одночасно із цим мають вищі показники відчуття дискримінації через свою етнічну мову у порівнянні з поляками.

Аналіз результатів відмінностей етнолінгвістичної ідентичності у російськомовних та україномовних мігрантів дозволив виокремити значущі розбіжності параметрів етнолінгвістичної ідентичності:

- соціальна довіра має низький рівень виразності для досліджуваних мовних груп в цілому, але більший прояв характерний саме україномовним представникам іммігрантів;

- параметр рівня володіння українською мовою виражений на високому рівні значущості у представників етнічних мовних груп, але більш проявлений все ж таки в україномовних представників даної групи;

- переживання щодо дискримінації у теперішньому мають високу виразність в етнічній групі українців, але вищий рівень значущості дискримінації через мову виражений саме на рівні українськомовних іммігрантів.

Отже, українськомовні іммігранти мають вищі показники за такими параметрами етнолінгвістичної ідентичності, як переживання щодо дискримінації через етнічну мову, соціальної довіри, а також на вищому рівні оцінюють важливість знання своєї етнічної мови.

Таблиця 2.9

Значуща різниця середніх показників для параметрів етнолінгвістичної ідентичності за t-критерієм Стьюдента для незалежних вибірок (лемківської та польської вибірок)

Параметр	Показники критерію Левіна		Показники t-критерій
	F	Sig	Sig (2-tailed)
Дискримінація у теперішньому	8,288	,001	,044
Дискримінація у минулому	,706	,411	,043
Переживання щодо мови	,174	,681	,027

З таблиці 2.9 (див. також Додаток Г) видно, що етнолінгвістичні відмінності серед показників лемківської та польських представників полягають у тому, що представники лемківської мовної меншини більш орієнтовані на переживання негативних емоцій щодо мовних питань, важливості мови для своєї етнічної групи та відчуття дискримінації через свою етнічну мову.

Аналіз результатів відмінностей етнолінгвістичної ідентичності у лемків та поляків дозволив виокремити значущі розбіжності параметрів етнолінгвістичної ідентичності:

- переживання щодо дискримінації у минулому має низьку виразність, тоді як дискримінацію за етнічну мову у теперішньому має високу виразність в етнічних групах лемків та поляків, але вищий рівень значущості дискримінації через мову виражений саме на рівні лемків.

- переживання щодо мови та її значення мають низьку значущість для етнічної мовної групи лемків та етнічної групи поляків. Більша виразність даних параметрів характерна для лемків у порівнянні із представниками польської етнічної групи;

Отже, представники мовної меншини лемків мають вищі показники за такими параметрами етнолінгвістичної ідентичності як переживання щодо

дискримінації через етнічну мову, переживань щодо важливості мовного аспекту себе в цілому.

Для визначення системних параметрів етнолінгвістичної ідентичності застосуємо факторний аналіз. Системні параметри виступають сполученнями односпрямованих проявів певної ідентичності і включають у себе сформовані характеристики. Системність таких параметрів розуміємо через різноманітність проявів особистості.

Проаналізуємо результати отримані для групи українських іммігрантів (див. додатково додаток Д). Аналіз якості отриманої факторної моделі дозволяє оцінити доцільність його проведення. Доцільність проведення факторного аналізу оцінюється двома показниками – критерієм адекватності вибірки Кайзера-Майєра-Олкіна (КМО) та критерієм сферичності Бартлетта. Розглянемо отримані результати (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Міра адекватності факторного аналізу (група українських мігрантів) за шкалами етнолінгвістичної ідентичності

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,629
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2-квадрат	835,232
	Ступінь свободи	190
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,629, що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не

діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці 2.11, видно, що із наших 20 змінних виділилось 7 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 15,885 % загальної дисперсії. Кумулятивне значення майже 60% і складає 59,4 % (тобто виділені 7 факторів пояснюють 59,4% загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця 2.11

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (група українських мігрантів) за характеристиками етнолінгвістичної ідентичності

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертаня		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	3,177	15,885	15,885	2,703	13,515	13,515
2	1,941	9,705	25,590	1,818	9,088	22,603
3	1,780	8,902	34,492	1,671	8,355	30,959
4	1,528	7,638	42,130	1,552	7,760	38,718
5	1,275	6,374	48,504	1,513	7,566	46,285
6	1,168	5,840	54,344	1,406	7,032	53,317
7	1,024	5,119	59,463	1,229	6,146	59,463

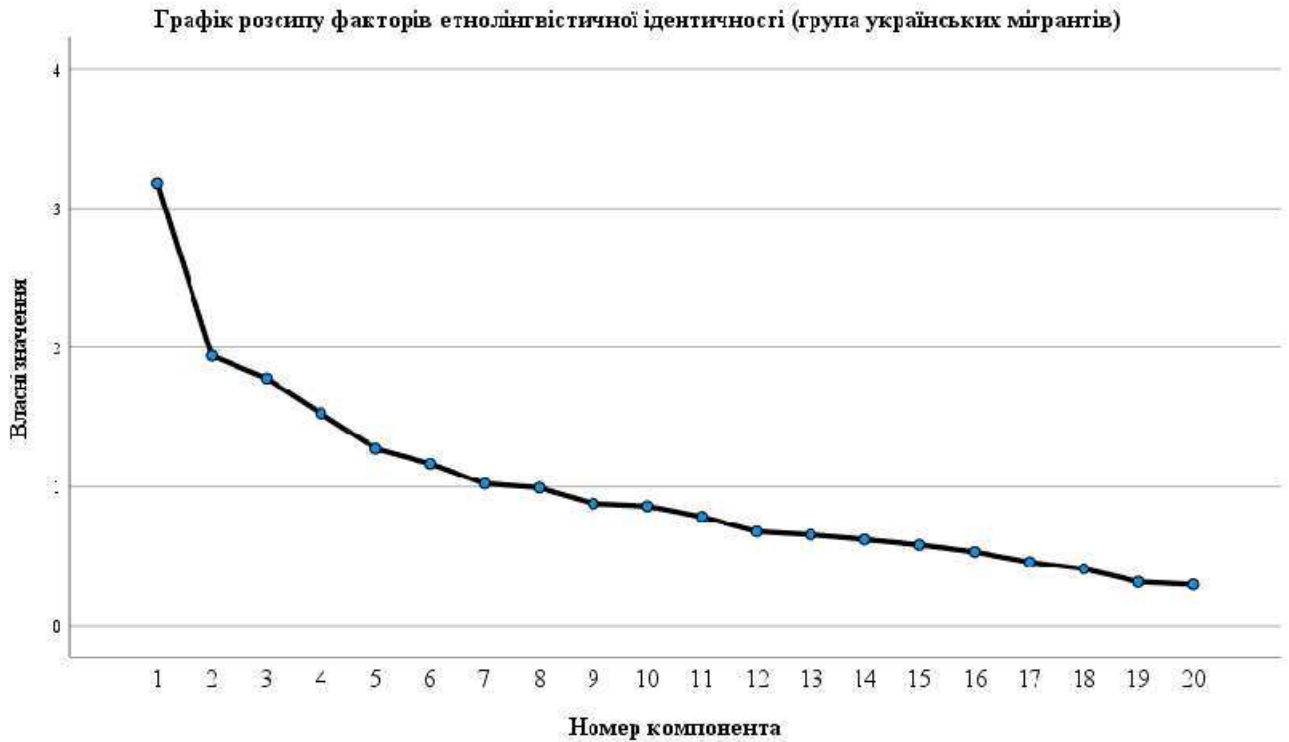

Рис. 2.3. Графік розсіпу факторів етнолінгвістичної ідентичності в групі українських іммігрантів

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. 2.12). За замовчуванням змінні входять із одиничною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значущі характеристики факторів.

Таблиця 2.12

Показники спільності змінних (група українських іммігрантів) за шкалами-факторами етнолінгвістичної ідентичності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Фактор 1 Вжиток етнічної мови у польському суспільстві	,600
Фактор 2 Позиція влади	,629
Фактор 3 Переживання за етнічну мову	,571
Фактор 4 Вжиток етнічної мови у близькому оточенні	,499

Фактор 5 Сила етнічної мови у Польщі	,691
Фактор 6 Дискримінація	,660
Фактор 7 Позитивні переживання щодо етнічної мови	,553
Фактор 8 Уникнення мови в оточенні близького кола поляків	,532
Фактор 9 Негативні переживання щодо мови	,633
Фактор 10 Страх, що не зрозуміють	,500
Фактор 11 Національна ідентичність	,657
Фактор 12 Рівень володіння польською	,601
Фактор 13 Вплив на працевлаштування	,731
Фактор 14 Рівень володіння українською	,652
Фактор 15 Етнічна ідентичність	,700
Фактор 16 Соціальна довіра до польських представництв	,597
Фактор 17 Соціальна активність	,561
Фактор 18 Задоволеність проживанням	,612
Фактор 19 Міграція на постійне місце проживання	,462
Фактор 20 Фінансова активність	,453

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера.

Проінтерпретуємо зміст факторів за показниками факторних навантажень. Розподіл змінних характеристик відбувався у порядку зменшення навантаження змінної на фактор. Зведені дані представлені у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

Факторна структура етнолінгвістичної ідентичності українських іммігрантів

Фактор I (15,8 %)	Дискримінація за етнічну мову	Фактор 14 «рівень володіння українською мовою» (0,766), фактор 6 «дискримінація» (-0,742), фактор 20 «фінансова активність» (-0,544), фактор 18 «незадоволеність проживанням» (0,508)
Фактор II (9,7 %)	Асиміляція	Фактор 12 «рівень володіння польською мовою» (0,599), фактор 8 «уникнення мови в оточенні близького кола поляків» (-0,488), фактор 1 «вжиток етнічної мови у польському суспільстві»

		(-0,488)
Фактор III (8,9 %)	Соціальна активність	Фактор 13 «вплив етнічної мови на працевлаштування»(0,672), фактор 17 «соціальна активність» (0,506)
Фактор IV (7,6 %)	Етнолінгвістична життєстійкість як чинник позиції важливості етнічної мови	Фактор 4 «вжиток етнічної мови у близькому оточенні» (0,623)
Фактор V (6,3 %)	Етнічна ідентичність	Фактор 15 «етнічна ідентичність» (0,635), фактор 11 «національна ідентичність» (0,569)
Фактор VI (5,8 %)	Соціальна довіра	Фактор 16 «соціальна довіра до польських представництв» (-0,462)
Фактор VII (5,1 %)	Емоційно-афективні негативні переживання	Фактор 9 «негативні переживання щодо етнічної мови» (0,613)

Перший фактор «дискримінація за етнічну мову» включив показники: рівня володіння етнічною (українською мовою) (0,766), дискримінації (-0,742), фінансової активності (-0,544), задоволеності проживанням у Польщі (0,508).

Тобто, чим нижчий рівень володіння етнічною мовою (погано розмовляю, мені важко писати українською), тим вищий рівень переживання випадків дискримінації (уникнення розмов етнічною мовою, щоб не виглядати неосвіченим, уникнення розмовляти етнічною мовою з іншими українцями, тому що втратив навички, неможливість змусити себе розмовляти етнічною мовою з дітьми (своїми чи чужими), випадків насилля через використання етнічної мови, випадків, коли люди відмовлялися перекласти інформацію, яка необхідна була, поганого поведження через користування етнічною мовою, вибір не відповідати на дзвінки в автобусі, щоб не розмовляти етнічною мовою, уникання розмов етнічною мовою, щоб не зрозуміли етнічну приналежність), відсутність розмов етнічною мовою з друзями/колегами у громадських місцях, наявність випадків насмішок, жартів за володіння етнічною мовою, відчуття себе виключеним із розмов через незнання польської мови). А також зменшує рівень фінансової активності, що призводить до уникання можливостей користування банками чи іншими фінансовими установами у Польщі та

кореляє з показником незадоволеності проживанням у Польщі (людина не задоволена тим, як забезпечує свою родину, станом свого здоров'я, можливостями саморозвитку на території Польщі).

Другий фактор «асиміляція» включив показники: «рівень володіння польською мовою» (0,599), «уникнення етнічної мови в оточенні близького кола поляків» (-0,488), «вжиток етнічної мови у польському суспільстві» (-0,488).

Тобто рівень володіння польською (розмовляю польською, пишу польською, коли розмовляю польською, то це не складно) корелює з оберненим показником вжитку етнічної мови у польському суспільстві, а отже людина не використовує свою етнічну мову під час контакту з місцевою владою, у лікарів, під час культурних заходів, у школі чи на роботі, з сусідами, у церкві та з показником уникнення етнічної мови на вечірках чи роботі, де знаходяться поляки.

Третій фактор «соціальна активність» поєднав у собі показники впливу етнічної мови на працевлаштування (0,672) та соціальної активності (0,506).

Тобто знання етнічної мови не впливає здебільшого на працевлаштування, а саме: вищий рівень заробітку, пошуку роботи, кар'єрному зростанню, але дозволяє бути більш активним у соціальному житті держави: бути активним у громадських організаціях, працювати на благо своєї етнічної групи (поширювати чи викладати українську мову різними способами), брати участь у масових заходах.

Четвертий фактор «етнолінгвістична життестійкість як чинник позиції важливості етнічної мови» є показником збереження вжитку етнічної мови у своєму близькому оточенні: використання етнічної мови з друзями / знайомими, використання етнічної мови з сім'єю.

П'ятий фактор «етнічна ідентичність» поєднав характеристики етнічної ідентичності (0,635) та національної ідентичності (0,569).

Тобто цей фактор показує міцність внутрішньогрупових зв'язків етнічної групи українців, які проявляються у задоволеності тим, ким вони є, наявності

міцних зв'язків з іншими українцями, відчуттям приналежності до своєї етнічної групи, переживання комфорту чи дискомфорту від того, представниками якої етнічної групи вони є.

Шостий фактор «соціальна довіра» включив у себе обернене значення показників соціальної довіри до польських представництв (-0,462). А саме: довіру до органів польського місцевого самоврядування, польської поліції, довіру до польської влади, до своїх польських сусідів, довіру до лікарів.

Сьомий фактор «емоційно-афективні негативні переживання» включив у себе показники негативних переживань щодо своєї етнічної мови (0,613). Такими відчуттями є: сором, провина, збентеження, страх, туга.

Таким чином, із множини змінних було виділено фактори з метою результативної інтерпретації масиву даних і виділення саме тих параметрів етнолінгвістичної ідентичності, які характерні для досліджуваної мовної групи українських іммігрантів. Виокремлені фактори репрезентують особливості етнолінгвістичної ідентичності українців, а отже саме їх вплив на психологічне благополуччя ми вивчатимемо.

Проаналізуємо результати отримані для групи мовної меншини лемків (знаходження первинних факторів представлено у додатку Е). Аналіз якості отриманої факторної моделі дозволяє оцінити доцільність його проведення. Доцільність проведення факторного аналізу оцінюється двома показниками – критерієм адекватності вибірки Кайзера-Майєра-Олкіна (КМО) та критерієм сферичності Барлетта. Розглянемо отримані результати (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

**Міра адекватності факторного аналізу (група мовної меншини лемків) за
шкалами етнолінгвістичної ідентичності**

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,588
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2- квадрат	177,344
	Ступінь свободи	120
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,588, що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

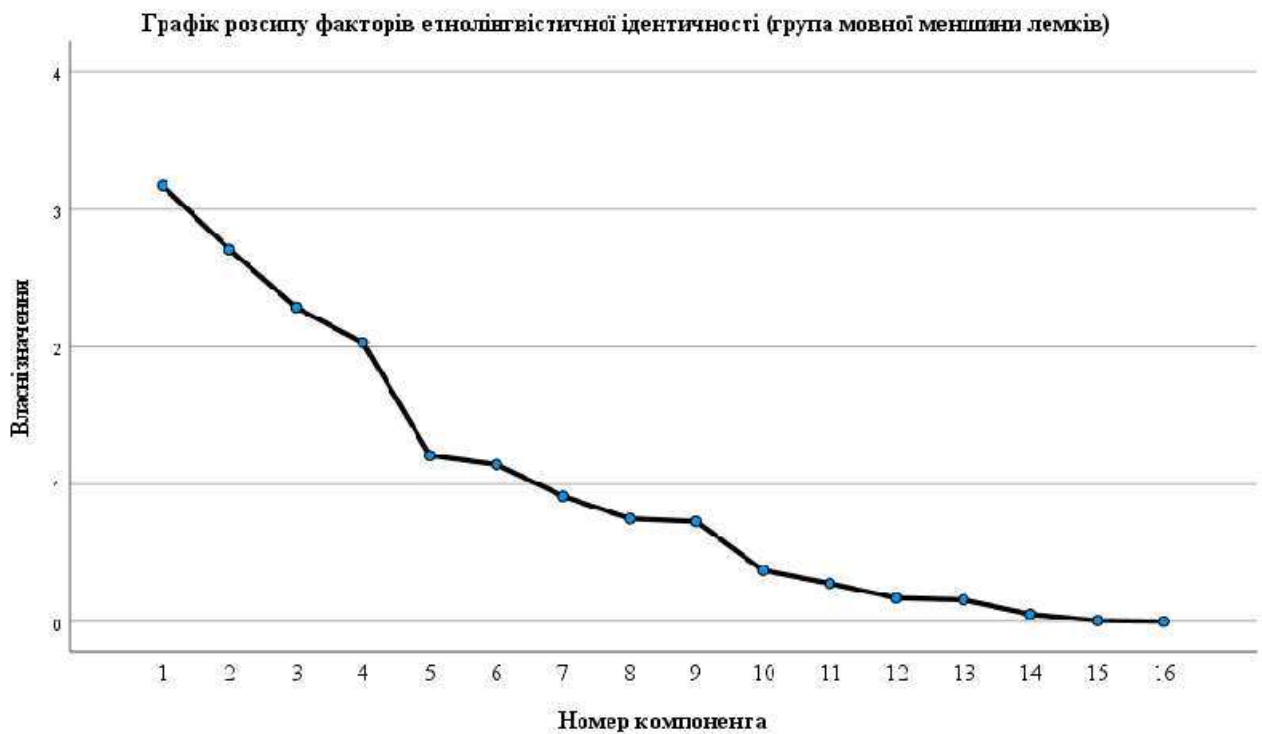
Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці 2.15, видно, що із наших 16 змінних виділилось 5 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 19,835 % загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 60% і складає 67,9 % (тобто виділені 5 факторів пояснюють 67,9% загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця 2.15

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група лемків) за характеристиками етнолінгвістичної ідентичності

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертаня		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	3,174	19,835	19,835	2,548	15,924	15,924
2	2,710	16,935	36,771	2,335	14,596	30,520
3	2,288	14,299	51,070	2,265	14,159	44,679
4	2,032	12,697	63,767	1,903	11,891	56,571
5	1,209	7,558	71,325	1,828	11,428	67,999

2.4. Графік розсіпу факторів етнолінгвістичної ідентичності в групі лемків

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. 2.16). За замовчуванням змінні входять із одиничною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна

побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця 2.16

Показники спільності змінних (група мовної меншини лемків) за шкалами-факторами етнолінгвістичної ідентичності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Фактор 1	,829
Фактор 2	,675
Фактор 3	,819
Фактор 4	,705
Фактор 5	,833
Фактор 6	,926
Фактор 7	,807
Фактор 8	,777
Фактор 9	,887
Фактор 10	,816
Фактор 11	,664
Фактор 12	,769
Фактор 13	,817
Фактор 14	,658
Фактор 15	,896
Фактор 16	,678

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 10 ітерацій.

Проінтерпретуємо зміст факторів за показниками факторних навантажень. Розподіл змінних характеристик відбувався у порядку зменшення навантаження змінної на фактор. Зведені дані представлені у таблиці 2.17.

Таблиця 2.17

Факторна структура етнолінгвістичної ідентичності лемків

Фактор I (19,8 %)	Етнічна ідентичність як чинник сильної позиції особистості щодо етнічної мови	Фактор 9 «дискримінація 3 (уникнення етнічної мови) (-0,789), фактор 10 «національна ідентичність» (0,640), фактор 3 «сила мови позитивна» (відчуваю себе природньо, розмовляю своєю етнічною мовою) (0,631), фактор 8 «дискримінація 2 (реальні випадки утиснення) (-0,623), фактор 14 «позиція етнічної мови у суспільстві» (0,581)
Фактор II (16,9 %)	Емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як чинник відчуття дискримінації (явної чи уявної) та можливої асиміляції	Фактор 1 «емоційно-афективне ставлення» (0,766), фактор 7 «дискримінація1 (уникання вжитку мови через явну чи уявну дискримінацію)» (0,607), фактор 2 «рівень володіння польською» (-0,528), фактор 5 «асиміляція мови» (0,501)
Фактор III (14,3 %)	Процес дисиміляції етнічної мови	Фактор 6 «дисиміляція мови»(0,676), фактор 4 «сила мови негативна» (-549), фактор 11 «соціальна ідентичність» (-0,512),
Фактор IV (12,6 %)	Мовна поведінка	Фактор 12 «життестійкість 1 (рівень застосування етнічної мови)» (0,739), фактор 15 «позиція влади етнічної мови» (0,591)
Фактор V (7,55 %)	Етнолінгвістична життестійкість	Фактор 13 «етнолінгвістична життестійкість (вплив збереження мови на майбутнє етносу)» (0,662)

Перший фактор «етнічна ідентичність як чинник сильної позиції особистості щодо етнічної мови» включив у себе фактори: дискримінації від уникнення етнічної мови (-0,789) до реальних випадків утиснення (-0,623), національної ідентичності (0,640), позитивного відчуття сили мови (відчуваю себе природньо, розмовляю своєю етнічною мовою) (0,631), позиції етнічної мови у суспільстві (0,581).

Тобто перший фактор характеризує взаємозв'язок між етнічною, національною ідентичністю, ставленням до етнічної мови у суспільстві та випадками чи переживаннями щодо дискримінації. Припустимо, що людина зі сформованою етнічною ідентичністю, включаючи аспект цінності етнічної мови буде ставитися до певних ситуацій не з позиції дискримінації, а з позиції

можливих відмінностей представників різних етносів. Можна сказати, що в даному випадку етнічна ідентичність виступає внутрішнім стрижнем сили людини, який зменшує переживання щодо дискримінації.

Другий фактор «Емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як чинник відчуття дискримінації (явної чи уявної) та можливої асиміляції» включив фактори: емоційно-афективного ставлення (0,766), дискримінації (уникання вжитку мови через явну чи уявну дискримінацію) (0,607), рівень володіння польською (-0,528), процес асиміляції мови (0,501).

Тобто, дискримінація (явна чи уявна) призводить до певної поведінки (не відповідати на дзвінки в автобусі, щоб не розмовляти етнічною мовою, не розмовляти етнічною мовою з друзями/колегами у громадських місцях, випадків поганого поводження через користування етнічною мовою, насмішок, жартів за те, що володію етнічною мовою, уникнення необхідності розмовляти етнічною мовою, щоб не зрозуміли етнічну приналежність, уникнення розмовляти етнічною мовою, щоб не виглядати неосвіченим, вибір не ходити до лікаря, бо є страх, що він не зрозуміє, яка викликаючи негативні афективно-емоційні прояви (провину, тугу, збентеження, емоційність, страх) призводить поступово до відчуття можливості асиміляції етнічної мови та підлаштування під більшу мовну групу (індивід починає розмовляти польською, писати польською, відчувати, що запозичені слова збагачують етнічну мову).

Третій фактор «процес дисиміляції етнічної мови як наслідок сформованої соціальної ідентичності» включив: фактор дисиміляції мови, фактор негативного сприйняття мови і обернене значення соціальної ідентичності.

Тобто третій фактор характеризує позицію людини за якої через недостатньо сформовану соціальну ідентичність, людина категорично ставиться до іншої етнічної мови, навіть може відчувати сором за знання мови більшості (в нашому випадку – це польська мова), що зменшує її соціальну активність та довіру. Людина неактивна у громадських організаціях, не намагається започаткувати бізнес у Польщі, відчуває недовіру до органів

польського місцевого самоврядування, до польської влади, польської поліції, не приймає участі у парадах, маршах протесту.

Четвертий фактор «мовна поведінка» включив у себе такі базальні фактори як: етнолінгвістичну життестійкість (рівень застосування етнічної мови) та позицію влади етнічної мови.

Тобто четвертий фактор є показником етнолінгвістичної життестійкості мови та характеризується використанням етнічної мови у школі/на роботі, використання етнічної мови у магазинах, використання етнічної мови з місцевою владою, використання етнічної мови під час відвідування лікаря, використання мови під час культурних заходів, використання мови у церкві. А також відчуттям, що на кону майбутнє лемківської мови та розумінням сили впливу своєї етнічної групи на економіку та бізнес у Польщі, вплив на політику Польщі, сили позиції мовних меншин у Польщі, відчуттям сили позиції своєї етнічної групи у суспільстві Польщі і через 20 років. Даний фактор також говорить про обов'язкове використання етнічної мови з сім'єю.

П'ятий фактор «збереження мови як етнолінгвістичного коду свого етносу» об'єднав у собі такі показники етнолінгвістичної життестійкості як: відчуття, що на кону майбутнє лемків, переживання за майбутнє лемків, переживання за майбутнє мови лемків.

Таким чином, із множини змінних було виділено фактори з метою результативної інтерпретації масиву даних і виділення саме тих параметрів етнолінгвістичної ідентичності, які характерні для досліджуваної мовної групи лемків. Виокремлені фактори репрезентують особливості етнолінгвістичної ідентичності лемків та саме їх вплив на психологічне благополуччя ми вивчатимемо.

Проаналізуємо результати отримані для мовної групи поляків (знаходження первинних факторів представлено у додатку Є). Аналіз якості отриманої факторної моделі дозволяє оцінити доцільність його проведення. Доцільність проведення факторного аналізу оцінюється двома показниками –

критерієм адекватності вибірки Кайзера-Майєра-Олкіна (КМО) та критерієм сферичності Бартлетта. Розглянемо отримані результати (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Міра адекватності факторного аналізу (група поляків) за шкалами етнолінгвістичної ідентичності

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,521
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2-квадрат	217,829
	Ступінь свободи	171
	Значимість (sig)	,009

Значення критерію КМО 0,588, що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,009$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці 2.19, видно, що із наших 19 змінних виділилось 7 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 11,544 % загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 50% і складає 67,2 % (тобто виділені 9 факторів пояснюють 57,2 % загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця 2.19

**Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група поляків) за
характеристиками етнолінгвістичної ідентичності**

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	2,193	11,544	11,544	1,990	10,472	10,472
2	1,918	10,092	21,636	1,585	8,344	18,817
3	1,532	8,061	29,697	1,551	8,165	26,981
4	1,483	7,805	37,503	1,419	7,471	34,452
5	1,359	7,155	44,658	1,378	7,251	41,703
6	1,226	6,455	51,112	1,353	7,122	48,825
7	1,158	6,092	57,204	1,302	6,854	55,679

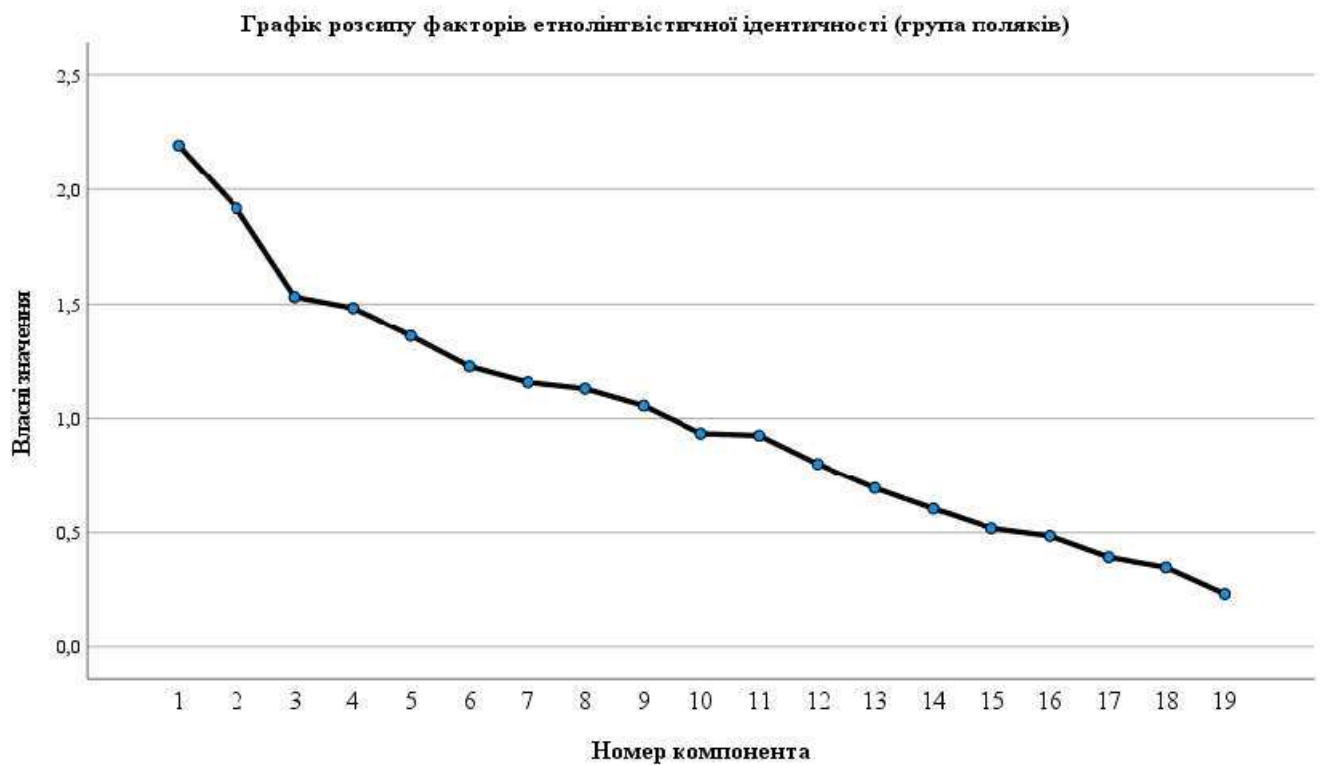

Рис. 2.5. Графік розсіпу факторів етнолінгвістичної ідентичності в групі поляків

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. 2.20). За замовчуванням змінні входять із одиничною

дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця 2.20

Показники спільності змінних (група поляків) за шкалами-факторами етнолінгвістичної ідентичності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
F1 Позиції мови у суспільстві	,810
F2 Позиція сили у Польщі	,675
F3 Цінність мови у суспільстві	,712
F4 Мова вжитку у близькому оточенні	,693
F5 Міцність мови як чинник сильної позиції Польщі	,689
F6 Вплив на економіку	,568
F7 Емоц-афек негативне	,705
F8 Емоц-афек позитивне	,654
F9 Рівень володіння іншою мовою	,780
F10 Рівень володіння польською	,779
F11 Асиміляція мови	,773
F12 Дисиміляція мови	,625
F13 Етнічна ідентичність	,776
F 14 Культурна активність	,527
F 15 Задоволеність буттям	,699
F 16 Внутрішньоособистісна ідентичність	,778
F17 Соціальна довіра	,609
F 18 Економічна активність	,709
F 19 Соціальна недовіра	,494

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера.

Проінтерпретуємо зміст факторів за показниками факторних навантажень. Розподіл змінних характеристик відбувався у порядку зменшення навантаження змінної на фактор. Зведені дані представлені у таблиці 2.21.

Таблиця 2.21

Факторна структура етнолінгвістичної ідентичності поляків

Фактор I (15,4 %)	Етнічна ідентичність як чинник позитивного сприйняття етнічної мови	Фактор 8 «афективно-емоційне позитивне сприйняття етнічної мови (0,688), фактор 13 «етнічна ідентичність» (0,649), фактор 3 «цінність мови у суспільстві» (0,587)
Фактор II (10,17 %)	Процес дисиміляції мови як показника позиції мови у суспільстві	Фактор 12 «дисиміляція мови» (0,534), фактор 9 «рівень володіння іншою мовою» (0,526), фактор 1 «позиції мови у суспільстві» (0,460),
Фактор III (8,88 %)	Мовна поведінка	Фактор 10 «рівень володіння польською»(0,601), фактор 4 «мова вжитку у близькому оточенні» (0,468)
Фактор IV (7,11 %)	Асиміляція мови	Фактор 11 «асиміляція мови» (0,589), фактор 16 «внутрішньоособистісна ідентичність» (-0,449)
Фактор V (6,61 %)	Соціальна довіра	Фактор 2 «позиція сили у Польщі» (-0,563), фактор 17 «соціальна довіра» (0,538), фактор 19 «соціальна недовіра» (0,490)
Фактор VI (4,87 %)	Економічна активність	Фактор 18 «економічна активність» (0,586)
Фактор VII (2,73 %)	Життєстійкість мови	Фактор 5 «міцність етнічної мови, як фактор сильної позиції Польщі» (0,552)

Фактор I (етнічна ідентичність як чинник позитивного сприйняття етнічної мови): афективно-емоційне позитивне сприйняття етнічної мови (0,688), етнічна ідентичність (0,649), цінність мови у суспільстві (0,587).

Тобто перший фактор поєднує в собі позитивні емоції щодо етнічної мови (емоційність, радість, спільність, спокій, гордість) і параметри етнічної ідентичності (відчуття міцного зв'язку із представниками свого етносу, належності до свого етносу та розуміння, що бути належним до свого етносу є важливою частиною того ким є людина, задоволеність чи незадоволеність своєю приналежністю до етносу, відчуття комфорту під час роздумів про свою

етнічну належність. А також відчуття цінності своєї етнічної групи та етнічної мови, які включають: переживання за майбутнє польської мови, переживання за майбутнє поляків, відчуття, що на кону майбутнє поляків, відчуття, що на кону майбутнє польської мови.

Фактор II (процес дисиміляції мови як показника позиції мови у суспільстві): фактор 12 «дисиміляція мови» (0,534), фактор 9 «рівень володіння іншою мовою» (0,526), фактор 1 «позиції мови у суспільстві» (0,460).

Даний фактор поєднує в собі процес дисиміляції з рівнем володіння іншою етнічною мовою (розмовляю іншою етнічною мовою, пишу іншою етнічною мовою, коли розмовляю іншою етнічною мовою – це не важко) та позицією мови у суспільстві. Обернений показник позиції мови у суспільстві говорить про можливість негативного сприйняття за певних обставин необхідності використання іншої етнічної мови у лікарів, використання іншої етнічної мови під час контакту з місцевою владою, у магазинах, під час культурних заходів, у школі чи на роботі, з сусідами, у церкві. Відчуття впливу інших етнічних мов на політику Польщі в загальному.

Фактор III (мовна поведінка): фактор 10 «рівень володіння польською» (0,601), фактор 4 «мова вжитку у близькому оточенні» (0,468).

Третій фактор включає аспекти володіння своєю етнічною (польською) мовою: вміння писати, розмовляти польською, бажання використовувати польську у близькому оточенні.

Фактор IV (Асиміляція мови): фактор 11 «асиміляція мови» (0,589), фактор 16 «внутрішньоособистісна ідентичність» (-0,449).

Четвертий фактор поєднує у собі внутрішньоособистісну позицію щодо відчуття того, що приналежність до певної етнічної групи (наприклад, бути поляком / полькою) не впливає загалом на переживання людини і те, якою вона себе почуває та спокійне ставлення до процесу асиміляції (людина спокійно ставиться до запозичень іншомовних слів, їй навіть подобається цей процес).

Фактор V (соціальна довіра): фактор 2 «позиція сили у Польщі» (-0,563), фактор 17 «соціальна довіра» (0,538), фактор 19 «соціальна недовіра» (0,490).

П'ятий фактор поєднав у собі спрямованість на збереження сильної позиції своєї етнічної групи у Польщі як на тепер, так і в подальшому, поважне ставлення до своєї держави. І якщо збереження даної спрямованості призводить до підвищення рівня соціальної довіри по відношенню до інших представників своєї етнічної групи, то її зменшення призводить до зворотнього результату.

Фактор VI (економічна активність): фактор 18 «економічна активність» (0,586).

Даний фактор є показником фінансової соціальної активності, бажання розпочати власну справу, започаткувати бізнес на території своєї держави.

Фактор VII (життєстійкість мови): фактор 5 «міцність етнічної мови, як фактор сильної позиції Польщі» (0,552).

Сьомий фактор показує, що спрямованість на збереження етнічної польської мови на території Польщі позитивно корелює із сильною позицією Польщі на тепер і в подальшому (сильна позиція через 20 років)

Таким чином, із множини змінних було виділено фактори з метою результативної інтерпретації масиву даних і виділення саме тих параметрів етнолінгвістичної ідентичності, які характерні для досліджуваної мовної групи поляків. Виокремлені фактори репрезентують особливості етнолінгвістичної ідентичності та саме їх вплив на психологічне благополуччя ми вивчатимемо.

2.4.2. Вплив етнолінгвістичної ідентичності на когнітивний компонент психологічного благополуччя

Когнітивний компонент психологічного благополуччя в нашій роботі представлений шкалами оцінювання якості свого життя (опитувальник оцінки якості життя SF-12), самооцінки (шкала самооцінки М. Розенберга) та глобальними когнітивними судженнями щодо задоволеності своїм життям (SWLS (Satisfaction with Life Scale)).

Проаналізуємо та порівняємо отримані результати в різних мовних групах.

Спочатку розглянемо середні значення критеріальних характеристик когнітивного компоненту психологічного благополуччя досліджуваних різних мовних груп.

Таблиця 2.22

Середні значення параметрів когнітивного компоненту психологічного благополуччя

Групи випробуваних	Параметр					
	Самооцінка		Задоволеність життям		Якість фізичного та психічного здоров'я	
	Ср. знач	Стан. відхил.	Ср. знач	Стан. відхил.	Ср. знач	Стан. відхил.
Група українських мігрантів	3,504	0,5	3,003	0,78	2,98	0,89
Група мовної меншини лемків	3,48	0,58	2,83	0,83	2,92	0,88
Група поляків	3,471	0,53	3,14	0,86	3,19	0,94

Проаналізовані дані дозволяють констатувати, що середні значення за шкалою самооцінки знаходяться в одному діапазоні для досліджуваних груп. Більш значущі розбіжності виявлено за шкалами задоволеності життям та загальною оцінкою досліджуваних щодо якості свого фізичного та психічного станів. Досліджувані, які належать краще до більшої мовної групи (поляки) є більш задоволеними життям та його якістю (у співвідношенні до своїх особистісних станів фізичного та психічного здоров'я) у порівнянні з групами мовних меншин (лемків, які проживають на території Польщі та українських іммігрантів).

Для з'ясування впливу предикторів етнолінгвістичної ідентичності в досліджуваних мовних групах застосовано статистичну процедуру лінійної множинної регресії. Результати аналізу показали наявність статистично значущих впливів за діагностичними параметрами. Показники статистичної

значущості критерію F для діагностичних параметрів вказують на достовірність результатів побудованих моделей лінійної регресії.

Проаналізуємо результати розрахунку лінійної множинної регресії в групі представників українських іммігрантів (див. додаток Ж).

Розрахунок лінійної множинної регресії з використанням покрокового методу Forward для змінної «самооцінки» та незалежних змінних – предикторів етнолінгвістичної ідентичності, з якими також були виявлені статистично значимі кореляційні взаємозв'язки дозволив отримати коефіцієнти множинної регресії ($R=0,496$, $R^2=0,412$, тож вірогідність правильності прогнозу складає більше 40 %, показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=1,91$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.) та побудувати наступну модель регресії яка дозволяє прогнозування змінної рівня самооцінки в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності:

$$\text{Самооцінка} = (-0,096 \times F1) + 0,058 \times F2 + 0,081 \times F3 + 0,104 \times F4 + 0,083 \times F5 + (-0,163 \times F7) + 3,579$$

Вклад в кореляцію кожної змінної розподілено таким чином (див. табл. 2.23).

Таблиця 2.23

Показники кореляцій між предикторами етнолінгвістичної ідентичності та самооцінки (група українських іммігрантів)

Предиктори етнолінгвістичної ідентичності	Самооцінка
	Коефіцієнт кореляцій Пірсона (R)
F1 «дискримінація за етнічну мову»	-0,295*
F2 «процес асиміляції»	0,318*
F3 «соціальна активність»	0,463**
F4 «етнолінгвістична життєстійкість як чинник позиції сили етнічної мови»	0,412**
F5 «етнічна ідентичність»	0,269*
F7 «емоційно-афективні негативні переживання»	-0,331*

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Значення коефіцієнту множинної кореляції $R=0,496$, значення моделі, що свідчить про суттєвий прямий зв'язок рівня самооцінки з незалежними змінними предикторами етнолінгвістичної ідентичності, а значення множинної регресії ($F=11.581$ при $p \leq 0,001$) – про суттєвий вплив предикторів: «дискримінації за етнічну мову» ($B= -0,096$), «процесу асиміляції» ($B= 0,058$), «соціальної активності» ($B= 0,081$), «етнолінгвістичної життєстійкості як чинника позиції сили етнічної мови» ($B= 0,104$), «етнічної ідентичності» ($B= 0,083$), «емоційно-афективних негативних переживань» ($B= -0,163$) на рівень самооцінки у представників українських іммігрантів.

Розрахунок лінійної множинної регресії для змінної «задоволеність життям» та незалежних змінних – предикторів етнолінгвістичної ідентичності, з якими також були виявлені статистично значимі кореляційні взаємозв'язки дозволив отримати коефіцієнти множинної регресії та побудувати наступну модель регресії, яка дозволяє прогнозування змінної рівня «задоволеність життям» в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності ($R=0,612$, $R^2=0,582$, тож вірогідність правильності прогнозу складає більше 50 %, показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=1,82$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.):

$$\text{Задоволеність життям} = 0,182 \times F_2 + 0,146 \times F_3 + 0,176 \times F_4 + 0,199 \times F_5 + 5,232$$

Вклад в кореляцію кожної змінної розподілено таким чином (див. табл. 2.24).

Таблиця 2.24

Показники кореляцій між предикторами етнолінгвістичної ідентичності та задоволеністю життям (група українських іммігрантів)

Предиктори етнолінгвістичної ідентичності	Задоволеність життям
	Коефіцієнт кореляцій Пірсона (R)
F2 «процес асиміляції»	0,443**
F3 «соціальна активність»	0,295**
F4 «етнолінгвістична життєстійкість як чинник позиції сили етнічної мови»	0,335**
F5 «етнічна ідентичність»	0,366*

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Значення коефіцієнту множинної кореляції $R=0,612$, значення моделі, що свідчить про суттєвий прямий зв'язок рівня самооцінки з незалежними змінними предикторами етнолінгвістичної ідентичності, а значення множинної регресії ($F=14,578$ при $p \leq 0,001$) – про суттєвий вплив предикторів: «процесу асиміляції» ($B=0,182$), «соціальної активності» ($B=0,146$), «етнолінгвістичної життєстійкості як чинника позиції сили етнічної мови» ($B= 0,176$), «етнічної ідентичності» ($B=0,199$) на рівень задоволеності життям у представників українських іммігрантів.

Розрахунок лінійної множинної регресії для змінної «оцінка якості життя» та незалежних змінних – предикторів етнолінгвістичної ідентичності, з якими також були виявлені статистично значимі кореляційні взаємозв'язки дозволив отримати коефіцієнти множинної регресії та побудувати наступну модель регресії, яка дозволяє прогнозування змінної рівня «оцінки якості життя» в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності ($R=0,512$, $R^2=0,414$, тож вірогідність правильності прогнозу складає більше 40 %, показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=1,91$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.):

$$\text{Оцінка якості життя} = 0,151 \times F2 + 0,163 \times F3 + 0,172 \times F4 + (-0,187 \times F5) + 12,681$$

Вклад в кореляцію кожної змінної розподілено таким чином (див. табл. 2.25).

Таблиця 2.25

Показники кореляцій між предикторами етнолінгвістичної ідентичності та оцінкою якості життя (група українських іммігрантів)

Предиктори етнолінгвістичної ідентичності	Оцінкою якості життя
	Коефіцієнт кореляцій Пірсона (R)
F2 «процес асиміляції»	0,374**
F3 «соціальна активність»	0,289*
F4 «етнолінгвістична життестійкість як чинник позиції сили етнічної мови»	0,298*
F7 «емоційно-афективні негативні переживання»	0,416**

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Значення коефіцієнту множинної кореляції $R=0,414$, значення моделі, що свідчить про суттєвий прямий зв'язок рівня самооцінки з незалежними змінними предикторами етнолінгвістичної ідентичності, а значення множинної регресії ($F=6,689$ при $p \leq 0,001$) – про суттєвий вплив предикторів: «процесу асиміляції» ($B=0,151$), «соціальної активності» ($B=0,163$), «етнолінгвістичної життестійкості як чинника позиції сили етнічної мови» ($B= 0,172$), «емоційно-афективних негативних переживань» ($B=-0,187$) на рівень задоволеності життям у представників українських іммігрантів.

Інтерпретація результатів дозволила визначити основні предиктори етнолінгвістичної ідентичності, які мають вплив на когнітивний компонент психологічного благополуччя. Такими предикторами є: дискримінація за етнічну мову, процеси асиміляції, соціальна активність, використання етнічної мови у близькому оточенні, етнічна ідентичність та негативні афективно-емоційні переживання щодо етнічної мови. Тоді як предиктор соціальної довіри не має статистичного впливу на когнітивний компонент психологічного благополуччя в досліджуваній групі українських іммігрантів.

Проаналізуємо результати розрахунку лінійної множинної регресії в групі мовної меншини лемків (див. додаток 3).

Розрахунок лінійної множинної регресії для змінної «самооцінки» та незалежних змінних –предикторів етнолінгвістичної ідентичності, з якими також були виявлені статистично значимі кореляційні взаємозв'язки дозволив отримати коефіцієнти множинної регресії та побудувати наступну модель регресії, яка дозволяє прогнозування змінної рівня самооцінки в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності:

$$\text{Самооцінка} = -0,243 \times F1 + 0,139 \times F2 + -0,236 \times F4 + 1,924$$

Вклад в кореляцію кожної змінної розподілено таким чином (див. табл. 2.26).

Таблиця 2.26

Показники кореляцій між предикторами етнолінгвістичної ідентичності та самооцінки (група лемків)

Предиктори етнолінгвістичної ідентичності	Самооцінка
	Коефіцієнт кореляцій Пірсона (R)
F1 «етнічна ідентичність як чинник сильної позиції особистості щодо етнічної мови»	-0,593**
F2 «емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як чинник відчуття дискримінації (явної чи уявної) та можливої асиміляції»	0,326*
F4 «етнолінгвістична життєстійкість як чинник позиції важливості етнічної мови	-0,489**

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Значення коефіцієнту множинної кореляції $R=0,480$ свідчить про суттєвий прямий зв'язок рівня самооцінки з незалежними змінними предикторами етнолінгвістичної ідентичності, а значення множинної регресії – про суттєвий вплив предикторів: «етнічної ідентичності як чинника сильної позиції особистості щодо етнічної мови» ($B = -0,238$), «емоційно-афективного ставлення до етнічної мови як чинника відчуття дискримінації (явної чи уявної)

та можливої асиміляції» ($B= 0,139$), «етнолінгвістичної життєстійкості як чинника позиції важливості етнічної мови» ($B= -0,236$) на рівень самооцінки у представників мовних меншин лемків.

Розрахунок лінійної множинної регресії для змінної «задоволеність життям» та незалежних змінних – предикторів етнолінгвістичної ідентичності, з якими також були виявлені статистично значимі кореляційні взаємозв'язки дозволив отримати коефіцієнти множинної регресії та побудувати наступну модель регресії, яка дозволяє прогнозування змінної рівня самооцінки в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності:

$$\text{Задоволеність життям} = (-0,150 \times F1) + 0,207 \times F2 + 0,196 \times F4 + 0,805$$

Вклад в кореляцію кожної змінної розподілено таким чином (див. табл. 2.27).

Таблиця 2.27

Показники кореляцій за t-критерієм між предикторами етнолінгвістичної ідентичності та задоволеністю життям (група лемків)

Предиктори	Задоволеність життям
	Коефіцієнт кореляцій Пірсона (R)
F1 «етнічна ідентичність як чинник сильної позиції особистості щодо етнічної мови»	-0,343**
F2 «емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як чинник відчуття дискримінації (явної чи уявної) та можливої асиміляції»	0,366*
F5 «збереження мови як етнолінгвістичного коду свого етносу»	0,466**

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Значення коефіцієнту множинної кореляції $R=0,449$ свідчить про суттєвий прямий зв'язок рівня задоволеності життям з незалежними змінними, а саме предикторами етнолінгвістичної ідентичності, а значення множинної регресії – про суттєвий вплив предикторів «етнічної ідентичності як чинника сильної позиції особистості щодо етнічної мови» ($B= -0,150$), «емоційно-афективного ставлення до етнічної мови як чинника відчуття дискримінації

(явної чи уявної) та можливої асиміляції» ($B= 0,207$), «збереження мови як етнолінгвістичного коду свого етносу» ($B= 0,196$) на рівень задоволеності життям у представників мовних меншин лемків.

Розрахунок лінійної множинної регресії для змінної «оцінка якості життя» та незалежних змінних – предикторів етнолінгвістичної ідентичності, з якими також були виявлені статистично значимі кореляційні взаємозв'язки дозволив отримати коефіцієнти множинної регресії та побудувати наступну модель регресії, яка дозволяє прогнозування змінної рівня самооцінки в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності:

$$\text{Оцінка якості життя} = (-0,150 \times F1) + (-0,117 \times F2) + 0,118 \times F4 + 1,986$$

Вклад в кореляцію кожної змінної розподілено таким чином (див. табл. 2.28).

Таблиця 2.28

Показники кореляцій за t-критерієм між предикторами етнолінгвістичної ідентичності та оцінкою якості життя (група лемків)

Предиктори	Оцінка якості життя
	Коефіцієнт кореляцій Пірсона (R)
F1 «етнічна ідентичність як чинник сильної позиції особистості щодо етнічної мови»	-0,448**
F2 «емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як чинник відчуття дискримінації (явної чи уявної) та можливої асиміляції»	-0,500*
F3 «процес дисиміляції етнічної мови як наслідок сформованої соціальної ідентичності»	0,373**

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Значення коефіцієнту множинної кореляції $R=0,368$ свідчить про суттєвий прямий зв'язок рівня оцінювання якості свого життя з незалежними змінними, а саме предикторами етнолінгвістичної ідентичності, а значення множинної регресії – про суттєвий вплив предикторів «етнічної ідентичності як чинника сильної позиції особистості щодо етнічної мови» ($B= -0,150$), «емоційно-афективного ставлення до етнічної мови як чинника відчуття

дискримінації (явної чи уявної) та можливої асиміляції» ($B = -0,117$), «процес дисиміляції етнічної мови як наслідок сформованої соціальної ідентичності» ($B = 0,118$) на рівень якості життя у представників мовної меншини лемків.

Тобто слід констатувати вплив на константи когнітивного компоненту психологічного благополуччя таких предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі представників мовної меншості (лемків), як: етнічної ідентичності як чинника сильної позиції особистості щодо етнічної мови, емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як чинника відчуття дискримінації (явної чи уявної) та можливої асиміляції, процесу дисиміляції мови як наслідку сформованої певним чином соціальної ідентичності, етнолінгвістичної життєстійкості як чинника позиції важливості етнічної мови, збереження мови як етнолінгвістичного коду свого етносу. Слід відзначити, що перші два предиктори виявляють статистичний значимий вплив на всі три константи когнітивного компоненту психологічного благополуччя (самооцінку, задоволеність життям, оцінку якості свого життя), а інші виявляють лише вибірковий вплив, тож представлені лише в деяких моделях лінійної регресії.

Проаналізуємо результати розрахунку лінійної множинної регресії в групі представників мовної більшості – поляків (див. додаток I).

Розрахунок лінійної множинної регресії для змінної «самооцінки» та незалежних змінних – предикторів етнолінгвістичної ідентичності, з якими також були виявлені статистично значимі кореляційні взаємозв'язки дозволив отримати коефіцієнти множинної регресії та побудувати наступну модель регресії, яка дозволяє прогнозування змінної рівня самооцінки в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності:

$$\text{Самооцінка} = 0,325 \times F_2 + 0,150 \times F_4 + (-0,232 \times F_5) + 5,066$$

Вклад в кореляцію кожної змінної розподілено таким чином (див. табл. 2.29).

Таблиця 2.29

Показники кореляцій між предикторами етнолінгвістичної ідентичності та самооцінки (група поляків)

Предиктори етнолінгвістичної ідентичності	Самооцінка
	Коефіцієнт кореляцій Пірсона (R)
F2 «процес дисиміляції мови як показника позиції мови у суспільстві»	0,325**
F4 «внутрішньоособистісна ідентичність як чинник асиміляції»	0,350*
F5 «соціальна довіра»	-0,232*

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Значення коефіцієнту множинної кореляції $R=0,451$, значення моделі, що свідчить про суттєвий прямий зв'язок рівня самооцінки з незалежними змінними предикторами етнолінгвістичної ідентичності, а значення множинної регресії ($F=3,598$ при $p \leq 0,006$) – про суттєвий вплив предикторів: «процесу дисиміляції мови як показника позиції мови у суспільстві» ($B= 0,325$), «внутрішньоособистісної ідентичності як чинника асиміляції» ($B= 0,150$), «соціальної довіри» ($B= -0,232$) на рівень самооцінки у представників мовної більшості поляків.

Розрахунок лінійної множинної регресії для змінної «задоволеність життям» та незалежних змінних – предикторів етнолінгвістичної ідентичності, з якими також були виявлені статистично значимі кореляційні взаємозв'язки дозволив отримати коефіцієнти множинної регресії та побудувати наступну модель регресії, яка дозволяє прогнозування змінної рівня «задоволеність життям» в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності:

$$\text{Задоволеність життям} = 0,336 \times F2 + (-0,191 \times F5) + 2,646$$

Вклад в кореляцію кожної змінної розподілено таким чином (див. табл. 2.30).

Таблиця 2.30

Показники кореляцій за t-критерієм між предикторами етнолінгвістичної ідентичності та задоволеністю життям (група поляків)

Предиктори	Задоволеність життям
	Коефіцієнт кореляцій Пірсона (R)
F2 «процесу дисиміляції мови як показника позиції мови у суспільстві»	0,387**
F5 «соціальна довіра»	-0,220*

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Значення коефіцієнту множинної кореляції $R=0,492$ свідчить про суттєвий прямий зв'язок рівня задоволеності життям з незалежними змінними, а саме предикторами етнолінгвістичної ідентичності, а значення множинної регресії ($F=4.847$ при $p \leq 0,001$) – про суттєвий вплив предикторів: «процесу дисиміляції мови як показника позиції мови у суспільстві» ($B= 0,336$), «соціальної довіри» ($B= -0,191$) на рівень задоволеності життям у представників мовної більшості поляків.

Розрахунок лінійної множинної регресії для змінної «оцінка якості життя» та незалежних змінних – предикторів етнолінгвістичної ідентичності, з якими також були виявлені статистично значимі кореляційні взаємозв'язки дозволив отримати коефіцієнти множинної регресії та побудувати наступну модель регресії, яка дозволяє прогнозування змінної рівня «оцінки якості життя» в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності:

$$\text{Оцінка якості життя} = 0,213 \times F2 + 0,241 \times F4 + 1,412$$

Вклад в кореляцію кожної змінної розподілено таким чином (див. табл. 2.31).

Таблиця 2.31

Показники кореляцій за t-критерієм між предикторами етнолінгвістичної ідентичності та оцінкою якості життя (група поляків)

Предиктори	Оцінка якості життя
	Коефіцієнт кореляцій Пірсона (R)
F2 «процес дисиміляції мови як показника позиції мови у суспільстві»	0,318*
F4 «внутрішньоособистісна ідентичність як чинник асиміляції»	0,446**

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Значення коефіцієнту множинної кореляції $R=0,479$ свідчить про суттєвий прямий зв'язок рівня оцінювання якості свого життя з незалежними змінними, а саме предикторами етнолінгвістичної ідентичності, а значення множинної регресії ($F=3.046$ при $p \leq 0,022$) – про суттєвий вплив предикторів: «процесу дисиміляції мови як показника позиції мови у суспільстві» ($B=0,218$), «внутрішньоособистісної ідентичності як чинника асиміляції» ($B= 0,241$) на рівень якості життя у представників мовної більшості поляків.

Тобто слід констатувати вплив на константи когнітивного компоненту психологічного благополуччя таких предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі представників мовної більшості (поляків), як: процеси дисиміляції мови як показника сили мови у суспільстві, сформована внутрішньоособистісна ідентичність як чинник асиміляції мови, соціальна довіра. Такі ж предиктори як: етнічна ідентичність як чинник позитивного сприйняття етнічної мови, рівень володіння мовою більшості (польською), економічна активність, відчуття міцно позиції мови у суспільстві, не виявили статистично значимого впливу на константи когнітивного компоненту психологічного благополуччя, тож були виключені з моделі.

2.4.3. Вплив етнолінгвістичної ідентичності на емоційно-афективний компонент психологічного благополуччя

Емоційно-афективний компонент психологічного благополуччя в дослідженні представлений шкалами опитувальника здоров'я пацієнта PHQ-9, шкалою позитивного і негативного афектів (PANAS) та шкалою історичної травми та ПТСР (Hansen).

Проаналізуємо та порівняємо отримані результати в різних мовних групах.

Спочатку розглянемо середні значення критеріальних характеристик емоційно-афективного компоненту психологічного благополуччя досліджуваних різних мовних груп (табл. 2.32).

Таблиця 2.32

Середні значення параметрів емоційно-афективного компоненту психологічного благополуччя

Параметри		Групи випробуваних		
		Група українських мігрантів	Група мовної меншини лемків	Група поляків
Показник історичної травми	Ср. знач	2,48	2,21	2,23
	Стан. відхил.	0,032	0,91	0,9
Прояв симптомів історичної травми	Ср. знач	2,16	2,02	1,96
	Стан. відхил.	0,025	0,74	0,73
ПТСР	Ср. знач	1,75	1,64	1,63
	Стан. відхил.	0,22	0,63	0,59
Позитивний афект	Ср. знач	16,26	16,2	16,3

	Стан. відхил.	0,24	0,77	0,74
Негативний афект	Ср. знач	15	15,08	15,02
	Стан. відхил.	0,27	0,76	0,71
Важкість депресії	Ср. знач	1,95	1,87	1,93
	Стан. відхил.	0,27	0,68	0,76

Проаналізовані дані дозволяють констатувати, що середні значення за шкалами емоційно-афективного компоненту психологічного благополуччя знаходяться в одному діапазоні для досліджуваних груп. Що знімає можливість напруженості певних психологічних станів в котрійсь із досліджуваних груп. Адже нам необхідно визначити чи впливають на дані психологічні стани фактори етнолінгвістичної ідентичності.

Проаналізуємо отримані моделі регресії для змінних емоційно-афективного компоненту психологічного благополуччя в групі лемків (див. додаток І).

Проведемо множинний регресійний аналіз за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються). Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 94 респондентів було виключено 12. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував дві моделі. Показник для другої моделі $R=0,851$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,724$),

тобто за допомогою моделі можемо передбачити майже 75% нашої залежної змінної. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для двох моделей показує значущість двох моделей: перша має показник $p < 0,019$, друга – $p < 0,001$. Аналіз отриманих даних дозволив нам визначити в якості робочої моделі передбачення саме модель 2. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF < 4 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.33).

Рівень значущості $p(\text{Constant}) < 0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.33

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) для залежної змінної «історична травма» у лемків

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	t	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		B	Станд. помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	2,556	0,121		21,049	0,001		
	Фактор 2	-0,260	0,125	-0,304	-2,084	0,57	1,000	0,788
	Фактор 3	0,518	0,162	0,604	4,149	0,001	1,000	0,864
	Фактор 4	-0,408	0,206	-0,476	-3,266	0,006	1,000	0,779

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що найбільший вплив здійснює третій фактор етнолінгвістичної ідентичності «процес дисиміляції як наслідок сформованої певним чином соціальної ідентичності» ($\text{Beta}=0,604$), а за ним за рівнем впливу іде фактор 4 «етнолінгвістична ідентичність як чинник позиції цінності етнічної мови»

(Beta=-0,476), закриває модель фактор 2 «емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як чинник відчуття дискримінації та асиміляції» (Beta=0,408).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{Історична травма} = 0,518 (\text{Фактор 3 «процес дисиміляції ...»}) + (-0,408)(\text{Фактор 4 «етнолінгвістична ідентичність ...»}) + (-0,260)(\text{Фактор 2 «емоційно-афективне ставлення ...»}) + 2,556$$

Отримана регресійна модель впливу на активізацію історичної травми факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена трьома факторами, які спричиняють найбільший вплив – процес дисиміляції внаслідок сформованої певним чином соціальної ідентичності сприяє зменшенню контактності з представниками мовної більшості, закритості в групі, центральності групи, внаслідок чого порушується соціальна активність та активізуються травми, спричинені історичними подіями. Дещо менший ефект спричиняє фактор етнолінгвістичної життестійкості, а саме його зворотній ефект (включеність у формулу моделі зі знаком мінус). Тобто представники мовної меншини зберігаючи етнічну мову у соціальній ситуації постійного контакту із більшістю носіїв іншої етнічної мови починають розуміти силу та цінність мови у суспільстві, що призводить до ретравматизації пам'яті попередніх поколінь. Найменший вплив у моделі спричиняє фактор емоційно-афективного ставлення до етнічної мови, який провокується та складається з випадків дискримінації, уникнення вжитку етнічної мови, низьким рівнем володіння мовою більшості.

Отже, до регресійної моделі не увійшли два фактори: фактор 1 «етнічна ідентичність як показник сильної позиції особистості щодо етнічної мови», фактор 5 «збереження мови як етнолінгвістичного коду свого етносу». Ми пов'язуємо даний ефект із певним типом виховання та відсутністю впливу даних факторів на переживання історичної травми у представників мовної меншини лемків.

Проведемо множинний регресійний аналіз для залежної змінної «ПТСР (посттравматичний стресовий розлад)» та незалежних змінних: факторів

етнолінгвістичної ідентичності, визначених для групи мовної меншини лемків, за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються). Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 94 респондентів було виключено 12. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував одну модель. Показник для моделі $R=0,706$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,498$), тобто за допомогою моделі можемо передбачити майже 50 % нашої залежної змінної. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p<0,007$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF <5 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.34).

Рівень значущості $p(\text{Constant})<0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.34

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «ПТСР» у лемків

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	Т	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		В	Станд. Помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	1,847	0,115		15,95	0,001		
	Фактор 1	0,264	0,118	0,409	2,236	0,041	1,000	0,912
	Фактор 2	-0,371	0,116	-0,576	-3,148	0,007	1,000	0,736

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що найбільший вплив здійснює фактор 2 етнолінгвістичної ідентичності «емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як чинник відчуття дискримінації та асиміляції» (Beta=-0,576), а за ним за рівнем впливу іде фактор 1 «дискримінація як чинник уникнення етнічної мови» (Beta=-0,476).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{ПТСР} = -0,576 (\text{Фактор 2 «емоційно-афективне ставлення ...»}) + 0,409 (\text{Фактор 1 «дискримінація»}) + 1,847$$

Отримана регресійна модель впливу на активізацію ПТСР факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена двома факторами, які спричиняють найбільший вплив. Фактор емоційно-афективного ставлення до етнічної мови, який провокується та складається з випадків дискримінації, уникнення вжитку етнічної мови, низьким рівнем володіння мовою більшої частини включений у модель зі знаком мінус, тобто на прояви ПТСР впливає не стільки наявність випадків дискримінації щодо вжитку етнічної мови, скільки відсутність чіткої

внутрішньої позиції щодо сили етнічної мови. Фактор 1 «дискримінація як чинник уникнення етнічної мови» має менший рівень впливу на залежну змінну у моделі регресії та відзначається такими особливостями як дискримінація (уникнення етнічної мови в соціумі, наявність реальних випадків утиснення), а також спрямованість на позитивні емоції щодо етнічної мови.

Отже, до регресійної моделі не увійшли три фактори: фактор 3 «процес дисиміляції етнічної мови як наслідок сформованої соціальної ідентичності», фактор 4 «етнолінгвістична життестійкість як чинник позиції цінності етнічної мови», фактор 5 «збереження мови як етнолінгвістичного коду свого етносу». Ми пов'язуємо даний ефект з відсутністю впливу процесів збереження етнолінгвістичного коду на переживання і рівень ПТСР у представників мовної меншини лемків.

Для залежних змінних: «важкість депресії», «позитивний афект», «негативний афект» множинний регресійний аналіз не побудував задовільних моделей регресії, тож можна констатувати відсутність значимих впливів на означені змінні факторів етнолінгвістичної ідентичності в групі мовної меншини лемків. Ми також пов'язуємо такий результат із необхідністю більш індивідуально спрямованого діагностичного дослідження.

Проаналізуємо отримані моделі регресії для залежних змінних (шкал емоційно-афективного компоненту психологічного благополуччя) та незалежних змінних – факторів етнолінгвістичної ідентичності, визначених для групи мовної більшості поляків (див. додаток К).

Проведемо множинний регресійний аналіз для залежної змінної «історична травма» за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються). Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 158 респондентів було виключено 76. Проаналізуємо отримані

показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував одну модель. Показник для моделі $R=0,498$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,248$), тобто за допомогою моделі можемо передбачити лише 25 % нашої залежної змінної. В нашому випадку даний показник є малоінформативним, адже сама модель є досить значимою. Показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=1,61$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p<0,001$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник $VIF<5$ і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.35).

Рівень значущості $p(\text{Constant})<0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.35

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «історична травма» у поляків

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	Т	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		В	Станд. Помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	2,288	0,086		26,687	0,001		
	Фактор 1	0,311	0,089	0,363	3,608	0,001	1,000	0,912
	Фактор 5	0,201	0,112	0,234	2,325	0,023	1,000	0,736

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що найбільший вплив здійснює фактор 1 етнолінгвістичної ідентичності «етнічна ідентичність як чинник позитивного сприйняття етнічної мови» (Beta=-0,363), а за ним за рівнем впливу іде фактор 5 «соціальна довіра» (Beta=0,234).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{Історична травма} = 0,311 (\text{Фактор 1 «етнічна ідентичність ...»}) + 0,234 (\text{Фактор 5 «соціальна довіра»}) + 2,288$$

Отримана регресійна модель впливу на активізацію історичної травми у поляків факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена двома факторами, які спричиняють найбільший вплив. Фактор «етнічної ідентичності як чинник прояву позитивного сприйняття етнічної мови» в більшій мірі впливає на переживання історичних трав. Тобто відчуття розвинутої етнічної ідентичності, розуміння цінності польської мови, емоційно позитивна налаштованість на збереження мови за певних умов може спричинити переживання симптомів історичної травми, переживати досвід минулих поколінь. Трохи менший вплив спричиняє фактор «соціальної довіри». Даний вплив спровокований бажанням відчувати сильні позиції польської мови у суспільстві, проявами поваги до польської мови та здебільшого проявляється по відношенню саме до інших поляків, оминаючи таким чином носіїв інших етнічних мов.

Отже, до регресійної моделі не увійшли п'ять факторів: фактор 2 «процес дисиміляції етнічної мови як показника позиції мови», фактор 3 «рівень володіння етнічною мовою», фактор 4 «внутрішньоособистісна ідентичність як чинник асиміляції мови», фактор 6 «економічна активність», фактор 7 «міцна позиція мови». Ми пов'язуємо даний ефект з тим, що як представники мовної більшості на території Польщі дана група менш вразлива щодо впливів асиміляції та акультурації.

Множинний регресійний аналіз не побудував значимих моделей регресії для залежної змінної «ПТСР (посттравматичний стресовий розлад)» та незалежних змінних – факторів етнолінгвістичної ідентичності.

Проаналізуємо діаграму нормальності для показників, зображену на рис. 2.6.

Як видно з діаграми, розподіл показників респондентів, які можна спостерігати зміщений в бік менший значень порівняно з очікувальною накопиченою вірогідністю побудованої моделі регресії. Це може бути пояснено тим, що у респондентів, які взяли участь у дослідженні низькі або відсутні прояви посттравматичного стресового розладу, що і спричинило розміщення показників поза коридором очікуваних значень. Взавши до уваги те, що в разі низьких значень за шкалою модель може їх недооцінювати або переоцінювати, можна припустити, що модель більш диференційовано прогнозує високі значення ПТСР, ми критично ставимося до отриманого результату прогнозу та не враховуватимемо його під час інтерпретації результатів.

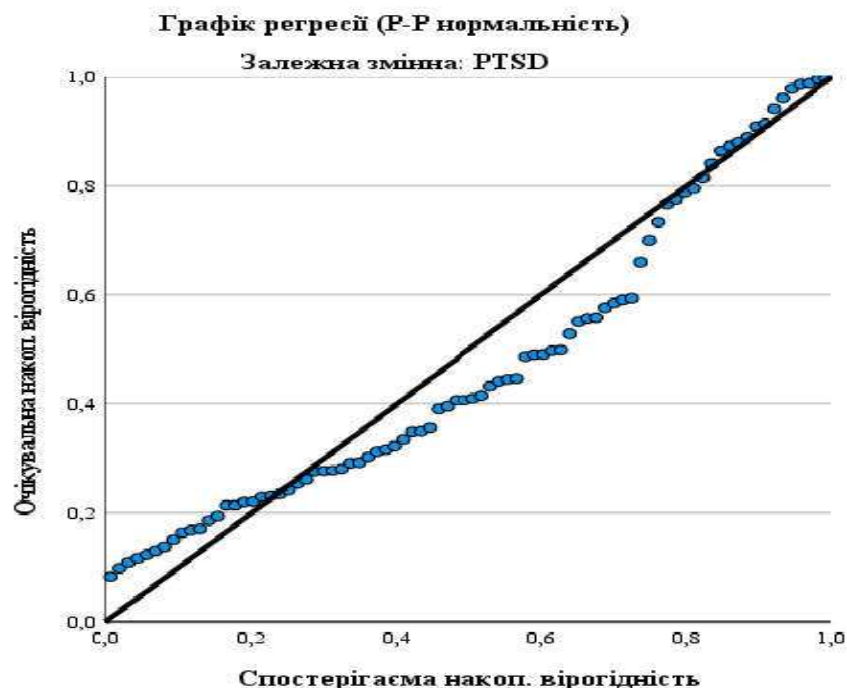

Рис. 2.6. Графік очікувальної регресії для моделі впливу на залежну змінну «ПТСР» факторів етнолінгвістичної ідентичності

Проведемо множинний регресійний аналіз для залежної змінної «важкість депресії» за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються). Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 158 респондентів було виключено 76. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував одну модель. Показник для моделі $R=0,302$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,291$), тобто за допомогою моделі можемо передбачити лише 29 % нашої залежної змінної. В нашому випадку даний показник є малоінформативним, адже сама модель є досить значимою. Показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=1,87$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p<0,023$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF <5 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.36).

Рівень значущості $p(\text{Constant})<0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.36

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «історична травма» у поляків

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	Т	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		В	Станд. Помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	1,957	0,081		24,008	0,001		
	Фактор 2	-0,226	0,082	-0,296	-2,758	0,007	1,000	1,204

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що вплив здійснює лише фактор 2 етнолінгвістичної ідентичності «процес дисиміляції як показника позиції мови у суспільстві» (Beta=-0,226).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{Депресія} = -0,226 (\text{Фактор 2 «процес дисиміляції...»}) + 1,957$$

Отримана регресійна модель впливу на важкість перебігу депресії у поляків факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена фактором «процесу дисиміляції як показника позиції мови у суспільстві». Даний фактор увійшов у модель зі знаком мінус. Тобто розуміння цінності своєї етнічної мови, емоційно позитивна налаштованість на збереження мови і, одночасно, необхідність освоєння інших етнічних мов в міру контакту з представниками мовних меншин, які проживають на території Польщі чи інших національностей за певних умов може спричиняти переживання симптомів депресії.

Отже, до регресійної моделі не увійшли шість факторів: фактор 1 «позиції мови у суспільстві», фактор 3 «рівень володіння етнічною мовою», фактор 4 «внутрішньоособистісна ідентичність як чинник асиміляції мови», фактор 6 «економічна активність», фактор 6 «міцність мови», фактор 7 «міцна позиція

мови». Ми пов'язуємо даний ефект з тим, що як представники мовної більшості на території Польщі дана група менш вразлива щодо впливів асиміляції та акультурації.

Проведемо множинний регресійний аналіз для залежної змінної «позитивний афект (PANAS)» за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються). Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 158 респондентів було виключено 76. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував дві моделі. Показник для обраної моделі $R=0,508$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,258$), тобто за допомогою моделі можемо передбачити лише 25 % нашої залежної змінної. В нашому випадку даний показник є малоінформативним, але сама модель є досить значимою. Показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=1,804$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p<0,002$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF <5 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.37).

Рівень значущості $p(\text{Constant})<0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.37

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «позитивний афект» у поляків

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	Т	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		В	Станд. Помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	16,288	0,086		209,101	0,001		
	Фактор 2	0,232	0,078	0,297	2,964	0,004	1,000	1,544
	Фактор 5	-0,237	0,171	-0,303	-3,03	0,003	1,000	2,734

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що найбільший вплив здійснює два фактори фактор етнолінгвістичної ідентичності: фактор 5 «соціальна довіра» (Beta=-0,237), а за ним за рівнем впливу іде фактор 2 «позиція сили у Польщі» (Beta=0,232).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{Позитивний афект} = -0,237 (\text{Фактор 5 «соціальна довіра»}) + 0,232 (\text{Фактор 2 «позиція сили у Польщі»}) + 16,288$$

Отримана регресійна модель впливу на позитивний афект переживань у поляків факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена двома факторами, які спричиняють найбільший вплив. Фактор «соціальної довіри» обумовлює вплив спровокований бажанням відчувати сильні позиції польської мови у суспільстві, проявами поваги до польської мови та здебільшого проявляється по відношенню саме до інших поляків, акцентуючи увагу саме на представниках своєї етнічної групи. Фактор «позиції сили у Польщі» в більшій мірі впливає на відчуття стабільності та впевненості в тому, що етнічна група поляків і в

загальному Польща продовжуватиме займати сильну позицію у суспільстві зараз і через певний проміжок часу (20 років). Тобто відчуття себе часткою сильної етнічної мовної групи впливає на переживання позитивних емоцій.

Отже, до регресійної моделі не увійшли п'ять факторів: фактор 1 «позиції мови у суспільстві», фактор 3 «рівень володіння етнічною мовою», фактор 4 «внутрішньоособистісна ідентичність як чинник асиміляції мови», фактор 6 «економічна активність», фактор 7 «міцна позиція мови». Ми пов'язуємо даний ефект з тим, що як представники мовної більшості на території Польщі дана група менш вразлива щодо впливів інших етнічних мовних груп.

Проведений множинний регресійний аналіз для залежної змінної «негативний афект (PANAS)» за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються) дозволив побудувати одну модель. Показник для моделі $R=0,393$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,255$), тобто за допомогою моделі можемо передбачити лише 25 % нашої залежної змінної. В нашому випадку даний показник є малоінформативним, але сама модель є досить значимою. Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=2,096$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p<0,008$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF <5 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.38).

Рівень значущості $p(\text{Constant})<0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.38

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «негативний афект» у поляків

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	Т	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		В	Станд. Помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	15,002	0,078		191,664	0,001		
	Фактор 2	-0,226	0,081	-0,305	-2,864	0,005	1,000	1,304

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що вплив здійснює фактор «процесу дисиміляції мови як показника позиції мови у суспільстві» етнолінгвістичної ідентичності (Beta=-0,226).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{Негативний афект} = -0,226 (\text{Фактор 2 «процес дисиміляції ...»}) + 15,002$$

Отримана регресійна модель впливу на негативний афект переживань у поляків факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена фактором процесу дисиміляції. Даний фактор увійшов у модель зі знаком мінус. Тобто розуміння цінності своєї етнічної мови, емоційно позитивна налаштованість на збереження мови і, одночасно, необхідність освоєння інших етнічних мов в міру контакту з представниками мовних меншин, які проживають на території Польщі чи інших національностей за певних умов може спричиняти переживання симптомів депресії.

Отже, до регресійної моделі не увійшли шість факторів: фактор 1 «позиції мови у суспільстві», фактор 3 «рівень володіння етнічною мовою», фактор 4 «внутрішньоособистісна ідентичність як чинник асиміляції мови», фактор 6

«економічна активність», фактор 6 «міцність мови», фактор 7 «міцна позиція мови».

Для залежної змінної «ПТСР» множинний регресійний аналіз не побудував задовільних моделей регресії, тож можна констатувати відсутність значимих впливів на означену змінну факторів етнолінгвістичної ідентичності в групі мовної більшості поляків. Мають вплив такі фактори етнолінгвістичної ідентичності як: фактор 1 «етнічна ідентичність», фактор 2 «процес дисиміляції», фактор 5 «соціальна довіра». Не виявлено впливу таких факторів етнолінгвістичної ідентичності як: фактор 3 «рівень володіння етнічною мовою», фактор 4 «внутрішньоособистісна ідентичність як чинник асиміляції мови», фактор 6 «економічна активність», фактор 7 «сила мови». Ми також пов'язуємо такий результат із необхідністю більш індивідуально спрямованого діагностичного дослідження.

Проаналізуємо отримані моделі регресії для залежних змінних (шкал емоційно-афективного компоненту психологічного благополуччя) та незалежних змінних – факторів етнолінгвістичної ідентичності, визначених для групи українських іммігрантів (див. додаток Л).

Проведемо множинний регресійний аналіз для залежної змінної «історична травма» за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються). Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 758 респондентів було виключено 176. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував три моделі. Показник для обраної моделі $R=0,552$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,305$), тобто за допомогою моделі можемо передбачити близько 30 % нашої залежної змінної. В нашому випадку

даний показник є малоінформативним, адже сама модель є досить значимою. Показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=2,010$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p<0,001$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF <5 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.39).

Рівень значущості $p(\text{Constant})<0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що найбільший вплив на залежну змінну «історичної травми» здійснюють такі фактори етнолінгвістичної ідентичності: фактор 2 «асиміляція» (Beta=0,358), фактор 1 «дискримінація за етнічну мову» (Beta=0,314), а за ним за рівнем впливу іде фактор 4 «етнолінгвістична життєстійкість як чинник позиції міцності етнічної мови» (Beta=0,234).

Таблиця 2.39

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «історична травма» (українські іммігранти)

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	t	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		B	Станд. Помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	2,641	0,051		51,340	0,001		
	Фактор 1	0,314	0,051	0,337	6,100	0,001	1,000	1,000
	Фактор 2	0,358	0,052	0,384	6,960	0,001	1,000	1,000
	Фактор 4	-0,181	0,051	-0,194	-3,511	0,001	1,000	1,000

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{Історична травма} = 0,358 (\text{Фактор 2 «асиміляція»}) + 0,314 (\text{Фактор 1 «дискримінація за етнічну мову»}) + (-0,811 (\text{Фактор 4 «етнолінгвістична життєстійкість ...»})) + 2,641$$

Отримана регресійна модель впливу на активізацію історичної травми у представників українських іммігрантів з боку факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена трьома факторами, які спричиняють найбільший вплив. Фактор «асиміляції» найбільше впливає на переживання історичних травм. Це обумовлено необхідністю адаптації до мови більшості на території проживання, підвищенням рівня володіння польською мовою та уникнення вжитку своєї етнічної мови у польському суспільстві та навіть у найближчому оточенні. Трохи менший вплив спричиняє фактор «дискримінації за етнічну мову». Даний вплив спровокований випадками чи можливістю випадків

переживання насилля, непрямих видів агресії через використання етнічної мови. Тобто, пережита чи можлива дискримінація з боку більшості збільшує показники історичної травми. Фактор також враховує проблеми із працевлаштуванням через знання лише української мови. Відчуття себе недостатньо спроможним, віддаленим від основних цілей своєї етнічної групи може підсилювати активацію минулих історичних травм (навіть пережитих на рівні минулих поколінь). Закриває модель фактор «етнолінгвістичної стійкості як чинника позиції міцності етнічної мови». Даний фактор представлений зі знаком мінус. Тобто відсутність в етнічній групі життєстійкості етнічної мови провокуватиме можливість збільшення історичної травми. Даний фактор йде доповнюючим до першого та другого, чітко окреслюючи механізм поступової деформації етнолінгвістичної ідентичності особистості.

Отже, до регресійної моделі не увійшли чотири фактори: фактор 3 «соціальна активність», фактор 5 «етнічна ідентичності», фактор 6 «соціальна довіра», фактор 7 «емоційно-афективні негативні переживання». Ми пов'язуємо це з тим, що дані фактори більш описують сьогодення, аніж минулий досвід індивіда.

Множинний регресійний аналіз для залежної змінної «ПТСР (посттравматичний стресовий розлад)» за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються) дозволив визначити модель регресії. Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 758 респондентів було виключено 176. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував три моделі. Показник для обраної моделі $R=0,474$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,324$), тобто за допомогою моделі

можемо передбачити близько 30 % нашої залежної змінної. В нашому випадку даний показник є малоінформативним, адже сама модель є досить значимою. Показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=1,915$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p<0,001$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF <5 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.40).

Рівень значущості $p(\text{Constant})<0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.40

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «ПТСР» (українські іммігранти)

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	t	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		B	Станд. Помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	1,858	0,128		48,445	0,001		
	Фактор 1	0,177	0,038	0,270	4,593	0,001	1,000	1,000
	Фактор 2	0,126	0,038	0,194	3,292	0,002	1,000	1,000
	Фактор 4	-0,133	0,041	-0,203	-3,453	0,001	1,000	1,000
	Фактор 5	-0,173	0,067	-0,265	-4,506	0,01	1,000	1,000

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що найбільший вплив на залежну змінну «ПТСР» здійснюють такі фактори

етнолінгвістичної ідентичності: фактор 1 «дискримінація за етнічну мову» (Beta=0,177), фактор 5 «етнічна ідентичність» (Beta=-0,173), фактор 4 «етнолінгвістична життєстійкість як чинник позиції міцності етнічної мови» (Beta=-0,133), а за ним за рівнем впливу іде фактор 2 «асиміляція» (Beta=0,358).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{ПТСР} = 0,177 (\text{Фактор 1 «дискримінація за етнічну мову»}) + (-0,173 (\text{Фактор 5 «етнічна ідентичність»})) + (-0,133 (\text{Фактор 4 «етнолінгвістична життєстійкість ...»})) + 0,126 (\text{Фактор 2 «асиміляція»}) + 1,858$$

Отримана регресійна модель впливу на ПТСР у представників українських іммігрантів з боку факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена чотирма факторами, які спричиняють найбільший вплив. Найбільший вплив спричиняє фактор «дискримінації за етнічну мову». Даний вплив спровокований досвідом самих респондентів, або досвідом когось із їх близького оточення випадків переживання насилля, непрямих видів агресії через використання етнічної мови. Тобто, пережита чи можлива дискримінація з боку більшості збільшує показники ПТСР. Фактор також враховує проблеми із працевлаштуванням через знання лише української мови. Відчуття себе недостатньо спроможним, віддаленим від основних цілей своєї етнічної групи може підсилювати травматизацію чи ретравматизацію особистості. Наступні фактори «етнічної ідентичності» та «етнолінгвістичної стійкості як чинника позиції міцності етнічної мови» представлені зі знаком мінус. Тобто низька етнічна ідентичність, відсутність внутрішньогрупових зв'язків, відсутність в етнічній групі життєстійкості етнічної мови провокуватиме можливість збільшення постратматичного стресового розладу. Закриває модель фактор «асиміляції». Тобто необхідність або існування можливості втрати етнічної мови, зменшення можливості спілкування етнічною мовою та підвищення рівня користування польською мовою, уникнення вжитку своєї етнічної мови у польському суспільстві призводять до посилення проявів ПТСР. Побудована модель регресії є інформативною та взаємодоповнюючою, чітко окреслюючи

механізм впливу етнолінгвістичної ідентичності на прояви посттравматичного стресового розладу особистості.

Отже, до регресійної моделі не увійшли три фактори: фактор 3 «соціальна активність», фактор 6 «соціальна довіра», фактор 7 «емоційно-афективні негативні переживання».

Множинний регресійний аналіз для залежної змінної «важкість депресії» за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються) дозволив визначити модель регресії. Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 758 респондентів було виключено 176. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував дві моделі. Показник для обраної моделі $R=0,453$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,305$), тобто за допомогою моделі можемо передбачити близько 30 % нашої залежної змінної. В нашому випадку даний показник є малоінформативним, адже сама модель є досить значимою. Показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=1,824$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p<0,001$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF <5 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.41).

Рівень значущості $p(\text{Constant})<0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.41

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «важкість депресії» (українські іммігранти)

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	t	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		B	Станд. Помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	2,018	0,045		44,379	0,001		
	Фактор 4	-0,222	0,041	-0,287	-4,868	0,001	1,000	1,000
	Фактор 5	-0,250	0,046	-0,324	-5,490	0,01	1,000	1,000

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що найбільший вплив на залежну змінну «історичної травми» здійснюють такі фактори етнолінгвістичної ідентичності: фактор 5 «етнічна ідентичність» (Beta=-0,250), фактор 4 «етнолінгвістична життєстійкість як чинник позиції міцності етнічної мови» (Beta=-0,222).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{Важкість депресії} = -0,250 (\text{Фактор 5 «етнічна ідентичність»}) + (-0,222(\text{Фактор 4 «етнолінгвістична життєстійкість ...»})) + 2,018$$

Отримана регресійна модель впливу на ПТСР у представників українських іммігрантів з боку факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена двома факторами, які спричиняють найбільший вплив. Найбільший вплив спричиняє фактор «етнічної ідентичності», який у моделі представлений зі знаком мінус. У своєму позитивному значенні говорить про міцні зв'язки із представниками своєї етнічної групи, задоволеність тим, до якої групи належить, відчуття спільності зі своєю групою. Тож, у своєму негативному

полюсі даний фактор констатує відсутність міцного зв'язку з іншими українцями, переживання за те, що було б краще народитися представником іншої етнічної групи. Також зі знаком мінус представлений у моделі і фактор «етнолінгвістичної стійкості як чинника позиції міцності етнічної мови». Тобто відсутність спрямованості на збереження мови, на її життєстійкості провокуватиме можливість появи внутрішньоособистісних конфліктів, як на рівні буття, так і екзистенціального виміру. Побудована модель регресії є інформативною щодо можливості виникнення депресивних розладів у представників українських іммігрантів та потребує більш глибокого вивчення.

Отже, до регресійної моделі не увійшли чотири фактори: фактор 1 «дискримінація за етнічну мову», фактор 2 «асиміляція», фактор 3 «соціальна активність», фактор 6 «соціальна довіра», фактор 7 «емоційно-афективні негативні переживання».

Розглянемо множинний регресійний аналіз для залежної змінної «позитивні афективно-емоційні стани (PANAS)» також розрахованого за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються), що дозволило визначити модель регресії. Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 758 респондентів було виключено 144. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував три моделі. Показник для обраної моделі $R=0,448$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,201$), тобто за допомогою моделі можемо передбачити близько 20 % нашої залежної змінної. В нашому випадку даний показник є малоінформативним, адже сама модель є досить значимою. Показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=1,717$,

що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p < 0,001$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF < 5 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.42).

Рівень значущості $p(\text{Constant}) < 0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.42

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «позитивні афективно-емоційні стани PANAS» (українські іммігранти)

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	Т	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		В	Станд. Помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	16,260	0,099		418,505	0,001		
	Фактор 2	0,141	0,038	0,214	3,610	0,001	1,000	1,000
	Фактор 3	0,200	0,038	0,305	5,140	0,001	1,000	1,000
	Фактор 4	0,126	0,041	0,217	3,226	0,001	1,000	1,000
	Фактор 5	0,119	0,039	0,209	2,173	0,031	1,000	1,000

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що найбільший вплив на залежну змінну «позитивні афективно-емоційні стани (PANAS)» здійснюють такі фактори етнолінгвістичної ідентичності:

фактор 3 «соціальна активність» ($Beta=0,200$), фактор 2 «асиміляція» ($Beta=0,141$), фактор 4 «етнолінгвістична життестійкість як чинник позиції міцності етнічної мови» ($Beta=0,126$), а за ним за рівнем впливу іде фактор 5 «етнічна ідентичність» ($Beta=0,119$).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{Позитивний афект} = 0,200 (\text{Фактор 3 «соціальна активність»}) + 0,141 (\text{Фактор 2 «асиміляція»}) + 0,126 (\text{Фактор 4 «етнолінгвістична життестійкість ...»}) + 0,119 (\text{Фактор 5 «етнічна ідентичність»}) + 16,26$$

Отримана регресійна модель впливу на позитивні емоційно-афективні переживання у представників українських іммігрантів з боку факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена чотирма факторами, які спричиняють найбільший вплив. Найбільший вплив спричиняє фактор «соціальної активності». Даний вплив спровокований заняттями чи працею, під час якою вони можуть використовувати/поширювати етнічну мову. Тобто, відчуття себе спільним у своїх цілях із своєю етнічною групою може підсилювати позитивні переживання особистості. Фактор «асиміляції» представлений необхідністю або існування втрати можливості використання етнічної мови, зменшення можливості спілкування етнічною мовою та підвищення рівня користування польською мовою, уникнення вжитку своєї етнічної мови у польському суспільстві. Фактор представлений із додатнім значенням. Тобто не несе в собі негативного напруження. Особистість має можливість використовувати як етнічну мову, так і мову більшості, що в даному аспекті призводить до можливості саморозвитку і формування стрижня етнічної ідентичності. Наступні фактори, «етнічної ідентичності» та «етнолінгвістичної стійкості як чинника позиції міцності етнічної мови», представлені як доповнення до попередніх факторів. Тобто високий рівень етнічної ідентичності, наявності міцних внутрішньогрупових зв'язків, можливість не лише збереження, але і поширення етнічної мови призводить одразу до двох позитивних значень: 1) до життестійкості етнічної мови; 2)

провокує можливість збільшення позитивних переживань стосовно цінності своєї етнічної мови тут і зараз, в моменті соціальної активності. Побудована модель регресії є інформативною та взаємодоповнюючою, чітко окреслюючи механізм впливу факторів етнолінгвістичної ідентичності на позитивні емоційно-афективні відчуття особистості.

Отже, до регресійної моделі не увійшли три фактори: фактор 1 «дискримінація за етнічну мову», фактор 6 «соціальна довіра», фактор 7 «емоційно-афективні негативні переживання».

Множинний регресійний аналіз для залежної змінної «негативні афективно-емоційні стани PANAS» за допомогою методу покрокового включення змінних Forward (змінні поступово включаються) дозволив визначити модель регресії. Показники якості моделі дають підстави для виключення екстремумів, які впливають на передбачуваність моделі. Виключення респондентів із вибірки проводилась на основі оцінки співвідношення показників відстаней Кука (Cook's), Махаланобіса та показника залишку, що оцінює відмінності між реальними і прогнозованими значеннями. В результаті із 758 респондентів було виключено 144. Проаналізуємо отримані показники якості моделі (див. Додаток Ж). Множинний регресійний аналіз запропонував три моделі. Показник для обраної моделі $R=0,487$, свідчить про наявність зв'язку між залежною змінною та незалежними змінними. Коефіцієнт детермінації R^2 для даної моделі ($R^2=0,238$), тобто за допомогою моделі можемо передбачити близько 25 % нашої залежної змінної. В нашому випадку даний показник є малоінформативним, адже сама модель є досить значимою. Показник Дарбіна-Уотсона становить $DW=2,020$, що свідчить про відсутність автокореляцій. Стандартна помилка оцінки прогнозу в межах норми.

Рівень значущості критерія Фішера для моделі показує значущість на рівні $p<0,001$, що дозволяє нам прийняти її в якості робочої моделі передбачення. Показник мультикореляцій Tolerance для нашої моделі наближений до 1, показник VIF <5 і знаходиться в межах норми (див. табл. 2.43).

Рівень значущості $p(\text{Constant}) < 0,001$, що дозволяє визначити модель регресії адекватною і значимою.

Таблиця 2.43

Показники стандартизованих коефіцієнтів регресії для незалежних змінних (бета) в моделі для залежної змінної «негативні афективно-емоційні стани PANAS» (українські іммігранти)

	Незалежні змінні	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизований коефіцієнт	Т	Значущість Sig	Показники колінеарності	
		В	Станд. помилка	Beta			Tolerance	VIF
Модел ь	(Constant)	15,156	0,986		354,74	0,001		
	Фактор 1	0,194	0,043	0,262	4,521	0,001	1,000	1,000
	Фактор 4	-0,211	0,041	-0,286	-4,939	0,001	1,000	1,000
	Фактор 5	-0,214	0,088	-0,289	-5,005	0,001	1,000	1,000

Аналіз величин впливу за показником бета незалежних змінних вказує на те, що найбільший вплив на залежну змінну «негативні емоційно-афективні стани» здійснюють такі фактори етнолінгвістичної ідентичності: фактор 1 «дискримінація за етнічну мову» ($\text{Beta}=0,194$), фактор 5 «етнічна ідентичність» ($\text{Beta}=-0,214$), фактор 4 «етнолінгвістична життєстійкість як чинник позиції міцності етнічної мови» ($\text{Beta}=-0,211$).

Отже, ми можемо представити модель наступним чином:

$$\text{Негативний афект} = 0,194 (\text{Фактор 1 «дискримінація за етнічну мову»}) + (-0,214 (\text{Фактор 5 «етнічна ідентичність»})) + (-0,211 (\text{Фактор 4 «етнолінгвістична життєстійкість ...»})) + 15,156$$

Отримана регресійна модель впливу на змінну «негативні емоційно-афективні стани» у представників українських іммігрантів з боку факторів етнолінгвістичної ідентичності обумовлена трьома факторами, які спричиняють найбільший вплив. Найбільший вплив спричиняють фактори «етнічної ідентичності» та «етнолінгвістичної стійкості як чинника позиції міцності етнічної мови» представлені зі знаком мінус. Тобто низька етнічна ідентичність, відсутність внутрішньогрупових зв'язків, відсутність в етнічній групі життестійкості етнічної мови провокуватиме можливість збільшення виникнення негативних переживань. Вплив фактору «дискримінації за етнічну мову» провокується минулим чи наявним в теперішньому часі досвідом самих респондентів, або досвідом когось із їх близького оточення, випадків переживання насилля, непрямих видів агресії через використання етнічної мови. Тобто, пережита чи можлива дискримінація з боку більшості збільшує показники негативних емоційно-афективних переживань та станів. Побудована модель регресії є інформативною та взаємодоповнюючою, поєднуючи результати з отриманими вище, щодо впливу даних предикторів на прояви посттравматичного стресового розладу та депресивних станів в групі українських мігрантів.

Отже, до регресійної моделі не увійшли три фактори: фактор 3 «соціальна активність», фактор 6 «соціальна довіра», фактор 7 «емоційно-афективні негативні переживання».

Аналізуючи проведений лінійний регресійний аналіз з використанням його множинного варіанту, слід відзначити, що фактори «соціальна довіра» та «емоційно-афективні негативні переживання» не були включені в жодну з моделей, що вимагає в подальшому додаткових досліджень, адже в загальному є важливими предикторами етнолінгвістичної ідентичності.

2.5. Моделювання особливостей впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя особистості

Проведене дослідження дозволило побудувати моделі впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя особистості для досліджуваних груп мовних меншин та представників мовної більшості.

Розглянемо модель впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя в групі українських іммігрантів (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Модель діагностики впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя в групі українських іммігрантів

Представлена модель дозволяє констатувати, що основними факторами впливу визначені: дискримінація за етнічну мову, процеси асиміляції, соціальна

активність (фінансова сфера, сфера культури, сфера міжособистісних відносин), етнічна ідентичність, етнолінгвістична ідентичність, емоційно-афективне ставлення до етнічної мови.

Виокремлені та проаналізовані фактори етнолінгвістичної ідентичності, окреслюють особливості впливу на обидва компоненти психологічного благополуччя – когнітивного та емоційно-афективного – та дозволяють розробити стратегії вирішення кризових питань та рекомендацій щодо вирішення психологічних наслідків втрати етнолінгвістичної ідентичності.

Розглянемо модель впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя в групі мовної меншини лемків (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Модель діагностики впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя в групі мовної меншини лемків

Представлена модель дозволяє констатувати, що основними факторами впливу визначені: етнічна ідентичність як чинник позиції щодо етнічної мови, емоційно-афективне ставлення до етнічної мови як передумова процесів асиміляції чи дискримінації, етнолінгвістична життєстійкість, мовна адаптація, процес дисиміляції етнічної мови як наслідок сформованої соціальної ідентичності.

Виокремлені та проаналізовані фактори етнолінгвістичної ідентичності, окреслюють особливості впливу здебільшого на когнітивний компонент психологічного благополуччя. Тоді як на емоційно-афективний впливають фактори емоційно-афективного ставлення до мови, етнолінгвістичної життєстійкості, мовної адаптації. Отримані дані дозволяють розробити стратегії вирішення кризових питань та рекомендацій щодо вирішення психологічних наслідків втрати етнолінгвістичної ідентичності, але потребують подальших уточнень та досліджень.

Розглянемо модель впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя в групі мовної більшості (поляки) (рис. 2.9).

Представлена модель дозволяє констатувати, що основними факторами впливу визначені: етнічна ідентичність, процес дисиміляції етнічної мови, внутрішньоособистісна ідентичність як чинник асиміляції мови, соціальна довіра.

Виокремлені та проаналізовані фактори етнолінгвістичної ідентичності, окреслюють особливості впливу здебільшого на когнітивний компонент психологічного благополуччя. Тоді як на емоційно-афективний впливають фактори процесу дисиміляції мови та особливості соціальної довіри.

Діагностика впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя в групі мовної більшості (поляки)

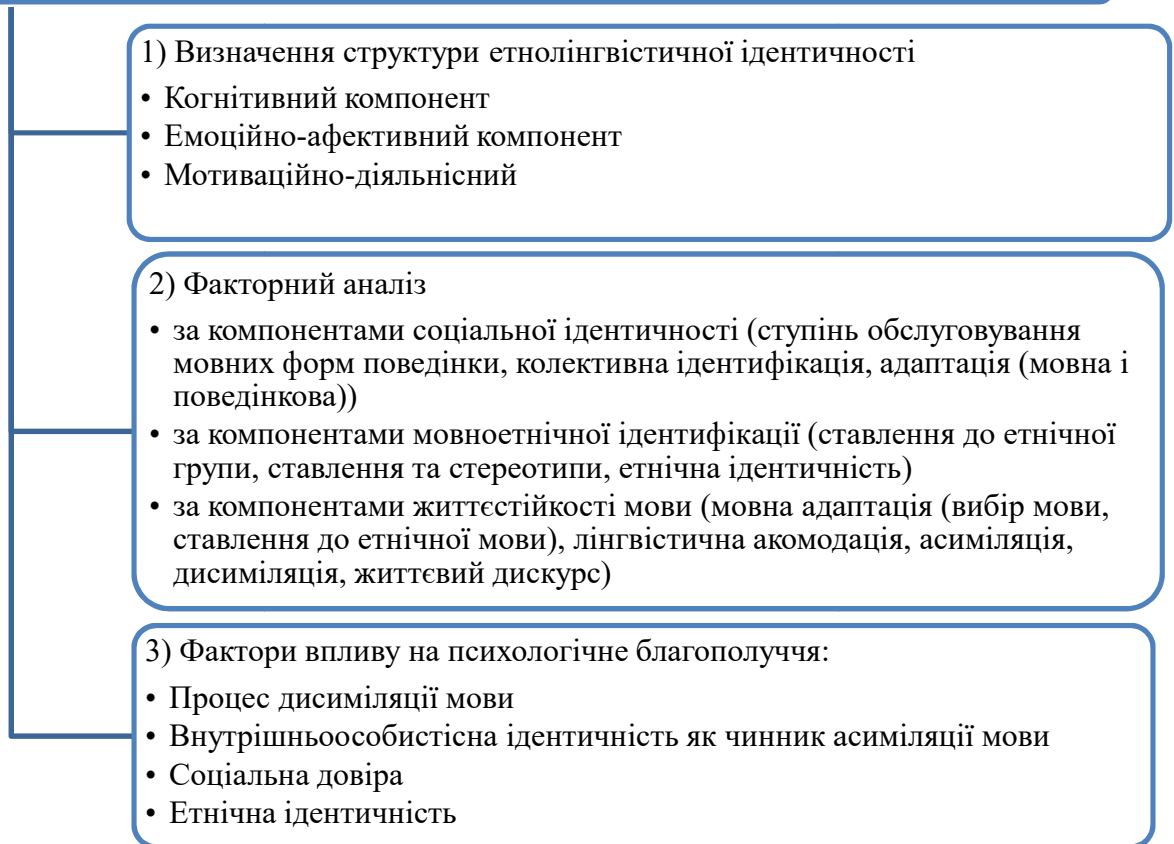

Рис. 2.9. Модель діагностики впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя в групі мовної меншини лемків

Отримані дані дозволяють провести констатувати, що на психологічне благополуччя в групах мовних меншин, які проживають на території Польщі впливають здебільшого фактори дискримінації, асиміляції, емоційно-афективні переживання, етнолінгвістичні особливості мови та мовної поведінки, що дозволяє розробити стратегії вирішення кризових питань та рекомендацій щодо вирішення психологічних наслідків втрати етнолінгвістичної ідентичності.

Висновки до другого розділу

1. Емпіричне вивчення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя включило в себе кілька етапів, під час виконання яких були вирішені питання щодо: теоретичного аналізу вивчення проблематики дослідження, операціоналізовано сутність основних понять дослідження, сформовані критерії відбору та відібрано вибірку емпіричного дослідження, підібрано методичний інструментарій дослідження, проведено емпіричне дослідження, проаналізовано та інтерпретовано результати. На основі означених етапів в подальшому відбулася розробка стратегії вирішення кризових питань щодо психологічних наслідків втрати етнолінгвістичної ідентичності та перевірено її ефективність.

2. У дослідженні взяли участь 1124 особи трьох різних етномовних груп з різних регіонів Польщі (з них: 871 осіб української національності, 158 осіб польської національності, 95 осіб іншої національності (лемки). 94 особи утрималися, тож в їх дані не були враховані під час інтерпретації результатів дослідження). Вибірка впорядкована за особливостями: регіону проживання, віковими та статевими особливостями, фінансовим рівнем забезпеченості, особливостями мовної поведінки тощо.

3. Етнолінгвістичну ідентичність досліджено в трьох її основних вимірах: вивчено прихильність до свого етносу, відчуття себе його частиною, соціальному та демографічному аспекті, з позиції етнолінгвістичної життєстійкості. Дана модель дослідження етнолінгвістичної ідентифікації є досить перспективним для вивчення в контексті дослідження, адже передбачає вивчення етнолінгвістичної ідентичності з позиції саме груп мовних меншин (груп мігрантів, груп мовних меншин). Припускається, що групи, які мають невелику життєву силу, ймовірно, перестануть існувати як самобутні колективи, асимілюючись до сильніших груп, а ті, що мають більше життєвої сили для ймовірного виживання.

4. З'ясовано, що психологічні конструкти (лінгвістичної ідентичності, психологічного благополуччя) мають спільні фактори впливу. Отже припущення про їх взаємовплив є вірним. Вивчення психологічного благополуччя відбувалося з позицій: когнітивного компоненту, який включає потреби у самоактуалізації, автономії, зв'язках з іншими людьми, а також більш глибокі інтра- та інтеррефлексивні слої, які відображені у розумінні власних почуттів, вмінні їх виражати, самоприйнятті, самоконтролі, самопізнанні, самооцінці, самосвідомості у контексті я-концепції; емоційно-афективного компоненту, який включає відсутність високої тривожності, стресу, депресії, високих рівнів нейротизму, пластичність, розвинуті вміння проживання емоцій, саморегуляція емоційних станів.

5. Виявлено відмінності етнолінгвістичної ідентичності особистості у досліджуваних групах. Група українських мігрантів більш орієнтована на національну свідомість у порівнянні із групою представників польського населення та групою мовної меншини лемків. Тобто, попри те, що українські мігранти знаходяться на території Польщі вони зберігають прихильність до етнічної країни походження та зберігають її культурні особливості. Вимір соціальної ідентичності з позиції соціальної активності, а саме: можливості забезпечити свої існування та своєї родини, стану здоров'я, можливості самоактуалізації та особистісного розвитку, переживання щастя від життя в країні, де якість життя вища ніж в Україні у представників українських мігрантів найменший у порівнянні з іншими мовними групами (поляками, лемками), а найвищий у групі мовної меншини лемків. Користуються культурною пропозицією навіть якщо є деякі перешкоди найбільше поляки. А от в економічному сенсі вищу активність виявляють саме представники груп мовних меншин. Показник рівня володіння своєю етнічною мовою у всіх досліджуваних мовних групах знаходиться на рівні «добре» та «дуже добре», тоді як рівень володіння мовою, яка не є їх етнічною знаходиться на рівні «не погано, але і не добре» та «добре». Позитивне сприйняття своєї етнічної мови майже на одному рівні у представників української та лемківської мовних груп.

Дещо менші показники в групі поляків. Майже не спостерігають і не відчують дискримінації за використання своєї етнічної мови в групі українських мігрантів. Те ж стосується і їх оцінки ситуації в минулому. Не набагато вищі показники і в групі мовної меншини лемків.

6. З'ясовано відмінності етнолінгвістичної ідентичності в досліджуваних мовних групах. Україномовні іммігранти більш орієнтовані на соціальну активність та у соціальній дозвілєвій сфері, але одночасно із цим мають вищі показники національної ідентифікації (що характерно і групі лемків), що відображається у переживаннях негативних емоцій щодо мовних питань, важливості мови для своєї етнічної групи та відчуття дискримінації через свою етнічну мову у порівнянні із групою мовною більшістю поляків.

7. Результати параметрів етнолінгвістичної ідентичності було проаналізовано з використанням факторного аналізу, що дозволило отримати факторні моделі найбільш значущих показників етнолінгвістичної ідентичності в кожній із досліджуваних груп. Структура етнолінгвістичної ідентичності українських мігрантів включила в себе сім факторів: дискримінації, асиміляції, соціальної активності, етнолінгвістичної життєстійкості, етнічної ідентичності, соціальної довіри, емоційно-афективних негативних переживань. Факторна структура етнолінгвістичної ідентичності лемків включила в себе: етнічну ідентичність, емоційно-афективне ставлення до етнічної мови, дисиміляцію, етнолінгвістичну життєстійкість, мовну поведінку. Факторна структура етнолінгвістичної ідентичності поляків включила в себе: етнічну ідентичність, дисиміляцію, мовну поведінку, асиміляцію мови, соціальну довіру, економічну активність, життєстійкість мови.

8. Визначено вплив факторів етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя, що дозволило побудувати регресійні моделі впливу для досліджуваних груп мовних меншин та представників мовної більшісті. В межах проведення регресійного аналізу був застосований кореляційний аналіз з метою визначення взаємозв'язків між змінною та незалежними змінними, що дозволило відібрати предиктори для прогностичних моделей.

РОЗДІЛ III

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ШЛЯХОМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

3.1. Програма забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності

На сучасному етапі розвитку суспільства є важливим становлення гармонійної особистості, стабільність характерологічних якостей і позитивної ідентичності якої дозволятимуть їй забезпечити цілісність та визначеність своєї особистості та буття.

Формування характеру відбувається під час довільного засвоєння культурних знаків (мова) та кодів опираючись та ототожнюючись на ідентифікацію зі значимим оточенням. Таке копіювання етнічної поведінки відбується лінійно, відповідно до зразка, характерного етнічній культурі. Таким чином етнічна поведінка «вростає» та проявляється в подальшому у характерологічних особливостях людини, піддаючись корекції у відповідності до особистісного індивідуалізму.

Метою є розробка програми забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.

Поставлена мета потребує вирішення таких завдань, як з'ясування стану психологічного благополуччя, створення стратегії забезпечення психологічного благополуччя особистості мовних меншин шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності, визначення ефективності розробленої стратегії.

На роль загальнонаукової основи і теоретико-методологічної стратегії дослідження ми обрали системно-синергетичний та інформаційний підходи. Використання даних підходів дозволяє загальнонауковій основі характеризуватися такими положеннями, що визначають постановку проблеми, генеральних і локальних цілей, ідентифікацію протиріч і позицій, які

відображають логіку наукового пошуку, а теоретико-методологічна стратегія виявляє напрям теоретичного дослідження, фіксує його загальний план.

Як практико-орієнтовану тактику дослідження ми обирали підходи, складові конкретно-наукової методології. Для цих цілей ми використовуємо компетентнісний, диференційований, особистісно-орієнтований та інші підходи. Їхнє призначення полягає в розкритті особливостей практичного використання досліджуваного феномена, визначення механізмів і процедур досягнення наукової мети.

Розглянемо розроблену модель забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності представлену у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Модель забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності

Мета	Забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності	
Завдання	З'ясування стану психологічного благополуччя, створення стратегії забезпечення психологічного благополуччя особистості мовних меншин шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності, визначення ефективності розробленої стратегії	
Теоретично-методологічний блок	Наукові підходи	системно-синергетичний, інформаційний, акмеологічний, компетентнісний, диференційований, особистісно-орієнтований, кваліметричний
	Наукові принципи	науковості, системності, інтегративності, самоорганізації
Змістовний блок	Структурні компоненти	когнітивний, діяльнісний, афективно-емоційний
Організаційно-діяльнісний блок	Психолого-педагогічні умови	- зорієнтованість на процес формування етнолінгвістичної ідентичності; - забезпечення єдності та взаємовідповідності загальноособистісного, етнолінгвістичного, соціального та психологічного розвитку; - забезпечення системності та неперервності етнолінгвістичного розвитку особистості;

		- формування навичок самоорганізації та саморозвитку.
	Форми та методи навчання	тренінги та системи ситуаційних задач, діалогічні форми роботи, методи емоційно-морального стимулювання, зацікавлення, створення ситуацій новизни
Результативно-оцінний блок	Критерії розвитку	когнітивний, афективно-емоційний
	Показники забезпечення психологічного благополуччя	якість життя (фізичний та психологічний стани), самооцінка, задоволеність своїм життям, якість здоров'я (наявність депресивних станів), емоційна задоволеність чи невдоволеність, наявність переживань історичної травми та ПТСР
	Рівні показників психологічного благополуччя	високий, середній, низький
	Результат	Покращення психологічного стану (підвищення рівня психологічного благополуччя) особистості

Змістовний блок моделі забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності:

- когнітивний компонент (потреби у самоактуалізації, автономії, зв'язках з іншими людьми, а також більш глибокі інтра- та інтеррефлексивні слої, які відображені у розумінні власних почуттів, вмінні їх виражати, самоприйнятті, самоконтролі, самопізнанні, самооцінці, самосвідомості у контексті я-концепції);
- емоційно-афективний компонент (відсутність високої тривожності, стресу, депресії, високих рівнів нейротизму, пластичність, розвинуті вміння проживання емоцій, саморегуляція емоційних станів).

Організаційно-діяльнісний блок моделі забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності представлений психологічними умовами та виокремленими формами і методами роботи.

Серед основних психологічних умов забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності ми визначили наступні:

1) зорієнтованість на процес формування етнолінгвістичної ідентичності у представників мовних меншин, що проявляється у особистісно-діяльнісному підході до цілеспрямованого формування позитивно-діяльнісного та ціннісного ставлення до етнічної спадщини своєї мовної групи, збереження мови як лінгвістичного коду нації;

2) зміст роботи повинен бути направлений на інтеграцію психічних, соціальних, економічних процесів з метою забезпечення єдності та взаємовідповідності усіх життєвих сфер та життєвої сповненості особистості;

3) форми, методи, прийоми корекційної та розвивальної роботи повинні забезпечувати системність особистості в оволодінні етнолінгвістичною компетентністю, формування готовності до її здійснення у різних умовах реалізації життєвого шляху.

Основою формою розвитку етнолінгвістичної ідентичності та забезпечення поставлених цілей ми визначили тренінгові технології у поєднанні з системою ситуативних задач, діалогічними формами роботи, методами емоційно-морального стимулювання, зацікавлення, створення ситуацій новизни.

Після визначення основних методологічних особливостей моделі забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності був розроблений результативно-оцінний блок: критерії розвитку психологічного благополуччя, показники розвитку психологічного благополуччя, рівні розвитку та визначений результат, на який спрямована розроблена модель забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.

Оціночно-критеріальний інструментарій діагностики відібраний таким чином, що дозволив оцінити рівень сформованості за кожним критерієм та показником психологічного благополуччя (див розділ 2).

Програма забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності була впроваджена за сприяння Благодійного фонду «Анкора», КІСПП, ГО УАОППП, Київської регіональної організації «Відродження» за участі провідних фахівців, зокрема з психологічною освітою та родом діяльності. Участь у експериментальному дослідженні взяли 100 респондентів з групи україномовних іммігрантів.

Респонденти були поділені на:

- експериментальну групу (50 респондентів, що взяли участь у програмі забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності);
- контрольну групу (50 респондентів, які не брали участь у програмі забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності, але пройшли повторне діагностичне дослідження щодо стану психологічного благополуччя).

Впровадження даної програми передбачало поетапну організацію робіт:

- 1-й етап – Оцінка стану психологічного благополуччя;
- 2-й етап – Організацію зручного приміщення, забезпечення умов психологічного експерименту;
- 3-й етап – Групові заходи;
- 4-й етап – Індивідуальні заходи;
- 5-й етап – Остаточний контроль за станом психологічного благополуччя.

Програма забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності

Програма складається з наступних етапів:

1) На першому етапі проведено оцінювання стану психологічного благополуччя особистості. Оцінка стану проводилася за допомогою діагностичних методик, методу спостереження і співбесіди із українськими іммігрантами.

2) На другому етапі були організовані приміщення, враховуючи можливість наявних посттравматичних стресових розладів на фоні як історично закріплених травм (стереотипізація сприйняття історичного досвіду, установки тощо) та підкріплених фактором дискримінації (досвіду переживання утиснення за етнічну мову чи приналежність до певної етнічної групи (аутгрупа)). Тобто приміщення були обрані великі, світлі, які не нагадували б кабінети органів місцевого самоврядування, лікарів, місцевої поліції тощо. Адже з досвіду посттравматичних стресових розладів та ретравматизації історичних травм відомо, що активізувати травматичний досвід у вигляді деяких психологічних (спогади про події дискримінації, тривожність, гостра реакція на особистісно значиму інформацію тощо) і фізіологічних (напружений стан, виражене гальмування тощо) станів можуть навіть незначні подробиці.

3) Групові заходи. Після підготовки необхідних приміщень проведено тренінги та заняття з аутотренінгу, відеолекції (перегляд історичних документальних фільмів), семінари та лекції за тематикою історії України, етнічного фольклору з подальшим обговоренням. Склад тренінгових груп – до 12 осіб, склад аутотренінгових груп – до 20 осіб. Під час аутотренінгу використовувалися елементи медитації. В цілому за 40 днів проведено 8 групових сеансів (використані тренінгові та аутотренінгові вправи (подано в табл. 3.2), на яких були застосовані вправи на відновлення етнолінгвістичної ідентичності та збереження життєстійкості української мови, самоприйняття, розвиток рефлексії, формування навичкам саморегуляції. Перше заняття з аутотренінгу присвячено адаптації учасників, знайомству, проясненню очікувань учасників. Посилена увага була спрямована на психоемоційні стани учасників.

За результатами обстеження та за особистим бажанням учасників подальша робота також проводилася у індивідуальному форматі.

Таблиця 3.2

Якості, які піддавалися корекції на групових заняттях із українськими іммігрантами

Якості, на які направлені заняття	К-сть використаних вправ	Назва вправи
Мотивація	3	1. Вступна бесіда; 2. Вправа-знайомство «Чарівна скринька»; 3. Вправа «Валіза підсумків»
Етнолінгвістична ідентичність, самоприйняття, саморозуміння	2	1. Мозковий штурм «Що для мене означає етнічна ідентичність та українська мова?» 2. Вправа «Риба для роздумів»
Тривожність, негативні переживання щодо етнічного аспекту	2	1. Вправа «Мої страхи та тривоги» 2. Вправа «Швидка психологічна допомога»
Стабілізація психічного та емоційного станів (саморегуляція, рефлексія)	4	Вправи аутотренінгу: 1. «Повітряна куля»; 2. «Мінус – плюс» 3. «Видихання болю» 4. «Медитація сили»

4) Індивідуальні корекційні заходи проводилися з учасниками, яким була потрібна додаткова допомога. Як правило, це були особи, які мали в анамнезі особистого досвіду випадки дискримінації за використання етнічної мови, сильні переживання щодо історичної травми. Робота будувалася на основі поєднання індивідуального консультування з елементами раціональної психотерапії, дебрифінгу і методик аутотренінгу в поєднанні з медитаційною технікою (до 10 сеансів). Всього під час впровадження програми проведено 68 індивідуальних консультацій.

5) Остаточний контроль за рівнем психологічного благополуччя проведений на заключному етапі впровадження програми та дозволив отримати дані для порівняння стану психологічного благополуччя на двох етапах (до та після впровадження програми забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності).

Проведені та передбачені заходи звісно не у повному обсязі вирішують проблему психологічного благополуччя у групах мовних меншин. Але отримані результати (див. підрозділ 3.2.) дозволяють говорити про зняття напруги, збільшення рівня психологічного благополуччя у групі українських іммігрантів та забезпечення основи для подальшої роботи зі збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності як фактора впливу на відчуття психологічного благополуччя особистості.

Тренінгове групове заняття із українськими іммігрантами

«Етнолінгвістична ідентичність і я»

Вступна бесіда

Ми вітаємо всіх, хто прийшов сьогодні сюди, і запрошуємо вас у подорож, щоб знайти підтримку та силу, а також краще зрозуміти себе.

Як відомо, всі суспільні заходи мають правила.

Усім пропонується активно працювати, брати участь у запропонованих вправах, говорити тільки від себе: «Я думаю», уважно слухати один одного. Чи всім підходять дані правила, чи можливо ви хочете додати ще правила?

Наш тренінг покликаний торкнутися психологічної теми, яка дуже актуальна на сьогоднішній день, про етнолінгвістичну ідентичність, краще розуміння самих себе як представників української нації та представників інших націй, вчитись виражати свої почуття, переживання тут і зараз, розуміти психічні стани та переживання людей які з вами поруч, а також попрактикувати способи саморегуляції, які можна використовувати у складних ситуаціях.

Отже, ми з вами пройдемо разом деякий шлях, тож доречно буде краще дізнатися один одного та познайомитися.

1. Вправа – знайомство 10 хв.

Мета: мотивувати учасників на роботу за темою, активізувати відчуття особистості.

Хід вправи.

Кожному учаснику пропонується оформити картку-візитку, де учасник вказує своє ім'я та прикрашає за бажання. На оформлення дається 3-5 хв.

Після того, як усі оформили візитки кожен представляє себе у кількох реченнях.

2. Очікування. Вправа «Чарівна скринька» 5 – 7хв.

Учасникам роздавали невеликі аркуші паперу (можна липкого). Тренери просили учасників написати, чого саме вони очікують від тренінгу. Після цього кожен учасник зачитував свій напис і прикріплював аркуш до плаката із зображенням у коробці, яку підготували тренери. (промова виголошується на місці, після чого всі вивішують).

Тренер пропонує учасникам: Запишіть свої очікування на папері і помістіть свої очікування в «чарівну скриньку».

3. Мозковий штурм «Що для мене означає етнічна ідентичність?» 10 - 12 хв.

Мета: звернути увагу на етнічну ідентичність, з'ясувати спрямованість учасників.

Запитання тренера: «На плакаті ви бачите напис «Що для мене етнічна ідентичність?» Що для вас означає дане поняття. Як ви можете його охарактеризувати?» Тренер записує відповіді на фліпчаті, а потім їх узагальнює.

Етнічна ідентичність – це:

- відчуття, що я українець/українка;
- прихильність до інших українців;
- національність;
- єдність із групою;
- відчуття чогось важливого у собі;
- гордість та радість за свою етнічну приналежність;

- відчуття сили та незламності свого народу;
- переживання за подальше існування;
- використання української мови;
- щось важливе/неважливе тощо.

Рефлексія: етнічна ідентичність – це важлива частина внутрішньої спрямованості, яка формує наш світогляд та дозволяє відчувати силу етнічної групи.

Інформаційне повідомлення «Етнічна ідентичність та значення мови»

4. Вправа «Риба для роздумів» 6 – 8 хв.

Мета: розвиток етнолінгвістичної самосвідомості, самопізнання учасників.

Ресурси: метод «Незакінчені речення», модель озера з рибою.

Хід вправи: На моделі рибки записана копія незакінченого тексту. У центрі кола розміщене озеро з рибками. Кожен учасник по черзі ловить «рибку», читає речення та доповнює його своїми словами. Після кожної відповіді відбувається обговорення, тривалість якого визначає ведучий, який дає сигнал перейти по черзі до іншого «рибалки» [9, с. 82].

Незакінчені речення:

- Мій найбільший страх під час перебування в іншій країні – це...
- Коли інші принижують мене за використання етнічної мови, я...
- У Польщі я не довіряю людям, які...
- Я гніваюсь, коли хтось з українських іммігрантів...
- Я сумую, коли поляки ...
- Мені важко, коли згадую...
- Боротися із дискримінацією
- Вибираючи між «активний» і «пасивний», я назвав би себе...
- Моє найнеприємніше переживання у Польщі ...
- Мені не вдалось у Польщі...
- Мені потрібно у Польщі...

- Я ненавиджу коли хтось на роботі...
- Єдина тривожність у Польщі...
- Я не можу зрозуміти, чому українці ...
- Найважче всього під час перебування у Польщі мені ,..
- Керувати емоціями мені....
- У поляках мені найбільше подобається., тому що...
- Найбільше від інших українців мені потрібно...

5. Малювання на тему «Мої переживання за Україну» 10 - 12 хв.

Мета: знизити рівень ситуативної та особистісної тривожності, використовуючи методи малювальної терапії.

Бесіда «Наші етнічні переживання»

Чи є у вас переживання щодо відірваності від своєї основної етнічної групи? Чи є у вас переживання чи страхи стосовно своєї віддаленості від рідних та близьких? Чи можливо є переживання за майбутнє України? Чи взагалі за українців?

Коротко опишіть особливості емоційних станів, фізіологічних відчуттів, що виникають під час стресу, тривоги (прискорене серцебиття, мурашки по шкірі тощо). Всі разом згадують відчуття, пов'язані з пережитим.

Після розмови тренер дає завдання учасникам подумати про те, чого вони найбільше бояться, перебуваючи в іншій країні, і намалювати свої страхи. Це може бути абстрактна картина або зображення певного об'єкта страху чи тривоги. Після завершення малювання учасники по черзі коротко описують, чого вони бояться і що намалювали. Далі тренери пропонують за бажанням розірвати аркуш із малюнком на дрібні шматочки і викинути їх, таким чином вивільняючи негативні переживання.

Інформаційне повідомлення «Успішні способи подолання стресу»

- активний вплив на проблему.
- зміна точки зору на проблему, зміна ставлення до ситуації або інші інтерпретації проблеми;

- прийняття проблеми та зменшення фізичних наслідків стресу, який вона викликає.

- комплексний метод, який поєднує в собі все перераховане.

1) Активний вплив на проблему; Наприклад, якщо проблема полягає у складному фінансовому становищі, потрібно знайти спосіб додаткового заробітку, щоб позитивно вплинути на проблему.

2) Змініть свій погляд на проблему. Друга група способів подолання стресу полягає в тому, щоб інакше трактувати проблеми, сприймати їх повному. Для цього існує кілька стратегій. Як змінити свій погляд на проблему: Нова інтерпретація проблеми – переоцінка. Цим гаслом може бути гіпотеза про те, що «не все так погано». Зрештою, сила впливу стресора залежить не від його об'єктивних характеристик, а від нашого суб'єктивного ставлення до нього, про що варто задуматися» Соціальне порівняння. Він заснований на установці «Я кращий за інших». На основі налаштувань уникнення – «Без проблем». «Не хвилюйтеся.» «Вам потрібно обмежити своє хвилювання.» Гумор. Він заснований на позиціях бути «цікавим» і «щасливе серце добре лікує». Люди, які можуть перетворити «погані новини» на щось смішне та смішне, менш схильні до депресії, нервозності та злості, ніж люди, які сприймають усе настільки серйозно, що у них поганий настрій.

3) Прийміть проблему та зменшіть фізичні наслідки стресу. Розслаблення – це найпростіший спосіб зменшити ознаки стресу (високий тиск, прискорене дихання). Вправи та фізичні вправи. Біг, танці, їзда на велосипеді (вправи), плач і сміх (вправи) дуже важливі для збереження здоров'я та зменшення стресу. Свіже повітря і вода сприяють більш ефективній боротьбі зі стресом.

4) Комплексний спосіб подолання стресу. Допомагайте іншим. Людина в стані стресу може звернутися за допомогою та підтримкою до інших. Їй не варто долати стрес самотужки. Підтримка друзів і родини дуже допомагає. Але не менш ефективним способом подолання стресу є допомога іншим. Люди отримують владу, допомагаючи іншим. Допомога та полегшення приходять через такі фактори, як толерантність, прощення та почуття зв'язку. Одним із

видів психологічної підтримки є консультування або психотерапія, яка надається фахівцем (консультантом або психотерапевтом) людям, які перебувають у стресовому стані. Віра в Бога приносить звільнення від стресу, змінюючи уявлення про саму ситуацію, її вимоги до себе, можливість і важливість задоволення цих вимог. Людина, яка вірить, що Бог її любить, набагато спокійніше сприймає проблеми, бо сприймає їх як наслідок своїх дій або як випробування.

Те, що з нами відбувається, є результатом того, як ми живемо, що ми їмо, як ми діємо, яких звичок ми дотримуємося. Це формує впевненість у собі та дозволяє самовдосконалюватися та самоналаштовуватися у складних ситуаціях.

6. Вправа «Швидка психологічна допомога» або «Аптечка для себе» 6 – 8 хв.

Мета: поділитися своїми найдійовішими засобами саморегуляції, стабілізації настрою у складних ситуаціях під час перебування далеко від дому.

В міру здобуття життєвого досвіду ми вчимося саморегуляції, тобто керувати емоційними станами, знижувати стресовий стан покращувати настрій у складних ситуаціях. Як саме це вдається робити?

Кожному пропонується дати відповідь на питання: що допомагає стабілізувати емоційний стан у складній життєвій ситуації?

Запис протягом 5 хвилин. Унікальний спосіб стабілізувати настрій, зняти стрес, заспокоїти розум і досягти рівноваги та гармонії.

Обговорення: поділіться своїми найефективнішими методами зняття стресу. Що ви запозичили у групі під час прослухування способів самодопомоги, що б хотіли донести до учасників тренінгу?

Інформаційні повідомлення про аутотренінг

Аутотренінг – це комплекс вправ і прийомів, призначених для самонавіювання. Аутогенне тренування виявилось одним із найкращих способів змінити емоційний стан людини. Він може надавати цілеспрямований вплив на психіку. Йдеться про створення позитивного настрою. Знижує агресію. Знімає хвилювання і тривогу. Посилює функції внутрішніх органів.

Мобілізує внутрішні резерви організму. Допомагає подолати боязкість, нерішучість і невпевненість у собі.

Словесна формула, яку людина повторює під час аутотренінгу, зберігається в мозку. Потім мозок посилає сигнали в нервові центри для координації роботи всіх органів і систем. Таким чином, аутотренінг можна використовувати для зміцнення здоров'я та стимулювання активності у всіх сферах.

Аутотренінг передбачає послідовне виконання трьох основних прийомів:

1. Розслаблення;
2. Самонавіювання;
3. Самонавчання.

Це можна робити під час прослуховування музики перед самопідготовкою. Музику слід обирати повільну. З давніх-давен музика використовувалася як ефективний лікувальний фактор. Адже заспокійливий ритм музики може врівноважити діяльність нервової системи, заспокоїти надмірно збудливий темперамент, придушити і заспокоїти пригнічений темперамент, зняти скутість і тривожність. (у нашому випадку ми використали музичний ритм українських пісень).

Аутотренінг починається з розслаблення, розслаблення м'язів і заспокоєння. І якщо ви все зробите правильно, ви відчуєте тепло і легкість у всьому тілі. Напруга повністю зникла. У повністю розслабленому стані слід почати повторювати фразу для самонавіювання. Значення фрази залежить від того, що ви хочете змінити самі. Можна скористатися готовою онлайн-самопідготовкою. Але якщо ви вже вирішили працювати над собою, то краще робити все самостійно. Отже, якщо ви напишете текст самостійно і повторюватимете його щодня, ви побачите миттєві результати.

7. Вправа для самопідготовки «Повітряна кулька» 10 хв.

Початок роботи: тепер ми радимо вам взяти час, розслабитися та виконати наступні медитативні вправи.

Мета: подолати стрес і напругу, навчити навичкам релаксації та психологічного розслаблення.

Інструкція: «Сядьте зручно, розслабтеся і посидьте спокійно кілька хвилин, ні про що не думаючи. Можна закрити очі. Ваші руки стають теплими і важкими, приємне тепло огортає пальці, поширюється вгору, відчуйте, як воно охоплює лікті і передпліччя. Ваші м'язи розслабляються. Вам зручно і комфортно. Ваші ноги вкриває комфортна тепла хвиля, яка огортає коліна, стегна і піднімається вище. Відчуйте приємну вагу на своїх стопах.

Слухайте своє дихання. Ви дихаєте вільно і тихо. Вам зручно і комфортно. Відчуйте, як розслабляються м'язи обличчя, розслабляються повіки, щоки, лоб і підборіддя. Ви можете відчутти комфортне розслаблення у всьому тілі.

А тепер уявіть, що ви перебуваєте всередині повністю прозорої повітряної кулі. Ви можете бачити все, що відбувається навколо вас, але це місце, де ви можете почуватися в повній безпеці. Відчуйте цей стан спокою та комфорту. Тут ніщо не заважає насолоджуватися тишею. Це те місце, де можна відпочити. Запам'ятайте цей стан і поверніться в цю кімнату з відкритими очима, коли будете готові.

Як почуваетесь? Ви коли-небудь уявляли себе на повітряній кулі? Вам сподобалася ця вправа?

Висновок: «Отже, ви мали можливість трохи відпочити та поринути у світ спокою та затишку.

Цю вправу можна виконувати щоразу, коли ви відчуваєте втому і захочете відпочити після напруженого дня, або коли ви відчуваєте виснаження та хочете відновити свої сили та знайти ресурси для подальшої діяльності.

Ви також можете виконувати цю вправу подумки з відкритими очима вдень, коли ви змушені спілкуватися з неприємними людьми або потрапляєте в стресові ситуації. Сподіваємося, що ця вправа допоможе вам захиститися від перевтоми та втоми та збільшить ваші ресурси для самореалізації.

8. Вправа «Мінус – плюс» 10 хв.

Мета: навчитися техніці зменшення інтенсивності негативних емоцій

1. Переживаючи сильні емоції, відразу ж «увімкніть внутрішнього спостерігача» і зосередьтеся на тілесних відчуттях, м'язових спазмах.

2. Зробіть ці почуття ще сильнішими. Це означає якомога сильніше стиснути кулаки, високо підняти плечі та максимально стиснути.

3. Створити достатньо різкий погляд, розслабитися і підвищити тонус м'язів.

4. Прийміть іншу позу: радості, відкритості або спокою.

Цей прийом можна застосовувати для зниження інтенсивності емоцій у майбутніх відповідних ситуаціях (іспити, ділові переговори, професійна робота тощо).

9. Вправа «Видихання больових відчуттів» 15 хв.

Мета: навчитися техніці управління больовими відчуттями.

Вихідне положення – стоячи, сидячи, лежачи. Розслабтеся, встановіть спокійний і рівний подих. Зробивши вдих і затримавши подих, зосередьте увагу на ділянці, в якій ви відчуваєте напруження, больові відчуття. При цьому як можна яскравіше уявіть, що під час вдиху в грудях утвориться хмарина живлющих сил, а під час затримки подиху вона направляється до напруженої ділянки й придушує болючі відчуття. З кожним видихом напруження та неприємні відчуття, затиски залишають тіло.

Прийом необхідно повторити кілька разів.

10. Вправа «Медитація «Сила роду»» 30 хв.

1. Введення: Споконвіків сила нашого роду завжди йшла рука об руку з людиною. Вона завжди була і є зараз її головним мотиватором й, для деяких, головним радником і вчителем. Сила роду відштовхує й, одночасно, притягує людину. Кожний з Вас неодноразово думав про своїх пращурів та нащадків. Згадаєте, як це було... Коли це було востаннє...Зараз Ви знаходитеся вдалині від своєї землі...Але сила ваших рідних завжди поряд з вами...Подумайте про це...(пауза 1 хв.).

2. Стежте за вашим подихом... ви вдихаєте й видихаєте... відзначайте, які частини вашого тіла рухаються, коли ви дихаєте... помітьте, де ваше тіло торкається стільця (підлоги, килима тощо)... Дозвольте собі довіритися стільцю (підлозі, килиму тощо), нехай вони самі підтримують ваше тіло.

3. Уявіть, що ви довідалися: що використати всю силу свого роду ви зможете лише три роки. Ви будете цілком здорові весь цей час, у вас будуть сили досягти будь-яких цілей... Яка ваша перша реакція на цю звістку?.. Чи почали ви відразу будувати плани або розлютилися, тому що не відчуваєте даної сили?

4. Замість того, щоб відчувати «ненависть до перепон», або зав'язнути в трясовині фантазій про деталі негараздів, вирішіть краще, як вам хочеться провести цей час, що б ви втілили у життя за ці три роки. Де б ви хотіли їх прожити? (Пауза 3 хв.). З ким би ви хотіли їх прожити? (Пауза 3 хв.). Чи хочете ви працювати? (Пауза 2 хв.). Вчитися? (Пауза 2 хв.)

Після того як ваша уява побудує картину життя протягом цих трьох років, порівняйте її з тим життям, яким ви живете зараз. У чому подібність між ними? (Пауза 2 хв.). У чому відмінність? (Пауза 2 хв.)

Чи є в цій уявній картині щось, що ви хотіли б включити у ваше нинішнє існування?

Тепер усвідомте, що припущення про силу протягом трьох років – це не тільки гра уяви, що знадобилася, щоб виконати вправу. Ви можете відчувати силу цих думок. Залиште від цієї гри те, що вам підходить і що ви хотіли б зберегти. Запам'ятаєте, який досвід ви придбали, виконуючи цю вправу. Подумайте про це... (пауза 3 хв.)».

11. Валіза підсумків

Чи була для вас корисною наша зустріч? Чи справдилися очікування? Напишіть свою думку на аркуші паперу.

Зачитайте ваш допис та приклейте його на стенд з великим аркушем паперу. Під час наступної зустрічі ви зможете перечитати та згадати все, що сьогодні відбувалося.

При побудові моделі програми ми виходили з розуміння потужності ресурсу соціальної ідентичності, що впливає з членства в національних, етнічних та соціальних групах. Саме через ототожнення з соціальними групами люди реагують на загрози, справляються з невпевненістю, страхами, тривожністю і навіть набувають неперервності буття.

Враховуючи теорію етнолінгвістичної ідентичності припускаємо, що етнічна ідентичність та етнічна мова можуть також стати джерелами позитивної соціальної ідентичності, а питання життєздатності мови на протигагу ерозії мови можуть бути інтерпретовані як важливі процеси для благополуччя людини.

Значне ототожнення з етнолінгвістичною спільнотою та використання рідної мови може стати буфером проти невизначеності, страху смерті та загроз для самооцінки та контролю. Особливо це стосується етнічних меншин та груп мігрантів.

Ми зосередили увагу на потенційній ролі збереження етнолінгвістичної ідентичності як можливості створення безпечної ідентичності національних меншин, яка включає в себе поєднання ідентифікації з приймаючою країною.

3.2. Визначення ефективності програми забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності

Для визначення ефективності розробленої програми забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності використано критерії Стьюдента для парних вибірок та Вілкоксона, які дозволили виявити значущі розбіжності між показниками, отриманими до участі в програмі та після участі у програмі.

Встановивши тип розподілу даних за допомогою непараметричного критерію Колмагорова-Смірнова, в результаті отримали підтвердження того, що розподіл є нормальним для шкал: якість життя, самооцінки (Розенберг),

шкала негативного афекту (PANAS), шкала історичної травми (Hansen), задоволеність життям (SWLS). Для даних шкал був застосований критерій t-Ст'юдента для залежних вибірок, за допомогою якого можливо оцінити різницю між показниками вибірки респондентів за переважанням у них більш високих або більш низьких рангів чи підрахувати коефіцієнт рангової кореляції між сталою та перемінною (до та після участі у програмі).

Відхилення від нормального розподілу мають шкали: позитивного афекту (PANAS), важкість депресії, ПТСР (Hansen), тож для даних шкал застосовано непараметричний аналог парного критерію Ст'юдента (t-критерій для залежних вибірок) для порівняння показників до і після участі в програмі, а саме W критерій Вілкоксона.

Отже, експериментальна перевірка розробленої моделі та виокремлених методів забезпечення психологічного благополуччя включила в себе три етапи: на констатувальному етапі ми визначили рівень показників психологічного благополуччя у двох групах українських іммігрантів; на формувальному етапі розроблена та впроваджена програма забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності в експериментальній групі; на контрольному етапі повторно було проведено діагностику психологічного благополуччя в двох групах, а отримані результати були порівняні з попередніми з використанням методів математичної обробки даних.

Проаналізуємо відмінності у показниках психологічного благополуччя в експериментальній та контрольній групах випробуваних до та після участі у програмі забезпечення психологічного благополуччя (табл. 3.3-3.4). Серед досліджуваних параметрів t-критерій Ст'юдента показав наявність статистично значущих відмінностей у показниках отриманих у експериментальній групі (див. табл. 3.3 та додаток М).

Різниця середніх показників за шкалами психологічного благополуччя у експериментальній групі за t-критерієм Стьюдента для парних вибірок

Шкали	Значення t-критерію		
	До участі в програмі	Після участі в програмі	Sig (2-tailed)
Самооцінка	3,21	3,56	0,039
Задоволеність життям	2,87	3,16	0,027
Оцінка якості життя (якість фізичного та психічного здоров'я)	2,94	3,25	0,034
Показник історичної травми	2,47	2,44	0,107
Прояв симптомів історичної травми	2,12	2,07	0,121
Негативний афект	14,9	13,6	0,017

В результаті проведення аналізу порівняння показників за параметрами психологічного благополуччя в експериментальній групі українських мігрантів, можна констатувати, що:

1. Виявлена розбіжність між середніми показниками:

- самооцінки;
- задоволеності життям;
- оцінки якості життя (якості фізичного та психічного здоров'я);
- негативного афекту (PANAS);

2. Розбіжностей між показниками історичної травми та прояву симптомів історичної травми не виявлено.

Після участі у програмі забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності виявлені значимі статистичні розбіжності у рівні вираження таких параметрів психологічного благополуччя як: «самооцінка» ($p \leq 0,039$), «задоволеність життям» ($p \leq 0,027$), «оцінка якості життя» ($p \leq 0,034$) та «негативний емоційний афект» ($p \leq 0,017$).

Враховуючи те, що значення t-критерію має негативний показник за такими шкалами: «самооцінка» (значення t-критерію = -2,214), «задоволеність життям» (значення t-критерію = -1,912), «оцінка якості життя» (значення t-критерію = -2,262), можна говорити про статистично значиме зростання даних показників психологічного благополуччя після участі випробуваних з експериментальної групи у програмі.

Значення t-критерію має додатне значення за шкалою «негативного емоційного афекту» (значення t-критерію = 1,254), що свідчить про статистично значиме зменшення даного параметру після участі у програмі забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.

Серед досліджуваних параметрів t-критерій Стьюдента показав відсутність статистично значущих відмінностей у показниках отриманих у контрольній групі (див. табл. 3.4 та додаток Н).

Таблиця 3.4

Різниця середніх показників за шкалами психологічного благополуччя у контрольній групі українських іммігрантів за t-критерієм Стьюдента для парних вибірок

Показники	Значення t-критерію		
	До участі в програмі	Після участі в програмі	Sig (2-tailed)
Самооцінка	3,17	3,19	0,241
Задоволеність життям	3,01	2,99	0,288
Оцінка якості життя (якість фізичного та психічного здоров'я)	3,02	3,04	0,197
Показник історичної травми	2,45	2,44	0,344
Прояв симптомів історичної травми	2,13	2,13	0,448
Негативний афект	15,01	15,02	0,412

Аналіз показників, отриманих в контрольній групі українських іммігрантів дозволяє констатувати, що статистично значущих розбіжностей між

показниками «самооцінки», «задоволеності життям», «оцінкою якості життя», «показником історичної травми», «проявами симптомів історичної травми», «негативним емоційним афектом» не виявлено на двох етапах експериментального дослідження.

В результаті проведення якісного аналізу за показниками українських іммігрантів з експериментальної та контрольної груп до і після участі в програмі забезпечення психологічного благополуччя за допомогою критерію W-Віллкоксона були виявлені наступні розбіжності (див. табл. 3.5–3.6):

1. статистично значущі розбіжності між показниками параметрів «ПТСР», «позитивного емоційного афекту», «важкістю депресії» в експериментальній групі;

2. відсутність статистично значущих розбіжностей між показниками параметрів «ПТСР», «позитивного емоційного афекту», «важкістю депресії» у контрольній групі.

Таблиця 3.5

Показники найбільш виражених відмінностей параметрів психологічного благополуччя, отримані в експериментальній групі до та після участі у програмі за W-критерієм

Показники	Значення W –критерію		
	До участі у програмі	Після участі у програмі	Значення <i>p</i>
Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)	1,77	1,59	,028
Позитивний емоційний афект	16,02	17,63	,039
Важкість депресії	1,97	1,77	,022

Проаналізуємо отримані дані. Виявлено значимі статистичні розбіжності між показниками випробуваних українських іммігрантів з експериментальної групи до і після участі в програмі забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності, а саме:

«посттравматичним стресовим розладом (ПТСР)» ($p \leq 0,028$), «позитивним емоційним афектом» ($p \leq 0,039$), «рівнем важкості депресії» ($p \leq 0,022$).

Визначення напрямлення показало, що рівень «посттравматичного стресового розладу (ПТСР)» ($p \leq 0,028$) після участі в програмі забезпечення психологічного благополуччя став нижче ніж до участі. Так як p -рівень W -критерія $\leq 0,05$ (див. додаток Л) можна говорити про статистично значиме зменшення означеного показника після участі випробуваних у програмі.

Визначення напрямлення показало, що рівень «позитивного емоційного афекту» після участі в програмі забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності став вищим ніж до участі (середній ранг до участі = 21,60, а після участі = 30,20). Так як p -рівень W -критерія $\leq 0,05$ ($p \leq 0,039$) можна говорити про статистично значиме збільшення переживання позитивних емоцій після участі у програмі в українських іммігрантів із експериментальної групи.

Визначення напрямлення показало, що рівень «важкості депресії» після участі в програмі забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності став нижчим ніж до участі (середній ранг до участі = 24,45, а після участі = 18,23). Так як p -рівень W -критерія $\leq 0,05$ ($p \leq 0,022$) можна говорити про статистично значиме зменшення депресивних тенденцій після участі у програмі в українських іммігрантів із експериментальної групи.

Таблиця 3.6

Показники параметрів психологічного благополуччя, отримані у контрольній групі до та після участі у програмі за W -критерієм Вілкоксона

Показники	Значення W –критерію		
	До участі у програмі	Після участі у програмі	Значення <i>p</i>
Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)	1,75	1,74	,284
Позитивний емоційний афект	16,29	16,3	,376
Важкість депресії	1,88	1,87	,342

Аналіз отриманих даних дозволяє констатувати відсутність статистично значущих розбіжностей між показниками психологічного благополуччя у контрольній групі українських іммігрантів. Тобто українські іммігранти, які не приймали участь у програмі забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності не мають статистично значущих відмінностей на двох етапах дослідження.

Підсумовуючи дані порівняння середніх показників результатів експериментального дослідження, в нашому випадку це показники параметрів психологічного благополуччя в двох групах (експериментальній, випробувані якої приймали участь у програмі забезпечення психологічного благополуччя та контрольній, випробувані якої не приймали участь у програмі) до і після участі в програмі забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності, отримані за допомогою статистичного аналізу даних, а саме критерію Ст'юдента та критерію Вілкоксона зроблено наступні висновки:

1. Після участі у програмі статистично значимо збільшився показник самооцінки в експериментальній групі, тоді як середні значення рівня

самооцінки у контрольній групі залишилися майже незмінними, що підтверджує ефективність впровадженої програми;

2. Після участі у програмі статистично значимо збільшився показник задоволеності життям в експериментальній групі, тоді як середні значення рівня задоволеності життям у контрольній групі залишилися майже незмінними, що підтверджує ефективність впровадженої програми;

3. Після участі у програмі статистично значимо збільшився показник оцінки якості життя (фізичного та психологічного його аспектів) в експериментальній групі, тоді як середні значення оцінки якості життя у контрольній групі залишилися майже незмінними, що підтверджує ефективність впровадженої програми;

4. Після участі у програмі статистично значимо збільшився показник позитивного емоційного афекту та зменшився показник негативного емоційного афекту в експериментальній групі, тоді як середні значення позитивного та негативного емоційних афектів у контрольній групі залишилися майже незмінними, що підтверджує ефективність впровадженої програми;

5. Після участі у програмі статистично значимо зменшився показник депресивних тенденцій в експериментальній групі, тоді як середні значення рівня депресивних тенденцій у контрольній групі залишилися майже незмінними, що підтверджує ефективність впровадженої програми;

6. Після участі у програмі статистично значимо зменшився показник посттравматичного стресового розладу (ПТСР) в експериментальній групі, тоді як середні значення рівня ПТСР у контрольній групі залишилися майже незмінними, що підтверджує ефективність впровадженої програми;

7. Показники переживання історичної травми та проявів симптомів історичної травми не мають статистично значущих розбіжностей в експериментальній групі та у контрольній групі, що говорить про відсутність впливу впровадженої програми на переживання історичної травми.

В загальному можна констатувати ефективність розробленої програми забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.

Обговорення та бесіди з учасниками програми представляють собою картину протиріч. Були висловлені думки щодо відмови від ідентифікації себе із інгрупою, тобто готовності до зміни країни проживання на постійній основі. Але водночас дослідження показало стабільність емоційної прив'язаності до своєї етнічної групи, до етнічної культури, відчуття взаємопов'язаності з іншими членами інгрупи. Хоча емоційно-афективний компонент психологічного благополуччя менш піддається впливу шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності у порівнянні з когнітивним компонентом. Тобто учасники більш схильні до сприйняття етнолінгвістичної ідентичності через ментальність. При цьому ми також спостерігали розрив між поколіннями: історичні події, фольклор представлені у досвіді учасників набагато менше, ніж сучасні державотворчі процеси та політика. Такий ефект на нашу думку створюють особливості розвитку українського етносу у радянському періоді.

Мінливість етнолінгвістичної ідентичності виступає стрижнем між етнічною ідентичністю, яка сформована у дитинстві та непостійністю соціального середовища, при цьому забезпечуючи особливості психологічного благополуччя. При цьому нестійкість етнолінгвістичної ідентичності, її дисонанс впливає негативно на переживання психологічного благополуччя індивіда, а стійкий взаємозв'язок зі своєю етнічною ідентичністю, спільністю з інгрупою забезпечує цілісність особистості.

Висновки до третього розділу

1. Розроблена програма забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності передбачила виконання таких завдань як: з'ясування стану психологічного благополуччя, створення стратегії забезпечення психологічного благополуччя особистості мовних меншин шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності, визначення ефективності розробленої стратегії.

2. Модель забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності включила в себе чотири блоки: теоретично- методологічний (наукові підходи та принципи), змістовний (структурні компоненти), організаційно-діяльнісний (психолого-педагогічні умови, форми та методи роботи), результативно-оцінний блок (критерії розвитку психологічного благополуччя, показники розвитку психологічного благополуччя, рівні розвитку та визначений результат, на який спрямована розроблена модель забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності).

3. Впровадження програми передбачало поетапну організацію та включило п'ять основних етапів. На першому було проведено оцінювання стану психологічного благополуччя в українських іммігрантів. На другому етапі були організовані необхідні приміщення для роботи. На третьому етапі було проведено групові заходи: тренінги, аутотренінги, семінари, лекції та обговорення, відеолекції за тематикою історії України, етнічного фольклору з подальшим обговоренням. Четвертий організаційний етап був необхідним для проведення індивідуальної роботи з учасниками, яким була необхідна додаткова допомога. Робота будувалася на основі поєднання індивідуального консультування з елементами раціональної психотерапії, дебрифінгу і методик аутотренінгу в поєднанні з медитаційною технікою (до 10 сеансів). Всього під час впровадження програми проведено 68 індивідуальних консультацій. На

п'ятому етапі був проведений повторний моніторинг стану психологічного благополуччя серед досліджуваних обох груп.

4. Переверено ефективність розробленої програми забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності з використанням критеріїв Стюдента для парних вибірок та Вілкоксона, які дозволили виявити значимі розбіжності між показниками, отриманими до участі в програмі та після участі у програмі. Серед досліджуваних параметрів t-критерій Стюдента та критерій W-Віллкоксона показали наявність статистично значущих відмінностей у показниках отриманих у експериментальній групі та відсутність значущих відмінностей між середніми показниками у контрольній групі. Статистично значущі розбіжності виявлено між показниками параметрів психологічного благополуччя: «самооцінки», «задоволеності життям», «оцінкою якості життя (фізичне та психічне здоров'я)», «ПТСР», «негативного емоційного афекту», «позитивного емоційного афекту», «важкістю депресії» в експериментальній групі. Не виявлено розбіжностей між показниками історичної травми та прояву симптомів історичної травми.

5. Дослідження показало певну готовність до зміни країни проживання на постійній основі, але водночас також і стабільність емоційної прив'язаності до своєї етнічної групи, до етнічної культури, відчуття взаємопов'язаності з іншими членами інгрупи. Виявлено, що емоційно-афективний компонент психологічного благополуччя менш піддається впливу шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності у порівнянні з когнітивним компонентом. Тобто учасники більш схильні до сприйняття етнолінгвістичної ідентичності через ментальність. При цьому ми також спостерігали розрив між поколіннями: історичні події, фольклор представлені у досвіді учасників набагато менше, ніж сучасні державотворчі процеси та політика.

Нестійкість етнолінгвістичної ідентичності, її дисонанс впливає негативно на переживання психологічного благополуччя індивіда, а стійкий

взаємозв'язок зі своєю етнічною ідентичністю, спільністю з інгрупою забезпечує цілісність особистості.

6. Впроваджена програма забезпечення психологічного благополуччя шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності не вичерпує усіх проблемних питань (визначення особливостей психологічного благополуччя у різномовних особистостях однієї етнічної групи (україномовні та російськомовні українці, лемківці, які розмовляють лемківською та які розмовляють польською чи іншим діалектом, тощо), визначення особливостей впливу на відреагування історичного досвіду пережитих травм у контексті мовних меншин, збільшення обізнаності мовних меншин щодо особливостей етнолінгвістичної ідентичності та впливу її сформованості на соціальні, економічні процеси в країні, визначення особливостей асиміляційних процесів на етнолінгвістичну ідентичність та інші), тож в подальшому ми вбачаємо доцільним удосконалення та розширення впровадженої та апробованої програми.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено основні здобутки проведеного дослідження впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості, можливості для їх використання та перспективи подальших досліджень.

1. Психологічним благополуччям вважається багатовимірна та багатофункціональна конструкція, яка в сучасному суспільстві складається в кордонах вимірів, де саме позитивний досвід і задоволення основних потреб вважаються значущими. Психологічне благополуччя розглядається з різних точок зору, і різні академічні галузі вважають важливим даний психологічний конструкт через його вплив на інші параметри, такі як індивідуальна продуктивність, рівень задоволеності життям або характеристики міжособистісної взаємодії.

Проаналізувавши отримані результати зарубіжних та вітчизняних авторів щодо конструкту психологічного благополуччя, виконані в межах різних підходів (евдемоністичного, гедоністичного, соціально-психологічного, генетичного, структурного) ми спробували виокремити та практично інтегрувати аспекти та чинники психологічного благополуччя, які дозволяють впорядкувати всю багатоаспектність та багатофункціональність особистості. Виокремлено у структурі психологічного благополуччя такі компоненти: когнітивний (самоактуалізація, автономія, зв'язки з іншими людьми, розуміння власних почуттів, вміння їх виражати, самоприйняття, самоконтроль, самопізнання, самооцінка, самосвідомість у контексті я-концепції, розвинута комунікативність, зв'язки зі світом), емоційно-афективний компонент (відсутність високої тривожності, стресу та посттравматичних проявів, депресії, високих рівнів нейротизму, пластичність, розвинуті вміння проживання емоцій, саморегуляція емоційних станів); мотиваційно-діяльнісний (часова перспектива, наявність життєвого шляху, цінності, наявність сенсоутворювальних цілей та переконань).

2. З'ясувавши чинники впливу на психологічне благополуччя, що виникають внаслідок ослаблення етнолінгвістичної ідентичності та втрати мови можна констатувати, що сучасна психологічна наука розглядає етнолінгвістичну ідентичність як фактор позитивної особистісної схильності; самооцінки, самовизначення, яке повинно оптимально включати етнічну мовну спадщину. Подібно до досягнення сильної его-ідентичності, сильна етнолінгвістична ідентичність, яка ґрунтується на достатньому досвіді використання мови та етнічної культури, забезпечує фундамент самопізнання, на основі якої можна впевнено приймати життєві рішення. А ідентифікація через мовний аспект з більшим колективом забезпечує відчуття причетності та соціальної підтримки. Після прибуття в нову країну іммігранти часто відчують занепокоєння, невпевненість, зниження самооцінки та погіршення самопочуття (стрес акультурації) і саме інтеграція ідентичності меншини з ідентичністю країни перебування дозволяє досягти більш високого рівня адаптації та психологічного благополуччя. Дослідження останніх десятиліть відзначають, що сильна етнічна ідентичність позитивно пов'язана з психологічним благополуччям і успішним пристосуванням до життя для іммігрантів. Проте загальна величина зв'язку між етномовною ідентичністю та психологічним благополуччям залишається невизначеною, а вплив можливих модеруючих змінних залишається незрозумілим, що і стало наступним завданням дослідження.

3. Визначення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості дозволило констатувати, що основними факторами впливу на переживання психологічного благополуччя у українських іммігрантів визначені: дискримінація за етнічну мову, процеси асиміляції, соціальна активність (фінансова сфера, сфера культури, сфера міжособистісних відносин), етнічна ідентичність, етнолінгвістична ідентичність, емоційно-афективне ставлення до етнічної мови. Тоді ж як в групі мовної меншини лемків основними факторами впливу визначені: етнічна ідентичність як чинник позиції щодо етнічної мови, емоційно-афективне

ставлення до етнічної мови як передумова процесів асиміляції чи дискримінації, етнолінгвістична життєстійкість, мовна адаптація, процес дисиміляції етнічної мови як наслідок сформованої соціальної ідентичності. Проаналізовані фактори етнолінгвістичної ідентичності, окреслюють особливості впливу здебільшого на когнітивний компонент психологічного благополуччя. Тоді як на емоційно-афективний впливають фактори емоційно-афективного ставлення до мови, етнолінгвістичної життєстійкості, мовної адаптації.

4. Виокремлені та проаналізовані фактори етнолінгвістичної ідентичності, окреслюють особливості впливу на два компоненти психологічного благополуччя – когнітивного та емоційно-афективного – та дозволяють розробити стратегії вирішення кризових питань та рекомендацій щодо вирішення психологічних наслідків втрати етнолінгвістичної ідентичності методами впливу на когнітивний компонент та третій компонент психологічного благополуччя – мотиваційно-діяльнісний. В нашій роботі ми зосередили увагу на розробці та впровадженні програми забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.

Створюючи нашу програмну модель, ми почали з розуміння потужності ресурсів соціальної ідентичності. Соціальна ідентичність впливає з національності, етнічної приналежності та членства в соціальній групі. Саме через ототожнення з соціальними групами люди реагують на загрози, справляються з тривогою, страхом і тривогою і навіть досягають безперервності існування. Передбачається, що етнічна ідентичність і етнічна мова також можуть бути джерелом позитивної соціальної ідентичності, але проблеми мовного виживання та мовної ерозії розглядаються як важливі процеси для психологічного благополуччя людини. Тоді як значна ідентифікація з етнолінгвістичними спільнотами та використання рідної мови діють як буфер проти невизначеності, страху смерті та загроз для самооцінки та контролю.

5. Ефективність програми забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності була доведена експериментальним шляхом. Визначено, що після участі у програмі статистично значимо збільшилися показники: самооцінки, задоволеності життям, оцінки якості життя, позитивного емоційного афектів і знизилася показники негативних емоційних афектів, депресивних тенденцій, рівня ПТСР в експериментальній групі, тоді як середні значення означених параметрів психологічного благополуччя у контрольній групі залишилися майже незмінними, що підтверджує ефективність впровадженої програми. Слід також відзначити відсутність впливу впровадженої програми на переживання історичної травми, що потребує додаткових досліджень та удосконалення розробленої програми.

6. Дослідження має потенціал для сприяння розвитку громадянського суспільства, а також покращення розуміння процесів, досі невивчених у європейському контексті, спрямоване не тільки на забезпечення крос-культурної діагностики, але також і на опрацювання добре продуманих рекомендацій щодо подолання наслідків втрати мови, етнолінгвістичної ідентичності та пов'язаного з цим погіршення психологічного благополуччя та здоров'я меншин та спільнот мігрантів.

Краще розуміння ролі мови та етнолінгвістичної ідентичності в підтриманні психологічного благополуччя, здоров'я та економічної стійкості дозволить побудувати практичні моделі та рекомендації щодо політики здорової багатомовності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. СПб: Питер, 2003. 271с.
2. Аршава І. Ф. Суб'єктивне благополуччя та його індивідуальнопсихологічні та особистісні кореляти / І.Ф. Аршава, Д.В. Носенко // Вісник ДНУ, 2012. Вип. 18, Т. 20, № 9/1. С. 3-10. (Серія: Педагогіка і психологія).
3. Бардіна Н. В. Когнітивний підхід до визначення поняття «рідна мова» // Громадян. патріотизм і проблема викладання україністики у вузах Одеси: Мат. наук.-практ. конф. О., 2001.
4. Белавіна Т. І. Становлення морально-правових орієнтацій у неповнолітніх в умовах соціально-економічної нерівності // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави, 2012. Вип. 13. С. 291-297. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2012_13_33
5. Бичко О. Концептуальні засади вивчення етнічної ідентичності. Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка, 2003. № 19. С. 52-54.
6. Бичко О. Профілі української ідентичності. Соціально-психологічний аналіз. Київ: Сяйво, 2007. 142 с.
7. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / Мирослав Боришевський. К.: Академвидав, 2010. 416 с.
8. Воропаєва Т. С. Україна: соціор, геосоціор, етносоціор // Україна просторова в концепційному окресленні Степана Рудницького: [колективна монографія / за заг. ред. В. І. Сергійчука]. К.: Українська Видавнича Спілка, 2003. С. 142-153.
9. Воропаєва Т. С. Українська ідентичність: чинники формування, етапи становлення і розвитку. К.: МП «Леся», 2010. 520 с.

10. Гнатенко П. І. Національна ідентичність та історична пам'ять. Грані, 2018. Т. 21, № 10. С. 164-169.
11. Горбаль І. С. Відчуття суб'єктивного благополуччя як передумова та втілення психологічного здоров'я особистості. Науковий вісник Львівського держ. ун-ту, 2012. Вип. 2. С. 293-303.
12. Голота А. С. Особливості конкурентних відносин України в умовах глобалізації // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки, 2013. Вип. 3. С. 58-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2013_3_11.
13. Горностай П. П. Колективна травма як складна соціальна ситуація: системно-понятійний аналіз. Наукові студії із соціальної та політичної психології. Вип. 48 (51). С. 101-112.
14. Гриб Н. М., Шиковець С. О. Профілактика деструктивної агресивності у військовослужбовців // Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2019. С. 57-60.
15. Грива О. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища. К.: Вид. ПАРАПАН, 2005. 228 с.
16. Гришук Е. Особливості етнолінгвістичної ідентичності представників різних мовних груп України / Е. Гришук, А. Коваленко // Psycholinguistics, 2019. Vol. 25, Iss. 1. С. 49-71. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2019_25_1_5.
17. Губогло М. Н. о задачах этнополитической антологии // Этнополитическая мозаика Башкортостана. т. 1 / Сост., отв. ред. М. Н. Губогло. М., 1992.
18. Данильченко Т. В. Методичні проблеми вивчення суб'єктивного соціального благополуччя / Т.В. Данильченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету, 2015. Вип. 126. С. 57-62. (Серія: Психологічні науки).

19. Данилюк І. В. «Мовні конфлікти» та конструювання етнічної і національної ідентичності // Соціальна психологія. Київ, 2005. №.3 (11). С. 43-51.
20. Данилюк І. В. Історія психології в Україні: Західні регіони (остання чверть ХІХ – перша половина ХХ століття). К.: Либідь, 2002.
21. Данилюк І. В., Шиковець С. О. Проблема впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя та здоров'я особистості. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. Випуск 15. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. С. 25-32.
22. Данилюк І., Шиковець С. Психологічні особливості використання мови україномовними та російськомовними українськими мігрантами в Польщі. Вісник Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2019. Випуск 1 (10). С. 32-36.
23. Данилюк І. В., Шиковець С. О. Посттравматичний стресовий розлад (птр) та психологічна травма за расовою приналежністю // Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 вересня 2021 р., м. Київ, Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка). К.: Видавництво Ліра-К, 2021. С. 8-10.
24. Духновский С. В. Диагностика межличностных отношений. СПб.: Речь, 2010. С. 98-102.
25. Єзерська Н. В. Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату. Дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2018. С. 42-69.
26. Жорнова О. І. Психологія самозайнятості на теренах України як наукова проблема та запит практики // Психологічні науки: проблеми і здобутки, 2015. Вип. 8. С. 58-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pnpz_2015_8_6.
27. Захаріяш Л. Соціально-психологічні особливості успішного підприємця // Соц. психологія, 2007. № 5. С. 74-81.

28. Камінська О. В. Психологічні детермінанти суб'єктивного благополуччя студентської молоді в шлюбі // Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2013. № 2 (31). С. 133-140.
29. Каргіна Н. В. Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя особистості: теоретичний аспект. Наука і освіта, № 3, 2015. С. 48-54.
30. Кашлюк Ю. І. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості. Зб. наук. праць «Проблеми сучасної психології», 2016. Випуск 34. С. 172-179.
31. Коростелина К. В. Социально-психологические корни этнических проблем // Культура народов Причерноморья, 1998. № 5. С. 238-248. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/91381>
32. Куликов Л. В. Детерминанты удовлетворенности жизнью // Общество и политика. СПб., 2000. С. 476-510.
33. Леонтьев Д. А. Первая международная конференция по позитивной психологии / Д. А. Леонтьев, Е. И. Яцута-Баронская. URL: http://positivepsychology.ru/history/first_conference.htm.
34. Лепешинский Н. Н. Адаптация опросника «Шкала психологического благополучия» К. Рифф. Психологический журнал, 2007. №3. С. 24-37.
35. Лютак О. З. Соціально–психологічні аспекти акультурації українців в Італії / О. З. Лютак // Перспективы развития науки, 2014. №7. С. 61-67.
36. Лукасевич О. А. Суб'єктивне благополуччя як психологічний феномен. Зб. наук. праць «Проблеми сучасної психології», 2017. № 2 (12). С. 109-114.
37. Львовичкіна А. М. Психологічні засади формування еколого-орієнтованої свідомості: Монографія / Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 422 с.

38. Масенко Л. Т. Типи мовної поведінки в сучасному слов'янському білінгвальному мегаполісі. Українські обрії: доповіді XV Міжнародного з'їзду славистів / НАН України, Укр. ком. славистів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2013. С. 173-196.
39. Мілютіна К. Л. Вплив соціального оточення на розвиток особистості обдарованого підлітка. Освіта та розвиток обдарованої особистості. Київ, 2014. №11(30). С. 73-76.
40. Мерлин В. С. Психология индивидуальности / В. С. Мерлин. Воронеж: МОДЭК; Москва: Институт практической психологии, 1996. 448 с.
41. Мьяленко В. В. Психологічні стратегії адаптації спільноти волонтерів до умов і наслідків воєнного конфлікту в процесі опрацювання травматичного досвіду // Проблеми політичної психології, 2017. Вип. 6. С. 84-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2017_6_9.
42. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Уч. пособ. СПб.: Речь, 2004. С. 69-74; 119-160.
43. Национальный вопрос и социал-демократия. // Журнал «Просвещение», 1913. № 3- 5.
44. Овсяннико-Куликовский Д. (1893). Потебня как языковед-мыслитель.
45. Омелянська В. І. Концептуальний аналіз психологічного благополуччя. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2021. Серія «Психологія». Випуск 1. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.1.5>
46. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Посібник. К.: Академвидав, 2003. 448 с.
47. Павленко В. М., Таглін С. О. Етнопсихологія. Київ: Сфера, 1999.
48. Павленко В., Галкіна О. Етнопсихологія. Київ: Либідь, 1999. 408 с.
49. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессиональной идентичности // Сибирский психологический журнал, 2006. № 4 (13). С. 53-59.

URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskoe-soderzhanie-professionalnoy-identichnosti>.

50. Пономарів О. Д. Звертання в поетичній творчості Івана Франка // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнар. наук. конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження І. Франка (Львів, 2006 р.). Львів, 2010. Т. 2. С. 220-228.

51. Пономарів О. Д. Націєтворча роль українського слова // Публіцистика незалежної України: Хрестоматія. К., 2009.

52. Радчук Г. К. Суб'єктна позиція студента у середовищі вищого навчального закладу. Психологія особистості [науковий журнал], 2011. №1 (2). С. 31-39.

53. Російськомовна спільнота в Україні: соціально-психологічний аналіз: монографія / за ред. В. О. Васютинського; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. К.; Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 335 с.

54. Ставицька О. В. Етнопсихологія: навч. посібник. Київ: Каравела, 2011. 263 с.

55. Свідзинський А. В. Це складне національне питання. К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1994. 70 с.

56. Свідзинський А. В. Синергетична концепція культури. 2-е вид., випр. і доп. Львів: Афіша, 2013. 744 с.

57. Селигман М. Путь к процветанию. Новое понимание счастья и благополучия / М. Селигман. М.: МАНН, 2013. 440с.

58. Сигуан М., Макки У. Ф. Образование и двуязычие: Пер. с фр. М.: Педагогика, 1990. 184 с.

59. Слюсаревський М. М. , Хазратова Н. В. Соціальна психологія: Навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 352 с.

60. Созонов А. Е. Гедонистический и эвдемонистический подходы к проблеме психологического благополучия // Вопросы психологии, 2006. № 4. С. 105-114

61. Сунцова Я. С., Бушмакина В. П. Психологическое благополучие студентов-психологов в связи с их экзистенциальными страхами // Восточно-европейский вестник, 2016. № 1 (5). С. 111-120. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27496712>.
62. Титаренко Т. М. Особистісне самоконструювання: циклічнопоступальна динаміка // Психологія і особистість, 2013. № 1 (3). С. 85-96.
63. Федотова Т. Особливості вияву суб'єктивного благополуччя як показника психічного здоров'я особистості (на прикладі працівників державної служби). Психологічні перспективи, 2018. Вип. 31. С. 280-291.
64. Фесенко П. П. Осмысленность жизни и психологическое благополучие личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / П. П. Фесенко. М., 2005. 24 с.
65. Чеботарева Е. Ю. Индивидуально-типические характеристики субъективного благополучия // Акмеология образования. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 2015. С.142-147.
66. Шамионов Р. М. Социальная активность и субъективное благополучие личности / Р. М. Шамионов // Личность и бытие: субъектный подход: Материалы 5 Всерос. науч.-практ. конф. Краснодар, 2010. С. 61-64.
67. Шамионов Р. М. Субъективное благополучие личности: психологическая картина и факторы: монография. Саратов: Научная книга, 2008. 296 с.
68. Шаронова І. В. Психічне здоров'я особистості як предмет психологічного дослідження: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології, 2013. Вип. 20. С. 728-747.
69. Шевеленкова Т. Д., Фесенко П. П. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методологическое исследование) // Психологическая диагностика, 2005. №3. С. 95-130.

70. Шиковець С. О. Стереотипи та упередження у польському суспільстві щодо етнолінгвістичної ідентичності. Наукові перспективи: журнал. 2022. № 3 (21). Київ, 2022. С. 199-207.
71. Шиковець С. О. «Вплив стану етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості // Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства. 8-9 листопада 2018 р. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції / за загальною редакцією Власової О. І., Дембицької Н. М., Запеки Я. Г. К.: в-во «Віваріо», 2018. С. 180-182.
72. Шиковець С. О., Данилюк І. В. Viable ethnolinguistic identity as a tool for achieving psychological well-being, health and economic stability of the language communities of Ukraine // Conference proceedings. VII International research & training conference. Public health – social, educational and psychological dimensions. 17 July 2021. Lublin, Poland. P. 180-182.
73. Шиковець С. О., Карамушка Т. В. Psychological features of interaction with cancer patients and their relatives during the treatment process. Kyiv journal of modern psychology and psychotherapy, Vol. 1; Kyiv, 2020. P. 120-125.
74. Шиковець С. О., Карамушка Т. В. Копінг-поведінка як елемент системи збереження психологічного благополуччя онкохворих жінок // Проблеми особистості в сучасній науці: Результати та перспективи дослідження, 22-23 квітня 2021 р.: Матеріали XXIII Міжнародної конференції молодих науковців / За ред. І. В. Данилюка, С. Ю. Пащенко. К.: Видавництво Ліра-К, 2021. С. 50-52.
75. Шиковець С. О., Мамбетова А. А. (2020). Mental Health of socially stranded teens and the pandemic of Covid-19 // Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції й національні особливості: Всеукраїнська науково-практична конференція. Київ.
76. Шульга М. О. Збій соціальної матриці. К.: Інститут соціології НАН України, 2018. 284 с.
77. Шульга Н. А. Этническая самоидентификация личности. К., 1996.

78. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов: Пер. с англ. / Карл Густав Юнг. К.: Государственная библиотека Украины для юношества, 1996. С. 30-248.
79. Abrams, J. R., V. Barker and H. Giles. (2009). An examination of the validity of the Subjective Vitality Questionnaire. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 30, 59 - 72.
80. Allard, R., and R. Landry. (1986). Subjective Ethnolinguistic Vitality viewed as a belief system. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 7, 1 - 12.
81. Akhter, S. (2015). Psychological well-being in student of gender difference. *Int. J Indian Psychol.* 2, 153–161.
82. Alivernini, F., Cavicchiolo, E., Girelli, L., Lucidi, F., Biasi, V., Leone, L., et al. (2019). Relationships between sociocultural factors (gender, immigrant and socioeconomic background), peer relatedness and positive affect in adolescents. *J. Adolesc.* 76 99-108. 10.1016/j.adolescence.2019.08.011.
83. Alonso-Stuyck, P., Zacarés, J. J., Ferreres, A. (2018). Emotional separation, autonomy in decision-making, and psychosocial adjustment in adolescence: a proposed typology. *J. Child Fam. Stud.* 27 1373–1383. 10.1007/s10826-017-0980-5
84. Argyle, M. (1991). *The Psychological Causes of Happiness* / M. Argyle, M. Martin // *Subjective Well-Being: an interdisciplinary perspective* / ed. by F. Strack, M. Argyle, N. Schwarz. – 1st ed. – Oxford: Pergamon Press, 77–100.
85. Adebayo, B., Nichols, P., Albrecht, M. A., Brijnath, B., & Heslop, K. (2020). Investigating the impacts of acculturation stress on migrant care workers in Australian residential aged care facilities. *Journal of Transcultural Nursing* (Online). <https://doi.org/10.1177/1043659620947810>, 1043659620947810.
86. Badea, C., Jetten, J., Iyer, A., & Er-Rafiy, A. (2011). Negotiating dual identities: The impact of group-based rejection on identification and acculturation. *European Journal of Social Psychology*, 41(5), 586–595. <https://doi.org/10.1002/ejsp.786>.

87. Bahamón, M. J., Alarcón, Y., Cudris, L., Trejos, A. M., Campo, L. (2019). Bienestar psicológico en adolescentes colombianos. *Arch. Venezolanas Farmacol. Terapéutica* 38 519-524.
88. Ball, J. & Moselle, K. (2013). Contributions of Culture and Language in Aboriginal Head Start in Urban and Northern Communities to Children's Health Outcomes: A Review of Theory and Research. Division of Children, Seniors & Healthy Development, Health Promotion and Chronic Disease Prevention Branch, Public Health Agency of Canada.
89. Balluerka, N., Gorostiaga, A., Alonso-Arbiol, I., Aritzeta, A. (2016). Peer attachment and class emotional intelligence as predictors of adolescents' psychological well-being: a multilevel approach. *J. Adolesc.* 53 1–9. 10.1016/j.adolescence.2016.08.009
90. Bernal, R. T., Melendro, M., Charry, C. (2019a). Transition to adulthood autonomy scale for young people: design and validation. *Front. Psychol.* 11:457. 10.3389/fpsyg.2020.00457
91. Bernal, R. T., Melendro, M., Charry C., Campos, G., Goig, R., De Juanas Oliva, A., et al. (2019b). *Manual Escala de Autonomía para el Tránsito a la Vida Adulta (EDATVA) (unpublished work)*. Bogotá: Universidad Santo Tomás y Madrid: UNED.
92. Bakker, M., & Wicherts, J. M. (2014). Outlier removal and the relation with reporting errors and quality of psychological research. *PloS One*, 9(7), Article e103360. Benet-Martínez, V., & Haritatos, J. (2005). Bicultural identity integration (BII): Components and psychosocial antecedents. *Journal of Personality*, 73(4), 1015–1050. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00337.x>.
93. Berry, J. W., & Annis, R. C. (1974). Acculturative stress: The role of ecology, culture and differentiation. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 5(4), 382-406. <https://doi.org/10.1177/002202217400500402>.
94. Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 55 (3), 303–332. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x>.

95. Bialystok, E. (1999). Cognitive complexity and attentional control in the bilingual mind. *Child Development*, 70, 636-644.
96. Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
97. Bialystok, E & Martin, M. M. (2004). Attention and inhibition in bilingual children: evidence from the dimensional change card sort task. *Developmental Science*, 7, 325-339.
98. Bialystok, E. & Senman, L. (2004). Executive processes in appearance-reality tasks: the role of inhibition of attention and symbolic representation. *Child Development*, 75, 562- 579.
99. Bialystok, E., Craik, F.I.M & Luk, G. (2012). Bilingualism: consequences for mind and brain. *Trends in Cognitive Sciences* 16(4), 240-250.
100. Bilewicz, M., & Wo'jcik, A. (2010). Does identification predict community involvement? Exploring consequences of social identification among the Jewish minority in Poland. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 20(1), 72–79. <https://doi.org/10.1002/casp.1012>.
101. Blanco, H., Peinado, J. E., Jurado, P. J., Blanco, J. R. (2019). Invarianza factorial del cuestionario de bienestar psicológico de ryff en universitarios, de acuerdo al género. *Formación Univ.* 12 47–54. 10.4067/S0718-50062019000300047.
102. Bobko, A. (2016). Odpowiedź na interpelację nr 6454 w sprawie studentów zagranicznych studiujących na polskich uczelniach. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Retrieved from <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=00576946>.
103. Bobowik, M., Martinovic, B., Basabe, N., Barsties, L. S., & Wachter, G. (2017). ‘Healthy’ identities? Revisiting rejection-identification and rejection-disidentification models among voluntary and forced immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 47(7), 818–831. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2306>.
104. Bojanowska A., Piotrowski K. (2019). Values and psychological well-being among adolescents—are some values ‘healthier’ than others? *Eur. J. Dev. Psychol.* 16 402–416. 10.1080/17405629.2018.1438257.

105. Bombay, A., Matheson, K., & Anisman, H. (2010). Decomposing identity: Differential relationships between several aspects of ethnic identity and the negative effects of perceived discrimination among First Nations adults in Canada. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 16(4), 507–516. <https://doi.org/10.1037/a0021373>.
106. Bombay, A., Matheson, K., & Anisman, H. (2013). Expectations among Aboriginal peoples in Canada regarding the potential impacts of a government apology. *Political Psychology*, 34(3), 443–460. <https://doi.org/10.1111/pops.12029>.
107. Bontempi M. (2003). *Viajeros Sin Mapa. Construcción de la juventud y trayectos de la autonomía juvenil en la Unión Europea*. Madrid: Instituto de la Juventud, 25–44.
108. Bourguignon, D., Seron, E., Yzerbyt, V., & Herman, G. (2006). Perceived group and personal discrimination: Differential effects on personal self-esteem. *European Journal of Social Psychology*, 36(5), 773–789. <https://doi.org/10.1002/ejsp.326>.
109. Bourhis, R. Y., & Maass, A. (2001). Linguistic prejudice and stereotypes. In U. Ammon, N. Dittmar, K. J. Mattheier, & P. Trudgill (Eds.), *Sociolinguistics: An international handbook of the science of language and society*. Walter De Gruyter, 1587-1602.
110. Bourhis, R. Y., Giles, H., & Tajfel, H. (1973). Language as a determinant of Welsh identity. *European Journal of Social Psychology*, 3(4), 447-460. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420030407>.
111. Bourhis, R.Y., Giles, H., & Rosenthal, D. (1981). Notes on construction of a ‘subjective vitality questionnaire’ for ethnolinguistic groups. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 2 (2), 145-155. doi: 10.1080/01434632.1981.9994047.
112. Bourhis, R. Y, & Landry, R. (2008). Group vitality, cultural autonomy and the wellness of language minorities. In *The vitality of the English-speaking communities of Quebec: From community decline to revival* (Ed. Richard Y. Bourhis), 181-206. Montreal, Quebec: CEETUM, Université de Montréal.

113. Bourhis, R. Y., Moise, L.C., Perreault, S. & Sénécal, S. (1997). Towards an interactiveacculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology* 32: 369-386. doi: 10.1080/002075997400629.
114. Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 135–149. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.1.135>.
115. Bradburn, N. M. (1969). *The Structure of Psychological Well-being* / N. M. Bradburn. Chicago: Aldine. 187 p.
116. Bradshaw, J. (2009). *An Index of Child Well-Being in Europe* / J. Bradshaw, D. Richardson // *Child Indicators Research*. No. 2, 319-351.
117. Branscombe, N. R., Ferna'ndez, S., Go'mez, A., & Cronin, T. (2012). Moving toward or away from a group identity. Different strategies for coping with pervasive discrimination. In J. Jetten, C. Haslam, & S. A. Haslam (Eds.), *The social cure: Identity, health and Well-being*, 115-131. Psychology Press.
118. Brim, O. G., Ryff, C. D., Kessler, R. C. (2019). *How Healthy are We?: A National Study of Well-Being at Midlife*. Chicago: University of Chicago Press.
119. Brothers, D. (1991). *Private Practice*. N.Y. Falling backwards: An exploration of trust and selfexperience.
120. Brunarska, Z., Kindler, M., Szulecka, M., & Torun'czyk-Ruiz, S. (2016). Ukrainian migration to Poland: A "Local" mobility? In O. Fedyuk, & M. Kindler (Eds.), *Ukrainian migration to the European Union*, 115-131. Cham: IMISCOE Research Series. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-41776-9_7.
121. Cabas, K., Cabas, M., De La Espriella, N., Germán, N., Martínez, L., Villamil, I., et al. (2019). Relación entre ansiedad y afrontamiento en estudiantes más jóvenes de una universidad del caribe colombiano. *Duazary* 16 239-250. 10.21676/2389783X.2956
122. Cabrera, C. C., Caldas, J., Rivera, D., Carrillo, S. M. (2019). Influencia del programa "Florece" en el bienestar psicológico de jóvenes universitarios. *Arch. Venezolanos Farmacol. Terapéutica* 38 553-563.

123. Cahill, O., Holt, S., Kirwan, G. (2016). Keyworking in residential child care: lessons from research. *Child. Youth Serv. Rev.* 65 216-223. 10.1016/j.chilyouth.2016.04.014.
124. Cameron, J. E. (2004). A three-factor model of social identity. *Self and Identity : the Journal of the International Society for Self and Identity*, 3(3), 239-262. <https://doi.org/10.1080/13576500444000047>.
125. Cameron, J. E., Voth, J., Jaglal, S. B., Guilcher, S. J., Hawker, G., & Salbach, N. M. (2018). "In this together": Social identification predicts health outcomes (via self- efficacy) in a chronic disease self-management program. *Social Science & Medicine*, 208, 172-179. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.03.007>.
126. Castano, E. (2004). In case of death, cling to the ingroup. *European Journal of Social Psychology*, 34(4), 375-384.
127. Carneiro, L. S., Fernandes, H. M., Vasconcelos-Raposo, J. (2019). Psychological well-being in adolescence. *Motricidade* 15:66.
128. Chandler, M. & Lalonde, C. (1998). Cultural Continuity as a Hedge against Suicide in Canada's First Nations. *Transcultural Psychiatry*, 35, 191-219.
129. Chiswick, B., & Miller, P. (2014). *Handbook of the Economics of International Migration*. Elsevier.
130. Clement, R. (1987). Second language proficiency and acculturation: An investigation of the effects of language status and individual characteristics. *Journal of Language and Social Psychology* 5, No. 4, 271-291.
131. Clement, R., S. C. Baker, and P. D. MacIntyre. (2003). Willingness to communicate in a second language: the effects of context, norms, and vitality. *Journal of Language and Social Psychology* 22: 190-209.
132. Costa, A., Hernández, M. & Sebastián-Gallés, M. (2008). Bilingualism aids conflict resolution: evidence from the ANT task. *Cognition*, 106(1), 59-86.
133. Czapiński, J., & Panek, T. (eds.). (2001). *Diagnoza społeczna 2000 [Social diagnosis 2000]*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Statystyczne.
134. Cronin, T. J., Levin, S., Branscombe, N. R., van Laar, C., & Tropp, L. R. (2012). Ethnic identification in response to perceived discrimination protects well-

being and promotes activism: A longitudinal study of Latino college students. *Group Processes & Intergroup Relations*, 15(3), 393–407. <https://doi.org/10.1177/1368430211427171>.

135. Crous, G. (2017). Child psychological well-being and its associations with material deprivation and type of home. *Child. Youth Serv. Rev.* 80 88–95. [10.1016/j.chidyouth.2017.06.051](https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2017.06.051).

136. Cognitive Psychology [Electronic resource] / R.J. Sternberg, K. Sternberg. – Cengage Learning. (2016). 50 p. Mode of access: <https://books.google.com.ua/books?id=K3ccCgAAQBAJ&lpg=PP1&hl=uk&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>. – Title from the screen.

137. Shykovets, S. O. (2019). Understanding and forecasting vitality of ethnolinguistic identity // *Матеріали Міжнародного науково-практичного форуму «Проблеми Етнокультурної психології: історія і сучасність»*. Київ, 68-70.

138. Danyliuk, I. V., Kozytska, I. V., Shykovets, S. O. (2019). Psychological peculiarities of language use among Ukrainian migrants in Poland speaking different native languages. *Scientific journal «American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research»*, Issue: 3 (14). Publ.: Ukraine and Ukrainians Abroad Not-for-profit Corporation, New York NY, USA (7/2019–9/2019), 23-31.

139. Danyliuk Ivan, Shykovets Serhii. (2021). Psychological dimension of factors of higher education institutions' students with different levels of psychological sovereignty // *Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції й національні особливості (PLSWTNP): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (05 листопада 2021 р., м. Київ, Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка)*. К.: Видавництво Ліра-К. С. 5-7.

140. Danyliuk, I. V., Shykovets, S. O. (2019). Psychological peculiarities of language use among Ukrainian migrants in Poland speaking Ukrainian and Russian language // *Conference proceedings; V International research & training conference Public health – social, educational and psychological dimensions; 8-9 AUGUST 2019 Lublin, Poland*, 6.

141. Danyliuk, I. V., Shykovets, S. O. (2019). Social networks, social support and social capital as elements of psychological well-being of migrants // Матеріали доповідей учасників її всеукраїнського конгресу із соціальної психології «Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи». DOI: 10.33120/UCSPPProceedings-2019. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України Індексовано у CROSSREF, 98-100.
142. Diener, E. (1984). Subjective well-being /E.Diener / Psychological Bulletin. N 95, 542-575.
143. Diener, E. (1996). Most people are happy Text. / E. Diener, C. Diener // Psychological Science. Vol. 7, 181-185.
144. De Souza, L., de Lima, T., Maia, L. M., Fontenele, A., & Lins, S. (2019). A hierarchical (multicomponent) model of in-group identification: Adaptation of a measure to the Brazilian context. *Psicologia, Reflexao e Critica : revista semestral do Departamento de Psicologia da UFRGS*, 32(1), 19. <https://doi.org/10.1186/s41155-019-0131-6>.
145. Deci, E. (1985). The general causality orientations scale: Self-determination in personality / E.L. Deci, R.M. Ryan // *Journal of Research in Personality*. Vol. 19, 109–134.
146. Díaz, D., Rodríguez-Carvajal, R., Blanco, A., Moreno-Jiménez, B., Gallardo, I., Valle, C., et al. (2006). Adaptación española de las escalas de bienestar psicológico de Ryff. *Psicothema* 18 572-577.
147. Dickens, L. (2018). One-year outcomes of youth exiting a residential care facility in South Africa. *Child Fam. Soc. Work* 23 558-565. 10.1111/cfs.12411.
148. Dorian, N. C. (1981). *Language death: The life cycle of a Scottish Gaelic dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
149. Dorian, N. C. (1986). Abrupt transmission failure in obsolescing languages: How sudden they “tip” to the dominant language communities and families. In: V. Nikiforidu, M. V. Clay, M. Niepokuj & D. Feder (eds.) *Proceedings of the twelfth annual meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 72-83. Berkeley: Berkeley Linguistics Society.

150. Dube-Simard, L. (1983). Genesis of social categorization, threat to identity and perception of social injustice: Their role in intergroup communication. *Journal of Language and Social Psychology* 2, nos. 2-3: 183-205.
151. Dutra-Thomé, L., Marques, L. F., Seidl-de-Moura, M. L., De Oliveira, D., Silvia Koller S. (2019). Desarrollo de la autonomía: diferencias por Sexo y Edad desde la Adolescencia hasta la Adulthood Emergente. *Acta Investig. Psicol.* 9 14-24. 10.22201/fpsi.20074719e.2019.2.259.
152. Edwards, J. (1992). Sociopolitical aspects of language maintenance and loss: Towards a typology of minority language situations. In *Maintenance and loss of minority languages*, ed. W. Fase, K. Jaspaert, and S. Kroon, 37-54. Amsterdam: John Benjamins.
153. Edwards, J.R. (1994). *Multilingualism*. London: Routledge.
154. Ehala, M. (2009). An evaluation matrix for ethno-linguistic vitality. In *Rights, promotion and integration for minority languages in Europe*, ed. S. Pertot, T. Priestly, and C. Williams, 123-37. Hampshire, NY: Palgrave Macmillan.
155. Ehala, M. (2010). Refining the notion of ethnolinguistic vitality. *International Journal of Multilingualism*, 7: 363-378. doi: 10.1080/14790711003637094.
156. EUROPEANS AND THEIR LANGUAGES, Special Eurobarometer 386 / Wave EB77.1 Special Eurobarometer, European Commission http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf.
157. EY. (2013). *Metodyka pomiaru kosztów pośrednich w polskim systemie ochrony zdrowia*. Retrieved from [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Raport_Metodyka_pomiaru_kosztow_posrednich_17.09/\\$FILE/Raport_Metodyka%20pomiaru%20kosztow%20posrednich_17.09.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Raport_Metodyka_pomiaru_kosztow_posrednich_17.09/$FILE/Raport_Metodyka%20pomiaru%20kosztow%20posrednich_17.09.pdf).
158. Fernandes, H. M., Vasconcelos-Raposo, J., Teixeira, C. M. (2010). Preliminary analysis of the psychometric properties of Ryff's scales of psychological well-being in Portuguese adolescents. *Span. J. Psychol.* 13 1032-1043. 10.1017/s1138741600002675.

159. Ferrari, L., Rosnati, R., Manzi, C., Benet-Martínez, V. (2015). Ethnic identity, bicultural identity integration, and psychological well-being among transracial adoptees: a longitudinal study. *New Direct. Child Adolesc. Dev.* 150 63-76. 10.1002/cad.20122.
160. Fishman, J. A. (1991). *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
161. Fousiani, K., Van Petegem, S., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Chen, B. (2014). Does parental autonomy support relate to adolescent autonomy? An in-depth examination of a seemingly simple question. *J. Adolesc. Res.* 29 299-330. 10.1177/0743558413502536.
162. Friedman, E. M., Ruini, C., Foy, R., Jaros, L., Sampson, H., Ryff, C. D. (2017). Lighten UP! A community-based group intervention to promote psychological well-being in older adults. *Aging Ment. Health* 21 199-205. 10.1080/13607863.2015.1093605.
163. Fritsche, I., Jonas, E. & Fankhänel, T. (2008). The role of control motivation in mortality salience effects on ingroup support and defense. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(3), 524-541.
164. Gao, J., McLellan, R. (2018). Using Ryff's scales of psychological well-being in adolescents in mainland China. *BMC Psychol.* 6:17. 10.1186/s40359-018-0231-6.
165. García, M., Sánchez, I., Parra, A. (2019). The role of parents in emerging adults' psychological well-being: a person-oriented approach. *Fam. Process* 58 954-971. 10.1111/famp.12388.
166. Gaxiola, J., Palomar, J. (2016). *El Bienestar Psicológico: Una Mirada Desde Latinoamérica*. Mexico: Qartuppi; 10.29410/QTP.16.09.
167. Gil, A. G., Vega, W. A., & Dimas, J. M. (1994). Acculturative stress and personal adjustment among Hispanic adolescent boys. *Journal of Community Psychology*, 22(1), 43-54. [https://doi.org/10.1002/1520-6629\(199401\)22:1<43::AID-JCOP2290220106>3.0.CO;2-T](https://doi.org/10.1002/1520-6629(199401)22:1<43::AID-JCOP2290220106>3.0.CO;2-T).

168. Giles, H., & Johnson, P. (1987). Ethnolinguistic identity theory - a social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language*, 68, 69-99. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1987.68.69>.
169. Giles, H., Taylor, D. M., & Bourhis, R. Y. (1977). Dimensions of Welsh identity. *European Journal of Social Psychology*, 7(2), 165-174. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420070205>.
170. Giles, H., Bourhis, R. Y., & Taylor, D. M. (1977). Towards a theory of language in ethnic group relations. In *Language, ethnicity and intergroup relations* (Ed. Howard Giles), 307-348. London: Academic Press.
171. Giles, H., & Johnson, P. (1987). Ethnolinguistic identity theory: a social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language*, 68: 69–99. doi: 10.1515/ijsl.1987.68.69/
172. Glynn, N., Mayock, P. (2019). “I’ve changed so much within a year”: care leavers’ perspectives on the aftercare planning process. *Child Care Pract.* 25 79-98. [10.1080/13575279.2018.1521378/](https://doi.org/10.1080/13575279.2018.1521378/).
173. Glynn, T. R., Gamarel, K. E., Kahler, C. W., Iwamoto, M., Operario, D., Nemoto, T. (2016). The role of gender affirmation in psychological well-being among transgender women. *Psychol. Sex. Orient. Gender Divers.* 3 336-344. [10.1037/sgd0000171](https://doi.org/10.1037/sgd0000171).
174. Greeson, J. K., Garcia, A. R., Kim, M., Thompson, A. E., Courtney, M. E. (2015). Development and maintenance of social support among aged out foster youth who received independent living services: results from the multi-site evaluation of foster youth programs. *Child. Youth Serv. Rev.* 53 1-9. [10.1016/j.childyouth.2015.03.016](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.03.016).
175. Grin, F. (2003). *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. London: Palgrave Macmillan.
176. Grinevald, C. (1998). Language Contact and Language Degeneration. In: F. Coulmas (ed.), *The handbook of sociolinguistics*, 176-184. Blackwell.

177. Güngör, D., Perdu, N. (2017). Resilience and acculturative pathways underlying psychological well-being of immigrant youth. *Int. J. Intercult. Relat.* 56, 1-12. 10.1016/j.ijintrel.2016.10.005.
178. Haarmann, H. (1986). Language in ethnicity: A view of basic ecological relations. Berlin: Moutonde Gruyter.
179. Hamers, J., and B. Michel. (1989). Bilinguality and bilingualism. Cambridge: Cambridge University Press.
180. Harwood, J., Giles, H., & Bourhis, R.Y. (1994). The genesis of vitality theory: Historical patterns and discorsal dimensions. *International Journal of the Sociology of Language*, 108: 167-206. doi: 10.1515/ijsl.1994.108.167 Reference Online.
181. Haugen, E. (1972). Language and immigration. In *The ecology of language: Essays by Einar Haugen*, ed. A.S. Dil, 1-36. Stanford, CA: Stanford University Press.
182. Harro, B., Harris, G. E., Cameron, J. E., & Lang, J. (2011). Identification with community-based HIV agencies as a correlate of turnover intentions and general self-efficacy. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 21(1), 41-54.
183. Hansen, M., Andersen, T. E., Armour, C., Elklit, A., Palic, S., & Mackrill, T. (2010). PTSD-8: a short PTSD inventory. *Clinical Practice & Epidemiology in Mental Health*, 6(1), 101-108.
184. Haslam, S. A., McMahon, C., Cruwys, T., Haslam, C., Jetten, J., & Steffens, N. K. (2018). Social cure, what social cure? The propensity to underestimate the importance of social factors for health. *Social Science & Medicine*, 198, 14-21. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.12.020>.
185. Haslam, S. A., Reicher, S. D., & Levine, M. (2012). When other people are heaven, when other people are hell: How social identity determines the nature and impact of social support. In J. Jetten, C. Haslam, & S. A. Haslam (Eds.), *The social cure: Identity, health and Well-being*, 157-174. Psychology Press.

186. Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: Guilford Press.
187. Headey, B. (1991). *Subjective Well-Being: The Stocks and Flows Framework* / Bruce Headey, Alexander Wearing // *Subjective WellBeing: an interdisciplinary perspective* / ed. by F. Strack, M. Argyle, N. Schwarz. – 1st ed. – Oxford: Pergamon Press, 49-73.
188. Heim, D., Hunter, S. C., & Jones, R. (2011). Perceived discrimination, identification, social capital, and well-being: Relationships with physical health and psychological distress in a U.K. Minority ethnic community sample. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 42(7), 1145-1164. <https://doi.org/10.1177/0022022110383310>.
189. Hogg, M. A. (2000). Subjective uncertainty reduction through self-categorization: A motivational theory of social identity processes. *European review of social psychology*, 11(1), 223-255.
190. Huang, F. (2020). MANOVA: a procedure whose time has passed? *Gift. Child Q.* 64 56-60. [10.1177/0016986219887200](https://doi.org/10.1177/0016986219887200).
191. Hung, I., Appleton, P. (2016). To plan or not to plan: the internal conversations of young people leaving care. *Qual. Soc. Work* 15 35-54. [10.1177/1473325015577408](https://doi.org/10.1177/1473325015577408).
192. Husband, C., and V. Saifullah Khan. (1982). The viability of ethnolinguistic vitality: Some creative doubts. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 3: 193-205.
193. INEGI, Instituto Nacional de Estadística, Geografía e Informática. (2010). *Censo de población y vivienda 2010. Características culturales de la población, Población hablante de lengua indígena de 5 y más años por principales lenguas*.
194. Inguglia, C., Ingoglia, S., Liga, F., Coco, A. L., Cricchio, M. G. L. (2015). *Autonomy and relatedness in adolescence and emerging adulthood:*

relationships with parental support and psychological distress. *J. Adult Dev.* 22 1-13. 10.1007/s10804-014-9196-8.

195. *International Journal of Psychology*, 36(3), 174-185. <https://doi.org/10.1080/00207590042000074>.

196. Isakov, A. B., Hrnčić, J. (2018). Preparedness for emancipation of youth leaving alternative care in serbia. *Int. J. Child Youth Fam. Stud.* 9 83-107. 10.18357/ijcyfs91201818121.

197. Jasinskaja-Lahti, I., & Liebkind, K. (2001). Perceived discrimination and psychological adjustment among Russian-speaking immigrant adolescents in Finland.

198. Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., & Solheim, E. (2009). To identify or not to identify?: National disidentification as an alternative reaction to perceived ethnic discrimination. *Applied Psychology*, 58(1), 10-128. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00384.x>.

199. Jetten, J., Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Spears, R. (2001). Rebels with a cause: Group identification as a response to perceived discrimination from the mainstream. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 27(9), 1204-1213. <https://doi.org/10.1177/0146167201279012>.

200. Jetten, J., Haslam, C., Haslam, S. A., Dingle, G., & Jones, J. M. (2014). How groups affect our health and well-being: The path from theory to policy. *Social Issues and Policy Review*, 8(1), 103-130. <https://doi.org/10.1111/sipr.12003>.

201. Kamberi, E., Martinovic, B., & Verkuyten, M. (2015). Life satisfaction and happiness among the Roma in central and Southeastern Europe. *Social Indicators Research*, 124(1), 199-220. <https://doi.org/10.1007/s11205-014-0783-7>.

202. Karamushka, T., Shykovets, S. (2020). Prejudice toward Immigrants // Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження, 23 квітня 2020 р.: Матеріали XXII Міжнародної конференції молодих науковців / За ред. І. В. Данилюка, С. Ю. Пащенко. Київ: Видавництво Ліра-К, 96–99.

203. Kaya, A., Iwamoto, D. K., Brady, J., Clinton, L., Grivel, M. (2019). The role of masculine norms and gender role conflict on prospective well-being among men. *Psychol. Men Masculinities* 20 142-150. 10.1037/men0000155.
204. Khmelko, V. (2004). Lingvo-ethnichna struktura Ukrainy: regionalni osoblivosti ta tendentsii zmin za roki nezalezhnosti [Ethnolinguistic structure of Ukraine: regional specifics and patterns of change in the years of independence]. Kiev International Institute of Sociology.
205. Kim, C. (2019). Social isolation, acculturative stress and intimate partner violence (IPV) victimization among Korean immigrant women. *International Journal of Intercultural Relations*, 72, 87-95.
206. Kim, S., Wang, Y., Deng, S., Alvarez, R., & Li, J. (2011). Accent, perpetual foreigner stereotype, and perceived discrimination as indirect links between English proficiency and depressive symptoms in Chinese American adolescents. *Developmental Psychology*, 47(1), 289-301.
207. Kiva, I. (2020). Belgium. Retrieved from: http://litteratura.org/poetry/2158-iya-kiva_v-kakuyu-nam-storonu.html.
208. Klainin-Yobas, P., Thanoi, W., Vongsirimas, N., Lau, Y. (2020). Evaluating the english and thai-versions of the psychological well-being scale across four samples. *Psychology* 11 71-86. 10.4236/psych.2020.111006.
209. Koenig, H. G. (2020). Maintaining health and well-being by putting faith into action during the COVID-19 pandemic. *J. Religion Health* [Epub ahead of print]. 10.1007/s10943-020-01035-2.
210. Kouros, C. D., Pruitt, M. M., Ekas, N. V., Kiriaki, R., Sunderland, M. (2017). Helicopter parenting, autonomy support, and college students' mental health and well-being: the moderating role of sex and ethnicity. *J. Child Fam. Stud.* 26 939-949. 10.1007/s10826-016-0614-3.
211. Krabbenborg, M. A., Boersma, S. N., Van der Veld, W. M., Vollebergh, W. A., Wolf, J. R. (2017). Self-determination in relation to quality of life in homeless young adults: direct and indirect effects through psychological distress and social support. *J. Posit. Psychol.* 12 130-140. 10.1080/17439760.2016.1163404.

212. Krys, K., Uchida, Y., Oishi, S., Diener, E. (2019). Open society fosters satisfaction: explanation to why individualism associates with country level measures of satisfaction. *J. Posit. Psychol.* 14 768-778. 10.1080/17439760.2018.1557243.
213. Kulyk, V. (2011). Language identity, linguistic diversity and political cleavages: Evidence from Ukraine. *Nations and Nationalism*, 17(3), 627-648. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2011.00493.x>.
214. Kulyk, V. (2014). Rol' ukrayins'koyi movy v natsional'niy identychnosti hromadyan postradyans'koyi Ukrayiny [The role of the Ukrainian language in the national identity of the citizens of post-Soviet Ukraine], 4-5, 156-171. Kurasa: NAN Ukrayiny. Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen' im. I.F. 72- 73.
215. Kunst, J. R., & Sam, D. L. (2014). "It's on time that they assimilate"—Differential acculturation expectations towards first and second generation immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 39, 188-195. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2013.10.007>.
216. Kurchenko, L. M. (2016). Movnyy konflikt ta identychnist' u konteksti movnoyi polityky Ukrainy te Yevropeyskoho sojuzu [Language conflict and identity in the context of language policy of Ukraine and the European Union]. In *Naukovi zapysky. Filologichni nauky*, 1, 57-62.
217. Lacomba, J., Cloquell, A. (2017). Asociaciones de inmigrantes, Estados y desarrollo entre España y Colombia.¿Un nuevo campo social transnacional? *Rev. Estudios Soc.* 61 44-57. 10.7440/res61.2017.04.
218. Landry, R and Allard, R. (eds). (1994a). Ethnolinguistic vitality. A special issue. *International Journal of the Sociology of Language*, 108.
219. Landry, R. and Allard, R. (1994b). Diglossia, ethnolinguistic vitality and language behavior. *International Journal of the Sociology of Language*, 108: 15-42. doi:10.1515/ijsl.1994.108.15.
220. Landry, R., Allard, R. and Deveau, K. (2010). *Schooling and cultural autonomy: A Canada-wide study in Francophone minority schools*. Ottawa: Canadian Heritage.

221. Leach, C. W., van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M. L. W., Pennekamp, S. F., Doosje, B., et al. (2008). Group-level self-definition and self-investment: A hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 144-165. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.95.1.144>.
222. Lewin, B.A. (1987). Attitudinal aspects of immigrants choice of home language. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 8, No. 4, 361-78.
223. Lickel, B., D.L. Hamilton, and S.J. Sherman. (2001). Elements of a lay theory of groups: Types of groups, relational styles, and the perception of group entitativity. *Personality & Social Psychology Review* 5, No. 2, 129-40.
224. Liga, F., Ingoglia, S., Inguglia, C., Lo Coco, A., Lo Cricchio, M. G., Musso, P., et al. (2017). Associations among psychologically controlling parenting, autonomy, relatedness, and problem behaviors during emerging adulthood. *J. Psychol.* 151 393-415. [10.1080/00223980.2017.1305323](https://doi.org/10.1080/00223980.2017.1305323).
225. Lijadi, A. A. (2018). Theoretical Foundations to outline Human Well-being Metaanalytic Literature Review for defining Empowered Life Years. IIASA Working Paper. IIASA, Laxenburg, Austria: WP18002 Copyright © 2018 by the author(s). <http://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/15119/>.
226. Lun, V., Bond, M. H. (2016). Achieving subjective well-being around the world: the moderating influence of gender, age and national goals for socializing children. *J. Happin. Stud.* 17 587-608. [10.1007/s10902-015-9614-z](https://doi.org/10.1007/s10902-015-9614-z).
227. Maercker, A., & Müller, J. (2004). Social acknowledgment as a victim or survivor: A scale to measure a recovery factor of PTSD. *Journal of Traumatic Stress*, 17(4), 345-351.
228. Mansoor, S., Ferrer-Wreder, L., Trost, K. (2019). Youth well-being contextualized: perceptions of swedish fathers. *Child Youth Care Forum* 48 773-795. [10.1007/s10566-019-09508-6](https://doi.org/10.1007/s10566-019-09508-6).
229. Masenko, L. (2004). *Mova i suspil'stvo: Postkolonial'nyy vymir* [Language and Society: The Postcolonial Dimension]. Kyievo-Mohylyans'ka akademiya.

230. Maurya, P. K., Ojha, S. (2017). Gender and locale differences in psychological well-being among adolescents. *Indian J. Hum. Relat.* 51 136-146.
231. Mayboroda, O. M., & Panchuk, M. I. (2008). Movne ta polityko ideolohichne protystoyannya v Ukrayini: prychny, chynnyky, proyavy [Linguistic and political- ideological confrontation in Ukraine: causes, factors, manifestations]. In O. M. Mayboroda (Ed.), *Movna sytuaciya v Ukrayini: mizh konfliktom i konsensusom* [Language situation in Ukraine: between conflict and consensus], 205-235. IPIEND.
232. Mayordomo, T., Sales, A., Satorres, E., Meléndez, J. C. (2016). Bienestar psicológico en función de la etapa de vida, el sexo y su interacción. *Pensamiento Psicol.* 14 101-112. 10.11144/Javerianacali.PPSI14-2.bpfe.
233. McDowall, J. J. (2016). *Create's Advocacy for Young People Transitioning from Care in Australia. Young People Transitioning from Out-Of-Home Care*. London: Palgrave Macmillan, 285-308. 10.1057/978-1-137-55639-4_14.
234. McIvor, O., Napoleon, A. & Dickie, K. (2009). Language and Culture as Protective Factors for At-Risk Communities. *Journal of Aboriginal Health* 5(1), 6-25.
235. Melnyk, S., & Chernychko, S. (2010). Etnichne ta movne rozmaittia Ukrainy. *Analitychnyi ohlyad sytuatsii* [Ethnic and linguistic diversity of Ukraine. Analytical review of the situation.]. Poli-Print.
236. Mena, F. J., Padilla, A. M., & Maldonado, M. (1987). Acculturative stress and specific coping strategies among immigrant and later generation college students. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 9(2), 207-225. <https://doi.org/10.1177/07399863870092006>.
237. Merrill, N., Srinivas, E., Fivush, R. (2017). Personal and intergenerational narratives of transgression and pride in emerging adulthood: links to gender and well-being. *Appl. Cogn. Psychol.* 31 119-127. 10.1002/acp.3308.
238. Miller, M. J., Kim, J., & Benet-Martínez, V. (2011). Validating the riverside acculturation stress inventory with Asian Americans. *Psychological Assessment*, 23(2), 300-310. <https://doi.org/10.1037/a0021589>.

239. Moscovici, S. , Perez, J. (2007). A study of minorities as victims // *Europ. J. of social Psychology*. Chichester. Vol. 37, n 4, 725-746.
240. Muldoon, O. T., & Lowe, R. D. (2012). Social identity, groups, and post-traumatic stress disorder. *Political Psychology*, 33(2), 259-273. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2012.00874.x>.
241. Nettle, D. & Romaine, S. (2000). *Vanishing Voices. The Extinction of the World's Languages*. Oxford: Oxford University Press.
242. Nimon, K. (2012). Statistical assumptions of substantive analyses across the general linear model: a mini-review. *Front. Psychol.* 3, 322. [10.3389/fpsyg.2012.00322](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00322).
243. Olko, J. (n.d.). (2018). Unbalanced Language Contact and the Struggle for Survival: Bridging Diachronic and Synchronic Perspectives on Nahuatl. *European Review*, accepted for publication in 2018.
244. Olko, J. & Sullivan, J. (2014). Toward a Comprehensive Model for Nahuatl Language Research and Revitalization. *Proceedings of the Fortieth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 40, 369-397.
245. Olko, J. & Sullivan, J. (2016). A proposal for integrating the teaching, research and revitalization of Nahuatl. *Language Documentation & Conservation. Language Documentation and Conservation in Europe. Special Publication No. 9*, 159-184.
246. Oster, R. T., Grier, A., Lightning, R., Mayan, M. J. & Toth, E. L. (2014). Cultural continuity, traditional indigenous language, and diabetes in Alberta First Nations: A mixed methods study. *International Journal for Equity in Health* 13(1), 148-168.
247. O'Shannessy, C. (2011). Language contact and change in endangered languages. In P. Austin & J. Sallabank (eds.), *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*, 78-99. Cambridge: Cambridge University Press.
248. Parra, Á., Oliva, A., Sánchez-Queija, I. (2015). Development of emotional autonomy from adolescence to young adulthood in Spain. *J. Adolesc.* 38 57-67. [10.1016/j.adolescence.2014.11.003](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2014.11.003).

249. Phinney, J. S., Lochner, B. T., & Murphy, R. (1990). Ethnic identity development and psychological adjustment in adolescence. In A. R. Stiffman, & L. E. Davis (Eds.), *Ethnic issues in adolescent mental health*, 53-72. Sage Publications, Inc.
250. Poulin-Dubois, D., Blaye, A., Coutya, J & Bialystok, E. (2011), The effects of bilingualism on toddlers' executive functioning. *Journal of Experimental Children Psychology*, 108(3), 567-579.
251. Reis, H. T., Sheldon, K. M., Gable, S. L., Roscoe, J., Ryan, R. M. (2018). *Daily Well-Being: The Role of Autonomy, Competence, and Relatedness. Relationships, Well-Being and Behaviour*. London: Routledge, 317-349.
252. Rodríguez, M. (2015). Representación social de la noción de felicidad en estudiantes y profesionales de educación y salud de Chile e Italia. *Univ. Psychol.* 14 271-286. 10.11144/Javeriana.upsy14-1.rsnf.
253. Prioste, A., Tavares, P., Silva, C. S., Magalhães, E. (2019). The relationship between family climate and identity development processes: the moderating role of developmental stages and outcomes. *J. Child Fam. Stud.* 29 1525-1536. 10.1007/s10826-019-01600-8.
254. Rath, T. (2010). *Well-Being: The Five Essential Elements* / T. Rath, J. Harter. New York: Gallup press, 1- 232.
255. Robbins, J. A. & Dewar, J. (2011). Traditional Indigenous approaches to healing and the modern welfare of traditional knowledge, spirituality and lands: a critical reflection on practices and policies taken from the Canadian Indigenous example. *The International Indigenous Policy Journal* 2(4), 1-17.
256. Roccas, S., & Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 88-106.
257. Ruini, C., Ryff, C. D. (2016). *Using Eudaimonic Well-Being to Improve Lives. The Wiley Handbook of Positive Clinical Psychology: An Integrative Approach to Studying and Improving Well-Being*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 153-166. 10.1002/9781118468197.ch11.
258. Rosenberg, M. (1965). Rosenberg self-esteem scale (RSE). Acceptance and commitment therapy. Measures package, 61.

259. Roth, J., Mazziotta, A., & Barth, M. (2019). The two-dimensions-five-components structure of in-group identification is invariant across various identification patterns in different social groups. *Self and Identity : the Journal of the International Society for Self and Identity*, 18(6), 668-684. <https://doi.org/10.1080/15298868.2018.1511465>.
260. Ryan, E. B., Giles, H., & Sebastian, R. J. (1982). *Attitudes towards language variation*. Edward Arnold.
261. Ryff, C. (1995). The structure of psychological well-being revisited//J. of Personality and Social Psychology. Vol. 69, 719-727.
262. Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Curr. Direct. Psychol. Sci.* 4 99-104. [10.1111/1467-8721.ep10772395](https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10772395).
263. Ryff, C. D. (2014). Psychological well-being revisited: advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychother. Psychos.* 83 10-28. [10.1159/000353263](https://doi.org/10.1159/000353263).
264. Ryff, C. D. (2018). "Eudaimonic Well-being," in *Diversity in Harmony – Insights from Psychology: Proceedings of the 31st International Congress of Psychology*, (New York, NY: John Wiley and Sons), 375. [10.1002/9781119362081.ch20](https://doi.org/10.1002/9781119362081.ch20).
265. Ryff, C. D. (2019). Entrepreneurship and eudaimonic well-being: five venues for new science. *J. Bus. Ventur.* 34 646-663. [10.1016/j.jbusvent.2018.09.003](https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2018.09.003).
266. Ruini, C., Ryff, C. D. (2016). *Using Eudaimonic Well-Being to Improve Lives. The Wiley Handbook of Positive Clinical Psychology: An Integrative Approach to Studying and Improving Well-Being*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 153-166. [10.1002/9781118468197.ch11](https://doi.org/10.1002/9781118468197.ch11).
267. Sachdev, I., & Bourhis, R. (2005). Multilingual communication and social identification. In J. Harwood, & H. Giles (Eds.), *Intergroup communication. Multiple perspectives*, 65-91. Peter Lang.
268. Sasse, H. J. (1992). Theory of language death. In: M. Brenzinger (ed.). *Language Death*, 7-30. New York: Mouton de Gruyter.

269. Salleh, N. A. B., Mustaffa, C. S. (2016). Examining the differences of gender on psychological well-being. *Int. Rev. Manag. Market.* 6 82-87.
270. Schaafsma, J. (2011). Discrimination and subjective well-being: The moderating roles of identification with the heritage group and the host majority group. *European Journal of Social Psychology*, 41(6), 786-795. <https://doi.org/10.1002/ejsp.825>.
271. Schmitt, M. T., Spears, R., & Branscombe, N. R. (2003). Constructing a minority group identity out of shared rejection: The case of international students. *European Journal of Social Psychology*, 33(1), 1-12. <https://doi.org/10.1002/ejsp.131>.
272. Schofield, G., Larsson, B., Ward, E. (2017). Risk, resilience and identity construction in the life narratives of young people leaving residential care. *Child Fam. Soc. Work* 22 782-791. [10.1111/cfs.12295](https://doi.org/10.1111/cfs.12295).
273. Shporlyuk, R. (2001). *Ukrayina: vid impers'koyi okrayiny do nezalezhnoyi derzhavy* [Ukraine: from Imperial Periphery to a Sovereign State]. *Shid-Zahid: Istoryko kulturologichnyj zbirnyk*, 4, 10-43.
274. Shykovets, S. O., Mambetova, A. A. (2018). Psychological features of mentality of the representatives' identity in the regional communities of Ukraine and Poland. *Науковий вісник Херсонського державного університету (серія: Психологічні науки); випуск 3; том 1. Херсон*, 142-147.
275. Shykovets, S. O., Danyliuk, I. V. (2021). Scientific work of academician V. A. Romenets and its significance for the formation of modern Ukrainian psychological science // *Матеріали міждисциплінарного круглого столу присвяченого 95-річчю від дня народження видатного українського психолога, фундатора вітчизняної історико-психологічної науки Володимира Роменця, 20 травня 2021 року. К.: Ліра-К*, 80-82.
276. Skowron, E. A., Stanley, K. L., Shapiro, M. D. (2009). A longitudinal perspective on differentiation of self, interpersonal and psychological well-being in young adulthood. *Contemp. Fam. Ther.* 31 3-18. [10.1007/s10591-008-9075-1](https://doi.org/10.1007/s10591-008-9075-1).

277. Soenens, B., Vansteenkiste, M., Van Petegem, S. (2017). *Psychology and Culture Construct "Autonomy"* Çiğdem Kağıtçıbaşı. *Autonomy in Adolescent Development*. London: Psychology Press, 209-230. 10.4324/9781315636511.
278. Sulimani-Aidan, Y. (2016). Future expectations as a source of resilience among young people leaving care. *Br. J. Soc. Work* 47 1111-1127. 10.1093/bjsw/bcw077.
279. Sun, X., Chan, D. W., Chan, L. K. (2016). Self-compassion and psychological well-being among adolescents in Hong Kong: exploring gender differences. *Pers. Individ. Diff.* 101 288-292. 10.1016/j.paid.2016.06.011.
280. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel, & L. W. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations*. Nelson-Hall. Ward, C. (1996). Acculturation. In D. Landis, & R. S. Bhagat (Eds.), *Handbook of intercultural training*, 124-147. Sage Publications, Inc.
281. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*, 33-47. Monterey, CA: Brooks-Cole.
282. The Satisfaction with Life Scale. (1985). / E. Diener, R. Emmons, R. Larsen et al. // *Journal of Personality Assessment*. № 49, 71-75.
283. Twenge, J. M., Martin, G. N. (2020). Gender differences in associations between digital media use and psychological well-being: evidence from three large datasets. *J. Adolesc.* 79 91-102. 10.1016/j.adolescence.2019.12.018.
284. UNESCO (2002). *Universal Declaration on Cultural Diversity*, Cultural Diversity, Series No. 1.
285. Van der Kaap-Deeder, J., Vansteenkiste, M., Soenens, B., Mabbe, E. (2017). Children's daily well-being: the role of mothers', teachers', and siblings' autonomy support and psychological control. *Dev. Psychol.* 53 237-251. 10.1037/dev0000218.
286. Vashchenko, I. V., Shykovets, S. O. (2020). Emotional intelligence as a component of young specialist-psychologist's psychological well-being. *Науковий журнал Habitus*. Вип. 13. Т. 2, 19-23.

287. Vinayak, S., Judge, J. (2018). Resilience and empathy as predictors of psychological wellbeing among adolescents. *Int. J. Health Sci. Res.* 8 192-200.
288. Volkova, O., Ananchenkova, P., Besschetnova, O. (2018). Distance social-psychological support for care-leavers. *eLearn. Softw. Educ.* 2 274-279.
289. Wated, G., & Sanchez, J. I. (2006). The role of accent as a work stressor on attitudinal and health-related work outcomes. *International Journal of Stress Management*, 13(3), 329-350.
290. Waterman, A. S. (2008). The implications of two conceptions of happiness (hedonic enjoyment and eudaimonia) for the understanding of intrinsic motivation / A.S. Waterman, S.J. Schwartz, R. Conti. // *Journal of Happiness Studies*. V. 9, 41-79.
291. Weiss, L. A., Westerhof, G. J., Bohlmeijer, E. T. (2016). Can we increase psychological well-being? The effects of interventions on psychological well-being: a meta-analysis of randomized controlled trials. *PLoS One* 11:e0158092. 10.1371/journal.pone.0158092.
292. Wilczak, A. (2016). Milion Ukraińców w Polsce: Kim są? Gdzie pracują? [One million Ukrainians in Poland: Who are they? Where do they work?]. *Polityka*, July 14th. Retrieved from <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1664626,1,milion-ukraincow-w-polsce-kim-sa-gdzie-pracuja.read>.
293. Xi, J., Lee, M. T., Carter, J. R., Delgado, D. (2018). Gender differences in purpose in life: the mediation effect of altruism. *J. Hum. Psychol.* 1-25. 10.1177/0022167818777658.
294. Yagmur, K., & Ehala, M. (2011). Tradition and innovation in the Ethnolinguistic Vitalitytheory. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32: 101-110. doi: 10.1080/01434632.2010.541913.
295. Yough, R. (2017). *Personal Autonomy: Beyond Negative and Positive Liberty*. London: Routledge; 10.4324/9781315203348.
296. Public Opinion analysis.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Відмінності середніх показників для параметрів етнолінгвістичної
ідентичності за t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок
(російськомовних та українськомовних вибірок)**

Критерій для незалежних вибірок

		Критерій рівності дисперсій Лівіня		t-критерій для рівності середніх
		F	знач.	Значущість Двостороннє р
Examples of activities - Приклади діяльності	Предполагаются равные дисперсии	,634	,426	,122
	Не предполагаются равные дисперсии			,128
Social trust - Соціальна довіра	Предполагаются равные дисперсии	12,246	<,001	<,001
	Не предполагаются равные дисперсии			<,001
Participation in cultural activities - Участь у культурних заходах	Предполагаются равные дисперсии	4,024	,876	,002
	Не предполагаются равные дисперсии			,003
Economic activity - Економічна діяльність (активність)	Предполагаются равные дисперсии	3,928	,048	,367
	Не предполагаются равные дисперсии			,391
identity_mean	Предполагаются равные дисперсии	4,609	,032	,001
	Не предполагаются равные дисперсии			,001
рівень_волод_пол_mean	Предполагаются равные дисперсии	4,088	,044	,001
	Не предполагаются равные дисперсии			,001
рівень_волод_укр_mean	Предполагаются равные дисперсии	2,272	,132	,418
	Не предполагаются равные дисперсии			,428
працевлаштування_mea n	Предполагаются равные дисперсии	11,512	<,001	,037
	Не предполагаются равные дисперсии			,059
дискрім_дитяч_уявл_m	Предполагаются равные дисперсии	1,374	,242	,785

ean	Не предполагаются равные дисперсии			,792
дискрим_дитяч_reал_m	Предполагаются равные дисперсии	,001	,982	,592
ean	Не предполагаются равные дисперсии			,604
positive emotions: items 2 4 7 8 9 10	Предполагаются равные дисперсии	1,179	,278	,084
	Не предполагаются равные дисперсии			,100
negative emotions: items 1 3 5 6	Предполагаются равные дисперсии	13,894	<,001	,004
	Не предполагаются равные дисперсии			,011
дискрим_тепер_mean	Предполагаются равные дисперсии	,503	,478	,007
	Не предполагаются равные дисперсии			,009
дискрим_минул_mean	Предполагаются равные дисперсии	,543	,462	,003
	Не предполагаются равные дисперсии			,004
мова_спілкув_mean	Предполагаются равные дисперсии	5,339	,021	,899
	Не предполагаются равные дисперсии			,908
мовні_пережив_mean	Предполагаются равные дисперсии	5,384	,021	<,001
	Не предполагаются равные дисперсии			<,001
колект_пережив_mean	Предполагаются равные дисперсии	1,183	,277	,015
	Не предполагаются равные дисперсии			,019
lang_strength_mean	Предполагаются равные дисперсии	,089	,765	,055
	Не предполагаются равные дисперсии			,058
груп_сила_mean	Предполагаются равные дисперсии	,082	,775	,214
	Не предполагаются равные дисперсии			,230

Додаток Б

**Відмінності середніх показників для параметрів етнолінгвістичної
ідентичності за t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок (українські
іммігранти та лемки)**

Критерій для незалежних вибірок

		Критерій рівності дисперсій Лівіня		t-критерій для рівності середніх
		F	знач.	Значущість Двостороннє р
Examples of activities - Приклади діяльності	Предполагаются равные дисперсии	,717	,397	,012
	Не предполагаются равные дисперсии			,062
Social trust - Соціальна довіра	Предполагаются равные дисперсии	,120	,729	,768
	Не предполагаются равные дисперсии			,783
Participation in cultural activities - Участь у культурних заходах	Предполагаются равные дисперсии	,055	,814	,831
	Не предполагаются равные дисперсии			,844
Economic activity - Економічна діяльність (активність)	Предполагаются равные дисперсии	,088	,767	,455
	Не предполагаются равные дисперсии			,411
identity_mean	Предполагаются равные дисперсии	,052	,820	,112
	Не предполагаются равные дисперсии			,130
рівень_волод_пол_mean	Предполагаются равные дисперсии	,284	,594	,245
	Не предполагаются равные дисперсии			,305
рівень_волод_укр_mean	Предполагаются равные дисперсии	1,689	,194	,172
	Не предполагаются равные дисперсии			,272
працевлаштування_mean	Предполагаются равные дисперсии	,400	,527	,259
	Не предполагаются равные дисперсии			,261
дискрім_дитяч_уявл_mean	Предполагаются равные дисперсии	,514	,474	,350
	Не предполагаются равные дисперсии			,331

дискрім_дитяч_реал_mean	Предполагаются равные дисперсии	,494	,484	,406
	Не предполагаются равные дисперсии			,609
positive emotions: items 2 4 7 8 9 10	Предполагаются равные дисперсии	,005	,943	,210
	Не предполагаются равные дисперсии			,302
negative emotions: items 1 3 5 6	Предполагаются равные дисперсии	7,418	,007	,060
	Не предполагаются равные дисперсии			,262
дискрім_тепер_mean	Предполагаются равные дисперсии	1,609	,205	,104
	Не предполагаются равные дисперсии			,074
дискрім_минул_mean	Предполагаются равные дисперсии	,786	,376	,095
	Не предполагаются равные дисперсии			,087
мова_спілкув_mean	Предполагаются равные дисперсии	,494	,483	,355
	Не предполагаются равные дисперсии			,325
мовні_пережив_mean	Предполагаются равные дисперсии	,501	,479	<,001
	Не предполагаются равные дисперсии			,002
колект_пережив_mean	Предполагаются равные дисперсии	,664	,415	,004
	Не предполагаются равные дисперсии			,040
lang_strength_mean	Предполагаются равные дисперсии	,182	,670	,368
	Не предполагаются равные дисперсии			,439
груп_сила_mean	Предполагаются равные дисперсии	4,336	,038	,094
	Не предполагаются равные дисперсии			,019

Додаток В

**Відмінності середніх показників для параметрів етнолінгвістичної
ідентичності за t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок (українські
іммігранти та поляки)**

Критерій для незалежних вибірок

		Критерій рівності дисперсій Лівіня		t-критерій для рівності середніх
		F	знач.	Значущість Двостороннє р
Examples of activities - Приклади діяльності	Предполагаются равные дисперсии	,269	,604	,003
	Не предполагаются равные дисперсии			,026
Social trust - Соціальна довіра	Предполагаются равные дисперсии	,535	,465	,980
	Не предполагаются равные дисперсии			,980
Participation in cultural activities - Участь у культурних заходах	Предполагаются равные дисперсии	,005	,946	,054
	Не предполагаются равные дисперсии			,118
Economic activity - Економічна діяльність (активність)	Предполагаются равные дисперсии	,028	,867	,903
	Не предполагаются равные дисперсии			,900
identity_mean	Предполагаются равные дисперсии	4,329	,038	,093
	Не предполагаются равные дисперсии			,018
рівень_волод_пол_mean	Предполагаются равные дисперсии	,119	,730	,138
	Не предполагаются равные дисперсии			,186
рівень_волод_укр_mean	Предполагаются равные дисперсии	12,269	<,001	<,001
	Не предполагаются равные дисперсии			,040
працевлаштування_mean	Предполагаются равные дисперсии	,102	,750	,534
	Не предполагаются равные дисперсии			,604
дискрим_дитяч_уявл_mean	Предполагаются равные дисперсии	,490	,484	,681
	Не предполагаются равные дисперсии			,658

дискрім_дитяч_реал_mean	Предполагаются равные дисперсии	,382	,539	,075
	Не предполагаются равные дисперсии			,266
positive emotions: items 2 4 7 8 9 10	Предполагаются равные дисперсии	3,196	,074	,394
	Не предполагаются равные дисперсии			,163
negative emotions: items 1 3 5 6	Предполагаются равные дисперсии	2,640	,105	,230
	Не предполагаются равные дисперсии			,386
дискрім_тепер_mean	Предполагаются равные дисперсии	16,414	<,001	,024
	Не предполагаются равные дисперсии			,255
дискрім_минул_mean	Предполагаются равные дисперсии	,057	,812	,210
	Не предполагаются равные дисперсии			,249
мова_спілкув_mean	Предполагаются равные дисперсии	,622	,430	,051
	Не предполагаются равные дисперсии			,140
мовні_пережив_mean	Предполагаются равные дисперсии	,036	,849	,883
	Не предполагаются равные дисперсии			,874
колект_пережив_mean	Предполагаются равные дисперсии	,050	,823	,709
	Не предполагаются равные дисперсии			,715
lang_strength_mean	Предполагаются равные дисперсии	,066	,798	,190
	Не предполагаются равные дисперсии			,265
груп_сила_mean	Предполагаются равные дисперсии	7,238	,007	,284
	Не предполагаются равные дисперсии			,531

Додаток Г

**Відмінності середніх показників для параметрів етнолінгвістичної
ідентичності за t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок (лемки та
поляки)**

Критерій для незалежних вибірок

		Критерій рівності дисперсій Лівіня		t-критерій для рівності середніх
		F	знач.	Значущість Двостороннє р
Examples of activities - Приклади діяльності	Предполагаются равные дисперсии	,018	,895	,549
	Не предполагаются равные дисперсии			,542
Social trust - Соціальна довіра	Предполагаются равные дисперсии	,703	,412	,835
	Не предполагаются равные дисперсии			,833
Participation in cultural activities - Участь у культурних заходах	Предполагаются равные дисперсии	,034	,856	,224
	Не предполагаются равные дисперсии			,230
Economic activity - Економічна діяльність (активність)	Предполагаются равные дисперсии	,006	,937	,673
	Не предполагаются равные дисперсии			,678
identity_mean	Предполагаются равные дисперсии	3,216	,088	,752
	Не предполагаются равные дисперсии			,728
рівень_волод_пол_mean	Предполагаются равные дисперсии	,005	,946	,090
	Не предполагаются равные дисперсии			,088
рівень_волод_укр_mean	Предполагаются равные дисперсии	3,580	,074	,068
	Не предполагаются равные дисперсии			,112
працевлаштування_mean	Предполагаются равные дисперсии	,028	,869	,841
	Не предполагаются равные дисперсии			,849
дискрім_дитяч_уявл_mean	Предполагаются равные дисперсии	,016	,902	,331
	Не предполагаются равные дисперсии			,330

дискрим_дитяч_реал_mean	Предполагаются равные дисперсии	1,050	,381	,220
	Не предполагаются равные дисперсии			,178
positive emotions: items 2 4 7 8 9 10	Предполагаются равные дисперсии	1,668	,212	,910
	Не предполагаются равные дисперсии			,895
negative emotions: items 1 3 5 6	Предполагаются равные дисперсии	,123	,730	,876
	Не предполагаются равные дисперсии			,869
дискрим_тепер_mean	Предполагаются равные дисперсии	18,288	<,001	,044
	Не предполагаются равные дисперсии			,102
дискрим_минул_mean	Предполагаются равные дисперсии	,706	,411	,043
	Не предполагаются равные дисперсии			,053
мова_спілкув_mean	Предполагаются равные дисперсии	1,156	,296	,405
	Не предполагаются равные дисперсии			,428
мовні_пережив_mean	Предполагаются равные дисперсии	,174	,681	,027
	Не предполагаются равные дисперсии			,031
колект_пережив_mean	Предполагаются равные дисперсии	,100	,755	,188
	Не предполагаются равные дисперсии			,169
lang_strength_mean	Предполагаются равные дисперсии	,149	,703	,168
	Не предполагаются равные дисперсии			,168
груп_сила_mean	Предполагаются равные дисперсии	10,885	,004	,113
	Не предполагаются равные дисперсии			,184

Додаток Д

Факторний аналіз в групі українських мігрантів

Таблиця Д-1

Міра адекватності факторного аналізу (група мовної меншини українців) за шкалами етнічної приналежності

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,798
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2 -квадрат	4907,138
	Ступінь свободи	276
	Значимість (sig)	,000

Значення критерію КМО 0,798 (табл. Д-1), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

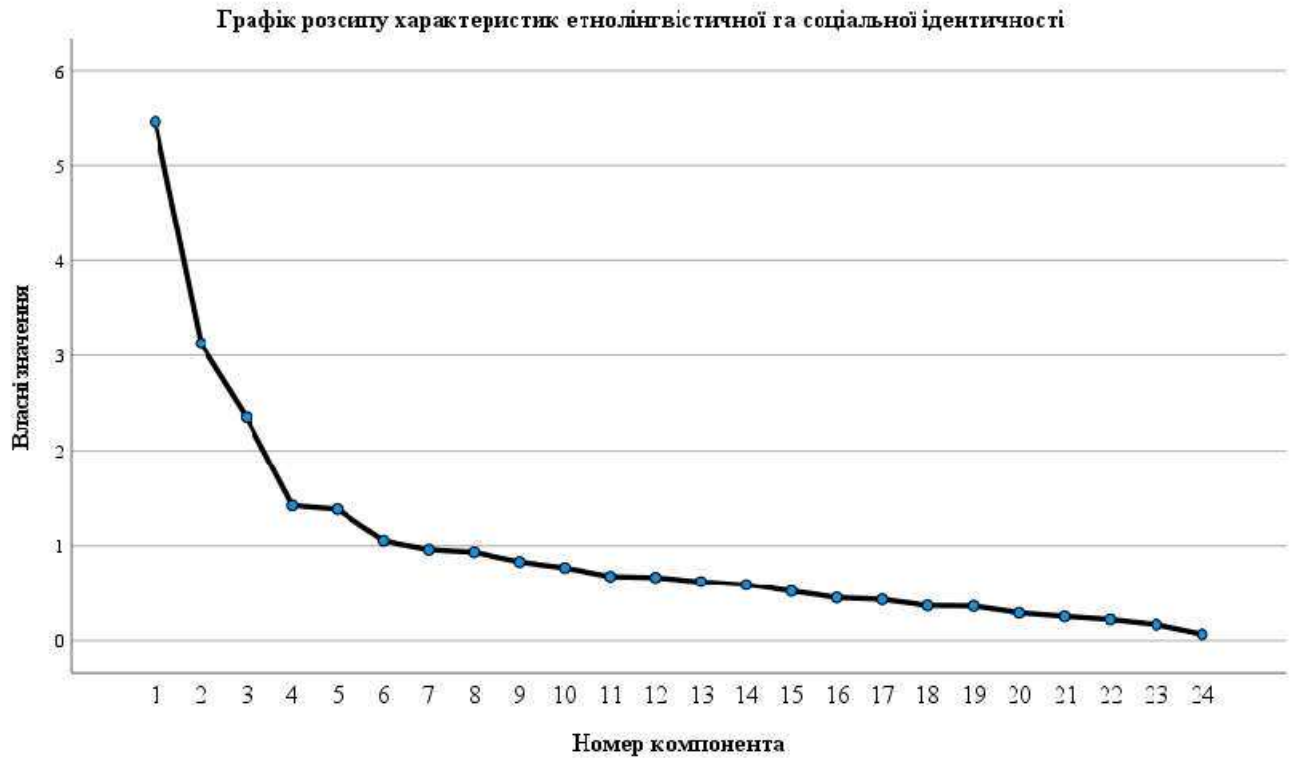
Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Д-2, видно, що із наших 24 змінних виділилось 5 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 22,72% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 50% і складає 57,2% (тобто виділені 5 факторів пояснюють 57,2% загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця Д-2

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (група українських мігрантів) за шкалами етнічної приналежності

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	5,453	22,720	22,720	4,735	19,729	19,729
2	3,129	13,037	35,757	2,964	12,351	32,080
3	2,355	9,813	45,570	2,397	9,986	42,065
4	1,423	5,930	51,500	1,778	7,410	49,476
5	1,384	5,768	57,268	1,748	7,284	56,760

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Д-3). За замовчуванням змінні входять із одиначною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Д-3

Показники спільності змінних (група українських іммігрантів) за шкалами етнічної приналежності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Вплив на економіку та бізнес у Польщі	,416
Вплив на політику у Польщі	,493
Вищий рівень статків	,434
До якої групи відносяться відомі люди у Польщі?	,308
Повага	,459
Сильні позиції у суспільстві	,664
Сильні позиції у суспільстві Польщі через 20 років	,612
Сила позиції мовних меншин у Польщі	,623
Цінність вашої етнічної мови у польському суспільстві	,614
Міцність позиції вашої етнічної мови у польському суспільстві через 20 років	,657
Переживання за майбутнє українців	,546
Відчуття, що на кону майбутнє українського народу	,560
Переживання за майбутнє української мови	,716
Відчуття, що на кону українська мова	,614

Використання етнічної мови з сім'єю	,639
Використання етнічної мови з друзями/знайомими	,764
Використання етнічної мови з сусідами	,692
Використання етнічної мови у школі / на роботі	,628
Використання етнічної мови у магазинах	,818
Використання етнічної мови з представниками польської влади	,860
Використання етнічної мови під час відвідування лікарів	,858
Використання етнічної мови під час культурних або місцевих заходів	,748
Використання етнічної мови у церві	,643
Використання етнічної мови в інтернеті та соціальних мережах	,433

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 6 ітерацій.

Таблиця Д-4

Міра адекватності факторного аналізу (група українських іммігрантів) за шкалами дискримінації за етнічну мову

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,735
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний хі-квадрат	14477,477
	Ступінь свободи	820
	Значимість (sig)	,000

Значення критерію КМО 0,735 (табл. Д-4), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Д-5, видно, що із наших 41 змінної виділилось 5 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 29,6% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 50% і складає 59,7% (тобто виділені 5 факторів пояснюють 59,7% загальної дисперсії, що є достатнім показником).

Таблиця Д-5

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (група українських мігрантів) за шкалами дискримінації у минулому та теперішньому

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %

1	12,152	29,639	29,639	5,179	12,631	12,631
2	4,183	10,202	39,841	4,413	10,763	23,394
3	3,452	8,420	48,262	4,324	10,547	33,941
4	2,541	6,198	54,460	4,028	9,825	43,766
5	2,014	4,912	59,372	3,713	9,057	52,824

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Д-6). За замовчуванням змінні входять із одиначною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Д-6

Показники спільності змінних (група українських іммігрантів) за шкалами дискримінації за етнічну мову та емоційно-афективного ставлення

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Коли в автобусі чи інших громадських місцях не відповідаю на дзвінки щоб не розмовляти етнічною мовою (мин.)	,765
Коли в автобусі чи інших громадських місцях не відповідаю на дзвінки щоб не розмовляти етнічною мовою (тепер.)	,739
Я не розмовляю українською мовою зі своїми друзями/колегами в громадському транспорті чи інших громадських місцях. (мин)	,736
Я не розмовляю українською мовою зі своїми друзями/колегами в громадському транспорті чи інших громадських місцях. (тепер.)	,711
Я вважаю за краще не використовувати українську мову, коли я на вечірці чи на роботі з поляками. (мин.)	,768
Я вважаю за краще не використовувати українську мову, коли я на вечірці чи на роботі з поляками. (тепер.)	,745
До лікаря я вважаю за краще не ходити, бо боюся, що він мене не зрозуміє. (мин.)	,701
До лікаря я вважаю за краще не ходити, бо боюся, що він мене не зрозуміє. (тепер.)	,769
Я уникаю розмовляти українською, щоб не виглядати неосвіченим / неосвіченим. (мин.)	,731
Я уникаю розмовляти українською, щоб не виглядати неосвіченим / неосвіченим. (тепер.)	,793
Я уникаю розмовляти українською, щоб люди не знали, що я українець / українець. (мин.)	,798
Я уникаю розмовляти українською, щоб люди не знали, що я українець / українець. (тепер.)	,790
Зустрічав насмішки, жарти чи критичні зауваження за те,	,785

що я володію українською мовою. (мин.)	
Зустрічав насмішки, жарти чи критичні зауваження за те, що я володію українською мовою. (тепер.)	,807
Я зазнав насильства через використання української мови. (мин.)	,680
Я зазнав насильства через використання української мови. (тепер.)	,728
Я зазнав поганого поводження через користування українською мовою. (мин.)	,729
Я зазнав поганого поводження через користування українською мовою. (тепер.)	,753
Зі мною траплялося, що хтось відмовлявся перекладати інформацію, яку я просив. (мин.)	,718
Зі мною траплялося, що хтось відмовлявся перекладати інформацію, яку я просив. (тепер.)	,788
Я відчуваю себе виключеним із розмов через незнання польської мови. (мин.)	,672
Я відчуваю себе виключеним із розмов через незнання польської мови. (тепер.)	,702
Я уникаю розмовляти українською з іншими українцями, тому що боюся, що я трохи позапрактикував. (мин.)	,834
Я уникаю розмовляти українською з іншими українцями, тому що боюся, що я трохи позапрактикував. (тепер.)	,814
Я не можу змусити себе говорити українською мовою з дітьми (своїми чи чужими). (мин.)	,832
Я не можу змусити себе говорити українською мовою з дітьми (своїми чи чужими). (тепер.)	,818
Сором	,694
Гордість	,670
Провина	,823
Збентеження	,765
Туга	,811
Страх	,767
Емоційність	,819
Радість	,724
Спокій	,597
Спільність	,730
Я відчуваю себе природно	,483
Мені подобається, що українська запозичує слова з інших мов.	,644
Запозичення - необхідне зло.	,620
Запозичені слова збагачують українську мову.	,801
Слід уникати запозичених слів.	,594

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 8 ітерацій.

Таблиця Д-7

Міра адекватності факторного аналізу (група українських іммігрантів) за шкалами соціальної та етнолінгвістичної ідентичності

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,711
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2-квадрат	7266,238
	Ступінь свободи	231
	Значимість (sig)	,000

Значення критерію КМО 0,711 (табл. Д-7), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

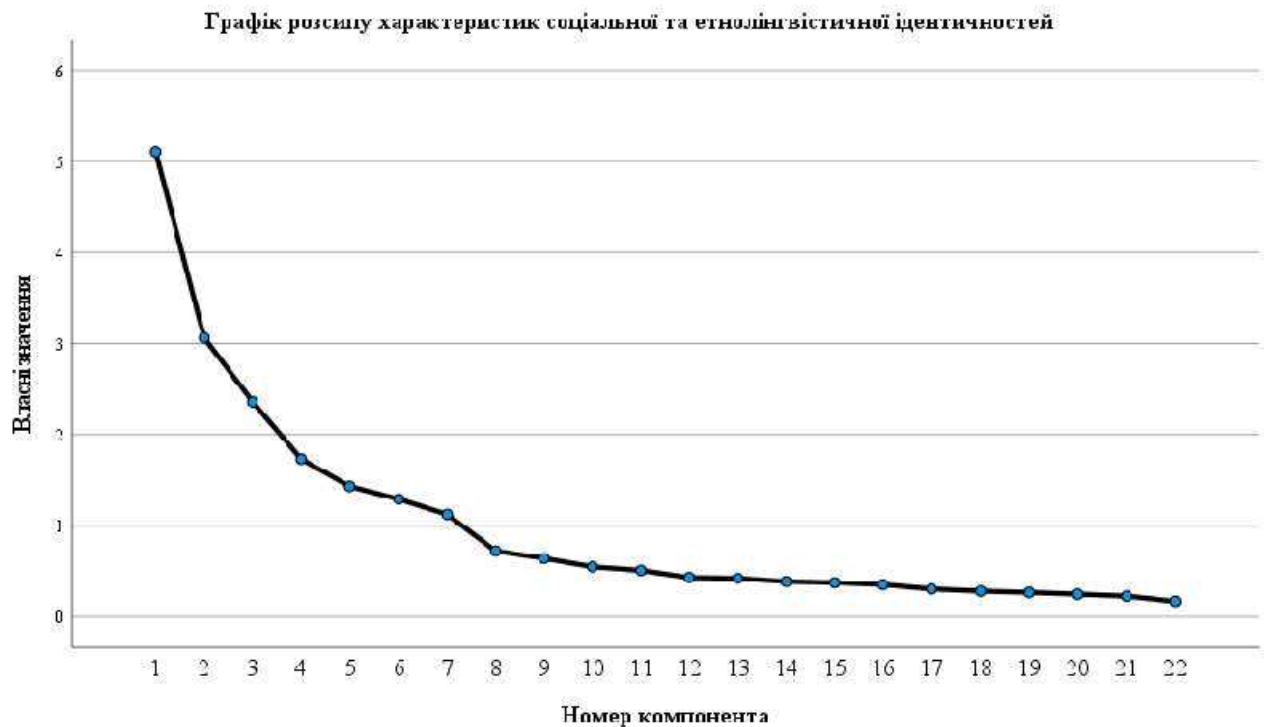
Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Д-8, видно, що із наших 22 змінних виділилось 5 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 23,204% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 60% і складає 62,2% (тобто виділені 5 факторів пояснюють 62,229% загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця Д-9

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (група українських іммігрантів) за шкалами соціальної та етнолінгвістичної ідентичності

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	5,105	23,204	23,204	2,934	13,335	26,982
2	3,063	13,923	37,127	2,508	11,402	38,384
3	2,360	10,725	47,852	2,298	10,444	48,828
4	1,731	7,870	55,722	2,024	9,201	58,029
5	1,432	6,508	62,229	1,935	8,795	66,824

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Д-9). За замовчуванням змінні входять із однічною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Д-9

Показники спільності змінних (група українських іммігрантів) за шкалами соціальної та етнолінгвістичної ідентичності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Знання української мови допомагає чи заважає вам у пошуку роботи?	,710
Знання української мови допомагає чи заважає отримати вищу зарплату?	,739
Знання української мови допомагає чи заважає кар'єрному розвитку?	,771
Знання української мови допомагає чи заважає змінити роботу?	,757
У мене багато спільного з іншими українцями.	,702
Я відчуваю міцний зв'язок з іншими українцями.	,788
Мені важко налагодити міцний зв'язок з іншими українцями.	,719
Я не відчуваю зв'язку з іншими українцями.	,699
Я часто замислююсь над тим, що я українка/українець.	,639
Загалом те, що я українець/українка, не має великого	,580

відношення до того, ким я себе почуваю.	
Загалом бути українцем/українкою – це важлива частина того, ким я є.	,657
Насправді те, що я українець/українка, мені рідко заважає.	,708
Загалом я задоволений тим, що я українець/українка.	,723
Я часто шкодую, що українка/українець.	,745
Мені не комфортно від того, що я українка/українець.	,705
Взагалі мені добре, коли я думаю про себе як про українку / українця.	,679
Я розмовляю українською	,878
Я розмовляю польською	,844
Пишу українською	,752
Пишу польською	,825
Коли я розмовляю українською, це...	,695
Коли я розмовляю польською, це...	,794

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 7 ітерацій.

Таблиця Д-10

Міра адекватності факторного аналізу (група українських іммігрантів) за шкалами соціальної ідентичності

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,746
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний хі-квадрат	2748,687
	Ступінь свободи	171
	Значимість (sig)	,000

Значення критерію КМО 0,746 (табл. Д-10), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Д-11, видно, що із наших 19 змінних виділилось 5 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 16,801% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 50% і складає 52,9% (тобто виділені 5 факторів пояснюють 52,9% загальної дисперсії, що є достатнім показником).

Таблиця Д-11

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група лемків) за шкалами соціальної ідентичності

Компонента	Початкові власні значення	Суми квадратів навантажень обертання
------------	---------------------------	--------------------------------------

	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	3,192	16,801	16,801	2,809	14,784	14,784
2	2,600	13,682	30,483	2,601	13,687	28,471
3	1,695	8,920	39,403	1,926	10,136	38,606
4	1,468	7,725	47,128	1,519	7,994	46,600
	1,098	5,778	52,906	1,198	6,306	52,988

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Д-12). За замовчуванням змінні входять із одиничною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Д-12

Показники спільності змінних (група українських іммігрантів) за шкалами соціальної ідентичності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Користуюсь послугами банків Польщі.	,465
Збираюся взяти кредит на купівлю нерухомості в Польщі.	,599
Веду бізнес в Польщі.	,363
Я хотів би розпочати власну справу (будь ласка, позначте галочкою, навіть якщо є різні перешкоди для цього).	,259
Користуюсь культурною пропозицією (ходжу в театр, кіно, музеї, пікніки, фестивали)	,529
Я беру участь у парадах, маршах і протестах	,522
Я активний у громадській організації (фонд, асоціація, спілка)	,663
Я працюю в церкві / церковних групах	,517
Я працюю на благо мови та своєї групи (наприклад, викладаю мову, поширюю її, художньо працюю мовою)	,595
Я щасливий, що можу фінансувати потреби своєї родини.	,553
Я щасливий, тому що я здоровий.	,726
Я щасливий, тому що можу розвиватися.	,746
Я щасливий, бо живу в країні, де якість життя вища, ніж у країні, з якої я родом.	,401
Польська поліція	,634
Польська влада	,650
Орган місцевого самоврядування міста, де я проживаю	,638
Польські лікарі	,400
До своїх польських сусідів	,406
Інші українці	,386

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 6 ітерацій.

Проінтерпретуємо зміст факторів за показниками факторних навантажень. Розподіл змінних характеристик відбувався у порядку зменшення навантаження змінної на фактор. Зведені дані представлені у таблиці Д-13.

Таблиця Д-13

Базальна факторна структура етнолінгвістичної ідентичності лемків

Фактор 1	Вжиток етнічної мови у польському суспільстві	Використання етнічної мови під час контакту з місцевою владою (0,873), використання етнічної мови у лікарів (0,862), використання етнічної мови під час культурних заходів (0,775), використання етнічної мови у школі чи на роботі (0,735), використання етнічної мови з сусідами (0,595), використання етнічної мови у церкві (0,555)
Фактор 2	Позиція влади	Сильні позиції у суспільстві Польщі (повага) (0,684), сильні позиції у суспільстві Польщі через 20 років (0,603), вплив на політику Польщі (0,514), використання етнічної мови в інтернеті, соціальних мережах (0,505)
Фактор 3	Переживання за етнічну мову та етнос	Переживання за майбутнє української мови (0,759), відчуття, що на кону майбутнє української мови (0,682), переживання за майбутнє української мови (0,564), відчуття, що на кону майбутнє українців (0,519)
Фактор 4	Вжиток етнічної мови у мікросередовищі	Використання етнічної мови з друзями/знайомими (0,643); використання етнічної мови з сім'єю (0,513);
Фактор 5	Сила етнічної мови у Польщі	Міцність позиції етнічної мови лемків у польському суспільстві через 20 років (-0,534)
Фактор 6	Дискримінація	уникаю розмовляти етнічною мовою, щоб не виглядати неосвіченим (мин. 0,774, тепер. 0,614); уникаю розмовляти етнічною мовою з іншими українцями, тому що втратив навички (тепер. 0,740); не можу змусити себе розмовляти етнічною мовою з дітьми (своїми чи чужими) (тепер. 0,697, мин. 0,682); зазнав насилля через використання етнічної мови (тепер. 0,693, мин. 0,623); 0,716); випадки, коли люди відповлялися перекласти інформацію, яка необхідна була мені (тепер. 0,678, мин. 0,724); зазнав поганого поводження через користування етнічною мовою (мин. 0,632, тепер. 0,669); не відповідаю на дзвінки в автобусі, щоб не розмовляти етнічною мовою (мин. 0,620, тепер. 0,652); уникаю розмовляти етнічною мовою, щоб не зрозуміли хто я (мин. 0,614, тепер. 0,656); не розмовляю етнічною мовою з друзями/колегами у громадських місцях (мин. 0,560, тепер. 0,599); зустрічав насмішки жарти за те, що володію етнічною мовою (мин. 0,536, тепер. 0,588); відчуття себе виключеним із розмов через незнання польської мови (тепер. 0,504, мин. 0,547);
Фактор 7	Позитивні переживання щодо етнічної мови	Гордість (0,708), емоційність (0,744), радість (0,780), спокій (0,602), спільність (0,740),

Фактор 8	Уникнення мови в оточенні близького кола поляків	Вважаю краще не використовувати етнічну мову, коли на вечірці чи роботі з поляками (тепер. -0,596, мин. -0,638);
Фактор 9	Негативні переживання щодо етнічної мови	сором (-0,632) провина (-0,544), туга (-0,505), страх (-0,599), збентеження (-0,539)
Фактор 10	Страх, що не зрозуміють	Краще не ходити до лікаря, бо боюся, що він не зрозуміє (мин. 0,531, тепер. 0,601);
Фактор 11	Національна ідентичність	Відчуваю міцний зв'язок із представниками моєї нації (0,651), загалом я задоволений тим, що я представник своєї країни (0,648), мені добре, коли я думаю про себе як про представника своєї країни (0,634), бути належним до свого етносу є важливою частиною того ким я є (0,620), часто шкодую, що я представник своєї країни (0,617), у мене багато спільного з представниками моєї етнічної групи (0,564), я не відчуваю зв'язку з іншими українцями (0,554),
Фактор 12	Рівень володіння польською	Розмовляю польською (0,571), коли розмовляю польською то це не важко (0,558), пишу польською (0,530),
Фактор 13	Вплив на працевлаштування	Знання української допомагає отримувати більшу зарплату (-0,552), знання української допомагає чи заважає у пошуку роботи (0,546), знання української допомагає чи заважає кар'єрному росту (-0,503)
Фактор 14	Рівень володіння українською	Я розмовляю українською (-0,587), пишу українською (-0,522), коли розмовляю українською, то це важко (-0,593)
Фактор 15	Етнічна ідентичність	Мені не комфортно, від того, що я українець (-0,644), я часто шкодую, що я українець (-0,562)
Фактор 16	Соціальна довіра до польських представництв	Довіра до органів польського місцевого самоврядування (0,726), польської поліції (0,706), довіра до польської влади (0,657), до своїх польських сусідів (0,574), довіра до лікарів (0,537),
Фактор 17	Соціальна активність	Активний у громадських організаціях (0,780), я працюю на благо мови та своєї групи (викладаю мову, поширюю її художньою працею) (0,753), беру участь у парадах, маршах протесту (0,705)
Фактор 18	Незадоволеність проживанням	Фінансую потреби своєї родини (-0,549), щасливий тому що здоровий (-0,545), можу розвиватися (-0,543)
Фактор 19	Міграція на постійне місце проживання	Збираюся взяти кредит на житло (0,660)
Фактор 20	Фінансова активність	Користуюся послугами банків у Польщі (0,621),

Факторний аналіз етнолінгвістичної ідентичності в групі мовної меншини лемків

Таблиця Е-1

**Міра адекватності факторного аналізу (група мовної меншини лемків) за шкалами
етнічної приналежності**

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,583
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2-квадрат	521,934
	Ступінь свободи	276
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,583 (табл. Е-1), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Е-2, видно, що із наших 17 змінних виділилось 6 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 26,015% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 60% і складає 69,8% (тобто виділені 6 факторів пояснюють 69,8% загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця Е-2

**Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група лемків) за шкалами етнічної
приналежності**

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	6,244	26,015	6,244	5,712	23,801	23,801
2	3,006	12,525	3,006	2,652	11,049	34,850
3	2,826	11,775	2,826	2,612	10,883	45,733
4	2,188	9,116	2,188	1,972	8,216	53,950
5	1,681	7,004	1,681	1,919	7,995	61,945
6	1,340	5,582	1,340	1,903	7,929	69,874

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Е-3). За замовчуванням змінні входять із однічною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Е-3

Показники спільності змінних (група мовної меншини лемків) за шкалами етнічної приналежності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Вплив на економіку та бізнес у Польщі	,801
Вплив на політику у Польщі	,768
Вищий рівень статків	,759
До якої групи відносяться відомі люди у Польщі?	,793
Повага	,859
Сильні позиції у суспільстві	,771
Сильні позиції у суспільстві Польщі через 20 років	,745
Сила позиції мовних меншин у Польщі	,793
Цінність етнічної мови лемків у польському суспільстві	,741
Міцність позиції етнічної мови лемків у польському суспільстві через 20 років	,776
Переживання за майбутнє лемків	,735
Відчуття, що на кону майбутнє лемків	,798
Переживання за майбутнє мови лемків	,797
Відчуття, що на кону мова лемків	,822
Використання етнічної мови з сім'єю	,753
Використання етнічної мови з друзями/знайомими	,801
Використання етнічної мови з сусідами	,794
Використання етнічної мови у школі / на роботі	,825
Використання етнічної мови у магазинах	,907
Використання етнічної мови з представниками польської влади	,940
Використання етнічної мови під час відвідування лікарів	,840
Використання етнічної мови під час культурних або місцевих заходів	,929
Використання етнічної мови у церві	,758
Використання етнічної мови в інтернеті та соціальних мережах	,910

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 24 ітерації.

Таблиця Е-4

Міра адекватності факторного аналізу (група мовної меншини лемків) за шкалами дискримінації за етнічну мову

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна	,622	
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизна χ^2-квадрат	122,914
	Ступінь свободи	276
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,622 (табл. Е-4), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

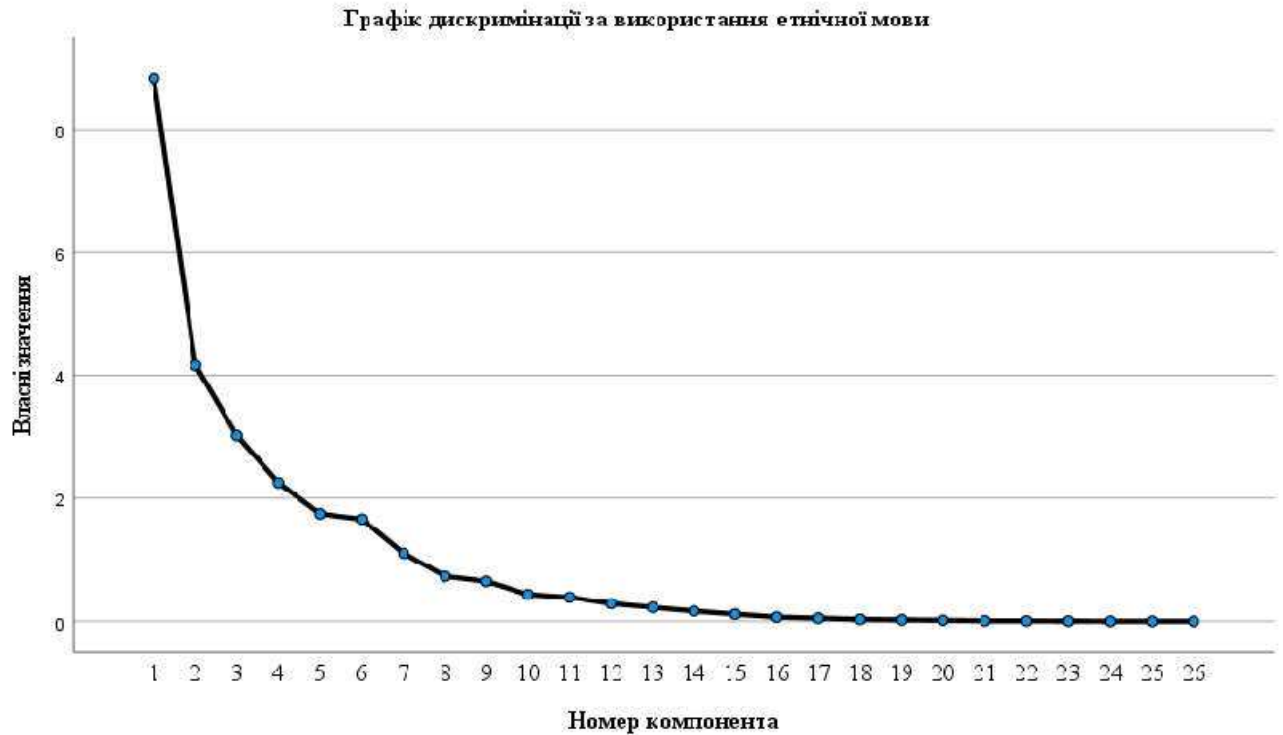
Показник статистичної значущості критерію Бартлета $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Е-5, видно, що із наших 26 змінних виділилось 4 фактора (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 33,96% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 60% і складає 70,2% (тобто виділені 6 факторів пояснюють 70% загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця Е-5

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група лемків) за шкалами дискримінації у минулому та теперішньому

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	8,830	33,961	33,961	6,699	25,767	25,767
2	4,167	16,027	49,988	3,874	14,901	40,667
3	3,021	11,618	61,606	3,124	12,016	52,683
4	2,253	8,665	70,271	2,680	10,306	62,989

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Е-6). За замовчуванням змінні входять із одиничною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Е-6

Показники спільності змінних (група мовної меншини лемків) за шкалами дискримінації за етнічну мову

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Коли в автобусі чи інших громадських місцях не відповідаю на дзвінки щоб не розмовляти етнічною мовою (мин.)	,855
Коли в автобусі чи інших громадських місцях не відповідаю на дзвінки щоб не розмовляти етнічною мовою (тепер.)	,847
Я не розмовляю етнічною мовою зі своїми друзями/колегами в громадському транспорті чи інших громадських місцях. (мин)	,764
Я не розмовляю етнічною мовою зі своїми друзями/колегами в громадському транспорті чи інших громадських місцях. (тепер.)	,758
Я вважаю за краще не використовувати етнічну мову, коли я на вечірці чи на роботі з поляками. (мин.)	,919

Я вважаю за краще не використовувати етнічну мову, коли я на вечірці чи на роботі з поляками. (тепер.)	,855
До лікаря я вважаю за краще не ходити, бо боюся, що він мене не зрозуміє. (мин.)	,894
До лікаря я вважаю за краще не ходити, бо боюся, що він мене не зрозуміє. (тепер.)	,908
Я уникаю розмовляти етнічною, щоб не виглядати неосвіченим / неосвіченим. (мин.)	,934
Я уникаю розмовляти етнічною, щоб не виглядати неосвіченим / неосвіченим. (тепер.)	,938
Я уникаю розмовляти лемківською, щоб люди не знали, що я українець / українець. (мин.)	,898
Я уникаю розмовляти лемківською, щоб люди не знали, що я українець / українець. (тепер.)	,916
Зустрічав насмішки, жарти чи критичні зауваження за те, що я володію лемківською мовою. (мин.)	,828
Зустрічав насмішки, жарти чи критичні зауваження за те, що я володію лемківською мовою. (тепер.)	,873
Я зазнав насильства через використання лемківської мови. (мин.)	,921
Я зазнав насильства через використання лемківської мови. (тепер.)	,876
Я зазнав поганого поводження через користування лемківською мовою. (мин.)	,844
Я зазнав поганого поводження через користування лемківською мовою. (тепер.)	,873
Зі мною траплялося, що хтось відмовлявся перекладати інформацію, яку я просив. (мин.)	,936
Зі мною траплялося, що хтось відмовлявся перекладати інформацію, яку я просив. (тепер.)	,936
Я відчуваю себе виключеним із розмов через незнання польської мови. (мин.)	,663
Я відчуваю себе виключеним із розмов через незнання польської мови. (тепер.)	,831
Я уникаю розмовляти лемківською з іншими українцями, тому що боюся, що я трохи позапрактикував. (мин.)	,968
Я уникаю розмовляти лемківською з іншими українцями, тому що боюся, що я трохи позапрактикував. (тепер.)	,970
Я не можу змусити себе говорити лемківською мовою з дітьми (своїми чи чужими). (мин.)	,888
Я не можу змусити себе говорити лемківською мовою з дітьми (своїми чи чужими). (тепер.)	,890

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 8 ітерацій.

Таблиця Е-7

Міра адекватності факторного аналізу (група мовної меншини лемків) за шкалами емоційно-афективного компоненту етнолінгвістичної ідентичності лемків

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,743
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2-квадрат	1088,044
	Ступінь свободи	210
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,743 (табл. Е-7), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

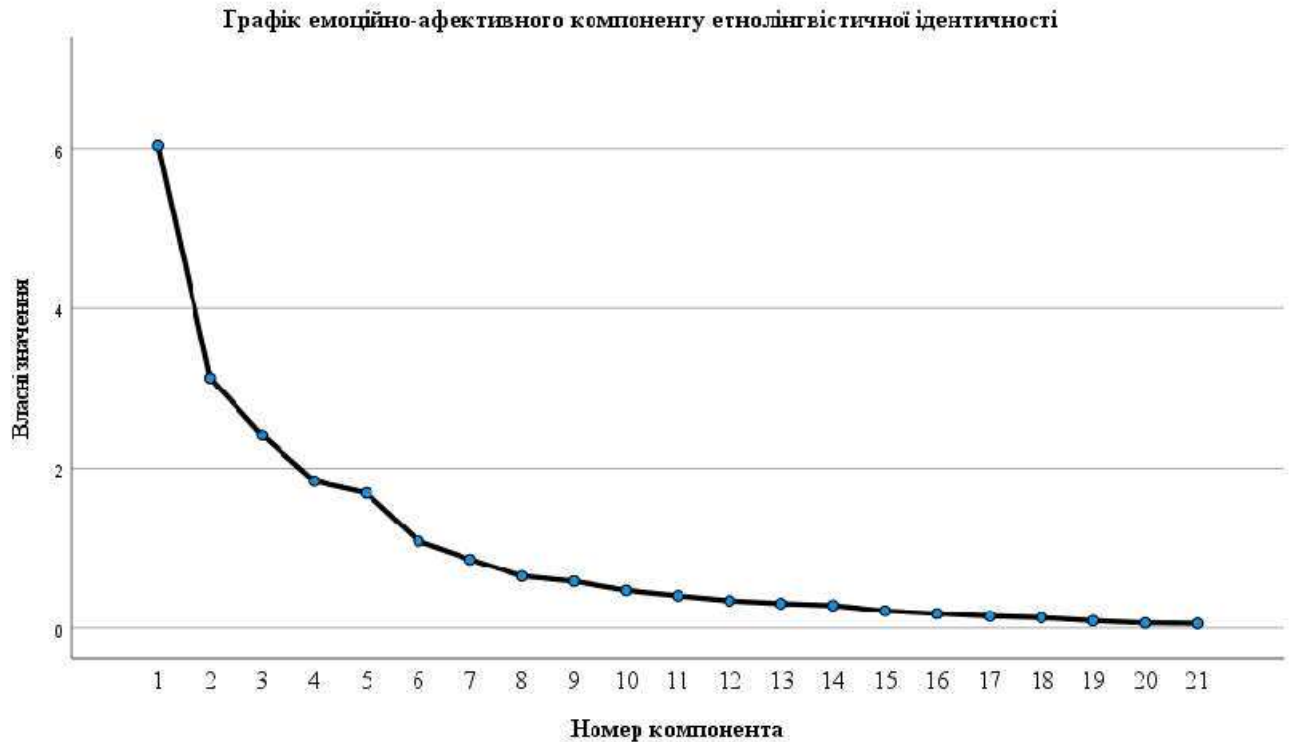
Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Е-8, видно, що із наших 21 змінної виділилось 6 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 28,759% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 60% і складає 69,8% (тобто виділені 6 факторів пояснюють 77,165% загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця Е-8

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група лемків) за шкалами емоційно-афективного компоненту етнолінгвістичної ідентичності

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	6,039	28,759	28,759	4,040	19,238	19,238
2	3,130	14,906	43,666	3,572	17,009	36,247
3	2,415	11,502	55,167	3,105	14,784	51,031
4	1,840	8,763	63,930	2,363	11,251	62,282
5	1,691	8,052	71,982	1,975	9,405	71,687
6	1,088	5,183	77,165	1,150	5,478	77,165

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Е-9). За замовчуванням змінні входять із одиничною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Е-9

Показники спільності змінних (група мовної меншини лемків) за шкалами емоційно-афективного компоненту етнолінгвістичної ідентичності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Сором	,666
Гордість	,675
Провина	,858
Збентеження	,866
Туга	,759
Страх	,774
Емоційність	,725
Радість	,838
Спокій	,760
Спільність	,848
Я відчуваю себе природно	,581
Мені подобається, що лемківська запозичує слова з інших мов.	,605
Запозичення - необхідне зло.	,889
Запозичені слова збагачують лемківську	,734

мову.	
Слід уникати запозичених слів.	,697
Я розмовляю лемківською	,832
Я розмовляю польською	,901
Пишу лемківською	,735
Пишу польською	,871
Коли я розмовляю лемківською, це...	,768
Коли я розмовляю польською, це...	,823

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 8 ітерацій.

Таблиця E-10

Міра адекватності факторного аналізу (група мовної меншини лемків) за шкалами соціальної та національної ідентичності

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,586
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2-квадрат	890,555
	Ступінь свободи	465
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,586 (табл. E-10), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

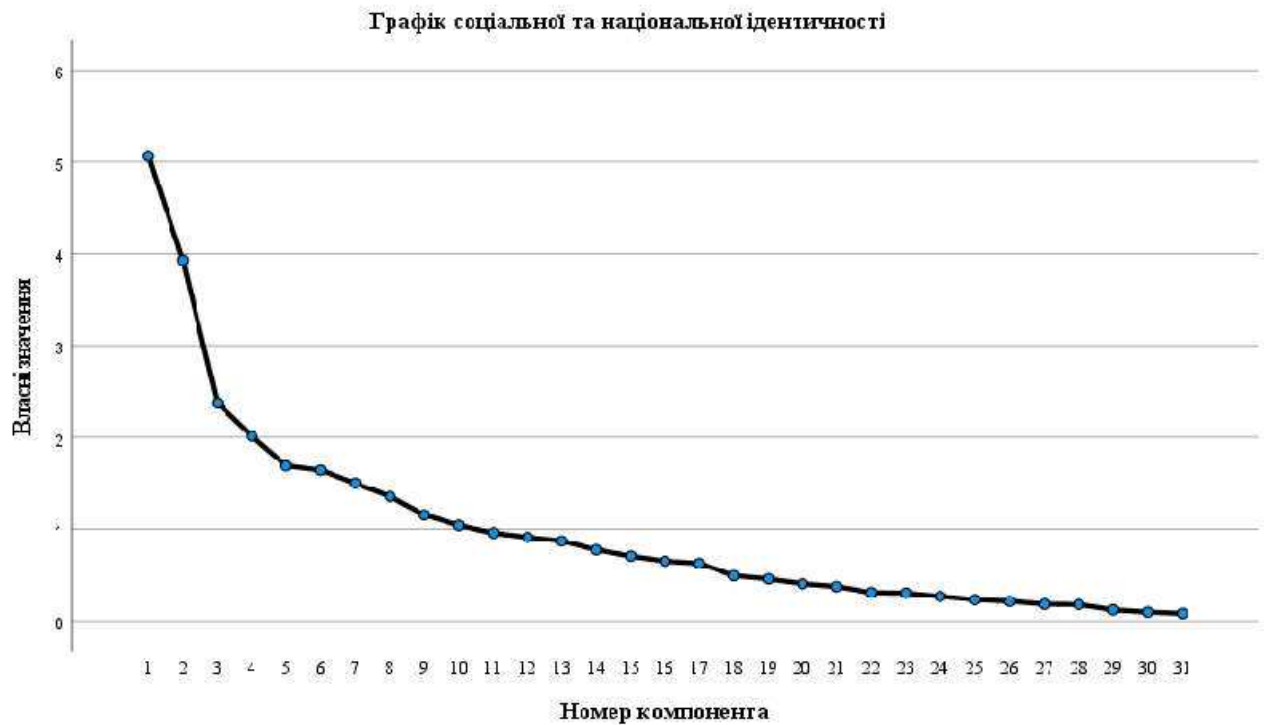
Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці E-11, видно, що із наших 31 змінної виділилось 4 фактори (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 16,339% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 40% і складає 48,6% (тобто виділені 4 факторів пояснюють 48,6% загальної дисперсії, що є достатнім показником).

Таблиця E-11

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група лемків) за шкалами дискримінації у минулому та теперішньому

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	5,065	16,339	29,018	3,546	11,438	30,224
2	3,931	12,679	36,678	3,128	10,090	36,876
3	2,375	7,660	43,171	2,696	8,695	43,509
4	2,013	6,493	48,623	2,062	6,652	49,710

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. E-12). За замовчуванням змінні входять із одиначною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця E-12

Показники спільності змінних (група мовної меншини лемків) за шкалами соціальної та національної ідентичності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Користуюсь послугами банків Польщі.	,638
Збираюся взяти кредит на купівлю нерухомості в Польщі.	,775
Веду бізнес в Польщі.	,605
Я хотів би розпочати власну справу (будь ласка, позначте галочкою, навіть якщо є різні перешкоди для цього).	,737
Користуюсь культурною пропозицією (ходжу в театр, кіно, музеї, пікніки, фестивалі)	,634
Я беру участь у парадах, маршах і протестах	,570
Я активний у громадській організації (фонд, асоціація, спілка)	,722
Я працюю в церкві / церковних групах	,409
Я працюю на благо мови та своєї групи (наприклад, викладаю мову, поширюю її, художньо працюю мовою)	,604
Я щасливий, що можу фінансувати потреби своєї родини.	,809
Я щасливий, тому що я здоровий.	,714

Я щасливий, тому що можу розвиватися.	,840
Я щасливий, бо живу в країні, де якість життя вища, ніж у країні, з якої я родом.	,731
Польська поліція	,709
Польська влада	,751
Орган місцевого самоврядування міста, де я проживаю	,772
Польські лікарі	,583
До своїх польських сусідів	,736
Інші лемки	,629
У мене багато спільного з іншими лемками	,729
Я відчуваю міцний зв'язок з іншими лемками.	,832
Мені важко налагодити міцний зв'язок з іншими лемками.	,771
Я не відчуваю зв'язку з іншими лемками.	,717
Я часто замислююсь над тим, що я лемки.	,680
Загалом те, що я лемок, не має великого відношення до того, ким я себе почитаю.	,699
Загалом бути лемком – це важлива частина того, ким я є.	,707
Насправді те, що я лемок, мені рідко заважає.	,760
Загалом я задоволений тим, що я лемок.	,703
Я часто шкодую, що лемок.	,638
Мені не комфортно від того, що я лемок.	,775
Взагалі мені добре, коли я думаю про себе як про лемок.	,605

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 17 ітерацій.

Проінтерпретуємо зміст факторів за показниками факторних навантажень. Розподіл змінних характеристик відбувався у порядку зменшення навантаження змінної на фактор. Зведені дані представлені у таблиці Е-13.

Таблиця Е-13

Базальна факторна структура етнолінгвістичної ідентичності лемків

Фактор 1	Емоційно-афективне ставлення	Провина (0,817), туга (0,818), збентеження (0,814), емоційність (0,785), страх (0,761), радість (0,713), спільність (0,684), спокій (0,629), гордість (0,500),
Фактор 2	Рівень володіння польською	Розмовляю польською (0,799), пишу польською (0,749), коли розмовляю польською то це не важко (0,748), мені не подобається, коли етнічна мова запозичує слова інших мов (0,633)
Фактор 3	Сила мови позитивна 1	Відчуваю себе природньо (-0,631), розмовляю своєю етнічною мовою (-0,532)
Фактор 4	Сила мови 2	Пишу етнічною мовою (0,640), сором (0,591)
Фактор 5	Асиміляція мови	Запозичені слова збагачують етнічну мову (0,726), слід уникати запозичених слів (0,608),
Фактор 6	Дисиміляція мови	Запозичення слів – це необхідне зло (0,866)
Фактор 7	Дискримінація 1	Не відповідаю на дзвінки в автобусі, щоб не розмовляти

	(уникання вжитку мови через явну чи уявну дискримінацію)	етнічною мовою (мін. 0,822, тепер. 0,853); не розмовляю етнічною мовою з друзями/колегами у громадських місцях (мін. 0,741, тепер. 0,782); зазнав поганого поведження через користування етнічною мовою (мін. 0,763, тепер. 0,771); зустрічав насмішки жарти за те, що володію етнічною мовою (мін. 0,736, тепер. 0,774); уникаю розмовляти етнічною мовою, щоб не зрозуміли хто я (мін. 0,708, тепер. 0,746); уникаю розмовляти етнічною мовою, щоб не виглядати неосвіченим (мін. 0,686, тепер. 0,690); краще не ходити до лікаря, бо боюся, що він не зрозуміє (мін. 0,568, тепер. 0,624);
Фактор 8	Дискримінація 2 (реальні випадки утиснення)	Випадки, коли люди відповлялися перекласти інформацію, яка необхідна була мені (тепер. 0,744, мін. 0,744); вважаю краще не використовувати етнічну мову, коли на вечірці чи роботі з поляками (тепер. -0,627, мін. -0,603); зазнав насилля через використання етнічної мови (тепер. 0,599, мін. 0,623); відчуття себе виключеним із розмов через незнання польської мови (тепер. 0,607, мін. 0,541);
Фактор 9	Дискримінація 3 (уникнення етнічної мови)	Уникаю розмовляти етнічною мовою з іншими лемками, тому що втратив навички (тепер. 0,738, мін. 0,762); не можу змусити себе розмовляти етнічною мовою з дітьми (своїми чи чужими) (тепер. 0,638, мін. 0,584)
Фактор 10	Національна ідентичність	Відчуваю міцний зв'язок із представниками мого етносу (0,772), у мене багато спільного з представниками моєї етнічної групи (0,711), мені добре, коли я думаю про себе як про представника свого етносу (0,687), бути належним до свого етносу є важливою частиною того ким я є (0,676), загалом я задоволений тим, що я представник свого етносу (0,666), часто шкодую, що я представник свого етносу (0,625), я часто замислююсь над тим, що я належу до свого етносу (0,603), я не відчуваю зв'язку з іншими лемками (0,586), соціальна довіра до представників свого етносу (0,505),
Фактор 11	Соціальна ідентичність	Активний у громадських організаціях (0,822), веду бізнес у Польщі (0,727), довіра до органів польського місцевого самоврядування (0,724), довіра до польської влади (0,708), польські поліції (0,623), беру участь у парадах, маршах протесту (0,575)
Фактор 12	Життєстійкість мови 1 (рівень застосування етнічної мови)	Використання етнічної мови у школі/на роботі (0,862); використання етнічної мови у магазинах (0,880); використання етнічної мови з місцевою владою (0,922); використання етнічної мови під час відвідування лікаря (0,882); використання мови під час культурних заходів

		(0,901); використання мови у церкві (0,730)
Фактор 13	Життєстійкість мови 2 (вплив збереження мови на майбутнє етносу)	Відчуття, що на кону майбутнє поляків (0,627); переживання за майбутнє поляків (0,585); переживання за майбутнє мови поляків (0,513);
Фактор 14	Позиція етнічної мови у суспільстві	Сильні позиції у суспільстві Польщі (повага) (0,790); цінність етнічної мови у польському суспільстві (0,720); використання етнічної мови з друзями/знайомими (0,610); відчуття, що на кону майбутнє етнічної мови (0,607);
Фактор 15	Позиція влади	Відчуття, що на кону майбутнє етнічної мови (0,637); вплив на економіку та бізнес у Польщі (0,574); вплив на політику Польщі (0,532); використання етнічної мови з сім'єю (0,553); сила позиції мовних меншин у Польщі (0,532); сильні позиції у суспільстві Польщі через 20 років (0,527);

**Факторний аналіз етнолінгвістичної ідентичності в групі групи більшості -
поляків**

Таблиця Є-1

**Міра адекватності факторного аналізу (група поляків) за шкалами етнічної
приналежності**

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,678
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2-квадрат	922,748
	Ступінь свободи	276
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,678 (табл. Є-1), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

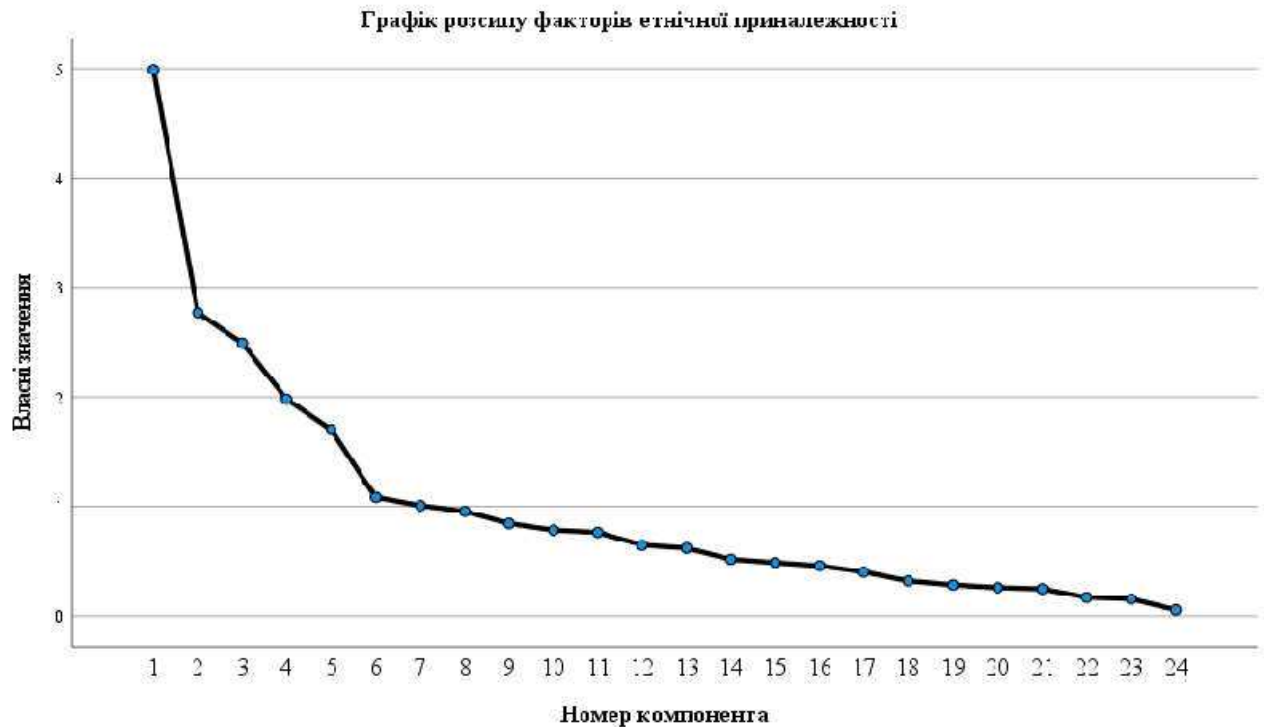
Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Є-2, видно, що із наших 24 змінних виділилось 6 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 20,79 % загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 60% і складає 62,5 % (тобто виділені 6 факторів пояснюють 62,5 % загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця Є-2

**Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група поляків) за шкалами
етнічної принадлежности**

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	4,990	20,792	20,792	3,916	16,318	16,318
2	2,770	11,541	32,333	2,612	10,884	27,203
3	2,492	10,382	42,716	2,239	9,329	36,532
4	1,980	8,250	50,966	2,194	9,141	45,673
5	1,703	7,097	58,063	1,999	8,328	54,001
6	1,084	4,516	62,579	1,857	7,736	61,737

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Є-3). За замовчуванням змінні входять із одиничною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Є-3

Показники спільності змінних (група поляків) за шкалами етнічної приналежності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Вплив на економіку та бізнес у Польщі	,769
Вплив на політику у Польщі	,538
Вищий рівень статків	,501
До якої групи відносяться відомі люди у Польщі?	,465
Повага	,786
Сильні позиції у суспільстві	,821
Сильні позиції у суспільстві Польщі через 20 років	,552
Сила позиції мовних меншин у Польщі	,623
Цінність етнічної мови у польському суспільстві	,590
Міцність позиції етнічної мови у польському суспільстві через 20 років	,693
Переживання за майбутнє поляків	,601
Відчуття, що на кону майбутнє поляків	,709
Переживання за майбутнє мови поляків	,759
Відчуття, що на кону мова поляків	,667
Використання етнічної мови з сім'єю	,457
Використання етнічної мови з друзями/знайомими	,726

Використання етнічної мови з сусідами	,560
Використання етнічної мови у школі / на роботі	,758
Використання етнічної мови у магазинах	,794
Використання етнічної мови з представниками польської влади	,871
Використання етнічної мови під час відвідування лікарів	,846
Використання етнічної мови під час культурних або місцевих заходів	,743
Використання етнічної мови у церві	,576
Використання етнічної мови в інтернеті та соціальних мережах	,622

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 20 ітерації.

Таблиця Є-4

Міра адекватності факторного аналізу (група мовної меншини лемків) за шкалами дискримінації за етнічну мову

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,622
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний хі-квадрат	122,914
	Ступінь свободи	276
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,622 (табл. Є-4), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

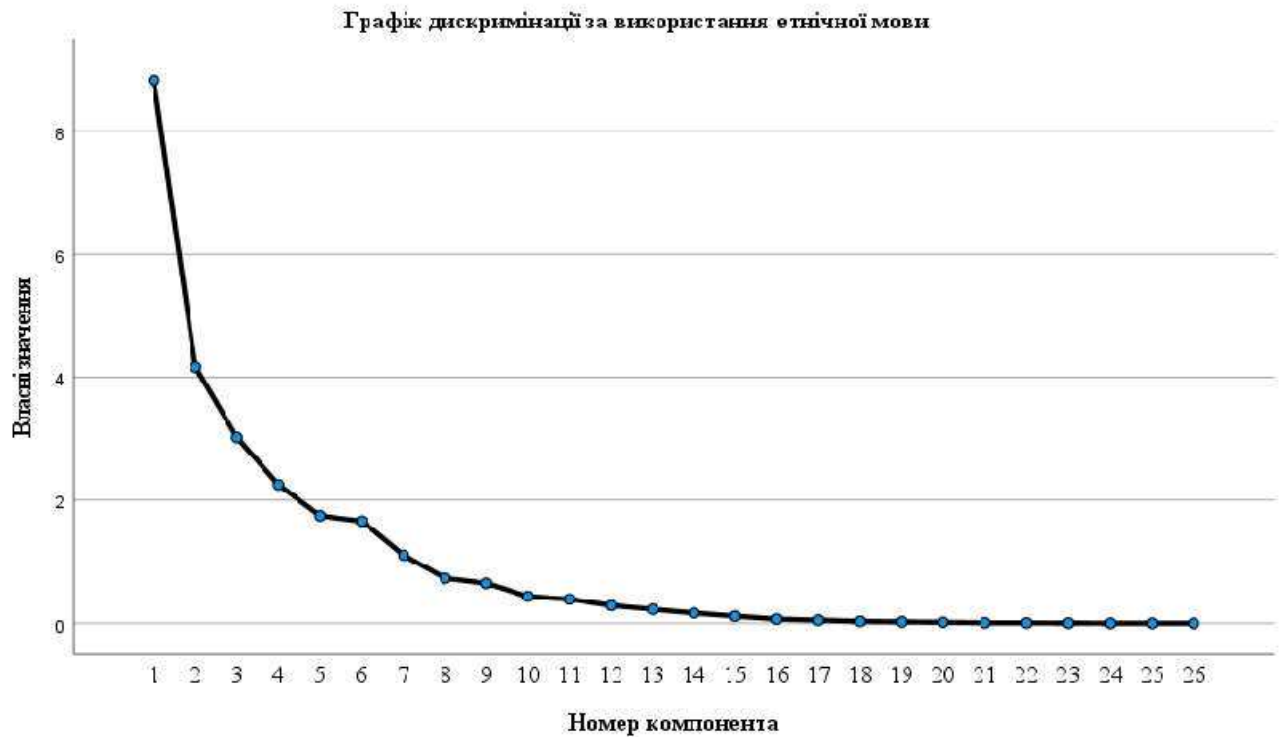
За результатами, наведеними у таблиці Є-5, видно, що із наших 26 змінних виділилось 4 фактора (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 33,96% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 60% і складає 70,2% (тобто виділені 6 факторів пояснюють 70% загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця Є-5

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група лемків) за шкалами дискримінації у минулому та теперішньому

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	8,830	33,961	33,961	6,699	25,767	25,767
2	4,167	16,027	49,988	3,874	14,901	40,667

3	3,021	11,618	61,606	3,124	12,016	52,683
4	2,253	8,665	70,271	2,680	10,306	62,989

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Є-6). За замовчуванням змінні входять із однічною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Є-6

Показники спільності змінних (група поляків) за шкалами дискримінації за етнічну мову

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Коли в автобусі чи інших громадських місцях не відповідаю на дзвінки щоб не розмовляти етнічною мовою (мин.)	,855
Коли в автобусі чи інших громадських місцях не відповідаю на дзвінки щоб не розмовляти етнічною мовою (тепер.)	,847
Я не розмовляю етнічною мовою зі своїми друзями/колегами в громадському транспорті чи інших громадських місцях. (мин)	,764
Я не розмовляю етнічною мовою зі своїми	,758

друзями/колегами в громадському транспорті чи інших громадських місцях. (тепер.)	
Я вважаю за краще не використовувати етнічну мову, коли я на вечірці чи на роботі з поляками. (мин.)	,919
Я вважаю за краще не використовувати етнічну мову, коли я на вечірці чи на роботі з поляками. (тепер.)	,855
До лікаря я вважаю за краще не ходити, бо боюся, що він мене не зрозуміє. (мин.)	,894
До лікаря я вважаю за краще не ходити, бо боюся, що він мене не зрозуміє. (тепер.)	,908
Я уникаю розмовляти етнічною, щоб не виглядати неосвіченим / неосвіченим. (мин.)	,934
Я уникаю розмовляти етнічною, щоб не виглядати неосвіченим / неосвіченим. (тепер.)	,938
Я уникаю розмовляти лемківською, щоб люди не знали, що я українець / українець. (мин.)	,898
Я уникаю розмовляти лемківською, щоб люди не знали, що я українець / українець. (тепер.)	,916
Зустрічав насмішки, жарти чи критичні зауваження за те, що я володію етнічною мовою. (мин.)	,828
Зустрічав насмішки, жарти чи критичні зауваження за те, що я володію етнічною мовою. (тепер.)	,873
Я зазнав насильства через використання етнічної мови. (мин.)	,921
Я зазнав насильства через використання етнічної мови. (тепер.)	,876
Я зазнав поганого поводження через користування етнічною мовою. (мин.)	,844
Я зазнав поганого поводження через користування етнічною мовою. (тепер.)	,873
Зі мною траплялося, що хтось відмовлявся перекладати інформацію, яку я просив. (мин.)	,936
Зі мною траплялося, що хтось відмовлявся перекладати інформацію, яку я просив. (тепер.)	,936
Я відчуваю себе виключеним із розмов через незнання іншої мови. (мин.)	,663
Я відчуваю себе виключеним із розмов через незнання іншої мови. (тепер.)	,831
Я уникаю розмовляти етнічною мовою з іншими, тому що боюся, що я трохи позапрактикував. (мин.)	,968
Я уникаю розмовляти етнічною мовою з іншими, тому що боюся, що я трохи позапрактикував. (тепер.)	,970
Я не можу змусити себе говорити етнічною мовою з дітьми (своїми чи чужими). (мин.)	,888

Я не можу змусити себе говорити етнічною мовою з дітьми (своїми чи чужими). (тепер.)	,890
--	------

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 8 ітерацій.

Таблиця Є-7

Міра адекватності факторного аналізу (група поляків) за шкалами емоційно-афективного компоненту етнолінгвістичної ідентичності лемків

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,755
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2-квадрат	1726,580
	Ступінь свободи	210
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,755 (табл. Є-7), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

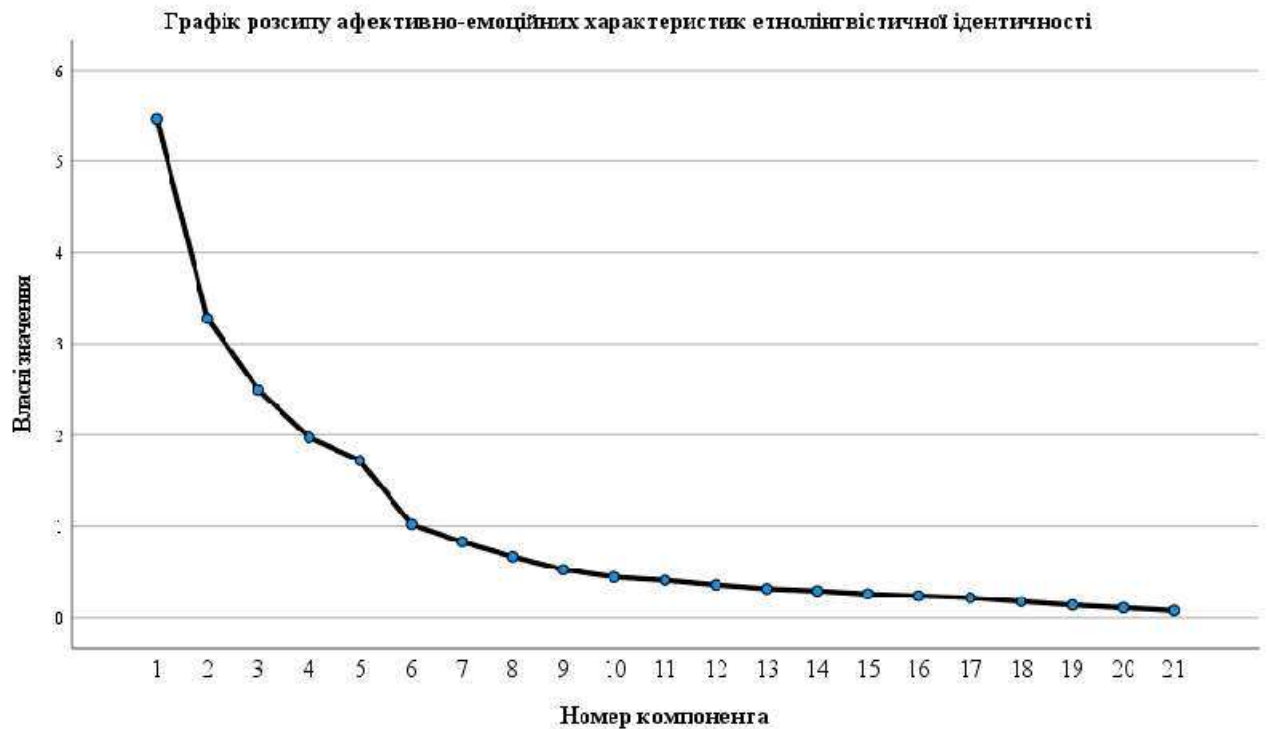
Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Є-8, видно, що із наших 21 змінної виділилось 5 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 26,03 % загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 70% і складає 71,1 % (тобто виділені 5 факторів пояснюють 71,11% загальної дисперсії, що є хорошим показником).

Таблиця Є-8

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група поляків) за шкалами емоційно-афективного компоненту етнолінгвістичної ідентичності

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	5,467	26,034	26,034	3,941	18,764	18,764
2	3,278	15,608	41,642	3,837	18,274	37,038
3	2,494	11,875	53,517	2,479	11,807	48,845
4	1,972	9,391	62,908	2,474	11,782	60,627
5	1,721	8,197	71,106	2,045	9,736	70,363

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Є-9). За замовчуванням змінні входять із однічною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Є-9

Показники спільності змінних (група поляків) за шкалами емоційно-афективного компонента етнолінгвістичної ідентичності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Сором	,614
Гордість	,626
Провина	,855
Збентеження	,808
Туга	,857
Страх	,785
Емоційність	,849
Радість	,781
Спокій	,735
Спільність	,731
Я відчуваю себе природно	,417
Мені подобається, що польська запозичує слова з інших мов.	,753
Запозичення - необхідне зло.	,866
Запозичені слова збагачують польську мову.	,781

Слід уникати запозичених слів.	,644
Я розмовляю польською	,858
Я розмовляю іншою етнічною мовою	,888
Пишу польською	,838
Пишу іншою етнічною мовою	,801
Коли я розмовляю лемківською, це...	,729
Коли я розмовляю польською, це...	,738

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 8 ітерацій.

Таблиця Є-10

Міра адекватності факторного аналізу (група поляків) за шкалами соціальної та національної ідентичності

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Майєра-Олкіна		,659
Критерій сферичності Бартлетта	Приблизний χ^2-квадрат	1268,136
	Ступінь свободи	435
	Значимість (sig)	,001

Значення критерію КМО 0,659 (табл. Є-10), що підтверджує гіпотезу про доцільність і адекватність вибірки для побудови факторної моделі. Норма значення за даним критерієм знаходиться в межах від 0,5 до 0,8, тобто можна констатувати задовільну якість моделі.

Показник статистичної значущості критерію Бартлетта $p \leq 0,001$. Відхиливши нульову гіпотезу про відсутність зв'язку між змінними, приймаємо нульову гіпотезу H_1 про наявність взаємозв'язків між змінними та не діагональність матриці кореляцій, а отже, доцільність проведення факторного аналізу в даному випадку.

За результатами, наведеними у таблиці Є-11, видно, що із наших 31 змінної виділилось 7 факторів (відбираємо за показниками вихідних власне значень в колонці Total ті значення, які більше 1). Перший фактор пояснює 16,339% загальної дисперсії. Кумулятивне значення більше 40% і складає 48,6% (тобто виділені 4 факторів пояснюють 48,6% загальної дисперсії, що є достатнім показником).

Таблиця Є-11

Пояснювальна дисперсія факторного аналізу (мовна група поляків) за шкалами дискримінації у минулому та теперішньому

Компонента	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %	Всього	% дисперсії	Кумулятивний %
1	4,783	15,428	15,428	3,381	10,907	10,907
2	3,153	10,172	25,600	2,780	8,968	19,875
3	2,754	8,885	34,485	2,529	8,157	28,031
4	2,206	7,117	41,602	2,413	7,785	35,817
5	2,052	6,618	48,220	2,375	7,660	43,477
6	1,511	4,875	53,095	2,105	6,792	50,269

7	1,324	4,273	57,367	1,640	5,289	55,558
---	-------	-------	--------	-------	-------	--------

Важливим кроком є визначення якості кожної змінної, яка входить у модель (див. табл. Є-12). За замовчуванням змінні входять із одиначною дисперсією, але втрачають відсоток дисперсії при входженні. Як можна побачити, виокремлені змінні привносять у модель значимі характеристики факторів.

Таблиця Є-12

Показники спільності змінних (група поляків) за шкалами соціальної та національної ідентичності

Змінні	% дисперсії при входженні у модель
Користуюсь послугами банків Польщі.	,613
Збираюся взяти кредит на купівлю нерухомості в Польщі.	,489
Веду бізнес в Польщі.	,444
Я хотів би розпочати власну справу (будь ласка, позначте галочкою, навіть якщо є різні перешкоди для цього).	,782
Користуюсь культурною пропозицією (ходжу в театр, кіно, музеї, пікніки, фестивалі)	,587
Я беру участь у парадах, маршах і протестах	,588
Я активний у громадській організації (фонд, асоціація, спілка)	,724
Я працюю в церкві / церковних групах	,505
Я працюю на благо мови та своєї групи (наприклад, викладаю мову, поширюю її, художньо працюю мовою)	,538
Я щасливий, що можу фінансувати потреби своєї родини.	,644
Я щасливий, тому що я здоровий.	,683
Я щасливий, тому що можу розвиватися.	,785
Я щасливий, бо живу в країні, де якість життя вища, ніж у країні, з якої я родом.	,639
Польська поліція	,635
Польська влада	,701
Орган місцевого самоврядування міста, де я проживаю	,673
Польські лікарі	,732
До своїх польських сусідів	,513
Інші представники моєї етнічної групи	,606
У мене багато спільного з іншими представниками моєї етнічної групи	,614
Я відчуваю міцний зв'язок з представниками моєї етнічної групи	,759
Мені важко налагодити міцний зв'язок з іншими представниками моєї етнічної групи	,569
Я не відчуваю зв'язку з іншими представниками моєї етнічної групи	,694
Я часто замислююсь над тим, що я поляк/полька	,668

Загалом те, що я польської національності, не має великого відношення до того, ким я себе почуваю.	,527
Загалом бути поляком – це важлива частина того, ким я є.	,696
Насправді те, що я поляк, мені рідко заважає.	,562
Загалом я задоволений тим, що я поляк.	,770
Я часто шкодую, що поляк.	,879
Мені не комфортно від того, що я поляк.	,724
Взагалі мені добре, коли я думаю про себе як про представника моєї етнічної групи	,694

Для обертання обрано метод Варимакс з нормалізацією Кайзера. Обертання зійшлося за 10 ітерацій.

Проінтерпретуємо зміст факторів за показниками факторних навантажень. Розподіл змінних характеристик відбувався у порядку зменшення навантаження змінної на фактор (фактори 13-19). Зведені дані представлені у таблиці Є-13.

Таблиця Є-13

Базальна факторна структура етнолінгвістичної ідентичності лемків

Фактор 1	Позиції мови у суспільстві	Використання етнічної мови у лікарів (0,760), використання етнічної мови під час контакту з місцевою владою (-0,737), використання етнічної мови у магазинах (-0,721), використання етнічної мови під час культурних заходів (-0,635), використання етнічної мови у школі чи на роботі (-0,637), використання етнічної мови з сусідами (-0,440), використання етнічної мови у церкві (-0,507), вплив на політику Польщі (0,570);
Фактор 2	Позиція сили у Польщі	Сильні позиції у суспільстві Польщі через 20 років (0,541); сильні позиції у суспільстві Польщі (повага) (0,513), сильна позиція у Польщі (0,478)
Фактор 3	Цінність мови у суспільстві	Переживання за майбутнє польської мови (0,653); переживання за майбутнє поляків (0,635); відчуття, що на кону майбутнє поляків (0,560); відчуття, що на кону майбутнє польської мови (0,551);
Фактор 4	Мова вжитку у близькому оточенні	Використання етнічної мови з друзями/знайомими (0,639);
Фактор 5	Міцність мови як чинник сильної позиції Польщі	Сильні позиції мови у Польщі через 20 років (0,645), сильна позиція Польщі у суспільстві (0,478)
Фактор 6	Вплив на економіку	Вплив на економіку та бізнес у Польщі (0,504)
Фактор 7	Емоційно-афективне ставлення негативне	Туга (0,796), страх (0,781), провина (0,780), збентеження (0,776) сором (0,573)
Фактор 8	Емоційно-афективне ставлення позитивне	Емоційність (0,778), радість (0,731), спільність (0,700), спокій (0,640), гордість (0,668),

Фактор 9	Рівень володіння іншою мовою	Розмовляю іншою етнічною мовою (0,767), пишу іншою етнічною мовою (0,704), коли розмовляю іншою етнічною мовою – це не важко (0,650)
Фактор 10	Рівень володіння польською	Розмовляю польською (0,636), пишу польською (0,622), коли розмовляю польською то це не важко (0,592)
Фактор 11	Асиміляція мови	Запозичені слова збагачують етнічну мову (0,739), мені подобається, коли етнічна мова запозичує слова інших мов (0,717), слід уникати запозичених слів (0,530),
Фактор 12	Дисиміляція мови	Запозичення слів – це необхідне зло (0,866)
Фактор 13	Етнічна ідентичність	Відчуваю міцний зв'язок із представниками мого етносу (0,650), я часто замислююся над тим, що я належу до свого етносу (0,527), я не відчуваю зв'язку з іншими лемками (0,518), бути належним до свого етносу є важливою частиною того ким я є (0,715), загалом я задоволений тим, що я представник свого етносу (0,782), часто шкодую, що я представник свого етносу (0,732), мені не комфортно, коли я думаю про себе як про представника свого етносу (0,626)
Фактор 14	Культурна активність	Активний у громадських організаціях (0,623), беру участь у парадах, маршах протесту (0,596), працюю у церкві / церковних групах (0,579), працюю на благо мови своєї етнічної групи (0,545)
Фактор 15	Задоволеність буттям	Фінансую потреби своєї родини (-0,549), щасливий тому що здоровий (-0,545), можу розвиватися (-0,543)
Фактор 16	Внутрішньоособистісна ідентичність	Насправді те, що я поляк / полька мені рідко заважає (0,630), загалом те, що я поляк / полька не має великого відношення до того, ким я себе почуваю (0,559)
Фактор 17	Соціальна довіра	Інші поляки (0,534)
Фактор 18	Економічна активність	Я хотів би розпочати власну справу (0,605)
Фактор 19	Соціальна недовіра	Польські лікарі (-0,504),

Показники розрахунку лінійної регресії для змінних когнітивного компоненту психологічного благополуччя в групі українських іммігрантів

Показники якості моделі регресії для змінної самооцінки в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі українських іммігрантів

Зведення для моделі самооцінки

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,442	,326	,63216	1,61
2	,446	,366	,66016	
3	,496	,412	,65521	

Показники передбачуваності для моделі самооцінки

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	14,578	,001
2	12,315	,001
3	11,351	,001

Показники якості моделі регресії для змінної задоволеності життям в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі українських іммігрантів

Зведення для моделі задоволеності життям

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,488	,418	,45870	1,82
2	,552	,483	,45902	
3	,612	,582	,42925	

Показники передбачуваності для моделі задоволеності життям

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)

1	8,179	,001
2	6,922	,001
3	11,581	,001

Показники якості моделі регресії для змінної оцінки якості життя в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі українських іммігрантів

Зведення для моделі оцінки якості життя

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,478	,318	,868	1,91
2	,498	,402	,821	
3	,512	,414	,801	

Показники передбачуваності для моделі оцінки якості життя

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	5,404	,001
2	6,719	,001
3	6,689	,001

Додаток 3

Показники розрахунку лінійної регресії для змінних когнітивного компоненту психологічного благополуччя в мовній групі лемків

Показники якості моделі регресії для змінної самооцінки в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі лемків

Зведення для моделі самооцінки

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,469	,306	,43886	1,89
2	,473	,384	,43797	
3	,480	,424	,43875	

Показники передбачуваності для моделі самооцінки

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	11,421	,001
2	10,301	,001
3	9,126	,001

Показники якості моделі регресії для змінної задоволеності життям в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі лемків

Зведення для моделі задоволеності життям

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,417	,337	,70823	1,82
2	,448	,375	,69805	
3	,449	,442	,69893	

Показники передбачуваності для моделі задоволеності життям

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	8,276	,001
2	8,589	,001
3	7,650	,001

Показники якості моделі регресії для змінної оцінки якості життя в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі лемків

Зведення для моделі оцінки якості життя

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,314	,288	,832	1,99
2	,316	,302	,817	
3	,368	,336	,819	

Показники передбачуваності для моделі оцінки якості життя

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	4,419	,001
2	5,434	,001
3	4,816	,001

Додаток I

Показники розрахунку лінійної регресії для змінних когнітивного компоненту психологічного благополуччя в мовній групі поляків

Показники якості моделі регресії для змінної самооцінки в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі поляків

Зведення для моделі самооцінки

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,438	,396	,46931	1,77
2	,441	,402	,47153	
3	,451	,404	,47197	

Показники передбачуваності для моделі самооцінки

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	3,018	,011
2	4,946	,009
3	3,598	,006

Показники якості моделі регресії для змінної задоволеності життям в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі поляків

Зведення для моделі задоволеності життям

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,492	,442	,78013	1,94
2	,495	,449	,78347	
3	,522	,473	,77421	

Показники передбачуваності для моделі задоволеності життям

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	4,847	,001
2	4,064	,001
3	3,968	,001

Показники якості моделі регресії для змінної оцінки якості життя в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі поляків

Зведення для моделі оцінки якості життя

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,378	,287	,935	1,94
2	,389	,375	,941	
3	,479	,436	,947	

Показники передбачуваності для моделі оцінки якості життя

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	5,540	,035
2	6,092	,022
3	6,771	,006

Додаток І

Показники розрахунку лінійної регресії для змінних емоційно-афективного компоненту психологічного благополуччя в групі лемків

Показники якості моделі регресії для змінної історичної травми в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі лемків

Зведення для моделі історичної травми

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,498	,390	,66974	1,97
2	,724	,639	,51510	

Показники передбачуваності для моделі історичної травми

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	4,625	,019
2	8,531	,001

Показники якості моделі регресії для змінної ПТСР в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі лемків

Зведення для моделі ПТСР

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,488	,418	,48655	1,87
2	,552	,483	,49153	
3	,706	,498	,48655	

Показники передбачуваності для моделі ПТСР

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	3,558	,036
2	5,108	,014
3	7,453	,006

Додаток К

Показники розрахунку лінійної регресії для змінних емоційно-афективного компоненту психологічного благополуччя в групі поляків

Показники якості моделі регресії для змінної історичної травми в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі поляків

Зведення для моделі історичної травми

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,498	,248	,55877	1,61

Показники передбачуваності для моделі історичної травми

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	7,254	,001

Показники якості моделі регресії для змінної важкості депресії в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі поляків

Зведення для моделі важкості депресії

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,302	,291	,62448	1,87

Показники передбачуваності для моделі важкість депресії

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	6,544	,001

Показники якості моделі регресії для змінної позитивного афекту в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі поляків

Зведення для моделі позитивного афекту

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,387	,304	,74658	1,804
2	,478	,244	,74064	
3	,508	,252	,75201	

Показники передбачуваності для моделі позитивного афекту

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	3,221	,019
2	4,305	,007
3	4,631	,000

Показники якості моделі регресії для змінної негативного афекту в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі поляків

Зведення для моделі негативного афекту

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,393	,255	,66847	2,096

Показники передбачуваності для моделі негативного афекту

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	4,051	,008

Додаток Л

Показники розрахунку лінійної регресії для змінних емоційно-афективного компоненту психологічного благополуччя в групі українських іммігрантів

Показники якості моделі регресії для змінної історичної травми в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі українських іммігрантів

Зведення для моделі історичної травми

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,511	,267	,80577	2,01
2	,516	,304	,80451	
3	,552	,305	,78850	

Показники передбачуваності для моделі історичної травми

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	16,514	,005
2	19,861	,001
3	24,928	,001

Показники якості моделі регресії для змінної ПТСР в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі українських іммігрантів

Зведення для моделі ПТСР

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,377	,212	,61929	1,915
2	,393	,254	,60593	
3	,474	,324	,58149	

Показники передбачуваності для моделі ПТСР

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	9,543	,002
2	10,245	,001

3	12,961	,001
---	--------	------

Показники якості моделі регресії для змінної важкість депресії в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі українських поляків

Зведення для моделі важкість депресії

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,453	,305	,69544	1,824

Показники передбачуваності для моделі важкість депресії

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	11790	,001

Показники якості моделі регресії для змінної позитивного афекту в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі українських іммігрантів

Зведення для моделі позитивного афекту

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,420	,186	,60070	1,717
2	,439	,193	,59591	
3	,448	,201	,59433	

Показники передбачуваності для моделі позитивного афекту

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	12,255	,001
2	10,901	,001
3	9,501	,001

Показники якості моделі регресії для змінної негативного афекту в залежності від предикторів етнолінгвістичної ідентичності в групі українських іммігрантів

Зведення для моделі негативного афекту

Модель	R-квадрат	Скорректированный R-квадрат	Стандартная ошибка оценки	Показник Дарбіна-Уотсона
1	,487	,238	,65354	2,02

Показники передбачуваності для моделі негативного афекту

Модель	Показник критерію Фішера (F)	Статистична значимість (sig)
1	14187	,001

Додаток М

**Порівняння середніх в експериментальній групі за допомогою
параметричного критерію Т-Ст'юдента**

Критерій парних вибірок

		t	ст.св	Значимість (2-стороння)
Самооцінка	Самооцінка_До – Самооцінка_После	-2,214	49	,039
Задоволеність_життям	Задоволеність_життям_До – Задоволеність_життям_После	-1,912	49	,027
Історична_травма	Історична_травма_До – Історична_травма_После	1,442	49	,107
Симптоми_історичної_травми	Симптоми_історичної_травми_До – Симптоми_історичної_травми_После	1,814	49	,121
Оцінка_якості_життя	Оцінка_якості_життя_До – Оцінка_якості_життя_После	-2,262	49	,034
Негативний_афект	Негативний_афект_До – Негативний_афект_После	1,254	49	,017

Додаток Н

Порівняння середніх в контрольній групі за допомогою параметричного критерію Т-Ст'юдента

Критерій парних вибірок

		t	ст.св	Значимість (2-стороння)
Самооцінка	Самооцінка_До – Самооцінка_После	-1,112	49	,241
Задоволеність_життям	Задоволеність_життям_До – Задоволеність_життям_После	-1,416	49	,288
Історична_травма	Історична_травма_До – Історична_травма_После	1,882	49	,344
Симптоми_історичної_травми	Симптоми_історичної_травми_До – Симптоми_історичної_травми_После	1,664	49	,448
Оцінка_якості_життя	Оцінка_якості_життя_До – Оцінка_якості_життя_После	-1,119	49	,197
Негативний_афект	Негативний_афект_До – Негативний_афект_После	1,220	49	,412

Додаток П

**Порівняння середніх у експериментальній групі за допомогою
непараметричного W-критерію Вілкоксона**

Критерий Уилкоксона

	Отмеченные критерии значимы на уровне $p < ,05000$			
	Число набл.	T	Z	p-уров.
ПТСР_До – ПТСР_После	2	-17,000	-1,070259	,028504
Позитивний_емоційний_афект_До – Позитивний_емоційний_афект_После	2	19,000	2,242698	,039014
Важкість_депресії_До – Важкість_депресії_После	2	-9,000	-1,086459	,022422

**Порівняння середніх у контрольній групі за допомогою непараметричного
W-критерію Вілкоксона**

Критерий Уилкоксона

	Отмеченные критерии значимы на уровне $p < ,05000$			
	Число набл.	T	Z	p-уров.
ПТСР_До – ПТСР_После	2	-15,000	-1,457446	,28446
Позитивний_емоційний_афект_До – Позитивний_емоційний_афект_После	2	11,000	1,587886	,37622
Важкість_депресії_До – Важкість_депресії_После	2	-7,000	-1,228455	,34208

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

(які входять до переліку МОН України)

1. Данилюк І.В., Шиковець С.О. Проблема впливу етнолінгвістичної ідентичності на психологічне благополуччя та здоров'я особистості. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. – Випуск 15. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. – С. 25-32.

2. Данилюк І., Шиковець С. Психологічні особливості використання мови україномовними та російськомовними українськими мігрантами в Польщі. Вісник Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2019. Випуск 1 (10). С. 32–36.

Статті у наукових фахових виданнях України(які входять до переліку МОН України) і включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Шиковець С. О. Стереотипи та упередження у польському суспільстві щодо етнолінгвістичної ідентичності. Наукові перспективи: журнал. 2022. № 3 (21). Київ, 2022 С. 199-207.

2. Shykovets S.O., Mambetova A.A. Psychological features of mentality of the representatives' identity in the regional communities of Ukraine and Poland. Науковий вісник Херсонського державного університету (серія: Психологічні науки); випуск 3; том 1; Херсон – 2018. – С. 142-147.

3. Vashchenko I.V., Shykovets S.O. Emotional intelligence as a component of young specialist-psychologist's psychological well-being. Науковий журнал Габітус, 2020, Вип. 13. Т. 2. С. 19–23.

Тези, опубліковані у матеріалах наукових конференцій

1. Шиковець С.О., Данилюк І.В. Viable ethnolinguistic identity as a tool for achieving psychological well-being, health and economic stability of the language

communities of Ukraine // Conference proceedings. VII International research & training conference. Public health – social, educational and psychological dimensions. (17 July 2021. Lublin, Poland) (pp. 180-182).

2. Шиковець С.О. «Вплив стану етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості // Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства. 8-9 листопада 2018р. К. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції / за загальною редакцією Власової О.І., Дембицької Н.М., Запеки Я.Г., - К.: в-во «Віваріо». 2018 р. – С. 180–182.

3. Shykovets S.O. Understanding and forecasting vitality of ethnolinguistic identity // Матеріали Міжнародного науково-практичного форуму «Проблеми Етнокультурної психології: історія і сучасність» - К. 2019 р. – С. 68–70.

4. Danyliuk I.V., Shykovets S.O. Psychological peculiarities of language use among Ukrainian migrants in Poland speaking Ukrainian and Russian language // Conference proceedings; V International research & training conference Public health – social, educational and psychological dimensions; 8-9 AUGUST 2019 Lublin, Poland. Pp. 6.

5. Danyliuk I.V., Shykovets S.O. Social networks, social support and social capital as elements of psychological well-being of migrants // Матеріали доповідей учасників її всеукраїнського конгресу із соціальної психології «Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи». DOI: 10.33120/UCSPPProceedings-2019 Інститут соціальної та політичної психології НАПН України Індексовано у CROSSREF – С. 98–100.

6. Karamushka T., Shykovets S. Prejudice toward Immigrants // Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження, 23 квітня 2020 р. : Матеріали XXII Міжнародної конференції молодих науковців / За ред. І. В. Данилюка, С. Ю. Пащенко. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. С. 96–99.

Результати дослідження **впроваджено:**

С-1

в освітній процес факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 016/150 від 27.12.2022 року);

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ**

01033, м. Київ, вул. Володимирська, 64/13
телефон; факс: 380 (44) 521-35-09
e-mail: psy-univ@ukr.net

№ 016/150

« 27 » грудня 2022 р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Шиковця Сергія Олександровича

за темою:

**«Вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного
благополуччя особистості»**

**на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 «Психологія»**

Результати дисертаційного дослідження Шиковця Сергія Олександровича впроваджено у навчальну програму викладання дисциплін «Диференціальна психологія», «Загальна психологія», «Практикум з психології особистості», «Практикум з загальної психології», «Аналіз даних у психології».

Зокрема, у програмах згаданих дисциплін розширено:

- теоретико-методологічні засади вивчення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості;
- психологічне благополуччя особистості в умовах сучасного суспільства;
- етнолінгвістична ідентичність як фактор впливу на психологічне благополуччя сучасної особистості;
- вплив етнолінгвістичної ідентичності на когнітивний компонент психологічного благополуччя;
- вплив етнолінгвістичної ідентичності на моційно-афективний екомпонент психологічного благополуччя;
- теоретико-методологічні засади забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.

Навчальні програми також поповнені інформацією щодо джерел практичного застосування набутих знань, зокрема (а) академічних досліджень, спрямованих на захист мовної та культурної різноманітності, стимулювання соціальних пілг та захисту прав людини з особливим урахуванням дискримінації меншин та груп мігрантів, (б) державної політики, (в) освітніх установ, (г) органів місцевого самоврядування та неурядових організацій, (д) стратегії охорони здоров'я та (е) економіки.

Також згадані навчальні програми мають потенціал для сприяння розвитку громадянського суспільства. Покращення розуміння процесів, досі невивчених у європейському контексті, спрямоване не тільки на забезпечення крос-культурної діагностики, але також і на випрацювання добре продуманих рекомендацій щодо подолання наслідків втрати мови, етнолінгвістичної ідентичності та пов'язаного з цим погіршення психологічного благополуччя та здоров'я меншин та спільнот мігрантів.

Отримані результати можуть бути використані кураторами студентських груп для ефективної взаємодії з іноземними студентами, а також в якості змістових орієнтирів у процесі розв'язання завдань індивідуального, міжособистісного та групового консультування у роботі благодійних фондів та громадських організацій, які стикаються з проблемами мігрантів та налагоджують різні складові їхнього життя для підвищення загального рівня їхнього благополуччя.

Краще розуміння ролі мови та етнолінгвістичної ідентичності в підтриманні психологічного благополуччя, здоров'я та економіки дозволить побудувати практичні моделі та рекомендації щодо політики здорової багатомовності. А також підвищити обізнаність про переваги успішного вирішення таких питань, як загроза етнолінгвістичній ідентичності та мові; травма та дискримінація, пов'язані з втратою етнолінгвістичної ідентичності, мови та культури, особливо в контексті національних європейських меншин та груп мігрантів.

Декан факультету психології

Іван ДАНИЛЮК

у діяльність таких організацій:

C-2

Київський інститут сучасної психології та психотерапії (довідка № 535 від 07.10.2022 року),

Вих. № 535 від 07.10.22р.

Довідка

Про впровадження у освітній процес результатів дисертаційного дослідження Шиковця Сергія Олександровича на тему: «Вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості»

У 2021 році на базі ТОВ «Київський інститут сучасної психології та психотерапії» було апробувалася спеціальна тренінгова програма формування етнолінгвістичної ідентичності та покращення численних складових психологічного благополуччя особистості, яка була розроблена Шиковцем С.О. у межах підготовки дисертаційного дослідження Шиковця Сергія Олександровича на тему: «Вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості».

Вагомий внесок дисертаційного дослідження полягає в теоретико-методологічному вивченні засад забезпечення психологічного благополуччя особистості шляхом збереження та розвитку етнолінгвістичної ідентичності.

Запропонована Шиковцем С.О. спеціальна тренінгова технологія має велику значущість для роботи громадської організації з мігрантами, переселенцями, внутрішньопереміщеними особами та особами, які потребують ресоціалізації.

Таким чином, результати емпіричного дослідження, а саме запропонована тренінгова програма Шиковця С.О. була запропонована нашим студентам. У безпосередній роботі було виявлено ефективність даної програми, що дозволило підтвердити її практичну значимість.

Перший проректор
ТОВ «КІСПП»

док. псих. наук Завязкіна Н.В.

Благодійний фонд «Анкора» (довідка № 01 від 29.08.2022 року),

№01 від 29.08.2022 р.

Довідка

**Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Шиковця Сергія Олександровича
на тему: «Вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень
психологічного благополуччя особистості»**

Складена довідка засвідчує, що основні положення, результати і висновки проведеної дослідно-експериментальної роботи Шиковця С.О. було впроваджено в проєктах Благодійної організації «Благодійний фонд психологічної підтримки у кризових ситуаціях «Анкора» протягом 2018-2022 року.

Позитивного схвалення заслугове здійснення дисертантом глибоке та змістовне вивчення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості та розроблена теоретична модель етнолінгвістичної ідентичності як психологічної складової конструкту благополуччя особистості.

Запропонована в дисертаційному дослідженні Шиковця С.О. спеціальна тренінгова технологія формування етнолінгвістичної ідентичності та покращення численних складових психологічного благополуччя особистості заслугове на особливу увагу та має виняткову прикладну значущість.

В результаті проведеної роботи були отримані показники, які свідчили про ефективність впровадженої програми.

Директор БФ «Анкора»

Стретович Р.М.

ГО УАОППП (Української асоціації організаційних психологів та психологів праці) (довідка № 6 від 07.06.2022 року),

**Українська Асоціація
організаційних психологів та психологів праці**

01033, м. Київ, вул. Паньківська, 2; т/ф. (044) 288-07-19
Р/р № 26007858 в КФАБ «Полтава банк». МФО 322562 код ЄДРПОУ 21596480

7 червня 2022 р. № 6

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Шиковця Сергія Олександровича на тему:
«Вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного
благополуччя особистості»**

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Шиковця Сергія Олександровича на тему «Вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості» здійснювалося упродовж 2021-2022 років під час проведення семінарів-тренінгів та вебінарів для членів Української Асоціації організаційних психологів та психологів праці.

Під час проведених заходів було розкрито вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості, а також проаналізовано особливості перебігу даних процесів серед українських мігрантів у Республіці Польща та серед представників етнічних та мовних меншин, які власне є громадянами Республіки Польща. Представлено технологію формування етнолінгвістичної ідентичності, детально проаналізовано техніки покращення численних складових психологічного благополуччя особистості.

Результати впровадження дисертаційного дослідження Шиковця Сергія Олександровича викликали значний інтерес в учасників семінарів-тренінгів та вебінарів та засвідчили ефективність їх проведення для розуміння ролі етнолінгвістичної ідентичності у забезпеченні психологічного благополуччя особистості.

Президент Української Асоціації
організаційних психологів та психологів праці,
академік НАПН України, доктор психологічних
наук, професор

Карамушка Л.М.

Київська регіональна організація «Відродження» (довідка від 01.09.2022 року).

KIEV REGION ORGANIZATION
"VIDRODZHENNIA"
26/2, Chernovola str. of. 65 Kiev, Ukraine
tel +310442365027, fax 2365010, +3067401684

КИЇВСЬКА РЕГІОНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
"ВІДРОДЖЕННЯ"

26/2, Черновола вул. оф.65 Київ, Україна
тел. 2365027, факс 2365010, 0674016847

Довідка

Про впровадження у освітній процес результатів дисертаційного дослідження Шиковця Сергія Олександровича на тему:
«Вплив етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості»

Складена довідка засвідчує, що основні положення, результати і висновки проведеної дослідно-експериментальної роботи Шиковця С.О. було впроваджено в роботу Київської регіональної організації «Відродження» протягом 2018-2022 року.

Позитивного схвалення заслуговує здійснення дисертантом глибоке та змістовне вивчення впливу етнолінгвістичної ідентичності на рівень психологічного благополуччя особистості та розроблена теоретична модель етнолінгвістичної ідентичності як психологічної складової конструкту благополуччя особистості.

Запропонована в дисертаційному дослідженні Шиковця С.О. спеціальна тренінгова технологія формування етнолінгвістичної ідентичності та покращення численних складових психологічного благополуччя особистості заслуговує на особливу увагу та має виняткову прикладну значущість.

В результаті проведеної роботи були отримані показники, які свідчили про ефективність впровадженої програми.

ГОЛОВА КИЇВСЬКОЇ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«ВІДРОДЖЕННЯ»
01.09.2022

О.М.ТРАМБОВЕЦЬКИЙ